

AGRIA

AGRIA

es no
veridde

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Anga Mária</i>	
Sámántánc	11
Esteledik	12
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Decemberi csoda	13
A tiszta lap ígérete	13
Édenkert	14
Egyszerű Karácsonyi Ének	14
<i>Serfőző Simon</i>	
Istenem!	15
Legénykéje az időnek	15
<i>Finta Éva</i>	
Séta a beregszászi temetőben	16
<i>Antal Attila</i>	
Advent	17
Sivatagi motel	17
2015-ös bejegyzés egy kolostori Annalesben	17
<i>Erdei-Szabó István</i>	
Templom vagyok...	18
Inferno	19
Légszomj	19
Vakablak	19
<i>H. Hadabás Ildikó</i>	
Pacsirta dala	20
Húsvét	20
Panasz	20
Mindörökké	20
Csempezkopácsi pipitérek	20
<i>Balázs F. Attila</i>	
ima	21
a nagy festő	21
<i>Baka Györgyi</i>	
Derű, bor és jelenlét – borozás hármásban Tokajban	22
Várlak téged	22
árnyékként vissza	23
<i>Balázs Tibor</i>	
Megérkezés Aquincumba (Aki háromszor légiós; Ágacska)	24
<i>Csontos Márta</i>	
Széljegyzetek az üzenőfalon	26
Lehetetlenségek	26
Partnerkapcsolat	27
<i>Bozók Ferenc</i>	
Időszonett	28
Szélszonett	28

<i>Csáky Anna</i>	
Emlékmű Faludynak	29
<i>Fazekas József</i>	
Zengedez	30
FüTTY kéz szó (<i>feleségemnek</i>)	30
Ki fejtí följ?	30
A napban tündököl	31
Százajkú baj	31
<i>Olasz Valéria</i>	
Zsoltár	32
Advent idején	32
Vízum nélkül	33
Szerelmes zsoltár	33
<i>Oláh András</i>	
változó	34
[tépelődéted]	34
béklyóban	34
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Máraihoz	35
Visszanéző	35
<i>Kerék Imre</i>	
Őszi szonett	36
Borsos Miklós: Vénusz születése	36
Egry József: Öböl madárral	37
Új dimenziókba	37
<i>Lőrincz P. Gabriella</i>	
Ősök	38
Nyárutó	38
Matematika	38
<i>Koncsek József</i>	
János	39
Kárhozat emléke	39
A tüzes asszony beszél	39
<i>Marković Radmila</i>	
Nevezz!	40
Új ruhám	41
A bánat illata	41
<i>Nyilas Atilla</i>	
Hitvesi tételek („Az ékesszólásról” című műből)	42
<i>Fecske Csaba</i>	
Ady Endre: Utolsó, átkozott ének	43
Népek fiai (<i>Lett; Észti; Jakut; Burmai; Nyelvrokonaink</i>)	44
Vidám városok (<i>Sárospatak; Eger; Szeged; Debrecen; Miskolc; Nyíregyháza; Pécs</i>)	45

Anga Mária 60'

<i>Bertha Zoltán</i>	
Születésnapí köszöntés Anga Máriának	46

<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Ünnepi akkordok – <i>Anga Máriának a 60.-ra</i>	49
<i>Szentmártoni János</i>	
A beszélhető nyelv. Anga Mária köszöntése	50
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
A versekben és mesékben élő ember	
Vonások Anga Mária művészi – emberi portréjához	52
<i>Bertha Zoltán</i>	
Hajnalonta (<i>verskísérlet Anga Mária stílusában</i>)	54
<i>Serfőző Simon</i>	
Anga Mária: Zarándokidő	55
ARTériák	
<hr/>	
<i>Nagy Zita</i>	
Taxidermia	56
Agria Exkluzív	
<hr/>	
<i>Karácsondi Imre</i>	
Foncsortempók. <i>Steve Chészhenyi beszélgetése Karácsondi Imrével</i>	
<i>Bozók Ferenc 2012-es gyöngyösi könyvbemutatója kapcsán</i>	60
ARTériák	
<hr/>	
<i>Lisztóczy László</i>	
Végül	66
Végelszámolás	66
Ha majd reszkető szívvel...	67
<i>Vitéz Ferenc</i>	
Mütermi töredékek	69
Nézőpontok	
<hr/>	
<i>Andor Anna Klára</i>	
Esti valóság. Vitéz Ferenc: <i>Kis esti könyv</i>	70
<i>Bonivárt Ágnes</i>	
A feledésre szánt sugár. Vitéz Ferenc: <i>Fekete sugarak alatt</i>	72
<i>Nagy Regina</i>	
CHNOPS. Vitéz Ferenc: <i>ahol</i>	74
<i>Sipos Ákos</i>	
Árny-játék és öröklét. Vencsellei István – Vitéz Ferenc: <i>Holló. Fény</i>	77
<i>Kakuk Bernadett</i>	
Élet, önismeret – Vitéz Ferenc: <i>Labirintusok</i>	79
ARTériák	
<hr/>	
<i>Seléndy Balázs</i>	
Jeruzsálem	83
Karát	84
Az ismeretlen	84
A kérdés	84
Aki nincs itt	85
Csónak	86

Műhely

Alföldy Jenő

Romantikus és szürrealista lázadás Nagy László *Gyöngyszoknya* című költeményében 87

ARTÉRIÁK

Gál Sándor

Satya-versek (*Rögtönzések Sándor fiamnak Hamburgba*) 94

Műhely

Szoviár János

Mesék a Bükkön túlról – Vitkolczi Ildikó mese- és írói világa 96

ARTÉRIÁK

Demeter József

Égi gomolyagból (*Feleségemnek*) 102

KÁNYÁDI-versek lankáin 102

Műhely

Szecskó Károly

A Gárdonyi-kultusz kezdetei Egerben 103

ARTÉRIÁK

Albert-Lőrincz Márton

(Eger nem Róma) 118

(Asszonyomhoz, szeptemberben) 118

(Víg vándor) 118

Pataki István

isten felemel 119

keresztes 119

botos 119

bocsásd meg 119

idill 120

pro poeta necesse est 120

Laudatio

Bertha Zoltán

A hetvenéves Márkus Béla köszöntése 121

Szabadkéz

Benő Attila

Folyékony labirintus (aforizmák) 128

ARTÉRIÁK

Suhai Pál

A költészet évadai 130

Boldog-szomorú dalom 130

Család 131

ARTÉRIÁK

Németh István Péter

Kihullt lapok az Árva-kalendárkából. (*picinke dalok szüleim emlékének*) – LIII.–LXIV. 132

Műhely	
<i>Balog László – Málnási Levente</i>	
Tenni a jót, tenni, rendületlenül... Dani Erzsébet két könyvéről	134
ARTériák	
<i>Cseke J. Szabolcs</i>	
JELLEN/LÉTEK	141
Színek a palettán	
<i>Szakolczay Lajos</i>	
Színek – Fények – Évek. <i>Herczeg István, Pieronymus Kosch és Szakács Imre kiállítása az egri Templom Galériában</i>	143
ARTériák	
<i>Bíró József</i>	
Ha nem is Libanon/... (Csontváry Kosztka Tivadarnak)	146
Laudatio	
<i>Kántor Lajos</i>	
Cseke Péter EMIA-díjához	148
ARTériák	
<i>Kis Pál István</i>	
A repülés	150
Négysorosok (<i>J.A.-nak; Égi tücskök; Az árva mása; Képeink</i>)	148
Laudatio	
<i>Zsidó Ferenc</i>	
Ködöböcz Gábor Hídverő-díjához	152
ARTériák	
<i>Káliz Sajtó József</i>	
Ólalkodó tél	154
Körforgás	154
Gyümölcsfáim közt	154
Zsoltártöredék	154
Laudatio	
<i>Káli Király István</i>	
A kabala-vakondtól a Tejszoborig. Láng Orsolya Debüt-díjához	155
ARTériák	
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
A harmónia keresése	157
Mutasd ...	157
Szavak forgószelében (Cseh Károly emlékének)	158
Laudatio	
<i>Véghelyi Balázs</i>	
Kaiser László Búvópatak-díjához	159

ARTÉRIÁK

Benke László	
Magányom Istenéhez	162
Merengés	162
Őszi levélhullásban	163
Hóhullásban	163
Vicei Károly	
Rözséggyűjtő ember (<i>Téli tárca</i>)	164
Aknay Tibor	
Camera obscura	166
Szűk Balázs	
Füst ez ugyanúgy	169
K.L. apokrif sírfelirata	169
Ló volt köztetek	169
Karcagi párlat	170
K.L. apokrif sírverse II.	170
Kabar	170
Ügetés a kecskén	170
Szokmáry Dalma	
Metafora	171

Szabadkéz

Sz. Tóth Gyula	
Érettségi dolgozat.	
<i>A történelmi írásbeli címe: Hogyan védjük demokratikusan Eger várát?</i>	176
<i>A sérvtelenség anatómiája (Időrendi láttelemben)</i>	177
M. Fehérvári Judit	
Utópia	185

ARTÉRIÁK

Both Balázs	
Szabó Lőrinc emlékezete	188
Michelangelo: Mózes (1517)	188
Balatoni négy sorosok (<i>Lacus Pelso; Badacsony, Szegedy Róza ház; Nemesgulács, Tücsök tanya</i>)	189
Szénási Ferenc	
Múzsák	190
Zsirai László	
Eltévedt pofonok	193

Szabadkéz

H. Barbócz Ildikó	
Barangolások Koltón és környékén	197

ARTÉRIÁK

Sólyom Sándor	
Orfíi rögtönzések (<i>Szeretteimnek</i>)	204
Anyámra gondolva	204

<i>Bozó Zsuzsanna</i>	
Számkivetve	205
<i>Csák Gyöngyi</i>	
A menthetetlen	208
Mintha	208
Életmérgezés	208
Végpontok felé	208
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Kaiser László</i>	
Nemeskürty István órái	209
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Soltész Márton</i>	
Tusa az öröklétért. Búcsú Turcsány Pétertől	211
ARTériák	
<hr/>	
<i>Szekeres Mária</i>	
Temetés	213
„Életszentségem”...	213
<i>Fellinger Károly</i>	
A vadalmafa	214
<i>Bene Zoltán</i>	
Epizód (Részlet a <i>C. H. G. följegyzései</i> munkacímű, készülő regényből)	216
<i>Farkas Gábor</i>	
Szellemidézés (emlékezet; utazni öröm; az emlék hamis)	219
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Sziki Károly</i>	
Az utat én akartam, mert engem akart az út – Magyar Lajos költő halálára –	220
ARTériák	
<hr/>	
<i>Török Nándor</i>	
Pohárral kezemben (születésnapj számadás)	224
<i>Bárány László</i>	
Átvonulás	225
<i>Holló József</i>	
Karácsonyi graduále	230
Estefelé	231
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Lisztóczy László</i>	
Búcsú dr. Gábor Lászlótól	232
ARTériák	
<hr/>	
<i>Radnai István</i>	
Madéfalva kísértete	235

Hegedűs Imre János	
Balázs Tibor: <i>Megérkezés Aquincumba. Prelúdium egy készülő versdrámához</i>	236
Koncz Teréz	
Aknay Tibor: <i>A Macskaistenő</i>	239
Bakacsi Ernő	
Pósa Zoltán: <i>SEMINOMA, avagy kórház a város közepén</i>	242
Demeter József	
Turczai István legszebb versei	244
Kiss Péter	
Az Egri Domus Universitatis és Liceum. Szerkesztette: Dr. Petercsák Tivadar	248
Ködöböcz Gábor	
Böröndi Lajos: <i>Elhúzódo tűzszünet</i>	254

ARTÉRIÁK

Tamás Tímea	
Fordított meseországban (<i>Antall Istvánnak</i>)	257
Mecser Szilvia	
Advent előtt	262

Könyvjelző

Máriás József	
Ruzsa Jenő: <i>A Kanadai Magyarság Története</i>	265
Tusnád László	
Madarász Imre: <i>Klasszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika</i>	272
Madarász Imre	
Szabó Tibor: <i>Cesare Pavese írói világa</i>	281
Lukács János	
Elmer István: <i>Lehet</i>	283
Mészely József	
Reisinger Attila: <i>holtak ideje</i>	286

ARTÉRIÁK

Sajgó Szabolcs	
tetszik is nem is	287
megébredünk	287
világtérkép	288
karma	288
mese	288

Anga Mária

Sámántánc

Kifestett arcom gödrei révületcsapdák.
Körül vesz táncverő, dobverő, lábütő, bokatánc,
hegytető, völgytető, elfeslett kendőm
csupa ránc, égtájak zuhannak alá.
Vergődik homlokom csillaga.
Halántékboltívem halálkoponyám. Üstjéből
vulkánok szürke hamuja száll!

Gyalog utakon járok,
megmentem a halált, hogy újra meghaljak.
Mégegyszer születhessek, mégegyszer éljek.
Mégegyszer teremtsen engem az Isten!

Belőlem legyen a szén, a levegő!
A tengerek egysejtűinek osztódásában rátalálok
őseim riadt álmára: mi lesz a világgal?

Hová száll az egyetlen pillangó, ha
túléli az atomrobbanást és világűr tiszta fényben
tündöklük a szárnya? Üstökös csóvában
keresi majd a virágport, a hajnali ragyogást.
Megperzselődik szeme világa, de vakon is repül tovább.

Kezemre, homlokomra száll. Mert otthona vagyok
minden emlékezetnek, minden révületáalomnak.
Bennem erősödik az élet! Csontomban a csont,
szívemben a szív, lelkemben a lélek, hogy mégegyszer éljek.
Hogy felfedezzen az Isten és teremtményeként várhassam
irgalmát, kegyelmét, az áldást.

Esteledik

Elmúlt ez a nap is.
Készülődik az este,
rá is harangoznak.

Még nyitva van az udvar,
ki-be jár a szél,
csak lassúdan, egyenként,
rádől saját árnyékára
minden szilvafa.

Itt, Zagyvarékason
így jön el az este.
Leheletpára száll,
ökörnyál, a zeg-zugokat
körbejárja a sötét.

A teremtés pillanatában
lehetett ilyen boldogság.
A mindhalálig élet feletti
kegyelemben.

Sebestény-Jáger Orsolya

Decemberi csoda

Ha megvénülök, majd merengve mesélem:
egy szelekkel futtatott decemberi napon,
négyszer láttam szivárványt az égen,
ahogy ámulva kinéztem más-más ablakon.

Láttam akkor, amint földig hajolt le,
s mögötte roskatag felhők vonszolták a telet,
kint tombolt a szél – és mégis tavasz volt,
vagy talán mondhatjuk úgy, hogy kikelet.

Fénylőre gombolta kabátját az ég,
bár decembert írtunk (épp negyvennégy éve születtem),
s mintha tépelődő szívem simogattad volna,
ahogy szövetséged íve áthajlott fölöttem.

A tiszta lap ígérete

...szinte már el is feledtük,
hogyan tobzódott köröttünk a nyár:
körkörös zsongás ölelte a fákat.
Már csak ódon falakra írjuk vágynak
megtépett gyolcsát. Tintánk kiszáradt.

Faág karjainak évgyűrűs vonalát
simítsd hát magadhoz szél kezeddél,
hogyan földhöz tapadt, kósza álmaink
ködéből végül kilépjen az ember,

s a bánat a szívben bezárja öklét,
hadd moccanjon a csöndes öröklét,
és fölénk borul a decemberi Ég,
s Te adod: a tiszta lap ígéretét.

Édenkert

Még látod valahol magadban a kertet,
a föléd hajoló lombok suhanását.
Asszonyi szemekhez közel hajolva,
még keresed arcukban arcod hú képmását.

Még őrzöd titkait a csöndnek, a szélnek.
S ha nem zakatolnak benned a vágyak,
a kertet bölcsőnek érezed szívedben,
véget nem érő roppant ringatásnak.

Tudom a percet - a legszentebb órát,
amikor vágyasz már az éhező világra,
hogy rajtad keresztül égjenek a fények,
s vigasztalódjék sokak árvasága.

A világ magányát magadhoz öleled,
hogy átadd nekik a reád bízott kincset:
a kincset, amely az életüket menti -
pedig csak egy jászol. Pedig csak egy Kisdéd.

Egyszerű Karácsonyi Ének

Az ajtó előtt állva közénk ereszkedett
a fények függönyén a csöndes szó: lehet.

A fa alatt megálltunk, vállunk összeért.
Mennyből jött az angyal, s mi tudtuk, hogy miért.

Majd bontogattuk együtt papírból a csodát,
az emlék metszön tiszta, akár a jégvirág.

*

Felnőttté lettem. Az ajtó túlsó felén
most három kicsi arcon ragyog föl a fény,

s mindenem adnám, hogy érthessék a csodát:
Születésednek evangéliumát.

Serfőző Simon

Istenem!

Hogy szeretett játszani
a taliga,
tologattatva magát
kiszaladni az útra!
A drót összetekergőzni
hogyan szeretett!
Ellenkezett velem:
eldugta a végét,
keressem meg!

Meg-megnyikordult a kapu:
menjek oda hozzá,
ki-be csukódik velem,
csak álljak rá.

A kalapács az alkalmat
várta mindig,
a szög fejére koppintson,
az ereszluk a szelet,
dudorászni tudjon.

A metszőolló alig várta,
hogyan kézbe vegyem,
a gallyakat ijesztgethesse,
a hordó,
hogyan előkerüljek,
őt hődörgessem,
ne másfelé menjek.

A kocsibroncs
hogyan szeretett gurulni,
s a rossz biciklikerek!
Hogyan tudott szaladni előttem!
Istenem,
utolérném-e még?

Legénykéje az időnek

Legénykéje az időnek,
eljutva a fészker végi fáig,
s az árnyék-buckákban tovább,
bölcsőben: mélyedésben
ringattam egy tócsát.

Hónuknál fogva felültettem
dombokra a gyepföldeket.
Lógatták völgybe a lábukat,
harangoztak, mint a gyerekek.

Este a Holdat irányítottam,
fényével anyámnak világítson.
Lépteit hazafelé én vigyáztam:
félelmek ha rettentenék,
a botot rájuk uszítom.

Finta Éva

Séta a beregszászi temetőben

Az égről teljes fényét rám veti
a napgolyó és káprázik szívem
a múltba tántorodnak képei
átkelnek fagyon tűzön és vízen
én sorba rakom őket és viszem.

Milyen volt ifúságom nem tudom
már rég levágta rólam egy szike
a fénylő napba szálltak évei
elpárolgott szemem égő vize
s nem faggatok bogárkát: elvisz-e.

Most sorra járom árva sírotok
ki éltet adott és ki szellemet
az enyészetben csontmalom forog
megőrli mind az elmúlt éveket
így lesz minden csak por és képzelet.

A temető igen modern dolog
folyvást megújul és megváltozik
születnek sírok enyészik a múlt
a kő beton s a márvány is kopik
a lényeg marad benne csak topik.

Pedig halottnak lenni köztetek
lenne értelme és másutt sehol
az ősz ragyog a tarka hegyeken
a történelem körbeszónokol -
volt egy világ mely megvan valahol

Antal Attila

Advent

Ahány áruház
annyiféle karácsony

a még meg sem született fiút
itt elnyúlhatetlen csengettyűkkel
ott negédes rigmusokkal
amott kapatos télapókkal
ünneplik a világmárkák

öntheti ígéretes havát advent
lejátssza untig
előre minden

jöjj világra titkon gyermek
serdülj fel gyorsan és
teremj itt ostoroddal!

Sivatagi motel

Három terepjárón három vándor
zörren elő az éjszakából.

Sietve esznek, alig hálnak,
s a hajnal már viszi mind a hármat.

Egyik fekete, kettő barna.
Hová rohannak? Tán a Dakarra?

Nézi a portás aláírásuk,
oda se figyelt az éjjel rájuk.

Legfelül ez áll: Caspar Madda.
Melchior Kavad a másik alatta,

az utolsót alig lehet kivenni,
Balthazar Sayf lehet, vagy ilyesmi.

Kint megpirkad. Búcsúzón kacsintgat
a keréknyomok tükrében egy csillag.

2015-ös bejegyzés egy kolostori Annalesben

Ebben az esztendőben
szétdúlt távoli tartományok
népei kerekedtek fel
s dülöngtek a hajléktalanok
porútjain Európa felé
ahol alkalmasint már
saját magában
sincs otthon senki

Erdei-Szabó István

Templom vagyok...

*Rúzsza Magdinak szeretettel –
az Echo TV Portré műsorának érintettsége okán*

Templom vagyok.
Az Isten háza.
Velem épül
a Mindenség
Anyaszentegyháza.
A Világegyetem
vörös óriása és
a fekete lyuk
bennem szűkül,
s összeáll protonokká,
bozonokká végül.
A Világ maga vagyok,
s magam is Világgá válok,
Isten segedelmével
magamra találok.
A csönd vagyok:
Isten áldott lélegzete,
a virradat áradata
és napáldozat;
minden öröm és bánat
megszentülete.

Inferno

A csodát értetek művelni –
 hiábavaló vállalkozás.
 Belefulladtok a mámor
 bíbor ködébe: ujjé!
 Micsoda önfeláldozás!
 Csak lófráltk a szeretet
 látható s mérhetetlen
 titkos kincsei mellett,
 s isszátok az újratöltött
 méregpoharat: immár
 a végső Idő elközelgett.
 Nézzetek magatokba:
 végül mi marad az üveg alján?!
 Hiú kimúlt ábránd csak –
 Istennek se jobbján, se balján.
 Megmérettetik minden szó,
 tett és rejtett gondolat,
 ahogy a múlandóság partján
 a véges hullám a végtelenbe csap.

Vakablak

Valami suhanó árny
 oson álmomon túl,
 viszi a falon át
 sátorkaróját,
 s ronda-rontó
 lopakodó lépte nyomán
 kutyám is fölvonít
 az elsötétített kert
 kopár teraszán...
 Ki volt, s hova lett?
 Csak nézek utána
 a félálom félig
 lehúzott redőnyén
 félvakon,
 akár rommá lőtt
 életem után –
 egy bevert szemablakon.

Légszomj

Menekülnek, iszkolnak
 a Világnaptárról
 lehulló nappalok,
 szökevény esztendőik,
 s az Ég és Isten
 halántékdombjáról
 leszakadó évszakok.
 Kihull az Idő tejfoga,
 míg vékonyul az ózon,
 ki szánakozik a lélekvesztőkön
 hánykódó hajóson?
 miféle lépcsőn bukdácsolunk
 a történelem sötétkamrájában
 légszomjjal küszködő
 Bolygónkon?!

H. Hadabás Ildikó

Pacsirta dala

Madár voltam – láthatatlan –
 ég felettem, föld alattam,
 szálltam egyre, egyre följebb,
 égi csendnek közepébe,
 földi létnek a végére –
 aranyában elmerültem,
 fényességében fürödtem,
 áttetsző lett, ami elmúlt,
 idő, halál, élet, ének
 nap szerette, hold ragyogta
 azt az egyszeri egészet,
 ami voltam, mivé lettem:
 Pitypangremegésű testem
 hang nélküli lobbanásban
 fohász lett e Ragyogásban.

Húsvét

Spirea remeg
 pereg a gyöngy fehéren
 a tavasz halott.

Panasz

Halak ezüstje –
 borzongott egész éjjel
 tükre megfagyott.

Mindörökké

Jázmin illata
 selyem ökörnnyál szálldos
 halott vagy, halott!

Csempezkopácsi pipitérek

Húsz öregember, így nyár előben
 betölti a kis templomot,
 eltűnődöm, kik itt maradtak,
 s vigyázzák ezt a hit-csodát,
 vajon gondolnak néha arra,
 az idő hogy is megy tovább,
 ha imakönyveik bezárva,
 s némák lesznek a dallamok,
 és a kőfalból kibukó fej,
 apostol arca egyedül
 merengi nézve a sötétet,
 s mormolja azt a szent fohászt,
 - ahogy tette és fel nem adta,
 vagy nyolcszáz esztendőkön át -
Uram, irgalmazz! s majdan
 talán ő látja egyedül,
 hogy templomkerti pipitérek
 fehére fénylőn felderül,
 ha Boldog Asszony fátyla lebben,
 s csillagos lesz az éjszaka,
 s a nyár előben remény támad,
 húsz öregember után egy,
 aki a pappal imádkozza,
 tíz falu helyett egyedül:
Könyörülj rajtunk, Uram! Könyörülj!

Te bocsáthatsz meg egyedül!

Balázs F. Attila

ima

voltak napok amikor
nem tudtam kommunikálni
senkivel
nem volt az befelé fordulás
inkább zavart
minden emberi megnyilatkozás
depresszió – mondanád
de jó volt a kedvem
elszórakoztam macskáimmal
megmetszettem a rózsákat
könnyed voltam
mint egy akrobata
ki nem ismeri a gravitációt

rozsdafarkú figyelte
minden mozdulatomat
miközben ide-oda szálldosott
a seregélyek felrebbentek
és a távoli gyümölcsfákról kémleltek
te kedves
türelmesen vártál
tudatom rejtett hajlékában
míg befejezem közös imámat
a teremtményekkel

a nagy festő

színpompás őszi táj
olyan mint egy festmény
melyen még nem száradt meg
a festék

a kézre gondolok
mely az ecsetet fogja
és szeretetét színekkel fejezi ki
mert a szavak tökéletlenek
és kevesekhez szólnak

Baka Györgyi

Derű, bor és jelenlét

borozás hármásban Tokajban

könnyed szavaink
ott lebegnek
a napfényben fürdő
kocsmaasztalon
és átható derűvel
körbefonnak minket
sugárzó tekintetünk
által kibomlik a tér
magasba nyílik versekkel
vonzások feledhetetlen
mélyébe merít
ahol egybeesik
a középpont
feltétlen jelenlétünk
öröme áldásként száll
körbe-körbe a poharunkban
gyöngyöző tokaji bor felett

Várom téged

a megelevenülő szél
szívembe sodorja
a hajnali harangszót

testem szomjúságtól
megrepedt földként
sóvárog fényed után

várom téged

mikor még semmi
mélységek nem voltak
te már láttál engem
mielőtt a mezők lettek
te már virágoztál
a beléd simuló alázat
kikel miként a fű

fészked lehetnék

leheletemmel
etetnélek mint édes
égi madarat
ki szabadon szárnyal
megnyílt tereimben

bújok előled

játszi könnyedséggel
rezgő lombok alá
árok mélyébe, kerítés tövébe
gyermeki énem átsüt a résen

találj rám

árnyékként vissza

megkerülhetetlen kisebbedésem
nyakamban tábla lóg: senkié

árnyékként tapadnék vissza
gyermekkoromba,
hogy ragyoghasson
menthetetlen bukásom
a rám kövesült elhagyatottság
töredezett csigaházam

bölcsőm nem ringatta
koporsóval sem a csemői tanya vár
kivetettségem volt a világba
a csönd jajkiáltása

gyermeki lelkem mégis itt
gyökerezett, itt repdesett
a virág-szivárványos rétek
aranyló búzatáblák fölött

itt ölelt lélegzetébe, és emelt
magán túl a természet
a bonthatatlan létegyiségbe

x

szeretlenségünk tettei
elfojthatatlan gyermeksírásként
túlnőnek rajtunk

Balázs Tibor

Megérkezés Aquincumba

(részlet)

Aki háromszor légiós

Krisztus után 89-ben
állok a légiós menetben,
itt állok, éppen felavatnak
világhódító árnyalaknak.

Római katona leszek
– súgják halkán az istenek –,
és lészek aquincumi polgár,
kivel a Birodalom jól jár,
erőm ifjonti, és kegyetlen
szűkül egy római isten
bennem – ha egy percig is félek,
gyűlnek körém az istenségek –,
mert Krisztus nincs,
Krisztus még nincs itt,
se fénynyalábként,
se úgy, mint vakhit,
az aquincumi szertartáson,
ahol Domitianust látom,
ő itt az isten, ő a császár,
kiért az óda és a szájzár,
ő itt a minden és a senki,
kiért jó *lenni vagy nem lenni*.

Császár, lettlégyek katonád,
a 6000 közül az egyik,
és nevünk légió legyen,
és *ott essem el én*
a harc mezején,
Segesváron, vagy Doberdónál,
a Don-kanyarban, vagy Temesváron
1989-ben,

a vég felé a történelemben,
épp halált porcióznak ottan,
magyaroknak és románoknak,
lehetsz szász is – s bármi lehettél,
csend vala ott és hó és halál – meg tél,
89-ben Domitianus
légiójában még nem tudám,
hogyan 1900 év után
úgy állok majdan Aquincumban,
Temesvárról elszalajtottan,
menekültként a római,
ki szólani mert, szólani,
és itt állok 89-ben,
Atyaúrsten, de melyikben?!
Most szétdobálom kardom, tógám,
s azt is, amit ti biztatok rám?!

Melyik 89 ez? Most avatnak
katonává? Vagy terjesztenek fel
halottnak?

És menekültem, hogy csak tisztán
léphessek egyszer át a Tiszán,
én, a római katona,
Aquincumba jöttem haza.
Féltem én, féltem ott meghalni,
hol a hősi halál is talmi,
ahol az élet csak talált
holmi, és kivágják Apát,
ki a télbe, a semmibe,
hogyan jól csimpaszkodjon bele,
kizsuppolják, kiteszik szépen,
Világosnál, egy erdőszélen.

Húsz év után épp ennyi kellett,
 hogy papírra vessem e verset,
 2009-ben, télen
 vittem Fiam: vittem az éltem,
 Galliába, rohammentővel,
 a doktorokhoz, Galliába:
 bele egy életnyi kosárba.

S Pannóniába visszahoztam,
 vissza, Fiam, egy griffmadáron,
 Air France-madáron hoztam őt,
 legkisebb aquincumi hőst,
 és én, a légió veteránja
 lettem végül kiszuperálva,
 utca kövén leltem helyem,

Krisztusom, Édes Istenem!

Ágacska

Az én apukám légiós volt,
 derék római katona,
 ezt onnan tudom, hogy derék volt,
 mert mosolyogva járt haza,

az apukám kezében reggel
 lándzsa volt, pisztoly, gps,
 harci szekérről intett vissza:
 – Ha megnősz, majd te is jöhetsz.

És aquincumi páncélosról,
 meg úrfregattról sms-t
 küldött, hogy a google-ba üssem
 be ezt a régi szót: „szeretet”.

A facebookon egy Pál apostol,
 (exlégiós!) blogjában látom:
semmi vagyok szeretet nélkül
 az aquincumi retrobálon.

És tart a farsang, meg a party,
 energy-drinkkel a kezemben
 fekszem el egy spéci hordágyon,
 s ezt álmodom én egyre szebben:

Egy ágacska hajolna átal
 az Égbe-ömlő kék Dunán.
 Ez lennék én. Ki átemelne,
 őt lefokoztad... Ave Caesar!
 S hová számúztad az Apám?!

Csontos Márta

Széljegyzetek az üzenőfalán

Minden csupa ismétlődés, csak próbálsz átfesteni a kontúrokat, de belül minden ugyanaz marad, hiába röptetsz tollafosztott madarakat.

Hálót terít mögötted a völgyre a szürkület,beleoldja a színeket a felhőkbe az est, a magasban összekuszálódnak a sugarak, a szél ellöki sziklák fejfáira simuló kezéd.

Valami eredetit akarsz mondani, a történetben előrehozod a zárósortokat, teleportálsz a kezdetet, s *in medias res* lesz máris a végkifejlet. Mindent megpróbálsz, hogy megörökítsed önmagad végre, de csak a negatívban ismered fel létedet, s érzed, a tél sötétkamrája már előhívott, helyet készített neked albumában, s lassan húz magához, míg arcod fekete tulipánja bele nem hullatja szirmait a szünni nem akaró hóesésbe.

Lehetetlenségek

Ha leszakítanád az Eget, saját keveréssel,palettádról már nem tudnád kéken tartani a mennybéli rétegeket.

Ha leszakítanád a Napot, önnön aurád gyenge szikráiból már nem tudnád lángot lobbantani, nem hasznosíthatnád a fény-oldatot.

Ha belocsolnád a sivatagot, nem tudnál védőfóliát húzni fölé, s a megszáradt árnyékok lombjain nem teremnének az ágak magot.

Ha meg tudnád fékezni a forgószelet, a csipkebokor vérző ágain nem akadna meg a szent lepel, s a dombokon túl , nem hallanád az éteri vándoréneket.

Partnerkapcsolat

Lábamban nem csörömpölnek a fémlemezek,
szépen összeszoktunk, csontjaimmal léptek
kollaborációba a szegek. Átmenetileg kivont a
forgalomból a Nagy Leckéztető.

Ruháim ott fekszenek némán a szék támláján
kapaszkodva, - az ingek, pólók ujjaiiban nem
tudom birtokba venni a rejtkehelyeket, pedig
talán visszavinnének az ideák világába, válthatnék
jegyet Platon barlangjába, találkozhatnék könnyű
léptű nimfákkal, görög harcosokkal, látnám Posszeidon
tengerjáróját, s a Nesszosz vérébe mártott hajókötelet

Dianthus virágát tűzném hajamba fogam között
Aphrodité almája ropogna.
Hádész kapujára vaslakatot tennék, s Prométeusz
lángját kölcsönözve kiforralnám a Styx-ből a vizet.

Lábam nehezen mozdul az induláshoz, mint érzékeny
állat remeg a lepedőn, s miközben jogcím nélküli
bérlőként hozzám költözött a fájdalom, varázsbotjával
intett a Mágus, s látni engedte az évgyűrűket.

Bozók Ferenc

Időszonett

Talán akad vigasztalóm, ha félek,
ki néhanap mellém szegődik önként,
ne kelljen így lábon kihalva, tölgyként
borzongva imbolyogni, mint a rémek.

Mivel csekély a létezés, mit élek,
s mivel naponta rázza büszke öklét
reám a szűnni nem tudó öröklét,
matériámban ott szorong a lélek.

Ijeszt a létezés-kaland, ha tényleg
távozni kell az összes földi lénynek.
Az innen és a túl szíven talál.

Karod kitárva tágas űrbe, kérded:
Örökvalót, ha szűnni kell, hogy érts meg?
Mit ér a végtelen, ha van halál?

Szélszonett

Jegyezd a szélvihart. Jegyezd fel ostorát.
A szél akár a szó, oly tarthatatlan, és
sebet gyógyít, vagy épp sebez, miként a kés.
Jegyezd ahogy hasít. Jegyezd az ostromát.

Ha házad udvarát csendben bolyongod át,
s legyint a hűs zefír, a nyári enyhülés,
figyeld: az enyhe lég milyen szelíd, pihés
ha völgybe érkezik feléd a dombon át.

Táncol, s rongál, mégis szerette Bronte, Shelley
pedig nem is lehet a ház falára kenni.
Jegyezd a fűrgő lég ezernyi arcait.

Hajót borít, vagy épp segít sietve menni,
épit, s lebont a pusztá lég, bár szinte semmi.
Vagy békedalt susog, vagy vívja harcait.

Csáky Anna

Emlékmű Faludynak

Hajadnak sosem szabtal határt,
így most kiszabadult a térbe,
és örökké lobog, mint a láng,
a Mindenség ölében égve.
Félkörbe hajló szemöldököd
sűrű bozontja sem vékonyul,
szétváló fény és árnyék között
szolgál a végzet sorsodul.

Te vagy tán Isten választott fia,
kínod sarat dagasztott ajkadon:
a mosolynak meg kell halnia
ott, hol a bú ostoroz agyon.
De a szemed holdja ég, ragyog,
tüzeket gyújtott rajta a vágy,
nagy hullámain, mint lány habok,
a fények ömölnek vissza rád,
és lihegő nyári esteken
ha mézet csorgatnak akácok,
te titkon csókolózol esztelen
az örömmel hajnalig, s ha látod,
csupa gyönyört szór a lét elébed,
magadra terítéd dús bársonyát.
Víz meg ég még nem volt sose' kékebb,
mint ilyen ajzott lelki tájon át.

Sosem vágysz a nemlét hűvösére,
örök Múzsád, a halálfélelem
levetkőztet, hullajt jég-kövére,
de te nem vagy előtte védtelen,
mert gögöd, s hogy írsz, iszonyú erőd,
Istentől forró érzékiséget
kaptál, vulkáni tűzzel éltetőt.
Homlokod körül csillagok égnek,
csörögnek, mint aranykoronák,
és rajtuk szenvedélyed lobog át.

Sorsod kárhozott, innen messze űz,
árkolt arcodon árnyék s mélabú,
szemed üvegbokájú lepke-tűz,
sugártáncoló tested fény-falú.
Állsz vad mosollyal dagadt szádon,
melyet összerúgtak haramiák,
holtan is a zsarnok ellen vádlón
rímbe öntöd sok lázadó imád.

Fazekas József

Zengedez

Az est néma ezüstjén
mereng a régi hárs
csend alszik az erdő
sehol a várva várt társ

távoli hófelhő köszön
lila alkonyi paplan
pipál a paraszt a kémény
Jézus-dal zengedez halkán

diószag s ünnep kering
asszonyi szívben titkon
bölcsőben ring a lélek
fénylik a világ egy arcon.

Fütty kéz szó

(feleségemnek)

Két fütty hív
ahogyan madár madarat
s együtt szállnak dalolnak
két fütty hív

két kéz tart
mélységek fölött át meg át
rémíthet rém mégis tovább
két kéz tart

két szó van
mely kizeng s érzem
csak kettőnknek üzen
két szó van

hív tart.

Ki fejtí föl?

Elmúlt a nyugalom
fogytán
a csöndes titkos esték
kialvatlan az élet
a rohanásban
és száműzött a fennség
pedig a fák beszélnek
bajukat elhajladozzák
a még ördöge
lohol velünk
s doppingunk
a kaján arcú tovább

nincs idő társra
gyerekre házra
kötőszavakkal
diskurálunk
az érte miatta neki
mákonyával
oldoz föl
lelki alkonyunk

mert minden napunk
csak egyszeri
és mind más
föf sem cserélhető
titkát
ez őrüf robogásnak
ki fejtí föf
ha már késő?

A napban tündököl

Még én vagyok
dolgok várnak rám
gondjaim kezemben
s nem lődörgök az utcán
imákban panaszlom
csak ennyit tettem
mert volt idő
magammal elhítenni
csak ennyi kell

még én vagyok
egyedül öltözködöm
nyílnak ujjaim
araszolok a nagy körön
veled mondom
bele a világba
az ámulat a látszat
minden balgaság ára
vagyok
darabjaimban is együtt
mint a kirakott legó
egy kicsit már elnyűtt

s nem homályosul
arcomtól el a tükör
a szívem könnyű
a napban tündököl.

Százajkú baj

Már semmi
sem ér semmit
már nincs
minek hitele
dominóvár a
fölszántott idő
a csodákat eladtuk
rég hitelbe
az út megtelt
és nincs szeráj
elsöpri gátját
a százajkú baj
bolondra ordítja
magát mindenki
de nem hagy alább
a zivatar
hely pedig lenne
a széles nap alatt
békesség gyomlálta
jószagú hely
de nem fér meg
szándék nélkül
a lélek
míg szájban kés
a kézben
véres kehely.

Olasz Valéria

Zsoltár

Én szeretem az életet Uram
bár néha veszekszem veled
bosszant hogy láthatatlan vagy
s csak Te láthatsz engemet.

Vakon és süketen fordulok feléd
szívesen írnék hozzád levelet
akár divatos e-mailt
ha megadnád földi címedet.

S te válaszolhatnál
hogyan oldjam meg ezt meg azt
úgy érzem néha teljesen
magamra hagysz.

De jobb is így talán
tudom gondod világrengeteg
érezem mikor a föld
haragodtól megremeg.

Mea culpa hát Uram
bizonyítod jelenlétedet
jut nekem is rád időm
bevallom én is féltelek.

Szeretem az életet Uram
magamat is benne
s ha pihensz néha egy kicsit
bezárlak a csendbe.

Advent idején

Lenéz a Hold,
ámul a téli éjen,
még nem fagyott,
ég hullajt hópihéket,
és tiszta az álom.

Száll e tájon
vágyteli sóhaj némán,
dudorászón,
s ártatlan fénnel néz ránk
a gyöngyszemű reggel.

Jő' december,
üzen adventi széllel,
küzd az ember
téellel, hófehér dérrrel,
s Messiást vár újra.

Vízum nélkül

Vízum nélkül is odatalálok
behunyt szemmel is odatalálok
ahol szívem kifeszítve
ahol álmom megmosdatva
ahol lelkem felmutatva
ahol útnak nincsen vége
valami testtelen vidékre

vízum nélkül is odatalálok
de még várok de még várok
hogy angyalok segítsenek
dobogó szívre hajolni
felhőtlen égben
álmom megmosdatni
lelkem az egynek megmutatni
aki majd aki majd
nem fordít vissza
viszonozni aki tudja
nézésemet
s látva lászon
vízum nélkül
várva várom.

Szerelmes zsoltár

Több vagy nekem
mint várakozásba
imádkozott kedves.

Te vagy a csend
a titkos áhítat
mit a nappal zaja
fénnel átítat
távolban létező földi lény
ki éveket éltél
lelkem mér földkövén.

Valaha láttalak már
- egykor volt idegen –
amikor bűnbánatos
gondjaimban
rám vigaszt pazaroltál
s lettél reménység-oltár kit
majdnem elveszítettelek.

Az idő engem feloldozott -
olykor némán imádkozom
ha eszembe jutnak
a veled töltött órák
te küzdelmemben
reménység-oltár
fényesítsd meg jövőbe
néző szemem
égjek tisztítótüzeden
mert hiányodat
kínnal szenvedem már
legyél életemnek
lényege hús-vér elevenen
áradjon át lelked lelkemen
mindörökkön örökké
ámen.

Oláh András változó

kuporogsz kedvesed ölmelegében
mint nyárban a fény – észrevétlen –
szavakat őrzöl miként partjukat
a Tarn fölött ívelő karcsú hidak
könyörögd vissza a tikokat
mosolyogj értem mint álmunkra
a nyártól őszig nyújtózkodó nap
ki a folyó lúdbőrző vizébe kap
és szivárvánnyá görbíti
hegyek fölé röppenő sóhajod
s bár a remény lába elkopott tövig
nyiss néha ajtót nekem s én
szemed tükrében mindig ott leszek

[tépelődésed]

tépelődésed megfojtotta az időt
gyáván mozdult a kilincs
s elveszett örökre ami nincs

béklyóban

fojtó ölelésem álmodon átoson
béklyóban túszként heversz a vánkoston

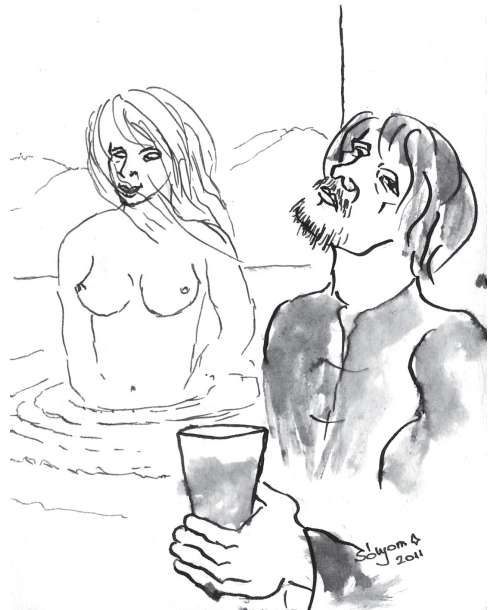
tested lángoló vádirat – póre –
nyomban meg tudok örülni tőle

törékeny válasz vagy: nem zúzlak össze
szomjas szavadat szürcsölöm vörösre

sikítasz: nem tudlak csendre inteni
lázadat a kéj még élesebbre feni

száritkozik bennünk a kannibál-mámor
már csak didergő tested takar be s ápol

suttogó álmaink könnyekben áznak
magunkká öleltük a remegő vágyat

Sipos Erzsébet Máraihoz

Láthatod égi szemekkel, ide jutottunk

Mint igazságtalanul megvert kutya,
szűkölve, nyögve bújunk be ebbe a
kis hazába, mert minden oldalról
rúgnak az oldalába

A nyelv összeköt, mint növényt az inda,
de folyton taposnak rajta,
naponta, ezrével
idegen talpak
S mi, akik itt maradtunk, védjük ezt a
maradék portát,
de nyelvünk léckerítéseit szanaszét hordják...

Prófeciád beteljesült?

Itt már csak team van, nem csapat,
és eldobod az agyad egy perc alatt,
és projekt, projekt...
A klasszikus átírva, szájbarágva,
s különben is, kit érdekel
ott Angliába,
hogy Szondi két apródja mire vár
Emlékeik mint szent királyaink csontja,
összetorlódva, egy halomba dobva,
és már nem tudni, ki volt itt úr és szolgál

Ócska és avitt lett Arany szava?
és Wass Albert vas akarata,
és valóban szétporladt a szó, haza?
és hiába volt Damjanich utolsó sóhajtása,
Mansfeld kettétört ifjúsága,
s a körömtépettek iszonyú ordítása...?
Hiába volt?

Talán jön egyszer egy Julianus barát,
ki felkeresi ezt az őshazát,
őrizzük meg szent ábécénket,
hogy neki adjuk át.

Visszanéző

Minden apró levélben még nyár van,
s mi hullunk vele az őszi
sárgult ájulásban,
s a hársfák apró filtereit
kioldja az eső...
S egy nagy bögre tea lesz a táj,
párologva, ködbe burkolózva,
torkunkon elszorulva,
sírásba fullad köröttünk a nyár.

Kerék Imre

Őszi szonett

Ragyog az égbolt szilvakéken.
A fákról sárga lomb esőz.
Ködök pipálnak a hegyélen.
Arany-ingben sétál az ősz.

Forr már a must a pincemélyben.
Beszélgetni betér a csősz,
dícséri az új bort serényen,
telt pohár mellett elidőz.

Vadludak rekedt riogása
nyilallik az alkonyi tájba
viola-fellegek alól.

Dühödt szarvasok öklelőznek,
agancsuk mérve: melyikük erősebb.
A völgyből nyáj kolompja szól.

Borsos Miklós: Vénusz születése

Diadallal magasba ívelő
feszes csípők, hóragyogású tompor –
amint lucsoktalan-tisztán elő-
bukkan a szétnyíló tengerhabokból.

Egry József: Öböl madárral

Szétnyitott - kagyló - alakú
part páros karéja mögött
két domb egymásba lüktet

vitorlát bont a fény
a tó rángó izomkötegei
partnak feszülnek

nádizenéből suhogó
sás közül figyel egy madár
karcsú törékeny alig látod

parányi pont a mérhetetlen
mindenség erővonalai közt
mégis e gyönyörű
színjáték érte van csupán

féllábon áll
szűri szemén át
a lélegző világot

Új dimenziókba

nem csak a megnyíló test öntudatlan
virágot bontó örök-egyszeri
csodája nem csak a vággyal telített
szervek megszólaló hangszerei
de ami kettőnk közös örömén túl
az elérhetőnél egy gazdagabb
világba lendít új dimenziókba
múlhatatlanabb cél felé mutat

Lőrincz P. Gabriella

Ősök

Az apák szürke
Zakóban járnak
Ha dolgoznak
Feltűrik ingujjukat
Hogy ne zavarjon munka közben
Erős kezükben a családi béke

Az anyák kötényt hordanak
Lisztes kezüket abba törlik
Meg a mocskos gyermekarcot is
Kezeik gyógyítanak
Minden sebet

A nagyapák kalapban járnak
A biciklit tisztán tartják
És nem vágynak már jobb világra
A nagymamák fejkendősek
Minden ráncuk egy ima
Beleöszültek az aggódásba
Görcs kínozza fáradt testüket

Úrvacsorázni kendőben megyek
Bámulnak
Nem tudják a suttogók
Hogy tanítást követek

Nyárutó

egyre távolodik Tihany
a cápafelhők
habok közé estek
vitorlások
mint kecses hattyúk
ülnek a vízben

a rózsaszírmok
szertefoszlanak
nincs már
mi megállítaná
a hajlott hátú nyár zokog
kopár őszbe indulunk

a fényes csillagok
nem most születnek
csak elbúcsúzni maradt idő
a platánokból átölelni egyet
és szívberejteni egy múlt újabb nyarat

Matematika

vannak akik ismerik a számokat
rideg méltósággal
válaszolnak bármire
a mindenség matematikája
a bőrük alá van róva
varázslat hitek és tévhitek nélkül
mindent megoldanak
ők nem szaggatnak fölöslegesen sebeket
tudomásul vesznek és kijelentenek
nem irigylem de csodálom őket

én nem tudom hogyan kell
jól élni
sosem értettem az egyenleteket

Koncsek József

János

Kiskarácsony, nagykarácsony,
kisült-e már
...a kalácsom?

Az.
Nincsen.
Nincsen kalácsom.

Neked sem?
Hozzád beszélek.

Olyan megfoghatatlan a lélek.
mely egyfőgja a világot.
és újra-újra eltörik.

Az ember összegyűjti a cserepeit.
illesztgetjük,
arcunkat is megláthatjuk benne,
nagy hasadás fut a szájam sarkától.
ezért görbült le a mosolyom.

Mint egy kardcsapás. Föl a homlokomig.
Elnézegetem az arcomat
Nézd te is.

A saját arcodat is nézd meg.

Egymás arcában talán
még épnek láthatjuk magunkat...

János szavai sugalmazódnak:

“Írd le hát, amit láttál,
és ami ezután történik.”

Kárhozat emléke

Hasadnak drága üstformája,
csípőd és a tomporod
több gyönyör boszorkánykonyhája,
mint gondolod.

Az idomokba szakadt vágyak
újulnak, újra felhevült
szarvas vágyaim kívánnak
készületlenül.

Így arcod nő e kárhozatban,
a szemed, a szád, a homlok is
ébred már, hogy szakadatlan
boldogíts.

Hiszen - mára – asszony volnál,
kigörccsölt ritmus, tétova
pörgetett gyöngysor, vasoltár,
mosolyunk mélyfoka.

A tüzes asszony beszél

Olyan daccal jössz végig az utcán,
mint amikor még naponta voltam asszonyod
Ledobod a göncöt, nem szólsz-
Nézd, itt van az orgonabokor az ablakomnál
Szeretem a nagy fürtöt a tenyeremre venni
Arcomhoz is érintgetem.
Olyan fürtös.

Mit állsz ott magadban?
arcomhoz is érintgetem ablakomnál.

Marković Radmila

Ne vess!

Tervekre, vágyakra acélhálót sző a lét,
szövőszékén csattog a vetélő, ide oda jár.
Ígéret földjét már régen elnyelte a világ.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Huszonegyedik század kezdetén, ez a
kék bolygó háború zajától reszket, remeg.
Nem golyó hasítja át a szennyezett eget,
most embereket, népeket áldoznak fel.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Huszonegyedik század kezdetén
Ifjakkak jövőtlen a jövő, az
ész és a mesterség semmit sem ér.
Aki hazát vált, lelke hontalan.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Hérom haza ege alatt megvénültem
Magyarország, Jugoszlávia, Szerbia,
de otthont én egyszer sem cseréltem.
Ne vessetek, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Az elsőre gyermek voltam, nem emlékszem.
A másodikban felfelé ívelt az egyszerű élet.
A harmadikban milliárdos nincstelen lettem.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Rogyadozó házakban csapok csepegnek,
repedezett falakról hullik a vakolat,
dudva növi be a nincstelenek küszöbét.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér

Tervekre, vágyakra acélhálót sző a lét,
szövőszékén csattog a vetélő, ide oda jár.
Ígéret földjét már régen elnyelte a világ.
Ne vess, kérlek! A sírás semmit sem ér.

Új ruhám

Jó vagy rossz változások ölelnek,
leperegnek rólam, mint a homokszemek.
Akár szépek, akár megoldásra várók sürgetnek,
szűk az idő, kevés a gyorsaság, a tett megfeneklett.
Most felveszem a legszebb ruhám,
tükör elé állok, megsimítom ráncaim hadát.
A fene vitt volna el benneteket!
Csúf vagyok, pedig az enyéme
nevetnek ezen. „Ne nézz a tükörbe!”
Mi sem a tükörképedet öleljük, hanem téged.”
Nem tagadom, a hiúság azért bujkál bennem.
Nincs mi tenni! Bele kell nyugodni:
ráncaim hadába,
harmadik fülembé,
jöhet a szemüveg,
kificamított térdem a ráadás,
de rajtam a legszebb ruhám.

A bánat illata

A bánat illatába burkolózó életből
kilép a mindennapok szürkesége,
mint szeplő tavasszal, úgy sokasodik
a derűs hajnal, amit fölvált a sötét éj.
Kavarog, kering a vaksötét,
a kétség és remény,
az édes csók a keserű pirulával.
Egy fekete hajtincs gyorsan fehérre vált,
bevilágít ajtót, ablakot, szobát,
de nem érzi a bánat illatát.

Nyilas Atilla

Hitvesi tételek

(„Az ékesszólásról” című műből)

I.

Köszönöm, hogy megvártál.
Pedig választhattál volna férjet
az utánad ácsingózók népes táborából,
például ahogy maguk nevezték, a beléd
„Reménytelenül Szerelmesek Klubjából”.

II.

A hetediket éjjel leltem,
övé most már minden éjjel,
övé fekete palástja,
övé gyémánt koronája,
és ez most már mindig így lesz.

III.

A régi gyönyörűek mind megfakultak,
az is, aki akkor meg sem született még,
huszonhét éve, hogy először láttalak,
de a te szépséged töretlenül ragyog –
mert eredendően, belülről vagy szép?

IV.

Nem kérdezem, hogy megbántad-e –
tudom, ha igen, úgyse mondanád meg.
De szeretném, hogyha tudnád:
ha tudnám, hogy egészen addig...
de minek mondom, hiszen csak tudod.

V.

Sokáig nemigen vettem le,
de balesetveszélyes lehet, vagy megsérthetek vele valakit,
és ma a gyerekek esti masszírozása után
a bal kezemre húztam: újra jegyes lettem,
most magamat jegyeztem el — megint veled.

*Fecske Csaba***Ady Endre: Utolsó, átkozott ének**

Vad csók-csatákban csatároztam,
Sok asszony-ölben elvéreztem.
Voltam Valaki, dús kincsű bárd,
Író voltam, költő voltam:
Ezeket néha eltévesztem.

Bús nőstényekkel víttam hősleg,
Voltam Valaki, Bandi lettem,
Sorsát káromló élet-özvegy,
Agglegény, aki mégis nős lett.
A sors-vadonban eltévedtem.

Nékem ősi jussom az asszony.
Az életem vad szerelem-tusák
Kemény voltam, az árgyélusát!
Voltam valaki, Bandi lettem.
Már ég a tűz, hogy elhamvasszon.

Vad csók-csatákban csatároztam,
Bús nőstényekkel víttam hősleg,
Voltam Valaki, Bandi lettem,
Agglegény, aki mégis nős lett.
A sors-vadonban eltévedtem.

Népek fiai

Lett

Egy lett
ahogy megszületett,
lett lett,
bár kicsit nyeszlett.

De tehet-e arról
ez a nyeszlett kis lett,
hogy egyből lett lett?

Észt

Egy élelmes ész
kétszer állt sorba,
mikor osztották az ész.

Jakut

Mérges a jakut,
bevágták előtte a kaput.
Ez mindig eszébe jut,
hát rosszkedve akut.

Burmai

Búslakodik a burmai,
éhesen bőgnek barmai,
elapadt tehene teje,
ezért hát őt feji neje.

Nyelvrokonaink

Rokonaink mindenáron,
a finnek ugor ágon.
Jó nagyot ugortak
az Uraltól idáig,
s lettek finnek, magyarok.
Útjuk másfelé kanyarog.

Vidám városok

Sárospatak

Trapp-trapp, Sárospatakon
patkó van a patákon,
csizma meg a bokákon,
nyikorog a butákon.

Eger

Ódon házacsókák felett
álmos harangszó lebeg.
Ha jönnek a kispapok,
lányok nyitnak ablakot.

Szeged

A paprika Szegeden
útszélen is megerem.
A halat a bográcsból
fogják, nem a Tiszából.

Debrecen

Nagy, lapos város Debrecen,
síkságon épült, nem hegyen.
Itt élt hajdan Csokonai,
és felmenő rokonai.

Miskolc

Szép város Miskolc, itt lakom,
a tizediken *kis* lakom,
ha kinézek az ablakon,
az egész várost láthatom.

Nyíregyháza

Tirpák város Nyíregyháza,
takaros mindegyik háza,
legszebbik a Városháza!
Ott megy föl az ügyfél láza.

Pécs

A Tettye partján épült régen,
a rómaiak idejében.
Jártam egyszer én is Pécsett,
hol a lábam félrelépett.

Bertha Zoltán

Születésnap i köszöntés Anga Máriának

A nyolcvanas évek derekán – antológiatermő idők sűrűjében – Egerben, a reprezentatív (Cs. Varga István szerkesztette) *Útrahívás* című, fiatal Heves megyei alkotókat sorakoztató gyűjtemény után pár évvel, *Életjel* címmel is összeállt egy néhány számot megért, szerény küllemű, szinte gépírással kinyomtatott, füzetszerű válogatás: a letehetségesebb ifjú költők, írók műveiből (többek között Lőkös István, Gábor László erőfeszítéseinek köszönhetően). Ezek élén akkor tűntek fel Anga Mária erőteljes költeményei, amikor még a forrongó években nem lehetett tudni, ki érlelődik igazán jelentős költővé, s kinek vezet másfelé a pályája. De aki azon melegében elolvasta azokat a verseket, máris szinte biztos lehetett benne: ez a költő komolyan gondolja. Sűrű képiséggel, tragikumba hajló intonációval, végső egzisztenciális kérdéseket sejtető intellektualitással telített (akkor még talán leginkább Pilinszkyre emlékeztető) sorainak hatása alól senki nem vonhatta ki magát, aki igazán elmélyülten rezonált rájuk. Anga Mária lírai érzékenységét, versmondatainak delejező hullámverését Nagy Gáspártól Rigó Bélán át Vörös Lászlóig (a legendás *Tiszatáj* egykori főszerkesztőjéig) sokan igen nagyra értékelték, ezt meg is fogalmazták, s innentől kezdve már csak az lepődött meg e művek különlegességétől, aki kevésbé volt figyelmes az alkotói út alakulására. Hogy azután verseskötete jelent meg Anga Máriának, majd sorban a Lázár Ervin által is kiemelkedőnek tartott mesekönyvei, a legrangosabb kiadóknál, köztük a Móránál, hogy Herczeg István, a kiváló egri grafikusművész, majd Jankovics Marcell, a világhírű magyar rajzfilmes illusztrálja ezeket a nép- és műmesei hagyományokat egyedülálló invencióval szintetizáló elbeszéléseket, hogy televíziókban, rádiókban, felnőtt és gyerekközönség előtt olvas fel kiugró sikerrel gyakorta ő maga belőlük, hogy bábjátékát játsszák Egerben, s hogy a Kődöböcz Gábor vezette *Agria* folyóirat kiemelt helyen közli (mint megbecsült főmunkatársának is), lassan egy évtizede folyamatosan a verseit. S akkor most – születésnap i ajándék gyanánt is – megjelenik egy csodálatos – mondhatni – „opus magnum”: *Zarándokidő* címmel, a Serfőző Simon fémjelezte Felsőmagyarország Kiadónál, kívül-belül Kokas Ignác lenyűgöző festményeivel díszítve, gyönyörű borítóval (amelyet ugyancsak Herczeg István tervezett). Az átszellemítő, lélektágító Kokas-képek igazán rímelnek a könyv hangulatára: a *Magasodik égre a hangom*, a *Szerelmes beszéd*, az *Eget nyitottam* cikluscímekkel csoportosított versvilág varázslatos szféráira. A profán és szakrális dimenziókat egyszerre mozgósító, felkavaró lelkeséggel átítatódó atmoszférára. A konkrét tájképi elemeket elvonatkoztató, légiessé szűrő, átható természeti-kozmosz sugallatokat árasztó beszédmódra. A könyvet ajánló Hankiss Elemér szerint is a világmindenség áramába kapcsolódnak, épülnek be ezek a vallomások, amelyek „a mindennapokban

és a transzcendencia felhőiben” egyaránt járnak, s szép és felbolydító ritmusaik a létezés végső drámáihoz fűznek bennünket.

S amíg Anga Mária mesevilágát a „tüneményesen természetes logikából sarjadzó” (Ködöböcz Gábor) derű, kedves báj s a biztonságos értéktudat hangolja (úgy, hogy a népmese és a gyermektörténet tradicionális műfaji jegyei szerint felépülő esemény-sorok a jóakarát, az áldozatvállalás morális példázatait a pszichikum őstörvényeinek a megjelenítésével kapcsolják össze), addig a versek – ugyan szintén elsősorban a természeti jelenségek, élmények, képzetek (madarak, fák, hegyek) elementaritását és archaikumát („Hallani majd a fák nevetését, ahogy a tavaszon át / szaladnak a hegyek felől, utolérni a madarakat”) ötvözik egyetemes életismerettel, autentikus létezésstudattal, sodró titokérzetekkel – valamifajta borzongató fájdalommasságnak is a kifejezőivé lényegülnek. „Ott voltam, miként a könny az arcodon, ha sírsz, / vagy kráter mélyén ott van az égő láva, / menekülni, maradni is, nem volt más, csak kín, / mégis életben maradtam, földben, virágban” – fejeződik ki százféle változatban az a kesergő, fohászos, esengő létszeretet, amely egészen különlegesen sajátos tónusban keveredik a primordiális megszólalás őshangjaival. Ez az a szuverén, jellegzetes lírai formanyelv, amely stilárisan is olyannyira felismerhetővé, azonosíthatóvá teszi e költészet markánsan egyéni, egyedi poétikai karakterjegyeit. Valamit mintha felfedezett volna a költő: poézisében egyfajta tömör (mondjuk így) fél-metaforikusság dominál. Félig látvány és félig látomás; félig konkrét leírás, félig stilizáló képzelet és absztrakció; félig hétköznapi realitás és félig mitikus jelkép: ez az, ami a vizionárius képekbe torlódó leírások torkon ragadó őseréjét biztosítja a vers impulzív képalkotó fantáziájában. Az energikusan exponált tájkép vagy életkép másrészt gyakran mint ha finom észrevétlenséggel hajlana, billenne, folya, tűnne át katartikus sorsképpé. Különböző metaforaelméletek igyekeznek (Paul Ricoeurtól Zalabai Zsigmondig) megfejteni a jelentésátvitel művészi lehetőségeit – de itt valami olyasmi történik, ami külön elemzésre, elmélkedésre volna méltó. „Mikor tenger voltam, viharral játszottam, / örvénylő testemben ringattam a Napot”; „Táncolnak az asszonyok, táncolnak a lányok, / szoknyájukon fodrozódik a tavasz, a nyár, / hegytetők fölé magasodik a vágjuk”; „Ökölből mozduló ujjaim közé / szántóföldek vitorlái feszülnek”; „A rétek harmatkendői jegesednek, / csillaggá üszkösödik a fény”; „A fák a télbe kapaszkodva magasra tartották az eget”; „Csitít a szél, pedig csak suttogok: / virágom sötét szobámban megvakul”; „Utazom, de már féltve néznek utánam a bodzabokrok, / mintha tudnák, nem vár engem senki, otthonomból elszöktek a fények”; „Fejem alatt csillagok, úgy alszom majd kiterítve az égen, / mint halottak alszanak, gyermekingfehérben”; „Nekem még kellett magát a nyár, / madár kopogtat hajnalt ablakomra, / hegytetők, templomtornyok ragyognak, // de már hallok távolról az erdők mormolását, / egyre hangosodó siratóének ez” – mindez csupa érzéki tapasztalat és merő misztérium; eleven szenzualitás és rejtelmes talány; földi benyomás és éteri sejtelem együtt, egyszerre. Mégpedig mágikus szuggesztivitással és sugárzó expresszivitással

ébresztve rá az örök törvényszerűségekre: a valóság minden porcikájában benne lélegző világlélek s a szellemi univerzumot az evilági inkarnáció teljességével betöltő megvalósulás időtlen és organikus egységének mindenhatóságára. A létezés szubsztanciájának szerves összefüggésrengetegére. Ezért valósul át a lírai én a természeti csodák szférájába, s ezért viselkedik minden teremtett lény a teremtő titokzatos elrendelése szerint. És így és ezért lesz minden személyes mozdulat, gesztus, érzés világbefolyásoló jelentőségűvé; test és lélek szakadatlan párharcát és szétszakíthatatlan egybetartozását tanúsítóvá. A kép mint fenomén pedig félig nyers valóság és félig szublimált lebegés; pillanatnyiség és érzékfölöttiség együttrezgése, egyberemegése. „Látod, ha képekben beszélek, minden egyszerűbb, / tapinthatóvá válik: a könny, az arc, a kéz, a csontban feszülő ideg.” Egyszerűbbé? Igen: mert a végtelen titkok hordozójává. Vagyis természetesen bonyolultabbá – de így igazán hitelessé.

Mert ha föld és ég morajlása, robajlása hallatszik („Megbomlott a föld és megbomlott az ég”) ezekből a sokszor aritmiásan futó vagy gördülő sorokból, akkor közel jutunk a végtelenség partjaihoz. A transzcendens ígézetek, a numinozitás emberfölötti birodalma ez – esendő és esengő emberi pszichével áhítózza azt. A „mysterium tremendum” szüntelen és elháríthatatlan jelenléte. És ez hullámoz, végig, ez zaklatja föl vagy zsongítja el a zsolozsmázó, litániás, lamentációkat idéző imádságos verssorokat és versszakokat, a szabadversszerűen hömpölygő mondatfolyamokat, az östermészeti energiákkal lüktető szövegeket és dallammeneteket. Mintha zokogást és könyörgést együtt hallanánk. Mintha ősidőktől a végidőkig ebben a lélekállapotban zajlana minden velünk. Ha nem tudnánk a szerzőjét e modern-archaikus költeményeknek, elhelyezni se igen tudnánk az időben: bármikor írhatták, sírhatták, suttozhatták, kiáltozhatták volna őket. Ez a költészet örökkévalóságának záloga; a létezés kortalan megszólalása.

Anga Mária lírája annyira magával ragadó, hogy késztetést érez az ember az utánzására. Szinte folytatni akarja, amit olvasott tőle. A karakteres írókat szokták – mert lehet – parodizálni is, hiszen összetéveszthetetlen stílusuk van. Ehhez a költészethez viszont nemigen illik a paródia, mert annál keserűbb, megrendítőbb. De egyfajta stílusimitációt talán meg lehet kockáztatni. Ami következik: egy vers – Anga Mária hangvételében. Pontosabban kísérlet stílusának, szemléletvilágának a felidezésére, olyan típusú előadásban, amely mintha hasonlítana az ő versbeszédéhez. Csak tiszteletteljes kísérlet – azt kívánva jelezni, hogy költészete – motívumaival, hanghordozásával, érzelmi töltetével – milyen erős hatást kelthet olvasóiban. Íme tehát a közvetlenül nem tőle származó idézetekkel, csak jellegimitáló eszközökkel (és persze játékos célzattal) készült „plágium”, „hamisítvány” – az ilyenkor mindig felmerülő kérdéssel, kétséggel: hihető lenne-e, hogy ezt nem ő írta? S meg lehetne-e téveszteni ezzel bárkit is? – Születésnapján én ezzel a próbálkozással szeretném őt megajándékozni, együttal Isten bőséges áldását kérve további alkotómunkájára!

Csatáné Bartha Irénke

Ünnepi akkordok

Anga Máriának a 60.-ra

Hegytetőn állsz,
Hatvan havasán,
kilombosodott
évgyűrűid ága,
csend és béke
fészkel e tájon,
fészkel szíveden,
az ég köszöntőt,
parádés himnuszt énekel.

Fények ragyognak,
a szeretet mécsese lobog,
csend van és béke,
rád szentülnek
ünnepi akkordok:

Volt egyszer régen,
ki tudja merre,
nagy rengetegben
félve rejtezve
ÉLET forrása,
szarvas vigyázta,
csácsogó madárka
álmát ringatta.

Kék volt a tolla,
aranylott a csőre,
csillag szemében
rebbent a könnye,
dallá csokrozta,
örömét fénynek,
ránk sugarazta
örök reménynek.

Szálló madarak,
elszálló évek,
könnyes bánatok,
szíromló remények
szivárvány csóvát
hagynak az égnek.

Távol egy csillagpár
most épp vigyázzban áll,
Neked tiszteleg
Hatvan havasán.

Hegytetőn állsz,
Hatvan havasán,
s ha (le)szédülnél,
Isten karja vár...

Szentmártoni János

A beszélhető nyelv

Anga Mária köszöntése

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

Egy vallomással kell kezdenem. Bánom, hogy nem Anga Mária volt az óvó nénim annak idején. Mert Anga Mária úgy tud mesét írni (és tegyük hozzá: mesét mondani), ahogy csak kevesen. Szomorú, hogy sokan még csak nem is sejtik, micsoda kincseket rejtene a mesék. Nem csak és kizárólag a magyar népmesék, hanem a kiválóan megírt mai mesék is. A mese ősrégi műfaj, az emberiséggel egyidős. Idősebb talán a költészetnél is. Bár kezdetben még nem váltak el egymástól ezek a műfajok. A mese ugyanannyira volt költészet, mint amennyire a költészet mese. A mese – és ha valaki, akkor ezt Anga Mária biztosan nagyon jól tudja – bepillantást enged egy olyan világba, amelyről mintha már megfeledkeztünk volna. Egy olyan világba visz el minket, amely elsüllyedt bennünk, ahová legfeljebb csak az álmainkon keresztül vezethet út. A gyerek még jól tudja, hogy a mese is valóság, csak nem „úgy” valóság, ahogy a „rendes”, hétköznapi valóságot ismerjük. A gyerek lelkében nagyon jól megfér egymás mellett a tündér és a világgjáró esernyő, az óriás és a varázsporszívó. Anga Mária tudja, ismeri a gyermeki lelket. Ez pedig olyan képesség, amely csak kevesünknek adatik meg igazán. Meséit olvasva felnőtt fejjel is visszajuthatunk egy olyan világba, amely még nem hullott darabokra, ahol még ég az ég, és föld a föld, és ahol az ember még megélheti az érzéseknek és a sorsnak azt a teljességét, amely ebből a mi „szép, új világunkból” mintha már kiveszett volna.

Anga Mária érezhetően sokat merít a magyar népmesei hagyományból. Azonban ez nem plagizálás vagy utánzás, hanem sokkal inkább egy archaikus hagyományra való érzékeny rátalálás. Jól ismeri népünk évezredes mesekincsét, azt az éltető forrást, amelyből aztán ő is bátran merít. Meséi jól példázzák azt a sokszor nehezen tetten érhető folyamatot, hogy miképpen tud élő maradni egy sokak által már rég meghaladottnak, avíttnek gondolt műfaj, nevezetesen a mese. Mert mesén nem azokat a bárgyú, a különböző tévécsatornákon folyamatosan játszott szörnyűségeket értem, amelyekből hiányzik minden, ami a mesét mesévé teszi. Amit ma gyerekek milliói néznek a tévében, az bizony nem mese, csak annak hazudják nekik. Az igazi mese olyan, mint Anga Mária meséi, amelyek lényegüket tekintve nem különböznek a magyar vagy más nemzet népmesekincsétől. Meséi úgy gyönyörködtetnek és szórakoztatnak, hogy közben élni segítenek.

Mária elsősorban meseíróként ismert, és kevesebben tudják, hogy költői életműve is figyelemre méltó. „Nem is verseket ír – írja költészetéről Rigó Béla - hanem egyetlen versét írja folyamatosan. Ebben olvasztja – magas hőfokon – átlátszóvá élményeinek, érzelmeinek teljességét, közben saját lelkét leheli belé, mint az Istent utánzó üvegfüvő mesterek.” Verseit olvasva ugyanazt a tiszta, minden póztól mentes, őszinte lelket érzékeljük a sorok között, mint a meséiben. „Hitem szerint a mese az egyetlen beszélhető nyelv gyermek és felnőtt között” – írja magáról Anga Mária. Eme közvetlenség és érintetlenség nyelvét beszéli a verseiben is:

Egyszer majd levelet írok Neked.

*Talán a délután csendjében
a lépcsőn ülve, vagy a kerti padon –
mint a Tőled távolra utazók,
mert félek, hogy az egyformán
érkező évszakok özönlő ideje
egyszer csak megszakad,
és a harangszó majd
egy madár csőrében remeg.*

Levelet írok. Neked.

Télhideg papírra.

Könnyeimtől vakon.

(Levél)

Kedves Mária,

ilyen levelet kérünk még Tőled jó sokat és mesét, rengeteg mesét, hogy még a mi dédunokáink is tudják, milyen bátorság kellett ahhoz, hogy költők és hercegek legyünk egy mítoszaitól megfosztott korban.

Isten éltesen sokáig!

(Elhangzott Anga Mária Évgyűrűk című ünnepi estjén 2015. szeptember 18-án Egerben, a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban.)

Ködöböcz Gábor

A versekben és mesékben élő ember

Vonások Anga Mária művészi-emberi portréjához

Az utóbbi évtizedek kvalitásos alkotásai nem hagynak kétséget afelől, hogy Anga Mária a kortárs magyar irodalom egyik legeredetibb és legfigyelemreméltóbb szerzője. Ezt az állítást vers- és mesekötetei mellett az *Agria* című folyóirat kilenc évfolyamában olvasható többtucatnyi költeménye is alátámasztja. Az egyre nagyobb ismertségnek és megbecsülésnek örvendő Anga Mária 2011-től a Magyar Írószövetség tagja. A szépen ívelő alkotói pálya egyfajta elismerését jelzi, hogy *Az aranypatájú kiscsikó* című mesekötet (2011) a Móra Ferenc Könyvkiadó gondozásában jelent meg. A Felsőmagyarország Kiadó jóvoltából napvilágot látott és a mai alkalommal bemutatásra kerülő *Zarándokidő* című verskötete is nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy Anga Mária a szélesebb irodalmi köztudatban és a szakmai kánonban is elnyerje az őt megillető helyet.

Mint ahogy régi keletű barátság és munkakapcsolat fűz bennünket össze, az ünnepeletről nem tudok szubjektivitás nélkül szólni. Úgy látom, hogy mindenképp az önnön képességeire tekintő, a legjobb lehetőségeit megcélzó, létteljességre törekvő, szuverén életsors az Anga Máriáé, ezért a Nagy Lászlótól ismerős hitvallás órá is érvényes: „... jussomért, legjobb részemért hajlok/ csonkán e mindig hiánnyal síró, / szimmetriásra tervelt világban.” Ennek megfelelően Anga Mária emberként, művészként, óvodapedagógusként, vezetőként és nemes ügyeket szolgáló közéleti személyiségként egyaránt koncepciózus, határozott értékrendet képviselő, nagy formátumú pályát mondhat magáénak.

Anga Mária tősgyökeres egriként is messzemenőleg méltó a helyi kulturális örökség Gárdonyi, Bródy, Kálnoky és Utassy életművében testet öltő magaslataihoz. Ebbéli minőségében lehet időtálló, esztétikailag érvényes és hiteles üzenete a szépre, a jóra és az igazra szomjúhozó mindenkori olvasók számára. Anga Mária őseredeti tehetséggel megáldott, sokra hivatott szerző. Van benne valami misztérium, anélkül, hogy misztikus lenne. Remekbe szabott alkotásait, roppant nyelvi erőt sugárzó verseit és emberi teljességet, romlatlanságot tükröző meséit olvasva mintha egyfolytában a halottnak hitt archaikus világ, a legősibb népi szemléletformákkal érintkező sámánok és táltosok mágikusan titokteljes világérzékelése/világteremtése kelne új életre. A spirituális tárgyiassággal ötvözött álomlátó realizmus angai alkotásmódja elemi és atavisztikus módon feltételezi a csodát, a csodába és a lélek varázshatalmába vetett erős, teherbíró hitet.

Az őseredeti képalkotó technikára és mágikus alkotóerőre alapozott angai írás-

mód kimagasló és unikális értéke a kortárs magyar irodalomnak. Itt jegyzem meg, hogy az immár két verseskönyvvel és négy mesekötettel rendelkező Anga Mária munkássága bőven megérdemelne egy-két nagy ívű, tüzetesen elmélyült, jó esetben az ultrahangokra is fogékony tanulmányt. Már csak azért is, mert hitem szerint – akárcsak Fecske Csaba Miskolcon – a nem túl távoli jövőben Anga Mária is érettségi tétel lehet Egerben. Úgy legyen!

(Elhangzott Anga Mária Évgyűrűk című ünnepi estjén 2015. szeptember 18-án Egerben, a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban.)

Bertha Zoltán

Hajnalonta

(Verskísérlet Anga Mária stílusában)

Hajnalonta égig nyújtóznak a fák kitárt karjai
és a fájdalomtól kicserzett bőrű asszonyok
didergése rázza meg a kopár mezőket,
amikor a folyóvízbe hulló száraz szemű csillagok
imbolygó tűzfénye alatt a bozontos jegenyék saját árnyékukra borulnak,
akkor látom én a görcsbe rándult madarakon
az elhagyatottság szörnyű keresztjét
és riadozó koponyájuk golgotás reszketését a földi világban,
s a békés tavak tiszta tükrébe zuhanását ijedős varjaknak és zavaros ködfoltoknak,
és akkor lépek előre, csakis akkor tovább
a lábamat verdeső rögök koszorúzta időben,
hogy megfejtsem a rám szakadó szárnyas álmok és emlékek néma titkát,
hogy képzeletem többé már ne az elkóborolt vadak és szarvasok
fekete ösvényét kutassa és kaparja,
ne a gazdátlan kutyák véres sebeit mardossa,
ha már úgyis reménytelenül várom örökké
a fáradt szívű galambokat,
hogy a végtelenből ölembe sírva mégis visszazálljanak.

Serfőző Simon

Anga Mária: Zarándokidő

Van Nagy Lászlónak egy sokak által ismert verssora, amely így hangzik: tisztának a tisztát őrizzük meg. Ez a világ azonban sohasem a tisztaságáról volt híres. A mostani sem. Tele van alávalósággal, erőszakossággal, uralkodásvágygal a másik ember fölött: kicsinálni, megmutatni neki kivel áll szemben, hogy lábhoz kushadjon, egy életre tudja meg, hol a helye.

Anga Mária számára elfogadhatatlan a becstelen élet. Nála a pénz, a gazdagság nem vált ki megkülönböztetett tiszteletet, sokkal inkább a puritánság, a másik ember segítése, az együttérzés az elesettekkel. Tele van lázadással az ellen, ami megalázó, méltatlan az emberhez. Szeretne úgy élni, hogy ami tiszta, az is maradjon, ne mocskolódna be. Ezért aztán naponta megsérül, s gyógyul is meg. Az élni akarás segíti a felépülésben, s az igazságtudata, megbocsátó emberszeretete.

Az idők változásai, személyes sorsa őt is válságokba sodorta, de elveit nem adta fel. Nem azért, mert megingathatatlan lenne, hanem mert másképpen nem tud létezni. Képtelen rá. Ez olvasható ki majd mindegyik verséből. Amelyek áttetszőek, képzeletgazdagok, ugyanakkor felzaklatók, nem hagyják érintetlenül az olvasót.

Amíg szülei éltek, segítették eligazítani az útvesztőkben, a világ kiismerésében, könnyebb volt elviselni a lelki sérüléseket. Elvesztésük óta számtalan versében őket szólítja, hozzájuk fordul: ne hagynák magára. Siratóversei megrázóak s fel-emelőek is egyúttal. A megpróbáltatások elviselésében azáltal segít bennünket, hogy szembesít az emberi élet számtalan kihívásával.

Anga Máriának tizenhét évvel ezelőtt jelent meg első verseskötete. Közben több mesekönyvvel is jelentkezett. Bábdarabjait mutatták be. Volt néhány év, amikor nem írt verset – fogadalomból –, pedig olyan pártfogói buzdították írásra, mint Bella István, Nagy Gáspár. Végül az *Agria* folyóirat főszerkesztői szólítására fogott újra tollat. S most itt az új könyv, amelybe eddigi munkáinak legjavát gyűjtötte egybe. Nem lehet kétségünk afelől: Anga Mária költői kiteljesedésének lehetünk tanúi.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2015)

Nagy Zita

Taxidermia

hol a valahol
madaraid ahol
szárnyalva szabadon
még égre mérték
– akkor –
kóbor büszkeségüket
– most –
mozdulatlan kitömöttségükben
merev kötöttségükben
– Norman Bates örök örültsége –
a tollak rögzültségében
ágyad felett
álmodnak neked
preparált vidámságot
de üvegszemeik nem rejtik
velük együtt éllel
látom a szomorúságot
ami minden boldogságban fészkel
szörny vagyok és rém is
amit mások élnek
élem én is
– kétszer –
a fájdalom magamé és a többieké
– lüktető –
nyomortető
a mindenség fényűzésében
– széttép –
hogyszerre érzem
az összes kezdet
összes végét
mert valahol *egy-szer-egy* gyermek megtanulta:
minden elmúlik...

üres és teljes a végtelen
 férc szükségszerűség a végleten
 és nem zokog több dalt
 könnycseppek finom ujja
 billentyűjén halkuló szavaknak
 – csak játszik az éjszaka, –
 mint csillagpöttyös gumilabda
 gurul az ölembe
 – te lökted –
 – bárhonnán –
 ha hallak
 veled kacagok
 – újból –
 kölyök vagyok
 aprócska
 ha most meg is halok
 akkor is kölyök maradok
 kicsit talán csak
 nagyobbacska
 mert valahol egy gyermek megtanulta:

egyszer
 mindenki elmegy...

mégis
 amorf atomok közt
 a te formád zenél
 és élsz, mint sosem éltél
 – eltemetetlen –
 – már –
 – csupán –
 elmém emlékén
 – elvehetetlen –
 valahol még létezel...
 van-e párhuzama huzatos univerzumainknak?
 haszna szokott-unott napjainknak?
 van-e befolyásunk a széljárásban?
 vagy úgyis a végén a *vég-én* végül a VÉG ül a végzetén?
 nem talál tálat tele
 forró a tele

annak *ki (ki)*éhezve keres
 én megnyugszom az arany egyenes arányban:
 ahogy a múlt nő
 úgy csökken a jövő
 mert valahol *egy-szer-egy* gyermek megtanulta:
 minden elveszik...

a jó csak ócska kontrasztpont
 ösztönöm ölni akar
 mielőtt minden magától meghal
 roncsolt abroncsokon
 vörös véred virágcsokrán – *a sajnálom*
 olyan kevés, mit sem ér
 csontvázak porhidegén
 ismerem mi volt, mi lehet,
 tudom a lesz-t
 okulok mindenből és semmiből se
 ragaszkodás féltve nem fűz
 az egész képe űz
 – folyton –
 futok
 s ha előtted meg nem álltam
 soha
 hát más előtt már meg nem állok
 noha
 úgyis elbukom
 elnyelődik
 – minden nyaram –
 kihűlt
 de nem alkuszom
 tűnő dolgokért
 mert valahol *egy-szer-egy* gyermek megtanulta:
 minden véget ér...

engedd el
 – ami kell –
 ismétlődik
Szinyei mers... z lila színei
 a valóságom megőrlik
 siklik a késő kékes kés
 – szanaszét –
 szabdalt húson suhan
 törött török palloson
 árbocot bont
 üvöltések ütközete
 – virrad –
 vitorláján
 lángszél lobban
 – recseg-pereg –
 hamuvá vált viharként
hull-a-lá
 le– s fellebbenő levegők
 lepketáncán
 tombol eszelős
 kerge kergetésem
 gyűjti százmarkával
 ezerfelől
 a pernyék ékén
szürké-be-dőlt
 alvadt mattukból
 kikacsintó kicsi
 hintalón csillanó
 darabokat,
 ami vagyok még:
 maradékokat
 remegve rejtem
 emlékezni az emlékezetnek
 mert tűzbehalt fekete fákból
 szénrajzok születnek
 csodákra nyíl kapunk
 nem hagyva holt hagyatékát önmagunknak
 és célt nem ért utolsó érintésed
 szertesodorja sorsodba süllyedt beteljesülésed
 a kör körbeért:
 valahol még létezel...
 és egyszer majd megtanuljuk:
 néha hinni is lehet...

Karácsondi Imre

Foncsortempók

Steve Chészhenyi beszélgetése Karácsondi Imrével

Bozók Ferenc 2012-es gyöngyösi könyvbemutatója kapcsán

Steve: – Szia, Imre!

Imre: – Heló, Steve! Mit hoztál mára?

Steve: – Egy Bozók Ferenc-verseskötetet, *Tükkörtenger* címmel.

Imre: – Rendben. Bozók Ferit gyerekkora óta ismerem...

Steve: – Hogyan ismerkedtetek meg?

Imre: – Egyszer megjelent itt egy gimnazista korú gyerek lobogó hajjal és a méreténél minimum öt számmal nagyobb bőrkabátban. Tök fekete cuccban volt, egy sálat itt is hagyott, még tán most is megvan... mindegy: előbogarászott néhány verset a zsebeiből. (Akkoriban rengeteg verset hoztak nekem, főleg csajok. Hm... nem voltak szépek. Se a lányok, se a versek. A jó csajok viszont nagyon rossz verseket hoztak. Tehát: untam a bánánt. Nagyon.) Szóval Bozók kis, összehajtogatott papírdarabokon elém rakta a verseit. Idegesítő volt. Ahogy kinéztek. Ha már eljött, mégis belekotortam a cetlihalomba... – Ember! Besírtam. Vagány, kemény, nagyon penge versek voltak. Amit én még egyetlen „hozott” versben sem láttam: humoruk volt!!! „Lesz még lösz”, meg ilyenek. Feri zsebre rakta a verseit, elhúzta a csíkot a bőrkabátjában. Sokszor találkoztunk Gyöngyösön, voltak közös barátaink. Bozóknak komoly táborra volt, nagyon nagy arcok mozogtak körülötte. Aztán kezdtek ilyen happeningszerűségeket nyomatni: versek, zenék, képek, mittudomén. Különböző művházakban. Az öreg alkohol és kábítószert „dzsank” magukat „művész”-nek hívó fazonok ma is példát vehetnének róluk. Volt egy kedvenc szlogenem velük kapcsolatban: „Tudtok együtt felfelé menni. (Pl. a Mátrába)... –De le is tudtok jönni!!!”

Aztán Feri eltűnt. – Viszont megjöttek helyette a versei. Ültem a könyvtárban Gyöngyösön, és különböző irodalmi (vagy nem irodalmi) lapok hozták a Bozók-opuszokat. A szerkesztők nem hülyék, látták: pályaképes ember: hadd szóljon a nóta! „*Jó vers nélkül nem szerkesztő a szerkesztő, és nem szerző a szerző.*” Ezt Juhász Ferenc mondta.

Néhány év múlva aztán Lovász Béláné, a könyvtár helytörténésze kezembe nyomott egy csomó könyvet (ötöt-hatot) – Bozók Ferenc-köteteket! Versek. Versek és esszék egy könyvben. Apám! Ezek már nem cetlik voltak!!!

Steve: – Ti nem találkoztatok azóta sem?

Imre: – Nem. Viszont mindent tudok Bozók Ferenc piarista szerzeteséről, tanárról, pap költőről.

Steve: – Micsodaaa? Húha! Most mit kérdezzek meglepetésemben?

Imre: – Valami banálisat... banálisan egyszerűt. Ahogy szoktad!

Steve: – Igen: Honnan tudsz mindent róla?

Imre: – Oké, Míster! Ezt a kérdést akartam hallani!!! Lovász Béláné adott nekem egy DVD-t. „Ünnepi Könyvhét Gyöngyös BOZÓK FERENC költő, piarista szerzetes könyvbemutatója 2012. június 1.” -ez a címe. A jelzete pedig: „V.S. Városi Könyvtár 5.512. Gyöngyös.”

Steve: – Hm... ezeket miért soroltad fel ilyen precízen???

Imre: – Hohó, Barátocskám! Mert hozok neked egy fejhallgatót, benyomjuk a lemezt a számítógépbe, és leírod ide, amit fontosnak tartasz. Ez lesz a mai beszélgetésünk. A *Tükörtenger* egyébként egy nagyon „húzós” kötet. vezércsel a „(Versek folyóiratokból)” ez az alcíme. Tehát: publikált versek sorakoznak benne... Jó ötlet, jó versek jó irodalmi lapokból. Ennyit tudok mondani róla én. Engem egy dolog idegesít: ABC-rendben vannak a versek. Nekem más fogalmaim vannak a verseskötetetről: ciklusok, mittudomén... az ember először elolvassa az utolsó verset, utána az elsőt, meg ilyenek. Más helyeken is alkalmazza ezt a „megtévesztő technikát” Bozók. Én nem örülök neki. De szíve joga!

No, ezzel én elmondtam a *Tükörtengerről*, amit akartam. Nézd és hallgasd a DVD-t!

Steve: – Ezt komolyan mondom?

Imre: – Nem. Hajlandó vagyok könnyíteni a helyzeteden: a hölgy, aki az elején beszél, Kiss Péterné Marika, a könyvtár akkori igazgatója, az ősz hajú és szakállú úr dr. Lisztóczky László nyugalmazott főiskolai tanár, irodalomtörténész. A verseket Nagy Tibor Wyrág zenésítette meg, és (mivel nulla éves koruktól ismerik egymást Bozók Ferencsel) be is kapcsolódik a beszélgetésbe. Nagy Gyula interpretálja a szerző verseit.

Bátorításul, inspirációként, kedves Steve: Nagyon-nagyon fontos dokumentum ez a DVD! Azért lesz jó, ha lejegyzed, mert kibontakozik belőle egy ember arca, aki nek a versei nagyot itt járnak a földön, nagyon nekünk szólnak. Kibontakozik egy nem mindennapi életút, megvillan Bozók humora, meglátjuk belőle, mekkora penge Lisztóczky Tanár Úr! Figyeld majd a mondatait, pl. az egyházi irodalomról! Minden vessző a helyén! Nagyon ismeri a régi magyar irodalmat.

Steve: – De én nem fogom betűhíven leírni az egészet! Jézus Mária! Több mint 1 óra 20 perc!

Imre: – Nem azt kértem. Írd fel az időmérő állását, ki beszél, és az általad lényegesnek tartott mondatokat! Na, bátorság!

Steve: – Nézzük, mi van a DVD-n:

16.12: Kiss Péterné, a Vachott Sándor Városi Könyvtár akkori igazgatója:” – ...Dr. Ködöböcz Gábor irodalomtörténész így vall Bozók Ferencről: „*Bozók Ferenc Isten áldotta költő. Földre néző szemmel, és égre tekintő lélekkel élő, és tanulhatalan talentumokkal bíró szerző. Költeményeinek szépsége és varázsa Weöres Sándorral és Pilinszky*

Jánossal mutat rokonságot...” és át is adom a szót dr. Lisztóczy László irodalomtörténésznek, az egri Eszterházy Károly Főiskola tanárának. Parancsoljon, Tanár Úr!

18.15: Dr. Lisztóczy László: – Bozók Ferencnek egy nagy bemutatása volt Kecskeméten, én voltam az egyik bemutatója. Soha nem felejttem el, hogy Lezsák Sándor volt a védnöke meg a szószólója az egésznek, és ő azzal kezdte a mondandóját, (ez a mondat megrögzült bennem) hogy: *„Bozók Ferenc verslábakon jár.”* Később ezt írta Lezsák Sándor, Bozók Ferenc *Holt költők társtalansága* című kötetének fülszövegéül: *„Bozók Ferenc versei között járok, és azon kapom rajta magam, hogy nem én keresgélek, hanem engem lapoznak a versek. Hajóra kellene ülni, sétahajóra, itt a Dunán Esztergomig hajózni, legyen mondjuk június, kora délután, zuhogjon az eső (villám azért ne csapkodjon), itt-ott egy-egy utas, s ahogy elhúznak mellettünk az erdők, a házak, a templomok, akkor nyissuk ki Bozók Ferenc verskötetét. S amikor az oly jellemző bozói verskép, az alkonyvér festi meg képzeletünket, akkor már oldódik minden világi kényszer, a zajvilág is csillapodik, és a versekből előbb halkan szüremelő, aztán erősödő gregorián ének, az örökké zengő emberi hang ad nyugalmat, biztonságot. Igen, így jutunk el a metró Deák téri állomásától akár Esztergomig, a Sátántól a Porcelánangyalig, a lírai akvarelltől a balladás versbeszédig, és megtaláljuk végre a jó kulcsokat a zárakhoz, és van társunk az örömhöz is, a bánathoz is. Ez Bozók Ferenc többszólamú, gyógyító költészete.”*

19.34: Dr. Lisztóczy László (saját, erre az alkalomra készült írását olvassa fel) *„Bozók Ferenc izzó tehetséggel megáldott, az igazságot megszállottan kereső ember. Igazolva mindezt eddigi pályafutása, mely meglepő, rejtélyes fordulatoktól sem mentes.”*

20.56: Dr. Lisztóczy László: *„Költői világképe, metafizikai nyugtalansága, absztrakt, éteri szférákba hatoló képalkotása, tömör kifejezésmódja Pilinszky Jánosra emlékeztet. Ezt a hatást erősíti meg Nemes Nagy Ágnesé, aki a földi létben is érzékeli az örökkévalóságot... Úgynevezett objektív lírája szinte észrevétlen természetességgel lendül át a közvetlenül megélt, megragadott valóságból a transzcendencia, a misztika, az idealitás szférájába. József Attilát idézi pl. keresztény részvétellel átitatott szociális érzékenysége, gyermeki vágya az egyszerűség, a jóság, a tisztaság után. A verseiben fel-feltűnő mikro- és makrokozmosz arányjáték, továbbá az a képessége, hogy a legmélyebb, legtitokzatosabb mondanivalót is könnyed, játékos formában tudja kifejezni. Weöres Sándort juttatja eszünkbe szellemi nyitottsága, tágassága, remek ritmusérzéke, a magyar nyelv zenei lehetőségeinek totális kibontakoztatása, költeményeinek tematikai, műfaji és formai gazdagsága. Feltűnő és sokatmondó, hogy mesterei és példaképei között egyetlenegy egyházi költő sincs, pedig Bozók Ferenc választott hivatásánál fogva is közéjük tartozik.*

A római katolikus egyházhoz kötődő magyar szakrális költészetnek két jelentős korszaka, megújulása volt története során. Az első a XIX. században, mely három kiváló papköltő nevéhez fűződik: Payer Antaléhoz, Tárkányi Béláéhoz és Mindszenty Gedeonéhoz. Ez a költő-triász minden korábbinál személyesebb és bensőségebb, az evilági

létdimenzióhoz, a magyar hagyományokhoz, a népköltészet formanyelvéhez kötődő Isten-élményt szólaltatott meg. A Teremtővel nem égi trónján, hanem az embert körülvevő valóságban találkozott.

A másik pedig a Nyugat-mozgalommal párhuzamosan bontakozott ki Sík Sándor, Harsányi Lajos és Mécs László lírájában. Folytatták a személyes, bensőséges hangot. Legfőbb újításuk elsősorban esztétikai-poétikai téren a Nyugat-mozgalomhoz mérhető és világirodalmi hatásokat is magába olvasztó formaművészetükben érhető tetten.

Nyilvánvaló, hogy Bozók Ferenc nem ezekhez a líratörténeti hagyományokhoz csatlakozik. Világképe, Istenélménye inkább folytatója pl. Baudelaire, Verlaine, Rimbaud vagy Ady Endre lírájának. Ezt az örökséget viszi tovább. Pap költőink közül elsőként nem evidens isten-élményt szólaltat meg. Verseiben igen ritkán bukkan fel a retorikus és himnikus hangnem.

A hagyományos magyar egyházi líra az élet ellentmondásokról sem mentes sokszínűségét és gazdagságát arra a körre redukálja, amely közvetlenül megfelel az egyház erkölcsi törvényeinek, és művészileg is könnyen megragadható, kifejezhető. Vagyis morális szempontból megszűri és egyszerűsíti az ezerarcú valóságot.

Bozók Ferenc lírája az élet teljességére épül. A létezésnek nemcsak derűs, hanem kétségbeejtő arcát is felmutatja. A jó és a rossz folyamatos jelenlétét, harcát, egymásba fonódását. A keresztény embernek nem csupán azt kell szeretni, ami szeretetre méltó. Az ellenségeinket is szeretni kell például. -Ezzel a gondolatokkal hozott nagy forradalmat az erkölcs terén a kereszténység.

Köszönöm a figyelmet!

(Megtapsolják, leül, beszélgetni kezdenek Bozók Ferencsel)

Dr. Lisztóczy László: – Ferkó, te domoszlói vagy, én markazi. Szomszéd falusiak vagyunk. Domoszlón jártál általános iskolába. Gyöngyösön születted, és itt végezted a gimnáziumot. Mit jelent neked ez a város?

Bozók Ferenc: Gyöngyösről a legnagyobb élményem Nagy Tibor Wyrág, aki itt ül. Egyszer sétáltunk, és fagylalozót láttunk. Irodalom, zene és minden olyan dolog, ami haszontalan, összekötött minket és állandóan ilyenekről beszélgettünk... de mondd el ezt a fagylalozót te...

50.07: Nagy Tibor Wyrág: – Igen, beszélgettünk mindenről: közösséget szerettünk volna összehozni, milyen jó lenne ezt megvalósítani, és egyszer csak kézzel, ekkora nagy betűvel (mutatja) függőlegesen ki volt írva, hosszú í-vel, hogy FAGYÍK. Fagyik. Ezt szerették volna közölni az emberekkel, hogy itt fagylalozót lehet vásárolni. – Ez igen! – mondtuk. – Ez lesz a mi kis közösségünk neve. Be is mentünk először – azt hiszem a Művelődési Központba, hogy egy FAGYÍK nevű anarchista szervezetet szeretnénk létrehozni. Azt mondták, hogy ezt itt most nem lehet. Mentünk tovább. Az anarchista jelző eltűnt természetesen, de lett egy jó kis közösségünk, amely összekötött minket Ferivel és még sok-sok jó emberrel.

51.29: Bozók Ferenc: – *Volt zenekarunk is, amelynek az volt a neve, hogy Prágai Tavasz. Akkor még rendkívül dilettánsok voltunk. Én az is maradtam. Én voltam a dobos. De azért azt a két taktust tudtam játszani, amit a punkzenekarok általában játszanak. Tovább nem jutottam.*

51.47: Nagy Tibor Wyrág: *Hol volt az első koncertünk? Arra emlékszel?*

Bozók Ferenc: - *Nem.*

Nagy Tibor Wyrág: – *Nem emlékszik rá. A Hunyadi 45-ben, a kazánházban.!*

53.02: Bozók Ferenc: – *Gyöngyös tehát nekem nagyon kedves. Nincs olyan utca, tér, amelyről ne jutna eszembe valami könnyekig ható, személyes emlék. A könyvtárról, amikor még a Barátok épületében működött, a Barátok templomáról... Szerettem itt járni-kelni.*

54.42: Dr. Lisztóczy László: – *Gyöngyösről Egerbe vezetett az utad, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola hallgatója lettél magyar-történelem szakon. Ott ismerkedtünk meg. Tanítványom voltál.*

Bozók Ferenc: – *Nagy szeretettel emlékszem Egerre. Eger – Gyöngyöshöz hasonlóan-meseváros. Fantasztikus, csodálatos.*

Dr. Lisztóczy László: – *Aztán a diploma megszerzése után Gyöngyöspatára kerül-tél tanítani. Hogy milyen emlékeid lehetnek Gyöngyöspatáról, azt onnan tudom, hogy azt a két leányt...*

Bozók Ferenc: – *Három! Rácz Brigitta, Tóth Dóra és Iványi Annamária.*

Dr. Lisztóczy László: – *Álljanak csak fél egy pillanatra, hogy lássam a harmadikat is! Hogy milyen élményeid lehetnek Gyöngyöspatáról, azt abból láttam, hogy milyen euforikus örömmel ölelted meg ezt a két lányt...*

Bozók Ferenc: – *Három!*

Dr. Lisztóczy László: – *Egyszerre mind a kettőt...*

Bozók Ferenc: – *Hármat!*

Dr. Lisztóczy László: – *És elfértek a kezében, és...*

Bozók Ferenc: – *Szoktam mondani, hogy én dedikált könyvet savanyú lapszerkesztőknek meg édes lányoknak szoktam adni.*

Dr. Lisztóczy László: – *Patáról mentél piarista szerzetesnek. Vannak oda kötődő indítékai is a döntésednek?*

Bozók Ferenc: -*Igazából régóta szerettem volna a papsággal valamit kezdeni. Kakas Zoltánnal (aki oszlopos tagja volt a Fagyík Egyesületnek) végigjártuk Pesten az összes szerzetesrendet. Mindenhova dél körül érkeztünk, megkínáltak ebéddel. Kiváló ebéd-ek voltak. Komolyan! A piaristákról tudtuk meg, hogy tanítanak is, és szerzetesek is. Nekem nagyon izgalmas volt az, hogy egy pap krétaporos reverendában az evolúciót tanítja gimnazistáknak. Ezért lettem piarista szerzetes.*

Dr. Lisztóczy László: – *Budapestet is szereted.*

Bozók Ferenc: – *Négy évig éltem ott. Sírtam, amikor elköltöztem Pestről. A város sok részét ismerem. Valami emlékebe lépten-nyomon bele lehet ütközni. Hozzá kell tennem,*

hogy a Váci utcában laktam. Az azért a Belváros. Ami szép, azt érzékeltam napi szinten.

Dr. Lisztóczy László: – *Budapestről Kecskemétre kerültél.*

Bozók Ferenc: – *Elvégezve a teológiát, oda helyeztek. Kecskemét is gyönyörű város, csodálatos belvárossal. Jó kapcsolatban vagyok a Forrás szerkesztőségével, Pintér Lajossal, Dobozi Eszterrel, Alföldy Jenővel és Buda Ferencsel, aki utószót írt az egyik kötetemhez. Tele van a város irodalmi emlékekkel. Kényelmes hely. Minden vízszintes. Nem kell hegyet mászni.*

1.12: Nagy Tibor Wyrág: – *Egyszer megismerkedtünk egy kortárs költővel, Utassy Józseffel. Ferivel útrakeltünk, és elmentünk Bükkszenterzsébetre.*

Bozók Ferenc: – *A szülőfalujába.*

Nagy Tibor Wyrág: – *Találkoztunk az édesanyjával. Nagyon-nagyon szivélyes fogadtatásban volt részünk. Megkínált egy-egy pohár borocskával, és megmutatta, hogy Józsi hol és hogyan tevékenykedett gyermekkorában.*

Bozók Ferenc: – *Amikor az anyukája megkínált abból a borból, amiből Utassy József is ivott, Megkérdezte: – Maguk írogatnak?*

Nagy Tibor Wyrág: – *Mit mondott ezután?*

Egyszerre mondják, Bozók Ferenc és Nagy Tibor Wyrág: *Mi meg már csak sírogatunk.*

1.17: Egy Pilinszky-verset énekel el Nagy Tibor Wyrág, és vége a DVD-nek.

...

Steve: – *Imrém, ez egy nagyon izgalmas beszélgetés volt veled!...*

Imre: – *Nem gúnyolódunk, nahát! Remélem, rájöttél a végére, hogy miért kértelek arra, amire kértelek.*

Steve: – *Igen. Ez ritka érdekes, mondhatnám: izgalmas felvétel! A magam részéről örülök, hogy ezt a nem teljesen hétköznapi módját választottad a veled készített beszélgetésnek! Most jövök rá, hogy egy elegáns gesztussal lemondtál... lemondtál... tulajdonképpen (ne vedd sértésnek!) a saját gondolataidról. De mi történt azóta Bozók Ferencsel?*

Imre: – *Egy évig élt és tanított Gödön. Most a harmadik tanévet kezdte Vácon, a Piarista Gimnáziumban.*

Steve: – *Mi lesz, ha dr. Lisztóczy László „nem veszi jó néven” (finoman szólva!) a hosszú-hosszú szövegrészeket, amelyeket beidézttél velem tőle...*

Imre: – *A Tanár Úr előtti tisztelgésnek szántam ezt a DVD-s megoldást. Szeretném, ha így az olvasók is érzékelnék azt a hatalmas tudást, amit a magyar egyházi irodalommal kapcsolatban a magáénak mondhat. Bízom benne, hogy nem veszi visszaélésnek a tőle beemelt idézeteket. Biztosan érzi ő is, hogy milyen remekül, nagyfokú empátiával és humorral vezényelte le Bozók Ferenc estjét. Ez az írás egy nagy-nagy gratuláció neki!*

Lisztóczy László

Végül

Végül minden sallang lefoszlik rólad,
és minden álarc a porba hull,
és minden hazugság lelepleződik,
indulataid elcsitulnak,
vágyaidd eltompulnak,
hírnév, dicsőség nem érdekel,
elfogy, eltűnik, elmúlik
minden, ami lényegtelen,
minden, ami fölösleges,
múltadból csupán néhány pillanat
nem veszíti el érvényét,
amikor önzetlen, tiszta,
érdek és feltétel nélküli szeretettel,
hálát, viszonzást nem várva
valami jót cselekedtél,
s amikor kinyílt fölötted a menny,
és kibékülsz már mindenekkel,
képzeletben sírva megöleled
összes barátod és ellenséged,
kontraktust kötsz a szent közönnyel,
és többé nem vársz az élettől semmit,
csak a Semmit.

Végelszámolás

Megbotránkoztatott a szenvedés,
a szenvedés, mely védhetetlen,
a szenvedés, mely végzetetlen,
a szenvedés, mely ártatlanra tör,
s előbb-utóbb mindenkit meggyötör.
Lázadoztam, Istennel csatáztam,
ha Szeretteim szenvedni láttam.

Véges térbe és időbe zártan
az Örökkévalóval vitáztam.
Föl nem fogtam, csak megcsodáltam
borzongva és halálra szántan
oszthatatlan gazdagságában
a titokzatos Mindenséget!

Most Kharón ladikján üldögelek,
könnyeim és bűneim tengerén.

Légy hozzám irgalmas, Istenem!

Ha majd reszkető szívvel...

Ha majd reszkető szívvel
megállok az Úr színe előtt,
fölidézem legszebb és legfájóbb emlékeimet:
öt gyermekem születését és halálát,
Lilla lányomnak mind a hét esztendejét,
fuldokló köhögéseit,
naponta visszatérő lázait,
ártatlan birkózását a halállal,
kétségbeesett szeretetvágyát,
folytonos vigaszkeresését,
fokozott érzékenységet mindarra,
ami szép és emberi,
éterien tiszta és nemes gesztusát,
hogy egyik sorstársának,
akit az édesanyja látogatóba hozott hozzánk,
a legkedvesebb játékát adta ajándékba,
azt, hogy rövidre szabott élete
fölragyogtatta az emberlét
minden szépségét és tragikumát,
engem pedig elhalmozott az apaság
összes örömeivel és bánatával;
a Feleségem gondoskodó,
örömtudó szeretetét,
ahogy csöndesen és szelíden,
szinte észrevétlenül
szerves része lett életemnek,
elválaszthatatlanul eggyé vált velem,
megtestesítette a fele-ség szó
leghívebb, legtisztább értelmét,
szenvedélyes, önfeláldozó emberségét,
szenvedélyes, önfeláldozó anyaságát,
mellyel örökös, néma gyászát
szerepre váltotta mások gyermekei iránt,
közel öt évig tartó küzdelmét a rákkal,
miközben egyetlen zokszót sem ejtett,
soha el nem fogyó,
odaátról most is felém sugárzó,

biztató, erőt adó mosolyát,
hogy mellette és vele lehettem mindvégig,
a Kékgolyó utcai kórház kétágyas kórtermében is,
utolsó mondatát,
melyet az agytumor okozta
kómás állapotában fogalmazott meg,
amikor váratlanul felnyitotta fél szemét,
melyben az értelem fénye csillogott,
s én ágyához siettem, becézni kezdtem,
elmondtam, hogy otthon jártam,
a könyvek és a bútorok is
róla beszélnek, visszavárják,
megosztottam vele egyik örömeimet,
s megkérdeztem: „Ugye, örülsz Te is?“,
láttam, moccan a szája, válaszolni akar,
fölé hajoltam, és a fülembe súgta:
„Úgy, ahogy te!“
Ezzel a mondattal búcsúzott el tőlem,
két hét múlva, nagypéntek napján
jött el érte Illés szekere.

Mindezt Isten trónja elé teszem,
és azt mondom:
„Köszönöm, Uram, amit adtál,
s nem kérem számon a nincs-et,
köszönöm a puszta létezés csodáit,
köszönöm az oltó-kést, a szenvedést,
mely jóságra, helytállásra intett,
hogy megőrizzem méltóságomat
mindig, minden körülményben.
Ez egyetlen kincsem. Tőled kaptam,
és szomorú, árva, vigasztalan
életemmel együtt most visszaadom.
Könyörülj rajtam, Uram, könyörülj!
Szeretteimnek adj örök üdvösséget,
nekem pedig a bűnbocsánat kegyelmét!”

Vitéz Ferenc

Műtermi töredékek

(Uzonyi Ferenc festményei között)

II.

Nem a vizet, hanem az időt.
Nem az eget, hanem a reményt.
Nem a partot, hanem az elengedést.
Nem a hegyet, hanem az ismeretlent.
Nem a ködöt, hanem a fényt.

Nem téged és nem engem,
hanem azt a vihar szaggatta fészket
a ködbe vesző hegyek ormán.

VIII.

Traktornyomok a hóban:
feltört a dermedt őszi sár.
Valami szomorú
csönd hasogat csontig,
széttörve bennem egy régi május
halotti maszkját.

XXIX.

Freskó az őszi táj.
Nyirkos nyugalom száll
a lenyugvó nap felé
a ritkuló lombon át.

Belesimult a pasztell-
színű alkonyatba ezeregy
utazás emléke,
s a kert alatt Szindbád
siratja a halott szeretőket.

XXXI.

Csak sejtet,
hogy a megismerhetetlen
olyan, mint a csend:
ha igazán benne vagy,
nem is tudod, hogy létezik.

XXXIII.

Ebben a kosárban
van szeder és áfonya;
ebben körte, szilva, birs
és naspolya, kis papírdobozba zárva.

Ebben a kosárban cékla,
mellette kedvenc színeim:
ciklámen, egy csokornyai kék,
vörös és kacagó sárga.

Ebben a kosárban itt van a nyár:
nagy fohászkodások és kis szerelmek.
Abban meg ott egy álmom van még –
ráborult egy fekete felleg.

Andor Anna Klára

Esti valóság

Vitéz Ferenc: Kis esti könyv

Ez nem esti mese. Ez a valóság mesés szavakkal leírva. A valóság, amely néha szomorú, komor, de minden másodpercben felvillan a boldogság, amelyhez egy hosszú lajstromon vezet fel az utunk. És minden apró cselekedet, mozzanat benne van a könyvben, ami a boldogsághoz vezet. Olyan csodás, olyan isteni, bármit hozhat egy új nap. Mert ahogy az *Újév* (63.) című gondolatban olvashatjuk, „Ami fontos az, nincsen dátumokhoz kötve.” Amikor először fellapoztam a könyvet, a tartalomjegyzéknél nyitottam ki. Érdekesebbnél érdekesebb címekeket olvastam, azt sem tudtam, melyikkel kezdjem. Csoda? Vágy? Didergés? Ölelés? Százéves terv? Végül úgy döntöttem, hogy sorban haladok. Ez volt a legjobb döntés. Amikor megláttam a tartalomban, hogy 115 szöveg van, bölcsészeket meghazudtolva osztottam, szoroztam, még talán gyököt is vontam, hogy az majdnem egy harmada egy évnek, tehát évente háromszor végig lehetne olvasni a könyvet, ha minden nap egy-egy esszét olvasnánk. De hamar elfelejtettem ezt a gondolatomat. Kis könyv ugyan, de nehéz letenni.

KIS könyv. Éppen belefér a zsebembe. Éppen ezért sok helyre magammal vittem keresve a megfelelő alkalmat az elolvasására. A rövid esszécskék pont megfelelőek arra, hogy az éppen felesleges két percünkben kicsit felfrissítsük a lelkünket. Így késtem el én is a munkából. Mert az a két perc nem két perc lett. Úgy fúzi össze a gondolatokat Vitéz Ferenc az esszéken keresztül, mint egy nyakláncot. Egy igazgyöngyökből álló nyakláncot, amelyet a könyv borítóján szereplő nő méltán viselhetne. Így az egymásba fonódó gondolatok az esszéket is összekapcsolják – nem lehet egykönnyen letenni a könyvet. Látszólag semmi rendszer nincs a rövid novellák között, de mégis olyan asszociációs kötelék van, amely a sok rövid gondolatot egy nagy egésszé teszi. Mégis jobb így külön a sok kis szöveg, mint egyetlen nagy szövegben, mert külön-külön újra és újra elolvashatjuk őket. A címek pedig bennünk is gondolatokat ébresztenek, esetleg emlékeket hoznak vissza, terveket szövéünk miután elolvastuk őket.

ESTI. Este kellene olvasni? Vagy akkor ajánlott olvasni? Bármikor. Ha este olvassuk – mert én akkor kezdtem – akkor garantáltan nem zuhanunk álomba két mondat után. Azért is a legjobb este olvasni, mert nem siet az ember, és teljes elméjével a könyvre koncentrálhat. Nem kell az órát figyelni, kényelmesen egy bögre teával vagy egy pohár kellemes borral átadhatjuk magunkat a szabadon áramló gondolatoknak. És nincs is a lélek számára annál egészségesebb, mint építő gon-

dolatokra elaludni. Mert ezek álmainkban is jelen lesznek, és reggel is pozitív, kellemes gondolatokkal telve ébredhetünk.

KÖNYV. Toronyszótár. Toronyszótár? Az író a szótár „címszóval” kezdi a kötetet, ezt használja fel mint gondolatébresztőt. „Játék a szavakkal. Megannyi kérdés” – írja is Vitéz Ferenc, s én olvasva a kötetet egyben, külön címszavanként, néha csak felütve egy-egy szónál, azt mondhatom, hogy ezzel a két mondattal majdnem kifejezhetjük a toronyszótár lényegét. Már csak azt kell hozzátennünk, hogy ez a játék közben tanít is minket, fejleszti a világlátásunkat, az önértékelésünket, a mindennapokhoz való hozzáállásunkat.

Szótár. Szavak. Csönd. Dallamok. Képek. Mintha minden érzékünk be lenne vonva. És ez még csak a kezdet, a kiindulás. A pozitív gondolkodásra sugalló kötetecskeben megjelenik a melankólia, a fájdalom, a búskomorság, mint az élet természetes velejárója. Mert ez a könyv mindenről beszél. Mesél a csodáról, közvetlen gyermeki hangon ír az ígéretekről, ír a boldogságról, gondolatokat fogalmaz meg a jóságról, igazságról, reményről. Egy olyan könyv, amely minden hangulathoz illik. Ami bátorít, elgondolkodtat és elbizonytalanít, hogy a helyes gondolatokhoz jussunk.

A könyv két belső fülén is a kötetben megtalálható novellákat olvashatjuk, *Remete* és *Megváltások* címmel. A *Remete* című írásban a remeteélet szépségeit írja le, ami valljuk be, nem a legszebb és legkényelmesebb élet, de lemondásából mégsem a fájdalom tükröződik, hanem öröm, az öröklétvágyának öröme. A *Megváltások*ban megadásra kér; ne akarjuk a világot megváltani, nincs értelme. Ehelyett keressünk valami más tevékenységet, amivel jobbbá tehetjük a világot. Ha mindenki így cselekedne, nem is lenne szükség a világ megváltására. Ez a két Vitéz-szöveg jobb „reklámja” a könyvnek, mint egy rövid kritika. Azt olvassuk, amit a könyv ad nekünk. Se többet, se kevesebbet. A legtöbbet.

(Magánkiadás, Debrecen, 2015)

Bonivárt Ágnes

A feledésre szánt sugár

Vitéz Ferenc: Fekete sugarak alatt

Idő és tér egymástól elválaszthatatlan fogalmak a mindennapi létezők számára. Az idő képzeete nélkül nincs tér, s a tér képzeete nélkül sem létezik idő. Korlátoló tényezők ezek a korlátolt individuumok véges életében, melyet csak egy valami képes feloldani: a halál. A transzcendencia teszi lehetővé, hogy az egyébként nélkülözhetetlen teret és időt magunk mögött hagyva, valami teljesen más tapasztalás részesei lehessünk. Azonban a korlátlanság világa nem ismeretes a földi létezők számára, így nem is képezi egy mindennapos probléma részét, mellyel napról napra szembe kívánunk nézni.

Ekkor kerül az olvasó kezébe Vitéz Ferenc alig pár oldalas kis kötete, mely már címéből adódóan is sugallja, hogy korántsem a könnyed, lágy gondolatok versszakai bontakoznak majd ki a lírai alkotásokból.

Fekete sugarak alatt – egy egész tanulmányra elegendő asszociációt tartalmazó szókapcsolat. A fekete sugár félelmetes, hátborzongató jelenség, ellentétben a *sugár* szóhoz természetyszerűleg hozzárendelt képzetekkel. Tartalmi megismerés nélkül is kitűnően érezhető a szóban forgó feszültség a borítón lévő – modern festészeti alkotáshoz hasonlatos – grafika jóvoltából is.

Azonban a kis kötet magával ragadó ereje nemcsak – és nem is igazán – a külsőben rejlik, hanem egy szinte páratlan költői mozzanatban: Vitéz Ferenc megragadja a vers olvasóját, és kényszeríti arra, hogy „álljon bele a világba”. A gyanútlan olvasó nem visszakozhat, nem ellenkezhet: szembe kell néznie mindazzal a nehézséggel, amelyet igyekszik minél inkább elfelejteni. Nem véletlenül foglalkoznak a filozófusok, nagy gondolkodók a felejtés, emlékezés problematikájával, hiszen igencsak sarkalatos pontjai ezek rövid földi életünk mindennapjainak. Emlékezni szeretünk a kellemes, szép dolgokra, melyek velünk történtek, vagy közünk van hozzá. Ugyanakkor minél hamarabb szeretnénk elfelejteni mindazt, ami fájdalmasan érint bennünket, vagy félelemmel tölt el.

Ehhez a minél hamarabb feledésre ítélt félelemhez tartozik sokak számára az elmúlástól való rettegés is. Azonban a belső borítón lévő – és valószínűleg a legnagyobb hatással bíró – vers, minden finomkodás nélkül állít szembe minket a megváltoztathatatlannal: „sár lesz belőlünk”. De nem csak az *Emlékezet* hatására érthetjük meg létünk mulandóságát, hiszen belecsempészve, szinte mind a 33 versben megtalálható a „fájdalmas igazság”.

A melankolikus hangulatot árasztó sorok magukba foglalják a halált, a már em-

lített mulandóságot, a szerelmet, a kötődést, az ember eltárgyiasulását, minden olyan élethez hozzátartozó „alkotórészt”, melyeket nehéz fogalmak által meghatározni. Leginkább azonban mindez nem a fény, a világosság, a remény oldaláról van megközelítve, hanem sokkal inkább a sötétség, árnyék, szomorúság felől. A kettős világnézet alkotói közül mintha a „gonosz” oldal érvényesülne igazán. Ugyanakkor mégsem érzi azt az olvasó egy-egy vers után, hogy legszívesebben véget vetne ennek a „szenvedésnek”. Sokkal inkább kerít hatalmába az érzés, hogy mennyire találóan vannak kifejezve ezek a végtelenül nehéz jelenségek, legyen szó akár melyik alkotásról is a kötetben.

Némi magyarázatot maga a költő is ad a nem mindennapi témaválasztás mellé, hiszen az utolsó oldalon *Octavio Paz felvágása* címmel az olvasó tudtára adja, hogy kötetének ihletője a már említett költő hasonló címet viselő kötete, a *Fekete sugarak*. Ugyan a kortárs magyar alkotó versei magyarázat nélkül is tökéletesen megállják a helyüket a költészet remekei között, igen érdekes adalék, hogy egy verseskötetre reflektál így, versek formájában. Ha ez lehetséges, akkor ezzel talán még inkább emeli az alkotások egyébként is igen magas színvonalát.

Persze az úgynevezett színvonal, a versek tetszése vagy nem tetszése igen relatív manapság. Mit is adhat egy vers? Miért színvonalas az egyik, s miért nem a másik? Természetesen nem kívánok erre választ találni, azonban a konkrét helyzetben Vitéz Ferenc verseihez kapcsolódva mindenképpen felmerül egy lehetséges „élmény”, egy úgynevezett adomány, mely nem mindennapi: a kimondhatatlan, megfogalmazhatatlan és félelmetes érzések, érzelmek, létesemények úgy fogalmazódnak meg az alig pár soros versekben, hogy egyazon időben válik világossá mindaz, amit eddig homály fedett, és marad sötétben minden, ami változást hozhatna.

Jogosan kételkedhet a leírtakban az, aki kezébe veszi a szokatlanul rövid alkotást: vajon tényleg képes ez a pár szó mindazt a mély tartalmat magában hordozni, amelyekről az imént említést tettem? Valóban képes egy közel negyed óra alatt elolvasható kötet olyan nagy hatással lenni az emberre? Nos, könnyen meglehet, hogy olyan állapotba kell kerülni, olyan eseményeket kell átélni, amelyek lehetővé teszik, hogy pontosan úgy értsük meg a verssorokat, amilyen szándékkal azok írva vannak. Az azonban biztos, hogy aki egyszer végigolvassa a verseket, az újra és újra meg fogja ezt tenni, hiszen minden olvasattal egy kicsit több értelmet nyer az a bizonyos oldala az életnek, melyet szíve szerint mindenki feledésre ítélne.

(Magánkiadás, Debrecen, 2014)

Nagy Regina CHNOPS

Vitéz Ferenc: ahol

Falkon CHNOPS- az ember képlete. Azt mondják, a földi élet ezen hat elem – plusz-mínusz néhány-végtelen kombinációjával leírható. A madarak, fák, vizek és egyéb ízek nem olyan bonyolultak, mint ahogyan az elsőre tűnik. Mit nekünk Isten, ha az Úr angyalai hat betűből álló lexikont hoztak le közénk! Cé-há-en-ó-pé-es... A saját képére formált testek saját képére formált gondolataival diktált egyenlet: akkor hát a képzelet is ebből áll?

Mikor kézhez kaptam **Vitéz Ferenc ahol** című verseskötetét, a könyvet is egy-fajta testként próbáltam felfogni. Gerinc, láb, fej, betűtörzsek. Kellő távolságból nézve a fotósorozat, amelyről a versek íródtak, maguk is hordozók lehetnek: véges számú molekulák kiszámíthatatlan megtestesülései. A probléma csak az, hogy ezek az elemek ésszel felmérhetetlenek.

Nem érdekel a közvélemény; attól még, hogy távcsővel a kezemben hasalok egy faágon és kukkolom a meztelen nőlényt, aki Múzsának hívja magát, még lehetek jó ember! Én csak látni akarom a... molekuláit. Meg akarom érteni a művészet testét.

Szén

„A hangya fölnez a sziklafalra. Neked csak egy lépés...”

Kaméleon. Az efféle öltönyös orgánumú költők mindig bábjátékosok. Gyerekek érzem magam, újra kíváncsinak, mikor ő visszaél a helyzetemmel: Vitéz nem valami vitéz; én meg hagyom neki! Madzagon rángat. Engedély nélkül nem léphetek ki a szerepemből, és azzá leszek, amivé tenni akar: arctalan, múlt nélküli ritmussá egy átkozott versben.

Problémává, amit senki sem old meg, csak felvet.

Hidrogén

„Belekopott az idő a kőbe,(...) s részegen táncol át az őszbe.”

Életenergia. Köztudott, hogy ha a szépség elfogy, a művészetek egymást foltozzák, a határ pedig elmosódik a felismerhetetlenségbe. Kinek jut eszébe egy fényképet szavakkal keretezni?! Egy sejtés nem bontható csak úgy elemeire... Főleg, ha

fekete-fehér! Az nem elég szilánkos ahhoz, hogy megfelelően bevégzetlen legyen az élethez.

Ahol csupa-csupa kisbetűből dolgozik egy művész, ott, csakis ott marad szabadon a boldog tévedés lehetősége. Ki olyan kegyetlen, hogy egy fényképet ne szavakkal keretezzen?!

Nitrogén

„Egyik kezemben virág, a másik holdat rajzol hajadba.”

Inger. Mondd a szerelmet szeretkezés nélkül! Az igazi érzés káosz; oda vezet a Vitéz bábjátékos: befelé egy lépcsőn, csigavonalban. Egy csigákból álló vonalban, ahol a szintek egymásba érnek, mint az agyafúrt pók csapdája. Ha félsz eltévedni, ne indulj el!

Olyan múltat fogsz siratni, amit meg sem éltél.

Oxigén

„Legbelül talán a semmi. Hogyan kell odamenni?”

Katalizátor. Hogy a lélegzettel olykor félelmet is veszel magadhoz? Nem újdonság. Mintha plakátokról figyelnének, úgy vesznek körül az érzések, de nem avatkoznak belém. Aztán robban a bomba, mert kézbe került az útvesztő labirintus, holmi verseskötetecskének álcázva magát. Megőrülök; azt akarom, hogy valaki csalódjon bennem, és átéljem azt, amit soha többé nem akarok átélni.

Miért kell előbb megbetegednem ahhoz, hogy gyógyszert kaphassak?

Foszfor

*„Az éj nehéz teste felnyögött, s a lépcsők
részeg izzadással remegtek bütykös léptei alatt.”*

Fényhozó. Micsoda füledt ecsetkezelés, bábjátékos... Ma éjszaka pirosba éneklek a soraidat, hogy mostantól senki se lásson szégyenpírt egy árnyékban.

Nem tudtam, hogy a fejemben lévő hangok ennyire szenvedélyesek.

Kén

„Kegyelmet kérne önmagától, ha nem félne úgy a haláltól.”

Órzó. Mély árkok, amik a testen maradnak szétcincálás után. Összeférceltél, mint Frankenstein, és szelíd értelmi képességeim is hasonlatosak lesznek az ő remekművéhez, ha ennyiben felejtesz. Tévedsz, ha úgy hiszed, csak a világom szét-

tépése volt a feladatod! Pakolj össze, az isten szerelmére, költő... Védtelen vagyok a labirintusodban.

*„... Megszédülök. A világ végén
az Isten baktat fölfelé a lépcsőn.”*

Tényleg ennyi volna a művészet? Dallammá rendeződött hangok sokasága, akár a természet? Leírható, felfogható, levezethető? Tévedés. Mindenki téved, aki valaha is megpróbálta elhitetni velem, hogy a tökéletesség korlátok közé szorítható. Most már örökké kitartok melletted, meztelen Múzsza!

Ezt rímek közben tanultam meg.

Néző-Pont, Magánkiadás, Debrecen, 2013

Sipos Ákos

Árny-játék és öröklét

Vencsellei István – Vitéz Ferenc: Holló. Fény

Vencsellei István – Vitéz Ferenc: *Holló. Fény* című verseskötvecskéje rendkívül érdekes, különleges, a maga nemében egyedülálló könyv. A könyv különlegességét az adja, hogy a versek szerzőjét az a képsorozat ihlette meg, amit Vencsellei István fotóművész készített Holló László festőművészről. Ezek a képek a könyvben a versek mellett kaptak helyet, mintegy szervesen kiegészítve azokat, és megadják a könyv alaphangulatát. Mire gondolok itt? Egy festőművész életének pillanataiba nyerhetünk betekintést a képek által, láthatjuk – főként – munka közben, láthatjuk őt a padon ülve, láthatjuk, amint épp elgondolkozik valamin, illetve néhány képen felbukkan egy asszony (a versekből kiderül, hogy az asszony a festő a felesége). Azt várná az ember, hogy (festőről lévén szó), csupa-csupa színes, üde, sziporkázó hangulatú fénykép tárul a szemre, hogy látjuk a festőt, amint a színek kavalkádja veszi körül, de ha nem is a vásznon, legalább a ruháján szeretnénk fedezni néhány színt, hiszen mégiscsak egy festőről van szó... Ehelyett fekete-fehér képeket kapunk. Nem tudjuk kivenni, hogy éppen akkor, amikor lefotózták, és egy festményen dolgozott, milyen színeket használt a képéhez. Nem látunk színeket, mindent feketében és fehérben látunk csupán, néhol egy-egy árnyat, de hogy az árny pontosan milyen színt takar, nem fogjuk megtudni, esetleg találgathatunk a színek kiléte felől, aztán rájövünk, hogy meddő vállalkozás, hiába az egész... A színek elmaradása miatt a komor, kilátástalan hangulatba némi csalódás vegyülhet, és ha ez valóban megtörténik, akkor rátapintottunk a lényegre. A könyv vége felé, egészen pontosan a 46., illetve a 47. oldalon úgy gondolom, az egész fentebb vázolt életerzést belesűrítette egy képbe, illetve egy versbe. Ha felütjük a 46–47. oldalt, előbb egy képpel szembesülünk, utóbb pedig egy verset olvashatunk. A képen maga a festőművész látható: mereven maga elé szegezi a tekintetét, nem látjuk, és nem tudhatjuk, merre nézhet, min gondolkozhat, látjuk viszont a szomorúságot, a csalódottságot. Nem biztos, hogy ha csak a képet nézzük, mindent értünk; elolvasva a verset viszont egy csapásra fény derül mindenre, minden világos lesz. Egy szín, melyet mindenütt látott, mégis sehol sem volt, megbabonázta. Ennek a színnek a kikeverésére szánta életét, mindhiába – derül ki az utolsó sorokból –, hiszen ahhoz, hogy ezt kikeverhesse, előbb meg kell halnia. Ebben az életben ez elérhetetlen, megragadhatatlan, csupán csak közelíthet az ideális szín felé. Az életmű betetőzése lenne a szín kikeverése, több mint valószínű, hogy az ecsetet utána nyugodt szívvel tette volna le a festő. Tud az igazi színről, mert lát-

ta, mert érezte a jelenlétét, a mai napig valahol megvan az igazi szín. Amik jelen vannak, ehhez képest – csupán árnyak. Mégis érzi, hogy ez élete feladata, ha csak közelíteni tud felé, akkor is, törekednie kell rá, hogy a képességei szerint a leginkább visszaadja ezt a színt, illetve mások előtt is megjelenítse.

A fekete-fehér fotók itt nyerik el igazi jelentőségüket. A fekete-fehér, mint az örök levés, az örök viszály, az örök harc, a szintézisképtelenség szimbóluma, a kettő, mint az ellentét száma. Ahhoz, hogy ezt át lehessen hidalni, be kell vezetni a hármat, mint ami a kettőt egyesíti, önmaguktól képtelenek lesznek az egyesülésre. Ebben a kis könyvben három művészeti ág található, a festészet, a fotóművészet, illetve a költészet. Ez nem lehet véletlen, a versekben eleve olyan képek jelennek meg lelki szemeink előtt, amelyek az időtlenséget szimbolizálják. A festészetben, a fotóművészetben, a költészetben nincs idő. Legyen szó egy festményről, legyen szó egy fotóról vagy akár egy költeményről, mélyedjünk el bármelyik alkotásban, nos, mi fog történni akkor az idővel? Nem lesz sehol. Harc ez az elfolyó idő ellen, hogy az ember végül csónakjával kiköthessen az örökkévalóság partján. Végül, de nem utolsó sorban hadd említsem meg, hogy a fekete-fehér nem csupán a viszály, vagy a harc szimbóluma, hanem kettőjük játékának köszönhetjük a színek sokaságát, valamint a létezés kimeríthetetlenységét, gazdagságát. Ebben a tudatban fogjon neki az olvasó a verseskötet olvasásának!

(Magánkiadás, Debrecen, 2014)

Kakuk Bernadett

Élet, önismeret

Vitéz Ferenc: *Labirintusok*

Labirintusok. Eme, méretét tekintve igencsak apró, ám tartalmát nézve annál sokoldalúbb és gazdagabb kötet már első, mindenféle mélyebb értelmezés nélkül való fellapozása, olvasása során feltűnt, hogy a labirintus itt magának a nagybetűs Életnek a szimbóluma. Az egész kötetben, ahogy folyamatosan haladunk előre, úgy rajzolódik ki előttünk az Élet. Ez volt azonban sokáig az egyetlen támaszpontom.

Továbblépnem, minden próbálkozásom ellenére sem sikerült. Ám ezen a hirtelen jött holtponton –szerencsére – rövidesen túljutottam, és ehhez onnan jött a segítség és az elmaradhatatlan ihlet, ahonnan az ember minden bizonnyal a legkevésbé várná: egy tengerparti nyaralásról. Egy mediterrán kisváros szűk utcáiban, síkátoraiban való sétálgatáskor egyszer csak megnyílt előttem a verseskötet valódi mondanivalója, amit eddig akárhogyan kerestem, nem találtam. Ez pedig nem más, mint maga a választás, a döntés momentuma.

A versek olvasása során feltűnt számomra, hogy ebben a kötetben a színek, a fények, illetve az illatok uralkodnak, akár csak az impresszionista költeményekben, festményeken. Az impresszionista stílust pedig épp az imént felsoroltak jellemzik, ezenkívül kiemelkedően fontos szerepe van a természetnek, valamint a pillanatnyi benyomásnak, impulzusnak, élménynek. Többek között utalást érzek Juhász Gyulára (*Milyen volt...*), Tóth Árpádra (*Körúti hajnal, Esti sugárkoszorú*), illetve Kosztolányi Dezsőre (*Őszi reggeli, Hajnali részegség*), akik a magyar impresszionista költészet kiemelkedő alakjai voltak. Fontosnak tartom a színesztéziát mint költői képet megemlíteni, amelyet Vitéz Ferenc is szívesen alkalmaz. Egy igen jelentős festő is megjelenik a verseskötetben, méghozzá van Gogh az *Egy mondat* című költemény soraiban.

Nagyon fontos maga az út, az önismeret, valamint a hit. Soha nem adhatunk fel semmit. A költő viszont hangsúlyozza a *Valami szomjas* című versében, hogyha szinte már feladni készülünk valamit, akkor is képes valami számunkra erőt, kitartást, reményt és akaratot adni. Ez pedig nem más, mint a szeretet.

A költő kiemeli a *Tervek sorsa* című költeményében, hogy egy idő után viszont már nem fogunk tervezni. Csupán hagyni fogjuk, hogy sorsunk, amit Isten szánt nekünk, megtaláljon minket, hiszen akárhogy is tervezünk, bármerre is megyünk, sorsunk mindenképp ránk fog találni. Isten, vagy a költő szavaival élve „a labirintusrajzoló” (*Lassú fény*), jelenléte szinte minden versben érezhető, és ez mély

vallásosságra utal. Hiszen, ahogyan azt az egyik vers címe is mutatja, *Végül eljutsz* „valahová”, azaz eléred a célod. Lehet, hogy mi nem arra szerettük volna folytatni utunkat, amerre az Élet sodort, talán még jobb is, mint amerre eredetileg menni szerettünk volna. „Végül eljutsz valahová, amit elnevezhetsz az otthonodnak.”

Az út folyamán „sok segítő” akad számunkra, ahogyan ezt a *Néha eltévedek* című versben írja. Talán arra utalhat itt a költő, hogy szeretteink oly sok féle tanáccsal látnak el bennünket, hogy már mi magunk sem tudjuk eldönteni, mit is akarunk valójában. Összszavarodunk. Ez ellen viszont tennünk kell.

Erre hívja fel a figyelmet Vitéz Ferenc többek között a két igen hasonló tartalmat közvetítő versével: a *Három emberrel*, valamint a *Bohóc voltammal*.

Az elsőben három különböző emberi sorsot mutat be az olvasó számára, melyek a következők: az első személy nem fordult vissza a rossz útról, ő az eszét követte, ő képviseli a racionalitást. Azonban a vers végén kiderül, hogy „boldogtalan lett”. A második ember „el sem indult” az álmai után, így valószínűsíthető, hogy ő sem lett boldog. Viszont a harmadik emberről, aki a szíve, vagyis az érzelmei után ment, szintén nem tudjuk, „boldog lett-e” végül, de hármójuk közül egyedül neki volt meg rá minden lehetősége. Hiszen ő volt az egyetlen olyan ember, aki tett azért, hogy elérje célját, hogy beteljesüljenek az álmai, a vágyai, míg a másik kettőnek esélye sem volt a boldogságra, a sikerre. Úgy gondolom, e költemény fontos mondanivalója, hogy ne hallgassunk másokra, tegyünk meg minden tőlünk telhetőt álmaink, vágyaink, céljaink elérése érdekében. Mi magunk vagyunk képesek elérni őket, senki más.

A második vers, azaz a *Bohóc voltam* is azt mutatja, hogy a költőnek fiatalon merész gondolatai, nagy álmai és tervei voltak. Bontogatta szárnyait, milyen nagy dolgokra is képes. Azonban a többiek kinevették őt emiatt, így kedvét szegték: „Betettem egy bőröndbe a szárnyamat”. Ez a vers is arra ösztönöz: ne hallgassunk a többi emberre, az ő véleményükre.

A megkezdett úton talán a legfontosabb a megfelelő döntés momentuma, hogy merre menjünk tovább, merre folytassuk életünket. Azonban minden egyes alkalommal, mielőtt egy újabb útra lépünk, *Rejtvényekkel* találkozunk. A költő szerint rosszul járhatunk, ha túl gyorsan, igen rövid idő alatt hozzuk meg ezeket a döntéseket.

Tele van *Kérdésekkel*, akárcsak mi magunk, hiszen amelyeket Vitéz Ferenc ebben a verseskötetben papírra vetett, bizonyára bennünk is megfogalmazódnak. Tulajdonképpen ő is az Élet nagy kérdéseire keresi a választ, mint például a szerelem, az álmok, a vágyak, a karrier, stb.

Kezdetben magányosak vagyunk, majd találunk magunknak párt. Gondolhatunk itt az ifjúkori szerelmekre, majd az egy életre szóló igaz szerelemre. Ezt örökíti meg a *Magányok* című vers.

Fontos kiemelni, hogy a szerelem bemutatásában gyakran használja az égitesteket. Habár én eredetileg úgy tudom, hogy a Nap férfi, a Föld női, míg a Hold férfi és női szimbólum egyaránt, addig itt, ebben a verseskötetben nem nevezi meg pontosan a két nemet, csak utal rájuk, méghozzá a Holddal és a Nappal. Jelen esetben a Hold jelképezi a férfit, míg a Nap a nőt.

Azt, hogy ebben a modern korban az emberi kapcsolatok felszínessé váltak, alá-támasztja például az *Egy légy*, a *Megkerülve a mindenséget*, a *Halványkék*, valamint az *És így tűnök el*. Sokszor megjelenik a szem, ami –ahogy azt a mondás tartja– a lélek tükre. Belenézünk egy másik ember szemébe, miközben beszélgetünk vele, aki viszont velünk ellentétben, kerüli a tekintetünket (*Egy légy*). Ez is, ahogyan a *Megkerülve a mindenséget* című költeményben az „egymásnak háttal”, illetve a „ha kíváncsiak lennénk még a másik tekintetére” sorok azt mutatják, hogy a mai ember egy olyan korban él, ahol már lényegtelenek az emberi kapcsolatok, azok teljesen kiüresedtek, megromlottak.

Nem fontos a másik ember, annak érzései (*Halványkék*). Nem bízhatunk senkiben, nem hihetünk senkinek. Sok az ígéret, nincs mögötte tartalom, csupán egy üres szó, amely jól hangzik (*És így tűnök el*).

Az úton adódnak akadályok, problémák, amelyeket meg kell oldanunk. Szorongás, félelem, kételyek, bizonytalanság, *Dilemmák*- akárcsak a kötetben lévő egyik vers címe. Valószínűleg a költő problémáit, a megoldásra váró feladatait, illetve az imént említetteket szimbolizálja az oly sokszor felbukkanó fal motívum (pl.: *Dolgok*), akárcsak egy magyar festőnőnél, Ország Lilinél. Vitéz Ferenc esetében a fal talán azt mutatja, hogy megakadt, megrekedt és nem tudja, hogyan, merre tovább. Ezt a falat előbb lépésről lépésre kell lebontani, hogy tovább tudjon haladni az úton.

A *Lassú fény* című költeményből úgy tűnik, hogy a költő megszokta már a félelmet, a szorongást, beletörődött abba, hogy már nem lesz és nem is lehet semmi másként. Viszont úgy gondolom, ha változtatunk a hozzáállásunkon, magabiztosabbak leszünk, illetve ha arra összpontosítunk, hogy túl tudunk lépni saját problémáinkon, akkor elkezd az a bizonyos fal repedezni, majd végül le is omlik.

Fontos az út során, hogy megőrizzük szabadságunkat, egyéniségünket (*Kínai mese*, illetve a *Casanova epigonja*). Az egyes embert nem lehet lemásolni, „utánozni”, ez a valódi érték.¹ A tehetségnek, a kreativitásnak és az egyéniségnek kellene előtérbe kerülnie a tömegkultúrával szemben.

A költő hangsúlyozza, hogy az önismeret során maga az út a fontos, azaz a megismerés és a tanulás. Ezt hűen tükrözi *A barlangban* című vers egyik sora: „Az

¹ Bakos Ferenc (szerk.): *Idegen Szavak és Kifejezések Szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 226. oldal

utazás nem szól a megérkezésről”. Vitéz Ferenc talán Platón *Az állam* című művében megjelenő barlang-hasonlatra asszociálhatott: „az árnyékok természetéről gondolkodnak”.

Az *Árnyék* címet viselő költemény, melyben úgy tűnt számomra, mintha az őskorban járnánk, és a barlang közepén egy ősemlék ülne a sötétben. Megjelenik a bikafej szó, amely gyakori barlangrajz volt, illetve a tűz motívum, mely a világság, a megvilágosodás szimbóluma.

Az imént említett tűz motívumon kívül utal a Paradicsomra, az „Isten kertjében” kifejezéssel (*Te és én meg a világ*).

Az úton szükség van bizonyosságokra, emlékekre, amelyek segítenek, hogy továbbléphessen élete elkövetkezendő szakaszába. Éppen úgy, ahogyan gyerekként is továbblépett innen a felnőtt életbe. A *Közepén volt egy tó* ezt mutatja számomra.

A költő többször vizionál arról, milyen is lesz az élet akkor, ha kettejük közül az egyikük már nem lesz. Ezekről a következő versek árulkodnak: *Hogy megtalálja, Őszi erdő, Míg bealkonyodik*.

Összegezve tehát azt lehetne mondani, hogy megjelennek az emberi élet főbb állomásai, velejárói. A teljesség igénye nélkül például a szerelem, a csalódás, az öröm, a fájdalom, a remény, a kételyek, a választás, illetve a halál is. Tulajdonképpen a hétköznapi élet és a hétköznapi embereket foglalkoztató kérdések olvashatóak a kötetben. Eközben pedig talán a legfontosabb dologra hívja fel az olvasó figyelmét: az önismeret fontosságára. Egy dologban azonban biztosak lehetünk: elgondolkodtató olvasmányban lesz része annak, aki rászánja magát e nem mindennapi verseskötet elolvasására!

(*Magánkiadás, Debrecen, 2015*)

Seléndy Balázs

Jeruzsálem

A kezdetben,
amikor nem volt sok
emléítésre méltó dolog

ember teremtette Istent
és az ő képére
teremtette Őt.

Isten, aki ott volt
miközben ez
megesett

csodálkozott, hogy
mindazzal amit Ő a világban szétszórt
hogyan lehetett az, hogy ember

elképzelni csak ilyen kicsit
tudott?

Aki nincs itt

Minden nap
gondolok rád, a részre
aki nincs itt, gondolok rád
amióta
elhagytál
nem akarva, de igent mondva
a végső, otthonról jött,
hívszóra.

Gondolok rád és amikor elindulok
te jössz velem,
akárhová megyek
te jössz velem
a résszel együtt, aki itt van,

mert mi hárman
egy vagyunk,

és talán az a világ,
amit mi fogunk teremteni
nem lesz az a szomorú-szegény világ,
amit te hagytál el, talán ez
szeretet világ lesz,
olyan amilyen volt
mielőtt minden szétesett,

mielőtt le kellett hajtani fejünket
mert hirtelen rádöbrentünk arra,
hogy testünk
meztelen.

Karát

Láttam szerelemben égő gyémántokat... Lihegve,
egymást körül táncolva próbálták egymást
egyszerre több mint egy sima oldalon cirógatni,
egymásba olvadni, ahogy azt szerelmesek kívánják

És láttam azokat, akik szerencsések voltak.

Tüzükben elvesztették kemény élüket, egy csillogó
tavacska lett belőlük, visszaküldték a Napnak
töredezés nélküli képét - Estefelé

a szelek felkeltek és lehűtötték agóniájukat.

Végül is maradt a fű, a fűvön egy formátlan,
merev magma-lepény, hamu koszorúval...

Nincs olyan madár,
amely leszállna ide pihenni.

Az ismeretlen

Más kenyérre vagyok éhes mint önmagam,
olyan karéjba akarok harapni,
amelynek ízét előre nem ismerem,
de
amely nyálamtól nem avasodik el,

az ismeretlenre éhezem,
melynek számomra nincs semmije, semleges szürke,
amikor szám megérinti
szivárvány születik belőlem,
mely a világ egyik végét a másikkal egyesíti,

akkor, jóllakva, megvetem az ágyam
ott, ahol van még kezdet,

ott alszom
es mély álmomból
búza fog szökkenni.

A kérdés

“A coelibatus a legnagyobb áldozat, amelyet az ember képes Istennek felajánlani”.*

Ezt egy keresztyén erkölcskönyben olvasom
és fellázadok.
Mit akar Jacques Leclercq mondani nekem?

Ezt a kérdést felvetem mielőtt olvasnék tovább, mert tudom, a zsigereimben tudom,
azt fogja írni, hogy a lemondás kedvéért lemondani nem erény,
mondj le egyről a többiért, mondjál nemet
egy szerelemnek azért, hogy igent tudjál mondani mindenkinek
és mégis csak Istenhez tartozzál egyedül,

igent mondasz a Szeretetnek, amelyet nagy S betűvel írsz,
de ujjaddal senkit sem érintesz meg...

Fellázadok, mert erre az érintésre éheztem,
a világ selymes puhaságára, amikor
először hallottam az idézett mondatot, amit én kérdésként akartam érteni.

Megválaszoltam a magam módján,
és megismertem a szerelem sokszínű arcát,
mind az én mércémre zsugorítva,
egyetlen egy sem szeplőtelen,
de szeretet-szerelem
mégis
mind.

Ecce homo,
itt az ember,
de
töviskorona
nélkül,

*Jacques Leclercq: *L'enseignement de la morale chrétienne*, 1949

Csónak

Volt egy idő, amikor azt hittem az egyetlen lehetőség arra, hogy megismerjem őket a szeretkezés volt.

Jó és kellemes módszer volt.

De ez mégis sok embert kihagyott. Nem voltak a megfelelő fajták, nem akartak szeretkezni, nem tudtak szeretkezni, vagy nekem nem volt szeretkezni kedvem. De mégis akartam tudni, hogy mi mozgatta őket, de miután nekem csak egy kalapácsom volt és nekik nem volt szögük, nem volt mit tenni: elmentünk egymás mellett ismeretlenül.

Aztán öregebb lettem, történt valami. Arra kezdtem gondolni, hogy a legjobb módszer az embereket megismerni az lenne, ha kifürkészném mit szeretnek ők.

A világ hirtelen megnyílt előttem. Amíg a szeretet jófajta volt, olyan, amelynek nem volt szüksége sem kérdezősködni, sem nagylelkűen megbocsátani, nem voltak bajaink. Ugyan elég nehéz volt őket rábírní arra, hogy megmondják: mit szeretnek. Nem akartak erről beszélni.

De a kihagyottak még mindig túl nagy számban voltak.. Ők voltak azok, akik úgy néztek ki, mintha senkit és semmit sem szerettek volna. Nem tudtam mit csinálni velük, elmentünk egymás mellett ismeretlenül. Vagy talán belőlük lett a tenger, amelyen a szeretők kis csónakja hintázik. A horizont sötét, a hullámok egyre magasabbra törnek – úgy, mint a csónakban ülő emberek kedve: harsányan énekelnek.

Alföldy Jenő

Romantikus és szürrealista lázadás Nagy László *Gyöngyszoknya* című költeményében

Nagy László monográfusai, kritikusai és esszékkel tisztelgő hívei¹ már sok mindent elmondtak a többi közt a *Gyöngyszoknya* című hosszúversről, e viszonylag korai remekműről. Ezeket szeretném némileg kiegészíteni a mű újabb megvilágításával.

Akkoriban keletkezett, amikor e kezdettől zseniális, de eleinte „naiv” költészet látványos szemléleti változáson ment át: 1953-ban. A költő visszaemlékezéseiből, nyilatkozataiból is tudjuk: a „fényes szellők” ígéretes éveit után, Nagy László másfél esztendőös bulgáriai tanulmányútjáról hazatérve, 1952 után bizonyosodott meg – részben a szüleitől és iszkázi sorstársaiktól értesülve, részben személyes tapasztalataiból – arról, amit a hozzá szórványosan érkező hírekből és a bulgáriai párhuzamokból már sejtett: a harsányan hirdetett ideológia hazugságairól és a bűnös parasztpolitikáról, országvezetésről.

Népi kollégistaként, a koalíciós években a parasztságból jött, és a diákká, értelmiségivé vált fiatalság reményeinek hangadója volt, s egy ideig az életöröm és a reménykedés verseit írta. Jellemző szavai közé tartozott a május (*Május hava, Májusi napló*,² *Májusfák, Májusi rózsza*), de ha közelebbről megnézzük, a májusos verseken belül is észrevehetjük lelkiállapotának változásait. Az antológiákban vezető helyen szereplő *Májusfák* (1947) az újonnan épült falusi házak jelképét, a tetőre kitűzött lombos ágat emelte magasba. A vers az újjáépítés, az alkotás örömet fejezte ki a boldog tavaszi hangulatban. Az ötvenes évek fordulójára tehető *Májusi rózsza* már a romlás, a hervadás képeit vizionálja, de reményeit még önfegyelemmel őrizte a költő. E verscsoportot a tragikus hangú *Deres majális* zárja (1955): itt csak a karakteres képek kifejezőerejében ismerünk rá a *Májusfák* biza-kodó szerzőjére. A természeti jelkép szerint a májusi fagy tönkreteszi az egész évi termést, a diktatúra reménytelenné a jövőt.

A kiábrándulás jelei 1952-től egyre jobban kiütözköztek. Kitűnik verseiből radikalizmusával az *Aszály*: „Szép lesz a termés, – szól a tudósító. / Ó, de szeretném buktatni földre, / kemény földünket hazudozó szája / hadd csókolgatná!” Nagy László nemcsak szüleinek sorsát és meghasonlását, hanem az országos rossz közérzetet is kifejezte. Nemcsak a hazait: a szovjet fennhatóságú közép-európai övezet egészére érvényes a (bulgáriai benyomásokra is utaló) „bizánci” jelző. Föltűnik a *Gyöngyszoknyában* is: „átok jön most, a gyilkos középkor elébük jön (...) / hozza a jég verését *bizánci* erősségen” (kiem.: A. J). Nagy László költészetében az időjá-

rási szélsőségek – a fagy és a forróság, az ígéretes tavaszt felváltó nyári aszály vagy a gyilkos fagyot hozó tél – a költő közérzetére és az emberi viszonyokra is utalnak jelképesen. A „szocialista realizmus” az élek letompítását, a bajok legyőzhetőségét s a tények megszépítését várta el művészekről, íróktól; a hősiességet az „osztályharcban” várta el.

A *Gyöngyszoknya*ban jórészt a romantika hagyományaira emlékeztető nagy el-
lentékekkel és végletekkel dűlta fel a szocreál versek idillikus faluképét. A roman-
tikus *túlzás* indokolt: maguk a tények is abszurdok, józan ésszel alig felfoghatók.
Az elemi csapások tényszerűek, de a társadalmiak is egyre kézzelfoghatóbbak.
Ahogy száz éve Vörösmarty írta hatyúdalában, *A vén cigányban*, ismét „odalett
az emberek vetése”. A *Gyöngyszoknya* egyetemes intésként vizionálja a természeti
katasztrófát. A jégverés a földdel küszködő emberiség rémálma. A nyári hőségből
hirtelenül támadó, féktelenül tomboló jégzivatar mindent tönkretesz. „Tél ordí-
tott a nyárban, elfújta aranylángját”. A romantika a platóni *mania*, az elragadtatott
önkívület újszerű, szürrealisztikus víziójával söpri félre a realizmus lekerekítő sé-
máit, s a korra jellemző kétségbeesést fejezi ki. A viharos látomás azonban meré-
szebb, mint a tizenkilencedik századi romantikában bármikor:

„Jég az emberi szívre, jég a virágnak, vadnak,
zubog a tó és zöld ág roppan és ablak.
Kopog az őzek háta, porhanyós hangyabolyba
becsap s szétrúgja, mint a világvárost a bomba.
Ellene ember mit tud? Nincs tudománya
lángot fújni e pergő jégbelű zsákra.
Él az atom korában, s mintha őskori dárda
döfködné mellbe, – öklét tehetetlenül rágja.”

Ez már a második világháborút s az atomkori fenyegetést megtapasztalt em-
ber hangja. A látványból kihajtatott látomások az erős igék és jelzők sokaságával
szürrealisztikusak, mint az ekkoriban tilalommal sújtott hazai és külföldi mo-
dern alkotások. A *Gyöngyszoknya*, ez a hosszúvers vagy poéma,³ akárcsak Juhász
Ferencnek ugyanebben az évben keletkezett *Tékozló országa*, a romantikus ha-
gyományból merítve kezdte meg (nem előzmények nélkül) módszeresen, a nagy
költészet hatékonyságával a hamis idill, az álklasszicista giccs lerombolását. A ha-
talom szempontjából destruktív szellemű, félelmetes remekművek az időben nem
visszafelé, hanem előre mutatnak. A két nagy újító nemcsak a tragédiák, országos
csapások tényeit mutatta meg – műveiknek jórészt a stílusával riadóztak. Botrányt
keltettek dermesztő, ünneprontó hangulatukkal. A hosszúvers mint formai jelen-
ség (Weöres Sándor bátorító hatására) Juhász Ferenc történelmi ihletésű óriásver-
sében újult meg, magasra szítva a külső-belső valóság ihlette művészi indulatot.
Nagy László versében a *természet* ihlette vitalitás félelmetesen tomboló, idilltipró

tüneményét figyelhetjük meg. Nyelvi és formai gazdagságának, zeneiségének és festőiségének komplex kifejezőerejében különleges szerep jut az *érnek* mint erőközpontnak. Juhással összevetve, a centripetális és a centrifugális erő eltéréséhez hasonlítanám a művekben működő energiát. Mivel a Füst Milán-i „látomás és indulat” mindkettőjükben rendkívül erős, különbségüket csak képletesen tudom kifejezni. A szubjektívabb Nagy László az örvénylés középpontja felé von, mint a magába szívó forgószelel, az objektívabb Juhász-éposz a sodrás külső hatókörére vet hatalmas erővel.

Ha az *Aszály* 1952-es botrányversében a tikkasztó hőség fokozatosan, alattomban pusztít, fonnyasztva növényt és állatot, lázbetegséghez hasonlóan támadva meg és ölve az életerőt, akkor a *Gyöngyszoknyában* hirtelenül és agresszívan támad a jégverés, mint a második világháború rettegett hitlerista találmánya, a *Blitzkrieg*, a villámháború. Jöttét a torló felhők, az égbolt váratlan elsötétedése jelzi előre. Orkán hozza sívítva, süvöltve, mint a mitológiai vészpanyák. A vilámlás és a mennydörgés trópusa mint „égi háború” azonban már régóta nem eléggé korszerű. A költői kép a Nagy László-versben ennél évszázados mértékben újszerűbb. Nem pusztán a látványt növeszti látomássá, és a hallomást túlozza el. Ez már Homérosznál megvan, felső fokon. Új mítosz kell a végzet hírhozójának. A költő saját lelkiállapotát is kivetíti: azt, amit a látvánnyal asszociál, ami számára egyszerre fenséges és borzalmas teszi a jelenséget. Friedrich Dürrenmattnak, a svájci dráma mesterének van egy nevezetes mondása: aki az ördögöt démonnak nevezi, önkéntelenül elárulja, hogy titokban tiszteli. Nagy László, miközben iszonyatot fejez ki költői képeivel, ámulatát sem titkolhatja a mitikus erők iránt. A *tiszteli* igét módosíthatjuk *megdőbbenti*-re: a villámoktól cikázó, jégterhükkel dalmahodó viharfelhők a maguk módján nemcsak félelmetesek: felségesek is, idegeinket, esztétikai érzékünket meghódoltatók. *Féljük* a vihart, akár a haragvó istent, nevezzük bár ősidőktől fogva isten haragjának, az engedetlen és alázattalan embert viharral sújtó Zeusz, Poszeidón dühöngésének vagy a magyar parasztember fogalmai szerint mennykőcsapásnak, istenverésnek. A politikai voluntarizmus gonosz erőit jellemzi a költő.

A látomás három képsorban tárul ki előttünk. Először megvadult ló alakjában rugdal, tipor és őrjöng, majd mint a bibliai nagy parázna, a „gyönyörű céda” ropja szilaj és gúnyos táncát. „Ugrik, csördül a szoknya”, „már viharerővel ropja”. A démoni nőalak megszüntetve megőrzi a sebesen forgó, hajladozó női test szépségét, a jéggyöngyökből szőtt hegynyi szoknya szeméinek záporozó lefutását, mely egyszerre kelt a férfiban bámulatot és viszolygást. A mezei munkások – vélhetően a költő szülei – kétségbeesetten szemlélik a borzalmas aratást. A hirtelen abba-maradó jégvihart süket csönd és szörnyű látvány követi: minden élet odalett, a kenyérnek, takarmánynak való gabona, a mezei állatok, a kisnyulak fehér söréttel

fülükben holtan terültek el az égi vadászpuskák dörgése nyomán, a foglyok fészékben a tojásokat habbá verte a jégzápor, a tájon dermesztő csönd honol.

Legfélelmetesebbnek mégsem a szegényeket porba sújtó, térdre rokasztó kár jeleit látjuk, hanem magát a vihart. Esztétikai lázadásnak, forradalomnak érezzük az orkánnal súlyosbított jégverés megjelenítését és boszorkányosan megszemélyesítő (s ennyiben a népmesék fantáziavilágát idéző) látomássá alakulását. A költemény címében kiemelt gyöngyszoknya az emberfölötti méretű asszonydémon fehér rokolyájaként pörög, zuhog, és borít be mindent halálos gyöngyeivel. A romantikus túlzás a romantikát bíráló Hegel szerint könnyen átfordul iróniába. Ha arra gondolunk, hogy a nevetségessé tevő karikatúra túlzásokon alapul, akkor ez szinte kézenfekvő. Ám figyelembe kell venni a szerzői szándékot: fel- vagy lefokozni akar-e a túlzás segítségével. Az eredmény a groteszktól a magasztosig terjedhet. Nagy László női rémalakja egyrészt félelmetes, másrészt erotikusan vad, bár nem vonz, csak rémít és taszít. Groteszkeknek nem nevezhető: nem nevetségés egyúttal, hanem csak ijesztő.

A költői szándék világos: a bravúros megjelenítésben riadóztató üzenet rejlik: a természet visszaüt az őt leigázó és kiuzsorázó, hiú emberre, a „természet-leigázókra”. A büntetés először a föld megmunkálóit sújtja, de az egész országnak fizetnie kell, ha nincs mit enni. Hadoválhatnak az önjelölt népszónokok és a tömeggyűlések előadói a természet átalakításáról -, a Volgának „megállj!”-t kiáltó és folyásának irányát megfordító akarnok, Sztálin fölött is győztek a moirák: az év márciusán vitte el a halál (vitte el az ördög, mondhatnám az akkori suttagó közbeszéd modorában), és bebalzsamozottan sem túl sokáig uralkodhatott trónussá avatott fekvőhelyén mauzóleumában. Ambivalens a két mítoszi kép: félelmet kelt az elbizakodottakban, de igazolódást a szemlélőben. Az igazi kárvallottak, a föld megművelői szenvedik meg a kárt, de a küzdelmet az életért ők kezdik újra. Sor-suk ez, mást nem tehetnek.

Még sok mindent el kellene mondani a képpalkotásról, a látomás sokkrétúságáról, a filmszerűen merész vágásokról, képváltásokról. Bátorodom ismét előállni a romantikus hagyománnyal. Micsoda erővel jelent meg a vihar a 19. századi romantika költészetében és festészetében. Hogy tombolnak az elemek Shelley, Lenau, Petőfi, de a romantikusnak nem nevezhető Arany János verseiben is. Munkácsy Mihály legszebb képei közt említhető a *Vihar a pusztán*. A hajós népek festészetében ekkor a legnépszerűbb a viharos tenger, és a forradalmak egyik legfőbb jelképévé lesz a vihar – ez zeng a lengyel–francia Frédéric Chopin *Forradalmi etüdjében*, Petőfi politikai versében, a *Föltámadott a tengerben* is. A romantika a végletek között hanyódo emberiség önkifejezése, nagyjából a két Napóleon háborúi közti időben. A roppant lehetőségek kitarulását és az ugyanolyan erejű csalódások, összeomlások végítéletyszerű életérzését közvetíti. Menny és pokol

jelzi a képzelet végleiteit. A démoniség, a sátánosság a romantika sajátos megigézetttségének jeléül korszakossá vált mindenütt a művészetekben. A magyarországi születésű osztrák Lenau versére írta meg Liszt Ferenc a *Mephisto-keringőjét*. Goyának a demont megjelenítő festménye rút gölem, Lermontov ugyanerről írt költeménye, Heine Mefisztó-alakja szerint a sátán bukott angyal: egy személyben hordozza a rontást és a kegyetlen igazságot. Élt még az előző, szentimentális korszak uralkodó érzelve, a szeretet és az angyali jószág kultusza is. Dosztojevszkij Miskin hercegének tiszteletreméltóságába némi groteskség vegyül, jeléül annak, hogy az elemi jóakarát csak „rendhagyó” egyének tulajdonsága lehet. Az indulatok az életerő kifejeződései, de az életerő más életek pusztítására törekszik: kíméletet nem ismer. Ahogy a *Gyöngyszoknya* szilaj csikója és tomboló⁴ szajhája sem.

Festményt még csak egyet idézek föl: a nagy francia festő, Delacroix *Viharban megvadult ló* című, romantikán túlmutató, szürrealisztikus alkotását. Igencsak beleillik a *Gyöngyszoknya* világába. (Micsoda lázadás a szinte túlszabályozott klasszicista előddel, Daviddal szemben.) A szilajság emblematikus kifejezése a francia mű, akárcsak a Nagy László-versnek megbokrosodott ménje: a feje fölött cikázó villámok és a csődör őrjöngő tánca nemcsak a félelmetességet fejezi ki, hanem a veszélyekbe szerelmes mester lelkületét is. Tudjuk, a költő totemállata mindig is a ló volt. Egy két évvel későbbi verse szerint „Halállal élek, nem a kenyérrrel, / fejbe lőtt mének szédületével”⁵ éli át a szerelemben a halált s a halálban a szerelmet. Másutt a „tél, tavasz, halál és asszony harc[á]ban”⁶ foglalja össze a nagy ellentéteket és mégis összetartozókat, értelmet adva a küzdelmes létnek. Egy alkalommal megkérdeztem Nagy Lászlótól: vajon Delacroix festménye nem villant föl emlékezetében, amikor a *Gyöngyszoknyát* írta? És amikor a veszélyes óriásnéember táncát az égboltra vetítette képzelete, nem kísértette meg García Lorca duende-elmélete? Delacroix nevére bólintott: „valószínűleg” – mert, mint megjegyezte, szereti ezt a képet. Lorcát, különösen annak duende-elméletét a *Gyöngyszoknya* írásánál később ismerte meg alaposabban, de már róla is tudott; ki tudná megmondani már, ki mindenki foglalkoztatta a *Gyöngyszoknya* írásakor – mondta. Wagner zenéjét is szereted-e? – folytattam felbátorodva. – Például a walkürok lovaglását? „Nagyon” – hangzott válasza. Nem bántam meg kíváncsiságomat: némi beavatottságot szereztem általa. A García Lorca-i duende-elmélet ma is arra bátorít, hogy kimondjam: Ady és Nagy László (olykor Balassi, Vörösmarty) költeményeiben van együtt legerősebben a magyar költészetben a szerelem, a végzetes és a vitális. Az, ami a romantika után a modernségben is föl-fölkísért szoros, elválaszthatatlan egységében. De ebben kortársunk, Nagy László aligha felülmúlható. A népdalok, törzsi dalok, balladák egy része is ebbe az irányba mutat.⁷ S a görög drámák... ne is folytassam. A hatalmas ellentétek ugyanis nem csupán a romantikában feszítik a húrt a végleteikig. A nagy művészet nagy érzésekkel foglalkozik.

Még mielőtt a stílustörténészek rám förmednének, hogy Nagy László modern, huszadik századi, szürrealista képekből építkező nagymester, mit jövök hát a romantikával, azt mondom: a száz évvel korábbi nagy áramlat álmai, képzelgései nek végletei és nagy érzései nélkül szürrealizmus sincsen. S a romantika nemcsak korstílus: mindenkori életérzés dolga. Aiszkhülosz és Szophoklész klasszikus a javából, de Euripidész romantikus. Racine is romantikus, a kánonhoz jobban ragaszkodó klasszikus Corneille mellett.⁸ Kell beszélni persze Nagy László e korai korszakában is szürrealizmusról, modernségről – ezek már köztudomású dolgok. Kiemelném a szocreál elleni lázadásának romantikus vonásait is, amelyek alkati természetből is eredeztethetők, és költészetének eléggé széles tartományára kiterjeszthetők. Gondoljunk arra, hogy egyik, 1955-ből való versciklusának ezt a címet adta: *Romanika nyolc versben*. A romantika ekkor lázadás az elvárt realizmus ellen.

Tartozom még annak megválaszolásával: és hol van a *Gyöngyszoknyában* a bartóki értelemben vett népiség? Nos, amellet, hogy ez az ízig-vérig modern látomásvers a falu életéből merítette tárgyát Bartók sokszor „démonikus” stílusához foghatóan, említhetem a bonyolultan szimultán, jambikus, anapesztikus és daktilikus ütemmel élénkített ütemhangsúlyos verselést, a sormetszetet ide-oda helyező, tizennégy szótagú sorok népdalokra, balladákra utaló lejtését, heves lélegzétvétélet. A harmóniát a diszharmóniában.

Hallani vélem a kaján „beszólást”: na ugye, hogy Nagy László a romantikájával mégiscsak tizenkilencedik századi jelenség? Nos, nézőpont kérdése. Delacroix példájával azért foglalkoztam tüzetesen, mint a *Gyöngyszoknya* első részének festői ekvivalensével, mert a *Viharban megrettent ló* képe előremutat a 20. századi szürrealizmus és expresszionizmus irányában. Nagy László pedig meglátta benne premodern előképét.

E nagy költemény művelődéstörténeti, stiláris kapcsolatait nem leszűkíteni akartam e meglátásommal, hanem tágítani. Legalábbis megpróbáltam a remeklő *Gyöngyszoknya* örvén.

¹ Olyan írásokra gondolok, mint Görömbei András monográfiája, Kiss Ferenc, Kis Pintér Imre, Pomogáts Béla, Tamás Attila, Tarján Tamás, Tüskés Tibor, Vasy Géza, a Jugoszláviában élt Bori Imre tanulmányai, Ágh István családtörténeti megemlékezései, Csoóri Sándor, Tornai József esszéi és még számos pályatárs, hazai és határon túli szerző illetékességet bizonyító írásai.

² A korai „naiv” minőséget mintha vállalná is a *Májusi naplóban* (1945): „Fölvirágzó rozsvetés felett / ábránd láza veri szívemet”. (Kiem: A. J.)

- ³ A szilaj tánc óhatatlanul az irodalomkedvelők emlékezetébe hozza egyik legrégebbi írásos versemlékünket, a *Körmöcbányai táncszót*, főként a *tombol* szógyökeivel: „Supra aggnő szökj fel kabla / Hazajött fírjed, tombj Kató! / Az te szíp palástodban, / Gombos sarudban: / Haja haja virágom!”
- ⁴ A *Gyöngyszoknyát* a következő hosszúversek követik Nagy László életművében: *Havon delező szivárvány* (1954), *A vasárnap gyönyöre* (1955), *Csodák csodája* (1956), *Rege a tűzről és jácintról* (1956). Később a sok belső kötöttséget megtartó, de a külső formát fellazító poémák következnek – a nagyhatású *A zöld angyaltól* (1965), *A forró szél imádatától* (1963) és a *Menyegzőtől* (1964) a párbeszédű *Ég és földön át* a prózaversekig. Utóbbiak közül kiemelkedik az éteri zengésű, lét iránti alázatot és áhítatot kifejező *Jönnek a harangok értem* (1977). A kései darabok közül még az önéletrajzot költészeté avató *Életem* (1974) is a magyar líra legjavához tartozik. E hatalmas versvonulat nyitánya a *Gyöngyszoknya*, mindjárt a legszuggesztívebb minőségben.
- ⁵ *Halállal élek, nem kenyérral*, 1955.
- ⁶ *Torlódások*, 1967.
- ⁷ Lásd Csoóri Sándor és Tornai József ide vágó esszéit.
- ⁸ A romantika kibontakozásával egy időben működő, klasszicizmust pártoló Hegel *Esztétikájában* a művészet története klasszikus és romantikus természetű korszakokra osztható. Klasszikus a görögök nagy korszaka, a román templomépítészet, a reneszánsz, a francia, majd a német klasszicizmus; romantikus viszont az ókori hindu építészet, a gótika és a barokk – és a tulajdonképpeni, a 19. századi romantika.

Gál Sándor

Satya-versek

(Rögtönzések Sándor fiamnak Hamburgba)

I.

Mert ha egyszer
jön a tenger Satya
milyen tutajjal
jössz rajta haza
vagy ha a nagy
repülőgép
valahol megbarbul
milyen ballonon
küld haza Hamburg?
És a vers lásd
csak papír meg tinta
Finomabb a m a m a műve
sej a palacsinta

(Folytatása következik -- az Öreg)

II.

Bizony Satya
az volna jó,
ha kevesebb
lenne a hó.
Vagy legalább
tavaszodna,
s pisszegne ránk
pár szalonka.
Közben sülné
a szalonna,
s nyelved márthatnád
a borba...
HEJ!!! (?)

III.

Hogyha esik, hogyha nem,
Aki él az eleven,
Jár a szája, meg a lába,
Összekoccan a bokája.
Ha szoknyás, ha nadrágos,
Hogyha éber, ha álmos,
Illog-pillog, ásítózik,
Düllöngélget faltól-falig,
Elgyalogol virradatig,
Ha a lába el nem kopik!
Tyuhaj-da!!!

IV.

Mert a lugas
bőven fakad, Satya,
jöhetnél azt látni
gyorsan haza.
Mert ahogy az
árnyak járnak,
s a fecskék hogy
villongálnak,
ülhetnék itt
ketten-hárman,
vörös-boros
telt pohárral.
Vadmalacból
mellé pedig
sült pecsenye,
ahogy telik...
Közben füttyülnék
időre, napra,
úgy várnánk
az alkonyatra...
Hej!

V.

Készül már az
 új kerítés Satya!
 „Úristen” és „hétszentség”
 az ajtaja, ablak.
 Törmelék és zúzalék,
 halott orgonafák,
 ásó és csákány heverész,
 meg egy sor hallgatás.
 Járkál a szél a fák alatt
 eső nő az égben,
 itt meg fogytán a türelem,
 több, mint fele részben.
 De amire ide repülsz,
 kormos éjszakában,
 átugorhatod kétszer is,
 ha bírja a lábad!
 Úgy ám!
 Bizony...

VI.

Hogyha látnád Satya,
 a hajnali meggyfát,
 s rajta a sok érő
 fürtökben lecsüngő
 rubint-özönt...
 Amiként az égő,
 messzi, égi fáklyák,
 köszöntik a kelő Napot:
 arany-küllő-sugarakat
 küldve hozzánk.
 S a várakozásban az í z e k
 ígéretében magukban rejtik
 a holnapot –
 Szóval, ha látnád Satya
 a hajnali meggyfát,
 fütttyenthetnél neki
 néhányszor jó nagyot.
 ... Vagy csak egy kicsit?
 Hát jó reggelt és jó napot!

Fóka-vers

(Egy Helgoland-i képeslapra)

Láttam bizony
 milyen volt a móka
 ahogy megkörnyékezett
 egy kicsike fóka
 lehet hogy csak
 kis-istennek nézett
 aki hozzá
 a fövényre lépett
 azt szerette volna
 talán tudni
 akarnál-e
 fókául tanulni
 de mert nem volt
 semmi szándék róla
 elúszott
 a tengerbe a fóka

Szoviár János

Mesék a Bükkön túlról – Vitkolczi Ildikó mese- és írói világa

A nagy mesék, mesemondások ideje soha nem jár le – szerencsére. A mesékre az emberi társadalomban mindig szükség volt, van és lesz, hiszen mindegyikünk vágyik a varázslatra, a borzongásra, a csodák átélésének élményére. A mesék és a mesélés gesztusai hasznosak s nélkülözhetetlenek a gyermekek fejlődése szempontjából is, hiszen azok segítségével gazdagodik fantáziájuk, szókincsük, a mese szereplőivel azonosulva élhetik át a különböző helyzeteket, illetve oldhatják föl a bennük fölgyülemlett félelmeket, feszültséget.

A XXI. század kétes értékrendje közt felnövekvő gyermeknek még inkább szüksége van arra, hogy átlássa az emberi kapcsolatokat, szimpatizáljon a hősökkel, és felismerje a neki vagy a világnak rosszat akarókat. A főhősök bőrébe bújva élheti át a veszélyt, a megmenekülést, az örömet, a bánatot, részt vehet a kalandokban, harcolhat az igazságért, és nyerheti el – a mesék örök igazságszolgáltatása révén – a méltó jutalmat vagy a büntetést. A fiatal olvasókban így, indirekt módon rögzülnek az erkölcsi tanulságok. A mesék tehát nemcsak szórakoztatnak, hanem nevelnek is: az életről tanítanak, érzelmi kapaszkodókat nyújtanak, és segítik a személyiség fejlődését.

Úgy vélem, mesét, valódi értelemben vett mesét írni nehéz, hiszen kevés olyan műfaj van, amely ennyire figyel a potenciális olvasóközönsége véleményére, s fordítva: kevés olyan műfaj van, melyet ennyire aktívan tudnának befolyásolni az olvasók. Ennél a műfajnál még erősen jelen van az olvasói hitel. A gyerekektől ugyanis még nem lehet számítani az őszinte véleménynyilvánítás olyan eufemizálására, amilyenre később az irodalomkritika megtanít.

Ezt az erkölcsi értékrendet, az olvasók őszinteségét előhívó történetfűzést, a klasszikus mesehagyományt követik a miskolci illetőségű író, Vitkolczi Ildikó meséi, történetei, regényei. Mivel az író Miskolcra származik, és ott is él, sokszor szokták Miskolci Ildikónak „téveszteni” a nevét, ami hol nyelvi humornak, hol lokálpatriotizmusnak, hol meg egyszerűen csak idegesítően hat a név viselője számára.

Meséinek terjedelme hagyománykövető, alkotásai a fantasztikus-csodás, de legalábbis valószerűtlen elemekkel átszótt, általában időben és térben is fiktív körülmények között játszódó eseményeket ábrázolnak. A reális világot képviselő hősei jobbára elvont típusok, akik legtöbbször képzeletbeli hősökkel (tündérek, varázslók, sárkányok) és fantasztikus tulajdonságokkal felruházott jelenségekkel (beszélő állatok, varázserejű tárgyak) állnak szemben és kapcsolatban. Az események is –

hétköznapiságuk ellenére – valószínűtlenek, de egy sajátos írói hagyomány logikáján belül maradván a cselekmény menetében az egyik esemény bekövetkezése már valószínűvé teszi a másikat. E történetek jellegzetes vonása az egyszerű világkép, mely – átmeneti típusokat is ismerve és teremtve – nem húz éles határt a jók és a rosszak közé. A végkifejletben azonban – az ősi mesehagyományokat követve – diadalmaskodik a jó, és megbűnhődik a gonosz.

Fölmerül a kérdés, milyen igény szüli modern korunkban a meséket. Azért ír mesét a meseíró, mert valamilyen hiányérzete, szüksége, ugyanakkor irodalmi és fantáziabéli bősége, feleslege, nosztalgikus honvágya van, mert fájón átérzi társadalmának szellemi szegénységét, igazi értékrendjének és beteljesülésének hiányát. Mindez csak úgy lehetséges és hiteles, hogy ugyanilyen erővel, bizonyossággal hiszi, hogy az üveghegyen – Ildikó esetében a falakon – túl létezik egy valóságosnak ható mesebirodalom, ahová alapvető megfordulással, odafigyeléssel, jóssággal és megszabadulással – önmagunk, lelki ellenlbasunk és ellenségeink legyőzésével – el lehet jutni. Vitkolczy Ildikó felnőtteknek is szóló meséivel olyan világot, természet- és értékrendet teremt, amely nem csupán ellentéte valós világunknak, de amelyről feltételezhető valóságossága, valóságyszerűsége is.

Az író első lejegyzett története, egy télapós mese tízéves korából származik, melyet elő is adtak az iskolában. A Mikulás-kultúrkörre épülő mesében, melyben szerepelt a Téalapó és a Hótündér is, a gonosz krampusz ellopta az ajándékokat, és azokat két gyereknek kellett visszaszerezni különböző kalandok során. A szöveg mára – sajnos – már nem maradt meg, így – mintegy 30 év elteltével – csak rekonstruálni tudjuk, honnan indult Vitkolczy Ildikó írói karrierje.

A miskolci illetőségű író első irodalmi, a Pannónia Filmstúdió által meghirdetett pályázatával (1987) már tizennégy évesen a legjobb száz közé bejutott „alkotóként” ünnepelhette magát. *Tűzkirálynő* volt a mese címe, melyben az egyik főszereplő egy gonosz királynő volt, s a hagyományokat követve helyet kapott benne egy királyfi és egy szegény leány, akibe a királyfi – nem túl bölcsen – beleszeretett. Ebben a mesében már megmutatkozott az a fajta kicsit sötét, kicsit abszurd humor, amely az író több művét is jellemzi. Nála a banya ugyanis valójában szép, csak átfesti magát, hogy ijesztőnek tűnjék, mert így érzi jobban magát, de nincs mézeskalács háza, mert nem tud sütni; a sárkány királylányok toronyba zárása helyett inkább újságot olvas a hintaszékben, és teázik, s kifejezetten felháborítja, ha gonosznak állítják be.

Vitkolczy Ildikó meséi nem Andersen vagy Grimm nyomán indulnak. Sajátosak. Meseíróként természetesen ismeri a népmesei hagyományt, így lehetősége van arra, hogy azt átgondolja, átértékelje, akár tudat alatt is felhasználja, s a saját és az olvasók kívánalmaihoz idomítsa. A mesehagyomány folytatójaként továbbírja, átalakítja a tündérmesét: van, amit megőriz, és van, amit megújít, tudván, hogy a mese akkor jó, ha képes időtlen, egyetemes gondolatok és az igazság megfogalmazására, az ak-

tualitás megőrzésére, s nemcsak a jelen, hanem a jövő generációk számára is van érvényes mondanivalója.

Ha a fent említett klasszikus meseírók nem is befolyásolták az író művészetét, pályafutására kétségkívül nagy hatással volt Lázár Ervin, Janikovszky Éva, Szabó Magda, Békés Pál, Varga Katalin vagy Michael Ende, Astrid Lindgren és Erich Kästner munkássága.

Az 1990-es évek második felében – egi főiskolás éve alatt – született a *Napvándorok* című manómese vagy vándormese, melyben a vándorlás során több ember – vagy éppen növényekről (Iglíce, Jezsámen, Zergeboglár) elnevezett manó – összekovácsolódik, szinte családdá válik, mert állandóan egymás segítségére szorulnak. Közben megtanulják becsülni, megbecsülni és tisztelni egymást. Ez az etikai vonal több Vitkolczi-történetben is megjelenik. A mű a tolerancia meséje is, hiszen azt fejt ki, hogy az előítéleteken átlépve hogyan és miért segítenek a manók a gyűlölt tündéreken. De azt is bemutatja a történet, mennyire lehet az ember – vagy manó – önző, és mennyire magától értetődő az, hogy a barátaink kockáztatják akár az életüket is miattunk, illetve arról is elgondolkodtat, mennyit kockáztatok én egy barátom kedvéért vagy egy idegenért, vagy mennyire lehetek gyáva. A történet érdekessége az erős életrajzi vonatkozása.

Az író egi szakdolgozata – mely majdnem irodalmi mű – is említést érdemel. Az értekezés a miskolci iskoladrámákról, a színjátszásról és az első kőszínház felépüléséről szól. Mindezeket továbbgondolva 2003-ban dráma is született Vitkolczi Ildikó tollából a miskolci színjátszásról, amivel a miskolci Nemzeti Színház drámapályázatán harmadik díjat nyert. A mű cselekménye az 1800-as évek elején játszódik, a dráma nyelve is ahhoz az időszakhoz próbál igazodni. A tragédia fő szálának főhőse egy tizenéves fiatalember, aki nem tud igazodni az iskola szűk kereteihez, író szeretne lenni, s az első felvonás végén el is tanácsolják az iskolából. Utánérzéssel gondolhatunk Csokonai sorsára vagy az *És mégis mozog a Föld...* egyes részeire. A darab központi hősének ellentétpárja a legjobb barátja, egy teljesen hétköznapi fiú, egy boltos dinasztia utolsó leszármazottja, akinek tulajdonképpen előre meg van írva a teljes sorsa: iskola, a bolt vezetésének átvétele, házasság, család Miskolcon; és szerencsés alkat, mert ez őt nem zavarja, sőt elégedett is a dolgok ilyen alakulásával. A kicsapott fiú csatlakozik a vándorszínészekhez, megismerkedik Dérynével, aki elutasítja, mikor a fiú szerelmet vall neki. Végül tulajdonképpen meghalni tér haza Miskolcra. Eközben a dráma másik szála az első kőszínház megépülésének története, ami összefonódik a fiú sorsával, hiszen azzal a beszéddel nyitják meg a színházat, melyet ő írt erre az alkalomra, és a beszédet hallgatva hal meg az épületben.

2006 decemberében jelent meg az első Vitkolczi-ifjúsági regény *Chorum Sieram – varázslatos repülés dobbantással* címmel (Révai Digitális Kiadó), amely a szakmai

zsűri és az olvasók szavazatai alapján az Év Könyve lett kategóriájában. A mű egyébként 2004-ben az országos *Édes Anyanyelvünk* pályázaton második helyezést ért el, és – többek közt – olyan alkotót előzött meg, mint Békés Pál. A mű meglepő címe egyszerre tulajdonnév, a mágus nagypapa neve, ugyanakkor varázsigé is, aminek a segítségével repülni lehet. Hiszen ki nem álmodozott arról hétévesen, hogy milyen nagyszerű is lenne, ha tudna repülni? Csak dobbantana egyet, és már repkedne is körbe a háztetők felett. És kiderül a hétéves Josefine-ről, hogy ő bizony tud repülni. A családjában mindig is volt valami furcsa, valami titokzatos, valami gyanús, hiszen nem mindenki lakik egy várban (aminek tornya is van, csigalépcsővel), és nem mindenkiné a családtagja mágus. És azt sem mondhatja el mindenki magáról, hogy van két boszorkányos nagynénikéje, akik valami furcsa családi titkot őriznek. Így a kisleány megadja magát a kalandoknak, és szorgalmasan gyakorolja a repülést. De tudjuk és érezzük, ha valaki különleges képességgel rendelkezik, és jóra használja, előbb-utóbb kivívja a gonoszok rosszállását.

Mindezt úgy mutatja be a mű, hogy a mese integritása, szimbolikus értéke nem szenved csorbát, azaz a meseregény világlátása, illetve világláttatása és eligazító funkciója megmarad, az olvasó emellett a mesevilágnak olyan, eddig nem ismert részleteit – a cselekvések motivációi, érzelmi viszonyulások, új szerepkörök és ismeretlen helyszínek – fedezheti fel, amelyek mindenképpen többlettartalmat jelentenek a meseszöveg hagyományos világához képest.

Vitkolczi Ildikó mesevilága perszonalizált: közelebb hozza a történet szereplőit az olvasóhoz, hősei jellemükben nem tökéletesek, esendők, így héroszokból halandó emberek lesznek. Ugyanakkor a szerző megváltoztathatja az alapvető tündérmesei horizontot, a mesevilág határai kiszélesednek, olyan motívumok, szereplők is bejutnak ebbe az új mesevilágba, amelyek és akik képesek megbontani az alapvető létviszonyokat, ezáltal egy új, a hagyományostól eltérő mesevilágot kialakítva.

Vitkolczi Ildikó 2009 februárjától több novellapályázaton vett részt, ezeken egy első és egy második helyezést ért el, kapott egy különdíjat, és az akkori Ünnepi Könyvhétre jelent meg *Élni jó!* címmel egy novelláskötet, amelyben szerepel az írónő egy novellája, a *Lovagolni jó!?*, mely egy lovaglás élményköréből fakad, s amelyből kiderül, hogy nem egyszerű ugyan az élet, de minden nehézsége ellenére megpróbálhatjuk élvezni. Vitkolczi Ildikó a novelláiban jóval komolyabb hangot üt meg. Például újraírta a középiskolás korosztály nagy kedvencének, Villonnak az utolsó, az irodalomtörténet által homályba vesztett éveit, s lenyűgöző drámaisággal bír az életműből is kiemelkedő *Volt egy malmunk a Szinván* című elbeszélése.

2010 karácsonyára jelent meg a *Walter, a falra festett sárkány* című gyerekkönyv (Noran Kiadó). A kiadványt a *Csodaceruza* című gyermeklap beválasztotta a *100 jó könyv a Csodaceruza ajánlásával* nevű válogatásba, Miskolcon, az írónő szülővárosában pedig bekerült a városi könyvtár olvasásnépszerűsítő, *Könyvbúvár 2011.* el-

nevezésű programba, melynek keretében író-olvasó találkozókön ismerhették meg a gyerekek a könyvet, majd részt vehettek az iskolák számára szervezett vetélkedőn, ahol a *Walter* is az elolvasandó könyvek között szerepelt.

A nyolc külön történetet összeköti, hogy van bizonyos időbeli előrehaladás az egyes epizódokon keresztül, s a szereplők, valamint a motivisztika ismétlődése is egységessé teszi a mesedarabokat. A könyv alapproblémájaként élesen elkülönül a festés és a főtés fogalomköre. A papírra vagy a falra festett élettelen képpel ellentétben a főtést – Ki gondolná? – (varázs)főstékkal kell végezni, és száradás után a főtött világ garantáltan megelevenedik (lásd *Waltert*, a közel sem szokványos sárkányt). A mesék alapja az, hogy Anya, Apa és Lilla új lakásba költözik, ahol a falak vigasztalanul fehérek, ezért Apa, Lilla kérésére, nekiáll festeni. Gondot jelent viszont az, hogy Apa még véletlenül sem mestere a festészetnek. Ennek bizonyítéka a „fő mű”, egy hatalmas zöld paca, mely egyfelől egy amorf dinoszauruszra, másfelől egy rekordméretű, tüskés és szeplős görögdinnyére hajaz. De kiderül, ez a szoba falán éktelenkedő „azonosíthatatlan” zöld folt maga *Walter*, a bánatos, vén sárkány, akinek világában csak úgy hemzsegnék a furcsa jövevények: víziszonyos pelikánok, csigahajtó versenyen brillírozó tündérek, égből leesett csillagok. E lények társaságában Lilla és a zoknis, jelentős formabéli hiányosságokkal bíró sárkány sok kalandba keveredik. A könyv választ ad olyan – elsősorban gyermekeket érintő – kérdésekre is, hogy kik azok a ruznyákok, hogyan kell visszatenni egy lehullott csillagot az égre, vagy miféle új sport a bibircsókfoci vagy a tyúkfuttatás.

2014-ben a miskolci Csodamalom Bábszínházban darab készült a könyvből, *Walter, a falra főtött sárkány* címmel, melynek bemutatójára 2014 őszén került sor. Az előadást Halasi Dániel rendezte, a dramaturg Tóth Réka Ágnes volt, aki szórakoztató színdarabot írt az eredeti történetek felhasználásával.

2012 őszén Bleyer András fantáziát látott a gyerekeknek írt és rajzolt Vitkolczi-történetekben, így 2013/2014-ben megjelentek a Palkó, Zsófi-könyvek: *Palkó, Zsófi meg a világ dolgai*; *Palkó, Zsófi és a náthajaj*; *Palkó, Zsófi és a színes ceruzák*; *Palkó, Zsófi és a szörnyű szerda* (Ab Ovo). A kedves, hétköznapi szituációkra és kérdéskörökre épülő mesék több korosztályhoz is szólnak, szólhatnak. Az óvodás korosztályhoz azért, mert a történetek önmagukban is élvezhetőek, és az olvasás közben fölmerülő kérdéseket meg lehet beszélni a szülőkkel. Olvasni tanuló gyerekekhez azért, mert a szövegek nem nehezek, és a képek – az író nő saját, megkapó illusztrációi – is segítenek az értelmezésben. A felnőttekhez pedig azért, mert kellő nosztalgiával ráismerhetnek a saját, gyerekkori élményeikre, és nevelhetnek egy nagyot rajta, illetve mert a történeteken keresztül alapvető problémákról, problémakörökről tudnak a gyermekekkel beszélgetni.

E kis könyvek szövegükben igényesek, megfogalmazásukban és mondanivalójukban igazodnak a gyermekek érzelmi és értelmi intelligenciájához. Ugyanakkor

a szépen illusztrált könyvek vonzóbbá és esztétikai értelemben teljesebbé is tehetik az olvasásélményt. Mert fontos, hogy a kortárs gyermekirodalom mércéje is a klasszikus esztétikai értékrend legyen, azaz a gyermekeknek szánt mű közelítsen a mai gyermekek igényeihez, de eközben nyújtson esztétikai és irodalmi élményt, tehát gyönyörködtessen, és ne „gügyögjön”, hanem értékelje a gyermek olvasót. Mert a meseírás nem hobbi, nem szórakozás, hanem egy nagyon fontos, felelősségteljes tevékenység. A mese az a kulcs, amellyel a gyerekek előtt kinyithatjuk a világ szépségeit és a szabályait ahhoz, hogy szépen és jól tudjunk élni. Hiszen amilyen gyermekeket nevelünk, olyan lesz majd az a társadalom, amelyet ők fognak majd kialakítani. Ezt illusztrálja az író ars poeticája is: *„Vannak bennem történetek, melyek lassan, egymás után megíródnak, s ez épp annyira természetes, mint az, hogy levegőt veszek. Én a bennem lévő történeteket szeretném átadni másoknak, hogy ők is olvasásuk, és adjon nekik valami olyasmit a történet vagy egy karakter, amit nem felejtenek el, ami hat rájuk valahogyan. Ha ez ars poeticának számít, akkor ez az enyém.”*

Összegzésként elmondható, hogy Vitkolczy Ildikó kortárs meséi őrzik a tradíciót. Művei lenyomatai a kornak, őrzik a szellemiségét, az apró dolgait, a hanghordozását. A mesék – áttételesen – akkor is rólunk és nekünk szólnak, ha a mese kellékei jelennek meg bennük világunk tárgyi motívumai helyett. Lehet, hogy a világról a legtöbb fontos dolgot az utóbbi időkben a mese mondta el a gyerekeknek.

A gyermekkorában bohócálmokat dédelgető író az írás mellett fordítással, üveg-, illetve akvarellfestéssel, némettanítással és tolmácsolással is foglalkozik, s mivel kéziratban létezik több, felnőtteknek szóló, javításra és megjelenésre váró komoly regénye is, Vitkolczy Ildikót nem tarthatjuk kizárólagosan meseírónak. Írói spektruma széles, de az élet úgy hozta, hogy gyerek- és ifjúsági könyvei hozták meg számára eddig a művészi sikert.

Demeter József

Égi gomolyagból

Feleségemnek

A lány csupa
 Mosoly volt. Kékbe-
 Öltözött kikelet. Mennyei
 Ikon. Blúzát
 Szellősre kötötte –
 Szmogmentes, égi
 Gomolyagból. A fiú nem
 Tudta, hogy jön. Mell-
 Bimbós idők
 Melegében, mint derült
 Égből a villámcsapás,
 Csillagok gyúltak –
 Fényes nappal – éjszínű
 Szemében, annyira
 Örült neki. Vágyba borult
 A zengő rét. A lány pedig
 Virágba. Arany-
 Eső áztatta az utat, és!
 Égszínkék galambok
 Ültek a szürke
 Verebekhez – aznap.

KÁNYÁDI-versek lankáin

Lábujj-
 Hegyen füldugóval
 Hová lopakodik
 A zaj? – s levegő-
 Szűrővel a szmog
 Lihegősen-----
 Halk harang-
 Szó száll elébem a
 Természet cinterében.
 Avarszag, kikeletillat
 Kányádi Sándor fájától,
 Kányádi Sándor fájaig
 Kísérget – kézen fogva.
 A kaptató is felzöldellve.
 Fehér zokniban a
 Füvek. A madarak
 Nászt üzennek. Fény
 Áztatta fák alatt
 Bariton mély avar
 Hallgat. Néz az erdő.
 Sándor bátyám fáin
 Néznek, de! Nem
 Engem – a kéklő Idő
 Verses perceneiteiben
 Szoprános hangulat kél –
 Égiesen...Micsoda lány!
 Örömgangyal, örömlány?
 Istenem, milyen fiatal.
 Kikelet selyemben lengén –
 Fától fáig, verstől versig
 Jön, jön felém. Elém?
 Jöszte, Egyesegyedül! Avar-
 És tavaszi illat kézen-
 Fogva, s! Valaki a tisztáson
 A fáknak hegedül.

Szecsó Károly

A Gárdonyi-kultusz kezdetei Egerben

Gárdonyi Gézá 1922. november 2-án az egri vár Bebek-bástyáján nagy részvét mellett eltemették, az Egri Népújság 1922. november 3-i számában már ezeket olvashatjuk: „Mauzóleumot Gárdonyinak! – A városi tanács, mely a Gárdonyi Géza méltó temetésével oly nagy elismerést szerzett Egernek, elhatározta, hogy Gárdonyi Géza sírja fölé díszes mauzóleumot emeltet, országos gyűjtés útján. Örömmel üdvözljük ezt a kezdeményező lépést, s a gyűjtést az Egri Népújság is bánatos kötelességgel vállalja, e célra már be is érkezett hozzánk: Lipcsey Péter dr. 5000, Tordai Ányos dr. 1000 és Breznay Imre 2000 korona adománya; összesen 8000 korona.¹

A *Hírlap* 1922. november 5-i száma a következő hírt közölte: „Eger város tanácsa, mint már jeleztük is, legközelebb javaslatot terjeszt a képviselőtestület közgyűlése elé, amelyben Gárdonyi Géza hamvai fölé mauzóleum építését ajánlja. Városunk vezetősége a kezdeményezést nem engedheti át más intézménynek, s ezt a fővárosi sajtó is elismeréssel említi meg. Hogy pedig ezt a gondolatot a közvélemény nálunk is helyesli, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy erre a szép célra adományok érkeznek hozzánk. Ma Hellebronth Géza földbirtokos, volt országgyűlési képviselőtől kaptunk e célra tízezer koronát a L. R. adott 300 koronát. Hálás szívvel vettük ez adományokat, s örömmel jelentjük, hogy e célra már húszezer háromszáz koronánk van.”²

A lap 1923. március 18-i száma arról adott hírt, hogy a város képviselőtestülete március 17-i ülésén: „a helyettes főjegyző ismertette a Gárdonyi mauzóleum megépítésének módozatait, a tervpályázat föltételeit. A mauzóleum lehetően könnyű anyagból készüljön, stílusa Gárdonyi esztétikai ízlésének megfelelő legyen. Az építés 5–10 millióba kerülhet. A pályázatok fölött 9 tagú bizottság dönt, melynek elnöke Trak Géza h. polgármester, tagjai: Timon Béla, Dutkay Pál, Balassa József, Szmrecsányi Miklós ny. miniszteri tanácsos, Márkus Béla, az Építőművészeti Bizottság, a Képzőművészeti Társaság és az Újságírók Egyesületének egy-egy tagja. Póttagja pedig Setét Sándor dr.; a képviselőtestület részéről I. díj 100 000 K, II. díj 70 000 K, a III. díj 50 000 K. A pályázat föltételei szerint a város a díjnyertes mauzóleum terveit megvásárolhatja.

Károly János, Tordai Ányos dr.-t ajánlja a bizottságba póttagul, amennyiben az eszme is tőle eredt, hogy Gárdonyit a várba temessék. Kálnoky Viktor dr. pártolja Károly János indítványát, s javasolja, hogy a város Gárdonyi-emlékbélyeget bocsásson ki, e célból írjon föl a kereskedelmi miniszternek, s kérje meg Nagy János dr. nemzetgyűlési képviselőt, hogy az ügy érdekében járjon közbe a Kereskedelmi Minisztériumnál.

¹ Egri Népújság, 1922. nov. 3.

² Egri Népújság, 1922. nov. 5.

– A képviselőtestület az így módosított javaslatot elfogadta.” A Gárdonyi-emlékbélyeg kiadására azonban még hosszú évtizedeket kellett várni, s arra csak 1963-ban került sor, az író születésének 100. évfordulója alkalmából.³

Az író temetése után, 1922. november 5-én az *Egri Népiújság*ban vezércikk látott napvilágot *Az egri vár sírhantja* címmel, amelyben többek között a következők olvashatók: „Gárdonyi sírjának csak ott lehet, ott van helye az egri bástyákon... A magyarság önvédelmi harcának egy nagy-nagy katonáját temette tegnap (nov. 4.) a magyar nemzet. És ennek a nagy katonának méltó sírja csak ott lehet az ódon egri vár bástyáján. Becsüljük meg ezt a sírhantot, mely Egerre nézve történelmi becsű, s városunk jó hírnevére nem csekély fontosságú. Emberek, ha utatok fölvisz az egri várba: járjatok ott halkán, kegyelettel, hogy ne zavarjátok a Bebek-bástya televény talajában nyugvó nagy álmodónknak álmát! Had álmodjék ott méla csöndben, zavartalanul a magyar nemzet dicsőségéről – Nagy-Magyarországról, melyért egész életében annyira lelkesedett, annyit dolgozott...”⁴

A város vezetése 1923. január közepén a Gárdonyi-mauzóleum megépítése érdekében a következő kérelemmel fordult az ország közönségéhez: „1922. évi november elsején, halottak estéjén, frissen hányt sír halma domborodott az egri várban, a Bebek-bástyán.

A Setétkapu és az Ókapu, amely negyedfélszáz évvel ezelőtt elszántan állta száz-
ezernyi ozmán hadnak szilaj zivatarát, csendesen kitárult, hogy hódolattal köszöntse a magyar égboltra fölszállt legújabb Csillagot: Gárdonyi Gézát.

Dobó István világraszóló, hősiességének tanúja, a mohával borított s vadrepkénnyel befutott, omlatag egri vár, amelynek vérrel, könnyel és verejtéssel öntözött kövei teljes fényvel látták tündökölni egykor a magyar elszántság, hősiesség és hazaszeretet világraszóló vitézségét, lakójává fogadta a nagy Regőt, az „Egri csillagok” halhatatlan szerzőjét.

Frissen fölhányt, rögös sírhalmára, elhoztuk a szomorú ősz utolsó virágát, koszorúba fontuk az elismerés, a csodálat örökzöldjét, meggyújtottuk elszállt lelke előtt a halhatatlanság lobogó szövetnekét, – de még nem építettük föl a szent sír fölött a kegyelet kápolnáját!

Enélkül pedig Gárdonyi Gézának mindannyian, akik magyaroknak valljuk magunkat, adósai vagyunk.

Adósai mindannyian, akiknek a Meotis ingoványaiban fölvert, el-eltűnő fehér szarvas mutatta az irányt.

Adós elsősorban Eger városa, amelynek apotheozisát, nála soha, senki szebben meg nem írta. Adósa a tudomány, amelynek tőkét magyar lelke szintiszta aranyával gaz-

³ Egri Népiújság, 1923. márc. 18. – Szalayné Király Júlia közlése

⁴ Egri Népiújság, 1922. nov. 5.

dagította; adósa az irodalom, amelynek nemcsak itt bent: de ott, túl a határokon is, elismerést és babért szerzett; adósa minden meglett férfi és nő, kinek gondterhes lelke, az ő színtiszta meséiben keresett megnyugvást és talált kárpótlást a jelen sivárságaiért; adósa a serdülő gyermek is, akinek fogékony lelke az ő írásaiból avatta példává a tűnő idők múltba vesző nagyságát és dicsőségét.

Eger város képviselő-testülete, 1922. évi november hó 5-én tartott közgyűlésében, legmélyebb kegyeletének és soha el nem múló hálájának tanúbizonyságát ohajtván adni, – elhatározta, hogy Gárdonyi Géza sírja fölé mauzóleumot állít s annak költségeire 200 000 koronát szavazott meg.

Jól tudjuk, hogy a megcsonkítás, a kifosztás és az anyagi előnyök elrablása okából, napról napra megismétlődő halálos fojtogatás eme szomorú óráiban, ez az összeg megközelítőleg sem elégséges!

De jól tudjuk azt is, hogy ennek a szent célnak a megvalósításánál, találkozunk mindazok támogatásával, akik előtt nagyjaink emlékének megbecsülése szent.

Gárdonyi Géza az egész magyarság halottja! Nemcsak itt, bent, a szűkrevont gyűrűn innen, de ott túl is!

Halottja nem csupán annak a magyarságnak, amelyiket itt, benn fojtogat, az erősebb jogán, az erőszak hatalma; – de kell, hogy sírja kegyeletes zarándokhelye legyen azoknak is, akiknek a sóhaját és titkon fájó bánatát északról, keletről, délről és nyugatról is felénk hozza a kerekedő szellő. S halottja azoknak is, akiket tőlünk a messze óceán mérhetetlen tengere választ el.

Nagysága – az ő büszkeségük is. Emlékét az ő kegyeletük is ápolja; sírja fölé az ő imájukat is elhozza a távoli harangszó.

Gárdonyi Géza mauzóleumára hálás köszönettel fogadunk minden adományt. Küldje bár azt a paloták boldog lakója, vagy a nádfödeles kunyhó szegény zsellére. Egy csokorba: a nemzet kegyeletének örökzöld koszorújába, egymás mellé kötjük a legegyszerűbb fűszálat, a legdúsabban pompázó virággal.

Ez a koszorú lesz a magyarság kegyeletének soha el nem hervadó jelképe.

A begyűlt adományokat Eger város közpénztára címére kérjük elküldeni, ahonnan azok, gyümölcsozás céljából a helybeli pénzügyintézeteknél helyeztetnek el, addig is, míg az adományok nagysága, a mauzóleum fölállítását lehetővé teszi.

Kelt Eger r. t. város tanácsának 1923. évi január hó 12. napján tartott ülésében.

Hazafias üdvözlettel:

Kálnoky István dr. s. k.

Trak Géza s. k.

h. főjegyző

h. polgármester.”⁵

1923. április 30-án az Egri Katolikus Legényegylet az Egri Keresztény Iparoskörrel közösen Gárdonyi-emlékünnepet rendezett az író létesítendő mauzóleuma javára. A

⁵ Egri Népújság, 1923. jan. 14.

gazdag tartalmú és sikeres műsor elején Tordai Ányos ciszter tanár, Gárdonyi egykori barátja tartott előadást a nagy íróról. Majd a Polgári Dalkör Gárdonyi-nótákat, Kovács Dániel pedig Gárdonyi-dalokat énekelt. Lakatos Rózsika Kölher Imre az író néhány versét mondta el, Breznay Imre két Gárdonyi-novellát (*Egy szál drót, A falu dicsérete*) olvasott föl. A műsor végén a Legényegylet műkedvelői előadták az író *Fehér Anna* című színdarabját.⁶

Az *Egri Népiújság* szerkesztősége időnként számot adott arról, hogy mennyi pénz gyűlt össze a tervezett síremlékre. Ezzel kapcsolatban a hírlap 1923. május 12-i számában a következőket olvashatjuk: „A Gárdonyi-mauzóleumra lassan gyűlnek az adományok. Igaz, hogy éppen mostanság nagy a pénzszűke, de azt sem szabad számításra hagynunk, hogy Gárdonyi Géza milyen nagy kincse volt a vergődő magyarságnak. S ha e két gondolatot egybevetjük: az eddigi eredményt nem lehet kielégítőnek mondanunk.

Dicséretes kivételképpen említjük meg az egyik adományozót, Barna Lipót (Budapest), aki 5000 K küld és erre vonatkozóan azt írja: »Nem akarok elmaradni azoktól, akik e szép célra adakoznak. Miután nem tudom, hogy milyen stádiumban van az ügy, egyenlőre küldök ide mellékelten 5000 koronát avval, hogy amennyiben többre lenne szükség, szívesen állok rendelkezésére«. Ezzel az 5000 koronával 82 300 koronára emelkedett az »*Egri Népiújság*« gyűjtése a Gárdonyi-mauzóleumra, s az összeg az Egyházmegyei Takarékpénztár III.-1522. sz. betétkönyvében gyümölcsözők. A városi közpénztárba eddig 227 317 korona gyűlt be erre a célra.»⁷

A lap 1925. augusztus 14-i számában arról adott hírt, hogy Trak Géza polgármester a következő levelet kapta: „Nagyságos Trak Géza Úrnak, Eger város polgármesterének a Gárdonyi-mauzóleum Bizottság ügyvezető elnökének.

Kedves Barátom!

Gárdonyi Géza neve, az irodalomtörténeti szelleme az egymást felváltó nemzedékek lelkében állít magának soha nem múló emléket. »Csak a teste« a Bebek-bátyán pihen, immáron három esztendeje, egy fakereszt árnyékában. Eger városa a nemzet nagy halottját abban a reményben helyezte az ideiglenes emlék alá, hogy azt hamarosan egy nagyarányú, s művészi kivitelű mauzóleummal cserélheti fel. Fájdalom, arról kell meggyőződnünk, hogy a nemes szándék, Trianon-szülte letöröttségünk közepette, belátható időn innen – testet nem ölthet.

Az egri várban az *Egri csillagok* költőjének sírhalmát a magyar ifjúság százai keresik fel évente. Ezeknek az ifjú zarándokoknak lelkében az egyszerű síri-jel láttán, ösztönösen az a néma vád támadhat, mintha, Eger városa megfélekedezett volna nagy írójával

⁶ Heves Megyei Levéltár. Az Egri Katolikus Legényegylet iratai. Az 1923. április 18-i és a május 2-i vezetőségi ülés jegyzőkönyve. – *Egri Népiújság*, 1923. máj. 1.

⁷ *Egri Népiújság*, 1923. máj. 12.

szemben vállalt kegyeletes ígéretéről... Hogy ennek a vádnak még árnyékát is elkerüljük, az volna szerény javaslatom: hogy a Mauzózeum-bizottság ejtse el eredeti tervét, helyette ez impozáns síremlék felállításának gondolatát karolja fel. Indokaim: a) egy ilyen síremlék felállítása – kevés igyekezettel, rövid idő alatt megvalósítható. b) A síremlék, egyszerűbb formai összetételénél fogva, tömörebben, szilárdabban alkotható meg, s így fenntartása – úgyszólván semmi terhet nem jelent. c) Javaslatom Hallhatatlanunk családjának óhajtásával is – egyezik. Arra kérlek tehát, kedves Barátom, légy szíves összehívni a Mauzózeum-bizottságot, s hányjátok-vessétek meg az én szerény javallásomat. hazafias üdvözlettel maradok.

Gyöngyös, 1925. augusztus 5.

Tisztelő híved: Borsodi László, a Gárdonyi-Társaság r. és a. tagja.”⁸

A lap 1925. szeptember 12-én emlékeztette olvasóit Borsodi László idézett levelére, s tudatta az érdeklődőkkel: „A beadványt, mely holnap kerül a közgyűlés elé, már délelőtt tárgyalta a pénzügyi szakosztály Lipcsey Péter dr. kormányfőtanácsos elnöklete alatt. Részt vettek a szakosztály ülésén a többek között Dutkay Pál pápai prelátus, apát-kanonok, Perlaky Elemér gazdasági főtanácsos és Trak Géza polgármester. És a szegény Eger város ezen a szakosztályi ülésen is megható tanúságát adta annak a kegyeletes érzésnek, amely ő időtlen időkig a magyar irodalom nagy szellemóriásához, Eger város csendes remeteségben élt polgárához fűzi. A szakosztály Trak Géza polgármester javaslatára egyhangúan úgy határozott, hogy a síremlék tervét elveti, s mauzózeumot állíttat az egri vár nagy álmódójának.

A városnak azonban számolnia kell szűkös anyagi körülményeivel, s ehhez képest abban állapodott meg, hogy 50–50 milliót az 1926-ik és 1927-ik év városi költségvetésében a mauzózeum céljaira előirányoz, s így maga 100 milliójával megépítteti a mauzózeum pályázaton első díjjal jutalmazott tervet. Mi sem természetesebb, mint az, hogy a képviselőtestület ezt a határozatot kegyeletes csöndben és ünnepi érzéssel teszi magáévá.”⁹

Tordai Ányostól, a Gárdonyi-kultusz legnagyobb szorgalmazójától kért segítséget az író fia. Ez a levél rendkívül érdekes, mert olyan dolgokra vet fényt, amelyekről ma Gárdonyi legjobb ismerősei sem tudhatnak. Gárdonyi József levelét 1921. január 21-én keltezte.

„Mélyen Tisztelt Igazgató Uram!

A napilapokból értesülök, hogy a mauzózeum kérdése Egerben visszatartóztathatatlannal és gyors lépésekben halad előre, s az eredeti tervet keresztülvitelében mi már nemigen változtathatunk. A város nemes és jó szándéka ellen sajnos nem cselekedhetünk semmit, mert ez magyarázza meg az előljáráságnak, hogy az egyszerű fakereszt

⁸ Egri Népújság, 1925. aug. 14.

⁹ Egri Népújság, 1925. szept. 12.

szebb, mint a nagyszerű görög oszlopcsarnok. Hogy egyikből az az érzés sugároz, a másiktól a hideg kő lehelete. De most már ne bántsuk ezt a kérdést. Más az, maiért írok. A Gárdonyi-ház főkerítésének megépítésével három új utca alakítódott. Mind a három ma még névtelen. Az egyik utca merőlegesen halad a Gárdonyi utcára és kisállomásra nyúlik. Ezt az utat (a régi Mártonffy rét középvezetékén vonuló út, melyen a kunyhó is áll), szeretném, ha Egri csillagok útjának (nem utcájának) sikerülne elneveztetni, a másik két utcát pedig Cecey Éva és Miklós diák utcájának, minthogy ez alatt visz alagút a várba, amely a téglavetőtől indul ki és a várba vezet.

Ezen elnevezéseknek a városnál való keresztülviteléhez kérem nagyrabecsült szíves közreműködését és jóindulatát. Amint a múltban, most is legőszintébb bizalommal fordulok igazgató Úrhoz, s Önben látom egyedül azt az embert, aki felé Eger és a Gárdonyi-társaság egyértelműen szeretettel és ragaszkodással fordul. A két utóbbi utca elnevezésén, ha más megoldást jobbnak méltóztat vélni, könnyen lehet változtatni. Gondoltam Bornemissza elnevezésre is, Cecey Évával kapcsolatosan, de Bornemissza utca Egerben már van (úgy tudom, s így ez csak komplikálná az ügyet. Gondoltam arra is, hogy esetleg más, két Gárdonyi mű címet használjunk fel pl. Isten rabjai, Láthatatlan ember a két kisebb utca nevéül. Ez azonban csak akkor volna lehetséges, ha a Gárdonyi ház nem a várban volna. Emiatt nem lehet pl. Szent Margit és Attila (!) utca, vagy Zéta utca megoldás sem (Attila utca nagyon elcsépelte). Kérem az elmondottak szíves mérlegelését és jóindulatú támogatását gondolatim keresztülvitelének, főleg az Egri cs. útját illetően. Vagyok kiváló mély tisztelettel nagyrabecsült híve, Gárdonyi József.

Budapest, 1929. jan. 21.”

Gárdonyi József fiának az utcanévadással kapcsolatos javaslata sikerrel járt, s a Gárdonyi-ház környékén Egri csillagok, Cecey Éva és Miklós diák utcákat neveztek el.¹⁰

A tervezett Gárdonyi-mauzóleum felépítésének ügye azonban elvi és anyagi okok miatt évekig húzódott. Erre utal az *Egri Népiújság* 1929. január 5-i számában olvasható cikk:

„Az idén felépül a Gárdonyi-mauzóleum az egri várban

Idestova hét esztendeje, hogy Eger nagy írója, az Egri Csillagok halhatatlan szerzője: Gárdonyi Géza az egri vár szent földjében pihen. Azóta áll a régi bástyán a kereszt, a szeretet végtelen ölelésének mozdulatával nyitva szét karját.

Eger város közönsége már a nagy író halállakor tervbe vette, hogy mauzóleumot fog építtetni, hogy ezzel is megmutassa hódolatát Gárdonyi szellemének. Meg is indult a gyűjtés és jelentős összeggel zárult. A magyar valuta összerobbanása elég érzékenyen érintette ugyan a gyűjtés eredményét, de az áldozatkész város, évi ötvenmillió megajánlásával ismét megvalósíthatóvá tette a már-már elmerülő tervet.

¹⁰ KILIÁN István 1999. 31–32.

Az idén végre egybegyűlt az összeg: 12065 pengő, amely az építkezés költségeit minden valószínűség szerint teljesen fedezni fogja. A városi mérnöki hivatal Müller Tibor pályázati terve alapján a közeljövőben hozzáfog a kiviteli tervek elkészítéséhez, és tavasszal már megindul a munka a Bebek-bástyán s elkészül a mauzóleum, hogy ne csak a betűk, hanem a kövek halhatatlanságával is hirdesse Gárdonyi örök emlékezetét.”¹¹

Az akkorra már romokban álló vár tudományos alapokon nyugvó, rendszeres feltárását 1925 tavaszán dr. Lénárt János kereskedelmi középiskolai tanár kezdeményezte. A szükséges engedély megszerzése után az erődítmény feltárása az év őszén el is indult. Ebbe a munkába kapcsolódott be még az év vége előtt dr. Pálosi Ervin jogakadémiai tanár, aki a feltáró munkát szervezte, és annak anyagi alapjai megteremtésén dolgozott. A hiteles feltáró munkához szükséges tudományos kutatásokat a ciszterci gimnázium tudós tanára, dr. Pataki János Vidor végezte nemcsak hazai, hanem külföldi levéltárakban is.

Pataki János Vidor is élénk figyelemmel kísérte a Gárdonyi-mauzóleum létesítésével kapcsolatos vitákat. Az *Egri Népújság* 1929. március 17. számában közétette gondolatait, *A Gárdonyi-sír* című írásában: „Eger vára délkeleti bástyáján 7 esztendeje várja a felváltást az az egyszerű fakereszt Gárdonyi Géza porai felett. A város adományából megvalósítás előtt áll a mauzóleum, de ebben a kérdésben szót kér az oly sok kultúrbotrányt elszenvedett egri vár is!

Bármily kolosszális műre mekké legyenek a pályatervek, nem számoltak az egri vár országos műemlék voltával. Az egri vár megbecsülése, helyrehozása, restaurálása, ha későn is, ha ezer akadállyal küzdve is, de megindult, és dr. Pálosi Ervin vezetése alatt már három éven át a legjobb úton halad egykori európai dicsősége felé. Ezen az úton az első grandiózus, fenséges lépés kétségtelenül az egri vár és a magyar hazavédés apotheozisa: az 'egri csillagok'. Ezért pihennek Gárdonyi porai, ahol pihennek, a legmegilletőbb helyen, ha eddig még nem is méltó környezetben, formában. A méltó környezet és forma most már megvalósítható, de nem olyan formában, ahogy az eddigi tervezetek óhajtják. Dobó vára elpirulna bármely klasszikus alkotás előtt, mely oda nem való! Ebbe a várba pedig nem illik oda semmiféle építmény, amely valaha ott nem volt! Ha tudunk valamit az egri várban építeni, csak olyasmit építhetünk újra, amit kegyetlen kezek elpusztítottak!

Egy új, de történelmi fundamentum nélküli modern alkotás épp oly helyrehozhatatlan kultúrbotrány volna, mint a vasúti átvágás! De ilyesmi, hála az országos műemlékekről szóló törvényeknek, ma már lehetetlen is! Érzi ezt az igazságot a közvélemény, a város nemes vezetősége, sőt maguk a tervező művészek is. Ezért merül fel az a megoldás, hogy a nagy író hamvait elvigyék oda, ahol egy modern síremlék megvalósítható: a temetőbe. De kérdem, lehetséges-e ez?!

¹¹ Egri Népújság, 1929. január 5.

Szabad-e nagy költő poraival, mint valami kilakoltatott szobaberendezéssel hurcolkodni, egy síremlék megépítése miatt?! Vajjon a költő csak hét évig érdemelte meg, hogy Dobó hőseivel egy földben nyugodjon, 1929-től kezdve nem?! Az országos közvéleménybe bele van idegződve, hogy Gárdonyi az egri várban pihen, ki merné ezt a kegyeletet megbolygatni, ki tudná a zarándokló seregének útját megváltoztatni?! Egy kegyeleti hely áthelyezése szinte fizikai lehetetlenség! De erre nincs is semmi szükség!”

A tudós tanár cikkének elvi bevezetője után javaslatot tett az általa helyesnek vélt síremlék elhelyezésére: „... megoldandó Gárdonyi emlék az egri várban méltó módon, sőt legméltóbb módon csak egy kicsit tanulmányozni kell a helyet. A mai ideiglenes sír háta megett, pár lépésnyire, ott, ahonnan ma is a legszebb kilátás esik a várra, állt valaha a Dobó korában, a Bástya-sarkon egy kis őrtorony.” A kis torony létét bizonyítja, hogy annak ábrája látható Hufnagel mérnök 1617-ben készített térképén. Az évszázadok során a toronyból csak romok maradtak. Pataki János Vidor javaslata: „Építse fel a bizottság képek, az alaprajz alapján, korhű formában azt a tornyot, s képezzék ki e torony földszintjén a Gárdonyi mauzóleumot.” A történész javasolta, hogy a felépítendő mauzóleumba kőkoporsót kell elhelyezni, és oda kell rakni Gárdonyi földi maradványait, amelyet egy örökmécsessel kellene megvilágítani. Így olyan emlékekkel gyarapodna a vár, illetve a város, amely nemcsak a helybeliek, hanem a külföldi látogatók figyelmét is felkeltené.¹²

Gárdonyi méltó síremlékének elkészítése egészen a második világháború végéig foglalkoztatta az egrieket. Az Eger–Gyöngyösi Újság 1933. december 30-i számában a szerkesztő cikket publikált *Gárdonyi sírja* címmel.¹³ A tervezett Gárdonyi-mauzóleum mégsem valósult meg, mivel az egriek azt ellenezték, az egyszerű fakereszthez ragaszkodtak.

1943. Mindenszentek napján, amikor az Angolkisasszonyok Érseki Tanítóképző Intézetének Toldi-önképzőköre megkoszorúzta az író várbeli síremlékét, a Gárdonyi Társaság koszorúját annak nevében Kiss István, a Társaság rendes tagja helyezte el. Beszédében megelevenítette a Gárdonyi Géza-emlék maradandó megörökítésének gondolatát. „Most pedig lenézek a földre. Kereszt áll a sír fölött és lent a mélyben a fejfa tövének vetett homlokkal pihen, hallgat és vár a teste. ...

Itt az ideje tehát, hogy két dolgot szóvá tegyék Gárdonyi kultuszával kapcsolatban. Az egyik az, hogy nincs róla Egerben egyetlen szobor, kép, vagy festmény... A másik, amit szóvá kell tennem: a sírja, síremléke. Olyasmit állítsunk föléje, ami méltó lesz emlékéhez. Érezzük megtisztelve magunkat, hogy ez a nyugtalan lélek, ki mindig útban volt, mindig máshová kíváncszott, itt kívánt örök nyugovóra térni.”¹⁴

¹² Egri Népújság, 1922. március 17.

¹³ Eger–Gyöngyösi Újság, 1933. december 30.

¹⁴ Eger, 1943. nov. 2.

Kiss István javaslata nem vált valóra, s 1952-ig Gárdonyi sírján az a fakereszt állt, rajta a felirattal – *Csak a teste!* –, amelyet temetése után oda helyeztek. Egerben 1952 őszén, ünnepelték az 1552-es ostrom 400. évfordulóját. Az akkori ultrabalos szemléletnek megfelelően eltávolították a fakeresztet, a sírra betonlapot helyeztek, rajta a felírás: Gárdonyi Géza 1863–1922. A Gárdonyi síremléket eredeti állapotába csak a rendszerváltás után állították vissza.

Bár a tervezett bélyeget nem adták ki, illetve nem épült meg a várban a Gárdonyi-mauzóleum sem, de 1923. június 10-én megalakult a Gárdonyi Társaság. Az új szervezet létrehozásának gondolatáról az *Egri Népiújság* 1923. február 15-i száma tudósított: „Gárdonyi Társaság van alakulóban. – Gárdonyi Géza az elsőségen Herceg Ferencsel osztozott meg Mikszáth Kálmán halála után; a 'nagy palóc' ugyanis harmadik osztályosa volt a Jókai örökségnek. S mikor az egeri nagy remete örök álmra hunyta le szemét: több fővárosi lap egyenesen kötelességévé tette Dobó városának, hogy Gárdonyi Géza emlékét irodalmi társaság útján is gondozza.

Minden tollforgató ember, aki csak él közöttünk és velünk, hasonlóképpen gondolkodik. Hiszen ha Kecskemét ily módon is áldoz Katona József emlékének, a Nyíregyháza – Bessenyei Györgynek, Szatmár – Kölcsey Ferencnek, Debreczen – Csonkainak, Szeged – Dugonics Andrásnak, Pozsony – Toldi Ferencnek, Nagyvárad – Szigligeti Edének, Temesvár – Arany Jánosnak emlékére tudott alapítani irodalmi társaságot: Eger is van e tekintetben oly erős, hogy képes fenntartani és felvirágoztatni ilyen irodalmi társaságot.

Ez a gondolat, állandóan figyeljük, városunknak minden tollforgató embere és írója előtt nagyon rokonszenves. Érthető ennél fogva, hogy íróink – közöttük Werner Adolf dr.; Kriston Endre, Hetényi Gyula dr.; Molnár Kálmán dr.; Vucskits Jenő, Tordai Ányos dr.; Breznay Imre stb. – most már komolyan foglalkoznak a Gárdonyi-Társaság megalapításának gondolatával. Érdeklődéssel várjuk a fejleményeket.”¹⁵

Mindössze két és fél hónapot kellett várni. A helyi lap 1923. június 12-i számában arról adott hírt, hogy június 10-én vasárnap Egerben megalakult a társaság. Alapszabálya szerint feladata: „Heves vármegye íróit egységes szervezetbe tömörítse s a) a tagok egymást megismerjék, – irodalmi törekvéseiket kölcsönösen megbeszéljék, figyelemmel kísérik és támogassák, s ösztönözzék egymást a magyar irodalom művelésére, fejlesztésére, ápolására; b) felolvasások, ünnepélyek megrendezésével, jelesebb irodalmi termékek kiadásával a tudomány és irodalom szeretetét és megbecsülését előmozdítják; c) Heves vármegye, s a dicső magyar múlt levegőjét lehellő Eger város viszonyainak tanulmányozásával és ismertetésével a magyar haza egy szép darabjának ismeretét segítsék; d) Gárdonyi Géza életének és műveinek irodalmi méltatásával, a Gárdonyi irodalom megkedveltetésével és terjesztésével Eger írójának emlékét ápolják.”

¹⁵ Egri Népiújság, 1923. április 12.

A lap felelős szerkesztője, Breznay Imre az újonnan alakult társaság alapszabályának ismertetése után joggal állapította meg, hogy „Nagy és tiszteletre méltó célok, de semmi esetre sem olyan nagyok, amelyek meghaladnák Eger és Heves vármegye tollforgatóinak erejét és képességét. Olyan célok, amelyeknek legalább megközelítésére minden nagyolás nélkül vállalkozhatnak a mi íróink, mint ahogyan már vállalkoztak a győriek, kecskemétiiek, szatmáriak, nyíregyháziak, szegediek stb.”

Az alakuló ülésen megjelent: Babocsay Sándor, Benkóczy Emil, Bárány László, dr. Bárdos József, dr. Böhm János, Borsodi (Frinth) László (Gyöngyös), Breznay Imre, dr. Csutorás László, dr. Dambrowszky Imre, dr. Dombi Márk, dr. Gyomlay László (Budapest) dr. Habán Mihály, dr. Hetényi Gyula, dr. Kele István, Kriston Endre, Lemle Rezső dr. Lipcsey Péter, dr. Molnár Kálmán, Nemeček Aurél, Papp Irén (Füzesabony), Ringelhann Béláné, dr. Setét Sándor, Szóke Sándor, Török Kálmán, dr. Tordai Ányos, Veszprémy Dezső, Vucskits Jenő, dr. Werner Adolf. Az alakuló ülés fényét emelte, hogy azon, mint vendég megjelent az író József nevű fia is. A szerkesztő szerint: „Mind oly nevek, amelyeknek tulajdonosai eddig is becsületes igyekezettel s jobbára nem csekély sikerrel munkálkodtak az irodalom mezején.”

A Társaság alakuló gyűlését Babocsay Sándor kormányfőtanácsos korelnökként nyitotta meg, amelynek elején szólt arról, hogy: „Személyes jó barátság fűzte Gárdonyihoz, így igen szívesen vesz részt a megalakulandó Gárdonyi Társaság munkájában. Már csak azért is örömmel vállalja a korelnöki megtiszteltetést.” A kormányfőtanácsos felkérésére Tordai Ányos, Gárdonyi barátja ismertette a megalakulás előzményeit: „Fontosnak tartjuk – úgymond – hogy a Társaság minden tagja megismerje azt a kicsiny magot, melyet a mai napon magyar lelkünk termőtalajába teszünk, amelyet odaadó munkásságával, lelkes szeretettel igyekszünk majd ápolni, hogy kipattanjon, szárba szökjön, virágba boruljon, gyümölcsöt hozzon. ... A múlt év október 30-án hunyta le szemét örök álomra az egeri Sánc Remetéje, Gárdonyi Géza. A veszteséget mi érezzük legjobban, akik személyesen ismertük őt.

És midőn arra törekedtünk, hogy lelkegyott testének méltó temetőt keressünk, midőn azon buzgólkodtunk, hogy sírját zarándokhelyé tegyük: sokunk lelkében megszólalt a kötelességnek ama parancsszava is, hogy a mester nevének égisse alatt társaságba gyűjtsük városunk és megyénk tollforgató embereit. Ez a társaság által igyekezzünk ápolni a mester emlékét, s igyekezzünk a magyar irodalmat azon az úton szolgálni, amelyen ő járt. Sokat tépelődtünk: van-e alapja szándékunknak, lesz-e jövője ilyen egyesülésnek? Végre néhányunkban tette pattant az akaraterő és április 12-én megtartottuk az első nyilvános megbeszélést, amelyen Werner Adolf dr.; Breznay Imre, Molnár Kálmán dr. és Vucskits Jenő és szerény magam voltak jelen.”

Az első megbeszélésen a megjelentek elhatározták, hogy összeírják Eger és Heves megye tollforgatóit, azokat, akik „a megye területén laknak, vagy akik hosszabb időt töltöttek itt, de innen elszármazván, nevet szereztek maguknak.” Az előmunkálatok-

ba bevonták dr. Hetényi Gyula római katolikus papot, egyházi író; Kriston Endre segédpüspököt, s Veszprémy Dezsőt, a leánygimnázium igazgatóját. Az április 12-i értekezlet után mintegy nyolcvan olyan személyt írtak össze, akik az irodalom, vagy a tudomány bármely ágában figyelemre méltó munkásságot fejtettek ki. Tíz érdemes nevet szemléltet ki tiszteleti tagul és ötvennégyet pedig rendes tagul, akiknek felhívó kérelmet küldtek szét. Ezt követően elkészítették az alapszabályokat a szegedi Dugonics Társaság, a kecskeméti Katona József Kör, a győri Kisfaludy Társaság stb. alapszabályainak áttanulmányozása után. A negyedik értekezletük után örömmel állapították meg, „hogy szándékainkat megértették és helyeselték, s rendes tagjaink lelkesedéssel ajánlkoztak Gárdonyi szellemének ápolására.”

Babocsay Sándor: „A nagy hatást keltett, emelkedett hangú, ízig-vérig magyar lélekből fakadt jelentés után Molnár Kálmán dr. olvasta föl a Társaság alapszabályait, amelynek minden egyes pontját helyesléssel fogadta el az értekezlet, csupán az alapító és pártoló tagsági díj megállapításakor kerekedett némi vita.” Végül is az alapító tagsági díjat egyenlőre 25 aranykoronában, a pártoló tagsági díjat pedig ennek századrészében határozták meg. Ezt követően a korelnök megalakultnak jelentette ki a Gárdonyi Társaságot, s titkos szavazással megválasztották a tisztikart: Elnök: dr. Werner Adolf, a ciszterci gimnázium igazgatója. Alelnökök: Breznay Imre tanítóképző intézeti tanár, dr. Molnár Kálmán jogakadémiai tanár. Főtitkár: dr. Tordai Ányos ciszterci gimnáziumi tanár. Titkár: Vucskits Jenő az Állami Főreáliskola tanára, Ady Endre egykori nagyváradi barátja. Jegyző: Nemecek Aurél, városi tisztviselő. Ügyész: dr. Pataky István jogász. Pénztáros: Lemle Rezső, az állami főreáliskola tanára. Ellenőr: Benkóczy Emil, a tanítóképző intézet tanára.

Tiszteletbeli tagok lettek: dr. Babocsay Sándor, dr. Bartalos Gyula, római katolikus pap, történész; dr. Böhm János, teológiai tanár; dr. Gopcsa László, középiskolai tanár (Bp.); Kassuba Domokos, a ciszterci gimnázium tanára; dr. Négyesy László egyetemi tanár (Bp.); Szmrecsányi Miklós művészettörténész; dr. Timon Ákos egyetemi tanár (Bp.), Vértessy Gyula író, dr. Werner Gyula író. Az alakuló ülésen választmányi tagok lettek: Baráczius József római katolikus lelkész (Maklár), Borsodi (Frinth) László tanító (Gyöngyös), dr. Habán Mihály, az Állami Főreáliskola igazgatója; dr. Hetényi Gyula teológiai tanár, Kriston Endre segédpüspök, dr. Lipcsey Péter közjegyző, Ringelmann Béláné író, Veszprémy Dezső, a leánygimnázium igazgatója. A számvizsgáló bizottsági taggá választották: Bárány Lászlót, az Állami Főreáliskola tanárát, dr. Bárdos Józsefet, a ciszterci gimnázium tanárát, Szőke Sándort, a tanítóképző intézet tanárát.

A választás után a korelnök átadta helyét a társaság elnökének, dr. Werner Adolfnak, „aki mélyenszántó, magas színvonalú beszédében köszönte meg a bizalmat, amely őt az elnöki székbe emelte. Méltatlannak tartja magát a társaság elnökségére, mégis elfogadja azt, mert tiszteletreméltó okok késztetik erre. Fontosnak tartja a társaság megalakulását, s szellemi kapcsolódását azokhoz, akik az érzés és gondolatok világá-

ban élnek. Mélyebb szellemi munka lesz ennek eredménye, nemcsak a tagok, hanem azok részéről is, akikben tehetség szunnyad, de még gyengének érzik szárnyaikat. Irodalmi életet kell teremtenünk, megértő közönséget az irodalomnak; felolvasásainkra szívesen látjuk az ifjúságot remélve evvel, hogy példánkkal szunnyadó tehetségeknek adhatunk szárnyat.

Sokat tépelődött: vajon nem becsültük-e túl erőnket? Hiszi, hogy nem. Hiszen nem nagy dolgok alkotása a célunk, hanem a szerény, de állandó munkálkodás. A történelem tanulsága is amellett szól, hogy a nemzet vigasztalan állapotaiban mindig az irodalom volt az, amely nem engedte csüggedni a lelkeket, hanem előkészítette a talajt az átalakulásra, a boldogabb jövőre. Ma is ilyen vigasztalan a nemzet sorsa; így a mi szerény, de Gárdonyi szellemében folytatandó munkánk is a nemzet feltámasztását szolgálhatja.

A XIX. század Magyarországának történelmi alakulását is író emberek készítették elő. Vidéki irodalmi körök, amelyek csak az eszmék elérésének pillanataiban centralizálódtak Pestre és ma, amikor a centrum Budapest, amelynek irodalmi színvonala helytelen irányban fejlődött és tolódtott el, szükség van a decentralizációra, a vidéki irodalmi körök alakulására, melynek egészséges, magyar levegőjű, magyar érzés- és gondolatvilágából fakadt munkája mentheti meg és vezetheti régi, tiszteletreméltó ösvényére a magyar irodalmat. Mindenirányú törekvésünkben Gárdonyi lelke fog vezetni bennünket.”

Az elnök székfoglalója után Breznay Imre alelnök terjesztette elő indítványát annak érdekében, „hogy a Gárdonyi-Társaság Eger város védnöksége alatt működjék. Egyhangúlag elhatározta a Társaság, hogy ennek elfogadására fölkéri Eger város képviselőtestületét.”¹⁶

Az egri Gárdonyi Géza Társaság megalakulásától megszűnéséig (1944) rendkívül aktív volt, melynek bemutatása külön tanulmány témája lehetne. Itt elsősorban az egri Gárdonyi-kultuszhoz kapcsolódó rendezvényeiről szólunk. A szervezet 1923. október 29-én nagygyűlést tartott, ahol dr. Werner Adolf elnök megnyitójában a Társaság céljairól beszélt. Ezt követően Négyesy László egyetemi tanár, tiszteletbeli tag Gárdonyi írói vonásairól értekezett. Pap Irén rendes tag Gárdonyi három nőalakját mutatta be. Breznay Imre rendes tag pedig arról beszélt, hogy Eger milyen volt Eszterházy püspök korában. Majd Borsodi (Frinth) László tanító költeményeit mutatta be Nemeček Aurél rendes tag. Ezt követte Tordai Ányos főtitkári jelentése, az első nagygyűlés végén dr. Molnár Kálmán alelnök mondott zárszót.

A Társaság programjának megfelelően időnként választmányi gyűlést tartottak. Az első ilyen rendezvényre 1923. november 13-án került sor, amelyen az elnök méltán állapította meg, hogy „az ifjú társaság méltó volt ünnepélyes dísz-közgyűlésén Gár-

¹⁶ Egri Népújság, 1923. jún. 12.; – Egri Katholikus Tudósító, 1923. 7. sz. 111–112.

donyi Géza emlékéhez.” A választmányi gyűlésen részt vevők a tervezett Gárdonyi-mauzóleum létesítésére állandó bizottságot hoztak létre, majd a gyűlés résztvevői határozatilag fordultak a város vezetőségéhez, hogy „a vár tisztántartásáról és rendezéséről az illetékes tényezők útján gondoskodni szíveskedjenek.” Kimondta a választmány: „...hogy nagyjaink elhanyagolt sírjait gondozni fogjuk. Végül magáévá teszi a könyvtárszövetség ügyét; sajnos, érdeklődés híján ez a tervünk megghiúsult.” November 29-én a választmány határozatot hozott a vidéken tartandó gyűlésekről, s megállapították a gyöngyösi felolvasóülés programját. A Miskolci-Lévai Kör meghívására dr. Molnár Kálmán alelnököt küldte ki, hogy képviselje a Társaságot a Miskolci Nemzeti Színház fennállásának 100 éves jubileumi ünnepségén.¹⁷

A Társaság programjában megfogalmazottak szerint időnként felolvasóülést tartott Egerben és a megye más városaiban. Az első felolvasóülés 1923. november 18-án a megyeszékhelyen zajlott le, ahol Breznay Imre alelnök megnyitójában Werner Gyula tiszteletbeli tag munkásságáról számolt be. Ezt követően részlet hangzott el Werner *Rab Simon* című drámájából. A drámarészlet felolvasása után Vucskits Jenő rendes tag Madách Imre *Az ember tragédiája* című művét elemezte. Ehhez kapcsolódott vitéz Veszprémy Dezső Madách Imréről írott ódája.

A második felolvasóülésre 1923. december 23-án ismét Egerben került sor. Az ülés elején Molnár Kálmán megnyitójában az egri írók szülőföldszeretetéről beszélt. Majd Kürti Menyhért, a ciszterci gimnázium igazgatója felolvasta Gárdonyi pedagógiájáról szóló értekezését. Ehhez kapcsolódott Bárdos József ciszterci tanár *Gárdonyi költésze* című írásának felolvasása.

A Társaság vezetősége munkájának propagálása érdekében kiadványokat is megjelentetett. 1924-ben készült el az Érseki Líceumi Könyvnyomdában Az Egri Gárdonyi-Társaság Kiadványai I. füzet. Címe: *Magyar élet és magyar irodalom Przemyslben 1914/15-ben (A Tábori Ujság)*. A kiadvány a Gárdonyi-Társaság 1924. évi február hó 17-i felolvasóülésén tartott székfoglalóját tartalmazta dr. Molnár Kálmán jogakadémiai tanárnak, a Gárdonyi Társaság alelnökének.

A Társaság időszakonként évkönyveket jelentetett meg. Az első 1924-ben került ki a nyomdából, mely a szervezet II. számú kiadványa volt. Az évkönyv az 1925-ös naptárral kezdődött, majd ezt követte Tordai Ányos előszava, Molnár Kálmán előadásának szövege Werner Adolfról, a Társaság tisztikarának névsora, alapszabályai és titkári jelentés az 1923–24. évről. A titkár beszámolója után Vucskits Jenő: *Tervek...* című írása olvasható. Cikkének elején ez áll: „A Gárdonyi Társaság végrendeletszerű kijelentésének tekinti a nagy író sírfeliratát. Ez a végrendelet szűkszavú ugyan, de mélységes tartalmakat rejt, mint Gárdonyi magyarjai. A tartalmát bontogatni kezdjük, hatalmas program kerekedik ki belőle. Üzenet ez a pár szavas, de nagyszerű

¹⁷ A Gárdonyi-Társaság Értesítője, I. sz. Eger, 1926. 6–7.

végrendelet minden embernek, minden magyarnak. Üzenet a sírhoz álló embernek, hogy az örökkévalóság szellője fuvallgassa meg elmerengő arcát az író intésére, akinek kiesett ugyan a kezéből a földi penna, de nagyobbyszerű új élete megkezdett aranyos nyugalmából penna nélkül is lenyúl a lelkünkbe. De üzenet ez a szűkszavú végrendelet minden magyarnak is. ...

Az érvényesítetlent, de nem az érvényesíthetlent. Igen. Az érvényesítetlen magyar- és ember-nagyság, ez a Gárdonyi melankóliája, de a nem érvényesíthetetlen, ez a Gárdonyi ígérete a magyar jövő számára. Érvényesíteni akarja hát a Gárdonyi Társaság azt, ami Gárdonyi szerint örök kár, hogy eddig is nem érvényesült. Egynek látja a Gárdonyi-Társaság a magyar lelket a nagyra-hivatottságában, azért könyveiben ezt az érzést akarja megmutatni. ... Megértitek-e, hogy csak rajtatok áll, hogy ezek az erők ne birkózások, bicskázások, veszekedések, patvarkodások maradjanak, hanem hosszú, türelmes, céllátó munka révén az új magyar jövőendő hatalmas hajtóerővé magasodjanak?? Megértitek-é??

Az állami főiskola tanárának tervei után az első évkönyvben szépirodalmi alkotások és tanulmányok olvashatók, melyeknek szerzőit és címeit érdemes felsorolnunk: Ringelhann Béláné Fejér Juliska: *Mesélés akadályokkal* (Jelenet); Nemeček Aurél: *Költemények*; Bárány László: *Őszi Vendégek*; Berze Nagy János: *Költemények*; Lemle Rezső: *Az erdész emlékezései*; Borsodi László: *Költemények*; Egri Gyula: *A gyertya kialszik*; Szmracsányi Miklós: *Eger város mint műemlék*; Breznay Imre: *Egy régi térkép Egerről*; Tóth Tihamér: *A vallás mint első társadalomépítő erő*; Dombi Márk: *Dante lelke a Divina Commediában*; Molnár Kálmán: *Magyar élet és magyar irodalom Przemyslben 1914/15-ben*; Vitéz Veszprémy Dezső: *Madách ünnepén*; Vucskits Jenő: *Az Ember tragédiája magyarsága*; Pap Irén: *Női alakok Gárdonyi műveiben*; Kürti Menyhért (Pap Irén): *Gárdonyi pedagógiája*; Tordai Ányos: *A láthatatlan embernél*; Bárdos József: *Gárdonyi és a katekizmus*; Csepela Lajos: *Gárdonyiék káli háza és sírja*; Lipcsey Péter: *Azokról, akik elmentek*.

Az Egri Gárdonyi Géza Társaság az évkönyveken kívül időnként Értesítőket is közreadott, amelynek I. száma 1926-ban került ki a nyomdából. A kiadványhoz Kürti Menyhért írt előszót, amely a következő: „A Gárdonyi-Társaság zászlóbontása óta eltelt három esztendő a vállalkozásnak nemcsak időszerű és hasznos voltát igazolja, de szükségességének is próbált át bizonyítéka. Amarról a Társaságban egy-kettőre megindult, s azóta szépen kifejtett tartalmas és eleven élet beszél; emezt az iránta megnyilatkozott tiszteletből és bizalomból neki juttatott irodalmi és művészeti feladatok megoldása hirdeti.”

„Amit ekkor célul vallott, hogy Hevesvármegye íróit és művészeit egységes szervezetbe tömöríti; hogy tagjai közt szellemi kapcsolatot teremtsen; hogy felolvasások s ünnepélyek rendezésével, jelesebb irodalmi termékek kiadásával és pártolásával a tudomány, irodalom és művészet szeretetét és megbecsülését előmozdítja; hogy

Hevesvármegye és Eger város viszonyainak tanulmányozásával és ismertetésével hazánk e szép darabjának behatóbb ismeretét elősegíti s végül Gárdonyi életének és műveinek irodalmi méltatásával, a Gárdonyi-irodalom népszerűsítésével Eger e nagy írójának emlékét ápolja; immár nemcsak pusztán jószándék, hanem folytonos valóság.

Mi ennek örülünk és nemes önérettel meg is állapítjuk, hogy a Gárdonyi-Társaság nem volt a hivalkodó irodalmiskodásnak koraszülőtte s nem lett a szalmatűznek hamar elhamvadt pernyéje. A rendes tagok számát teljesre újonnan felfedezett tehetségek egészítik ki; régiek és újak az életrehívó eszméért egyként lelkesednek; nagy munkakedvvel értékesen dolgoznak és nem szerénytelenül, alkotó önérettük szükségéből – követelnek is.

Követelik a gondolatnak szárnyát, az érzésnek megosztóját s a munkának bizonyítóját. Követelik ezt az Értesítőt, mely az első esztendő végén megjelent, de nagy terhe miatt az első szám után elakadt Évkönyv szerepét akarná betölteni: megörökíti a java-termékeket, gyűjtögeti a majdan elkészülő Gárdonyi-életrajz adalékjait, munkálja és erősíti a tagok szellemi kapcsolatát, lelkesíti a dolgozókat, megihleti a hivatottakat s neveli az új tehetségeket.

Ez az újszerű, második kiállításunk tehát nem hanyatlásunknak, nem gyengeségünknek a jele, hanem e lélegzetre is nehéz időkben erőnknek és akarásunknak bizonyítéka.

Bizalom indítja útjára, szeretet vegye a kézbe!"

A rendkívül tartalmas és figyelemfelhívó előszó után a kiadvány szerkesztője közreadta az 1923–24. évről szóló titkári jelentését, amelyet tanulmányok követnek: *Az egri remeteség intései*, *Gárdonyi szórakozása*, *Gárdonyi természetlátása*, „*Az én falum*” *apró tragédiái*, *Miért nem kerültem színre Amerikában?* Az értesítő utolsó részében arról olvashatunk, hogy mik jellemezték a Társaság munkáját az 1923–24. év végén.

Az 1923-ban zászlót bontó Egri Gárdonyi Géza Társaság országos viszonylatban is példamutató tevékenységét a második világháború zárta le. Igaz, 1946-ban a város lelkes értelmisége tervbe vette a Társaság újjászervezését, de a rendkívül kedvezőtlen politikai viszonyok miatt erre nem kerülhetett sor. Már ebben az időszakban elkezdődött a szovjet típusú kommunista diktatúra kiépítése. A diktatúra „puhulása” után, Gárdonyi Géza halálának ötvenedik évfordulóján 1972-ben a város lelkes tanárai, művészei, kutatói létrehozták – a második világháború előtti nemes hagyományokat nem feledve –, az új egri Gárdonyi Géza Társaságot. Ismeretterjesztő előadásokat, szerzői esteket, műhelybeszélgetéseket tartottak, és prózamondó versenyeket szerveztek. Elindították a *Gárdonyi Géza Társaság Kiskönyvtára* sorozatot, melynek három kötete jelent meg. Az 1980-as évekre az egyesület rendezvényei megritkultak, s a Társaság az évtized közepére beszüntette tevékenységét.

Albert-Lőrincz Márton

(Eger nem Róma)

Nem Róma Ő, de kincses, mint egy
nyakék, mint egy karperec, mint egy
pecsétgyűrű, amit asszony hord,
kinek formája, teste, lénye
látványt gerjeszt a férfiszemben,
és elragad, habját a hullám,
a szépség nemes szenvedélye.

Ember, te nem tehetsz mást, hagyod
ragyogjon benned múlhatatlan,
mint a földön, hol csaták gyúltak,
a fényezőri egri csillagok.

(Asszonyomhoz, szeptemberben)

Ide toppantál, ahol én vagyok,
Sikoly-tavasza késő estig,
Télbe kérezkedtél velem együtt:
El ne hibázni semmiségeket,
Nem lazálni, tenni, teremteni
Édenkert illatában, s elidőzni
Lomha délutáni csendben
Tovább, ameddig értelme s
Ereje van a gyökereknek.
Savanyú a szőlő teher ne legyen,
S szeress, mert én is szeretlek.
El ne hibázzunk valami lényegest,
Nyárutón, most, s később, késő estig.

(Víg vándor)

Víg vándor madárkarmai kapaszkodnak
két pózna között a villanydrótba.
Víg vándor (madár) kiül a sodronyra.
Gyermekek izgulnak érte: maradjon még a nyár!
Vénasszonyok bámulják tétlen.
(Európa kapui nyitva állnak elmenőnek,
bejövőnek.) Éhes idő az emlékezet.
Tán jövőre.

Az áram susogva tovasuhan a drótban.
Valamit súgna, a huzal meghajol móddal.
Víg vándormadár elmegy-e, itt marad-e még,
tollászodva? S ír-e még divatmúlt verset a
költő róla? Versre éhes Európa, szép és igaz
képekre, lomha örömökre, de bezárnak
morogva, sorban a könyvesboltok. Örökre?
Jövőre tán ismét ...

Pataki István

isten felemel

van aki révbe jut
van aki csak révedez
kuczug balázsok
hegedűs hadnagyok
ideje ez

már kinéztem magamnak
az eperfaágot
melyen e bábvilág
bábuként rángat

de anyám fogja a kezem
isten a lábam
s felemel magához
szelíden lágyan

kereszttes

egyszer számba veszem
hány torok szorult el miattam
s hányon akadtam keresztbe

egyszer számba veszem
hányszor feszültem keresztre
és hányszor
ó hányszor
néztem
és nézek fel
a megváltó keresztre

botos

csak azért járok
majd egyszer
mint juhász koromban
egyenes bottal
hogy e görbe világot
elverjem.
visszamenőleg.
okkal.

bocsásd meg

templomok s feszület előtt
mormoltam imámat
mikor hirtelen elém
gömböly-hömpöly áradt

megszakítottam a fohászt
bocsásd meg uram az okát
fordítva nem történt volna
gömbölyöket nézvén
szám imát nem szólna

idill

pirkadatkor a csendben
ibolyaillatban madárdal ébreszt
ringat nappalba
illanó fénybe
kertem gyümölcsei ringanak így
eső után hamvasan üdén

pro poeta necesse est

égni érdemes
szárnyalni kell

égve szárnyalni
szárnyalva égni-
mennybemenetel

Bertha Zoltán

A hetvenéves Márkus Béla köszöntése

Amit Márkus Béla nem tud, azt már igazán nem is érdemes tudni. Könnyedén mondjuk ezt, mert mindenki megtapasztalhatja, aki csak kicsit is ismeri. És mert ezt szokták mondani az olyan enciklopédikus műveltségű, hatalmas tudású emberekre, mint amilyen ő is. Viszont van itt az ő esetében valami más is, amivel ki kell ezt az ismert bonmot-t egészíteni. Talán úgy, hogy de igen, pontosan és nagyon is érdemes azt is tudni, amit ő még nem: mert ha van ilyen, akkor azt éppen ővele érdemes és fontos megosztani, neki kell elmesélni, az ő tudtára kell adni. Hiszen olyan ember meg tán még a nagytudásúak között is igen kevés lehet, mint ő: akit teljes őszinteséggel és valóban minden érdekel, amiről esetleg még nem hallott. Minden az égvilágon. És ha odaadó figyelemmel tudomást szerez róla: megjegyzi, emlékezetében elraktározza és megőrzi, s elképesztő élességgel működő memóriájában mindig készenlétben is fogja azt tartani. Minden érdekli, ami az emberrel, a világgal, a társadalommal, a kultúrával történik. S nem ám csak úgy felszínesen, ímmel-ámmal, vagy ellenkezőleg: passziószerű ismeretgyűjtés vagy -tárolás céljából. Ezért több ő összehasonlíthatatlanul, mint akár egy élő lexikon. Nem, ő nem a pusztá adat vagy információ iránt érdeklődik, és nem csupán a tények érdeklik: hanem a létezés összes eleven értéke és csodája. Vagyis a lényege – minden apróságban benne és minden apróságon túl. Az irodalmat is ezért szeretheti – s vele a többi művészeti ágat, s a világ- és a magyar kultúra, történelem, valóság ezer szféráját –, mert benne a végső emberi, erkölcsi, szellemi önértékek teljességét képes meglátni. S mert tudós irodalmár, kritikus, gondolkodó: mindezt kimutatni és felismertetni is. Nem keveri össze a jelenséget a lényeggel. Bármily akkurátus ténytisztelő is: a végső igazságokat azok nemhogy nem takarják el a szeme elől, hanem éppenhogy megvilágítják számára és a mások épülésére szolgáló – s hasonló revelációt jelentő – közvetítésükre ösztökélik őt. A lehető legszélesebb körű szolgálat tehát egyfelől és a lehető legmagasabb igényességgel kiterelbesített minőség tudat másfelől. (Egyetemes tájékozódás, univerzális orientáció – ahogyan Hamvas Béla definiálta az ilyesfajta magatartást.) És nem szereti a legparányibb ferdtést vagy hazugságot sem a tények, az akármikor történt események tekintetében. Más már régen átszínezte az emlékeit, amikor ő még mindig pontosan, hitelesen, precízen helyreigazítja a tévedőt. Van, aki ezt rosszallja is talán. Holott inkább köszönettel tartozhat neki érte. Mert lehet kihez fordulni, lehet kitől kérdezni akármit. Mindent olvasott, mindenről tájékozódott, mindenre odafigyelt. S aztán mindenről markáns és karakteres véleménye is kialakult. Irodalomtörténészként, szerkesztőként, egyetemi oktatóként vagy színházkriti-

kusként, kultúrtörténészként, újságíróként, esszéistaként ezért mindig mérvadó – mert körültekintő és lényeglátó – megítélés az, amit elének tár. Az egyetemes magyar kultúra egészéről, határokon innen és túl. A magyar élet társadalmi vagy közállapotairól bárhol a glóbuszon – apró faluban vagy világvárosban (Budapesttől Bükkaranyosig – szülőfalujáig – és persze Debrecenig, ahol él). Az emberi lét nagy kérdéseiről, amelyek nagy (s akár biztató) politikai változások, netán föld-rengések során sem szeretnek elévülni: inkább nyugtalanító erővel újulnak meg, mert ezek a folyamatok csak nem hozzák el az áhított humánus, értelmes, ténylegesen demokratikus – szabadságot igazsággal párosító – világrendet. Azt, amiért a kommunista diktatúra alatt ő is annyit tett, az *Alföld* folyóirat szerkesztőjeként is, hogy például a cenzúra átkos korlátai megszűnjenek. Hogy ne legyen tabu a magyarság összes lényeges és égetően aktuális sorskérdése: a széjjelszakítottság, a kisebbségiség, a szétszóródás, a demográfiai zsugorodás, a szociális és nemzeti méltánytalanság, a trianoni, a háborús, az ötvenhatos kataklizmák özöne, a kiszolgáltatottság százféle politikai megjelenésformája. S amikor a mindannyiunk által kortárs klasszikusként tisztelt Csoóri Sándor aggodalmas gondolataira – a magyar kulturális sajátosság- és identitásértékeket védelmezni igyekvő okfejtéseire – már a fordulat, 1990 után hamar gonoszul rátámadtak (mintha csak folytatni akarták volna az író beszennyezésének kísérletét, amit azelőtt évtizedekig a diktatúrában is bőszen gyakoroltak): Márkus Béla összeszedte a több száz pamfletet és újságcikket, a rágalomhadjárat megannyi dokumentumát – és felmutatta és ízekre szedte és megcáfolta azokat. Ezt az irdatlan munkát se végezte volna el őhelyette senki. Mint ahogy a demokratikus szellemi szabadságharc hetvenes-nyolcvanas években lezajló törekvéseinek egyik vonulatát, a legendás Debreceni Irodalmi Napok történetét is ő írta meg részletesen legutóbb. Vagy a debreceni Csokonai Színház történelmi jelentőségű erőfeszítéseinek, históriájának sok-sok fejezetét. Vagy a múlt rendszer jellegzetes mechanizmusaira reflektáló újabb keletű „spion-próza” összes változatát. Vagy az anyaországin kívül az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki, a kárpátaljai, a nyugati, emigrációs magyar irodalom számtalan jelenségének és teljesítményének a filológiáját, értelmezését és értékelését. Irányzatoktól, ízlésáramlatoktól függetlenül (a nyugatosoktól a népiekig, az újrealistáktól a poszt-modernekekig terjedően) – de a színvonaltalanságot, a felületességet, a hányaveti és sanda, karrierista kisszerűséget minden területen leleplezve és kivesézve. A horizontteljességet befogó látásmód ritka adottságát és képességét sohasem lekicsinylő vagy felmagasztaló nivellálásra használva tehát. S a legautentikusabban végezte el a modern magyar irodalom számos kor- és eszmetörténeti, kritika- és recepciótörténeti, intézmény- és folyóirattörténeti, szellemtudományi és szövegelemző, világgépi és poétikai számbavételét is. Válságos, kényes időszakok átvilágítását a századelőn, a húszas-harmincas, vagy a negyvenes-ötvenes években és tovább, a

rendszer váltás időszakáig és napjainkig. Lankadatlanul, hajlíthatatlanul, egyenes gerinccel és sziklaszilárd jellemmel. De még valamivel, ami sokaknak másoknak szintén csökevényesen adatott: az emelkedettség humorával, a szellem magasrendűségéről tanúskodó vidámsággal. A jóízű humor nála is lélekállapot, a másokon és a magán is csipkelődő kedélyesség is akár, a tréfálkozás bensőségesége, a humor, mint a teljesebb igazság létstádiuma – hogy a humorelméletek összehangzó konzekvenciáira is utaljunk. Így kerekedik ki az ő egyszemélyes intézményessége – úgyszólván a mindentudás egyetemét hordozó karaktere, s benne önzetlensége, szeretetelvű figyelmessége, áldozatkészsége (a rendszerváltozás után még debreceni önkormányzati képviselő is volt nemzeti demokratikus célkitűzésekkel): s például hogy szakadatlanul járja a Kárpát-medencét, hogy kisebbségben vagy szórványban is érdeklődő, tudásszomjjal teli és rá is kíváncsi magyarok közé vigye példázatos magyarokról szóló gondolatait. Aki tehát szobatudósokat is megszenyíthet szakmai felkészültségével (noha ilyesmi soha nem volt célja, csak ha valaki hamisan nagyokoskodik) – az a Czine Mihályról Pomogáts Bélára, Görömbei Andrásra, Szokolczay Lajosra meg órá szálló irodalmi közszolgálati, örökérvényű értékeket tudatosító, népszerűsítő „vándorprédikátori” szerepkört is betölti. Hűséggel és ragaszkodással szülőhazájának minden szegletéhez.

*

Ha szükség volna rá, hogy tárgyiasabb hangvételben is méltassuk Márkus Béla teljesítményét, akkor a következőket összegezhethetnénk:

Márkus Béla a kortárs magyar irodalomtörténet-írás, az irodalom- és művészet tudomány, a kritika, a filológia, a kulturális esszéisztika kimagasló alakja. Elméleti megalapozottságú, koncepciózus kultúra- és irodalomfelfogáson nyugvó tanulmányai, műbírálatai, analitikus és átfogó értekezései különleges mélységekben és magasságokban láttatják az egész huszadik századi magyar irodalmunk eszmei, esztétikai, poétikai alakulástörténetét. Hatalmas ívű horizontokat bejárva elemzi – egyszersmind rendkívüli elmélyültséggel taglalja, boncolgatja – modern irodalmi kultúránk számtalan korszakos vagy korjellemző fejleményét, tendenciáját, szellemi folyamatát. Párját ritkító tájékozottsággal és ismeretanyaggal (a Kossuth-díjas Görömbei András „a nagy olvasóként” aposztrofálta őt), egyúttal felülmúlhatatlan precizitást kamatoztató memóriája segítségével képes feltárni és eredeti meglátások rengetegével újragondolni a jelenkor összmagyar írásbeliségének (belletrisztikai és humántudományos területeinek) minden lényeges vagy akár eddig elhanyagolt teljesítményét. Számos (szinte évenként sorjázó) vaskos tanulmánykötete és életpálya-, életmű-feldolgozó monográfiája (Sarkadi Imrétől Dobos Lászlóig, Duba Gyuláig) egyszerre forrásértékű alapmű és gondolatébresztő, sőt revelációszámba menő irodalomtörténeti kézikönyv. Ezek és a kötetekben még meg sem jelent írásai hallatlanul körültekintően veszik számba az

egyetemes magyar irodalom minden részartományát: így a határon túli magyar kultúrák legautentikusabb értelmezéseit is gyarapítva. Mennyiségben és minőségben utolérhetetlen jelentőségű írásainak megjelenése mindenkor eseménynek számít a szellemi közéletben. Összmagyar, összkulturális és összművészeti látókörű és távlatú tevékenysége bámulatra méltó, mert a nemzeti önazonosság és önismeret létértékű, létérdekű szellemiségét feltétlenül támogató szemléleti beállítottságához egyedülállóan tárgyilagos, érvek sokaságával körülbástyázott, elképesztően lucidus argumentációt társít, amikor minden esetben megvilágítja a műérték minőségét, s elkülöníti a remekműveket a másodlagos jellegű (de azokat sem érdemtelenül lekicsinyelt) művészi jelenségektől. Megfigyelései a legperspektivikusabb és legszélesebb érvényű hungarológiai, magyarságtudományi (sőt humánontológiai, kultúranropológiai) szempontoktól a legaprólékosabban elvégzett mikroelemzések eredményeiig terjednek.

Irodalomtudósi, irodalomtörténeti pályája a színházkritika, a publicisztika, a közéleti esszé számos műfajával is kiegészül, tanári pályája a debreceni egyetemen teljesedett ki, szerkesztői, főszerkesztői munkássága nyomán pedig a debreceni *Alföld* folyóirat nemcsak a Kárpát-haza, hanem a világmagarság egyik legeslegrangosabb folyóiratává, kiemelkedő orgánumává, fórumává válhatott. A kommunista diktatúrában a határon túli magyar irodalom legjelesebbjeinek örökbecsű műveit közölte (Sütő András, Kányádi Sándor, Gál Sándor stb.), vállalva az akkori hatalommal való gyakori összeütközéseket is. – A többek között a legmagasabb tudományos elismerést jelentő Széchenyi-díjjal 2015-ben kitüntetett Márkus Béla a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választva is a magyar nemzet szellemi-erkölcsi felemelkedésének az ügyét mozdítja elő.

*

Például nemrég napvilágot látott monográfiájával Dobos Lászlóról és Duba Gyuláról. (Ágh Istvánról szóló pályaképe ugyancsak megjelenés előtt áll.) A felvidéki irodalom két jellegadó alakjáról festett portréja méltó feldolgozása azoknak az életműveknek, amelyek szemléletükben, gondolkodásmódjukban és hivatásteljesítő eredményeikben olyannyira meghatározták a szlovákiai magarság kulturális helyzet- és azonosságtudatát, kritikai önismeretét.

Kritikai, bíráló meglátásokban nem szűkölködik az ő Dobos Lászlóról készített könyve (*Dobos László élete és műve*, Pozsony, Madách-Posonium, 2010) sem. Töviről hegyire átvizsgálja azokat a szemléleti, ideológiai, világképi tényezőket például, amelyek az író és nemzedékét a második világháború utáni indulásakor jellemezték; azt a sok alaptalan reménykedést, amelyek a baloldali, szocialista eszmevilághoz kötötték. Hogy döntően még az áldozattá vált kisebbségi, felvidéki magarság sorshelyzetének javulását is a „kominternes”, pártos eszmények megvalósításától várta. Hogy munkával, hagyományos erkölcsi erőfeszítésekkel,

vallási meggyőződésekkel megmaradni vágyó saját családját, ősei és övéi paraszti, nemzetiségi közösségét is hányszor a tehetetlenség, a maradiság, a cselekvés-képtelenség vádjával marasztalta el. Merthogy a lázadás, a küzdés, az akcionista társadalomformálás gyakran osztályharcos – vagyis az etnikai identitásszempon- tokat is háttérbe soroló gondolkodásmódja – ragadta magával: még ha éppen a saját népe felemelését követelő jóakarát mozgatta, motiválta is azt. S hogy így mennyi nyomott hagyott még azokon a regényein is a stilizáló, a bensőséges mo- zاناتokat vagy az akár az igékkel kifejezhető cselekményességet, történessoro- kat is a nominalizált (főnevesített, névszósított, fogalmilag általánosított) – te- hát távolságtartó – leírásokkal (sőt olykor szólamossággal) elfedő, eltakaró (azaz képies-ábrázoló erejében csökevényes) prózanyelv, amely regények pedig éppen olyan rengeteg sérülést, temérdek szenvedést, nyomorúságot, elsodortatást hozó időszakokat idéztek meg (háború, határváltozások, hadifogság, kitelepítés, kény- szermunkatáborokba deportálás, a hontalanság éveit a kollektív bűnösség gyaláza- tos megbélyegző terrorjával, a sztalinizmus), hogy azok tematikai felvetése önma- gában történelmi jelentőségű tettek bizonyult. Mert a *Földönfutók* vagy az *Egy szál ingben* valóban ráirányította a figyelmet a kisebbségi magyarok kálváriájára – viszont a sokáig fenntartott illuzórikus társadalomutópiák csalóka fényében az elbeszélő még ezekben is inkább csak kárhóztatja az örökös „bakatörténelembe”, „katonatörténelembe” vetett szerencsétlen kisemberek pusztá túlélésre berendez- kedett magatartását („Föld alá bújni, és élni, ahogy lehet”), mintsem hogy teljes mértékben igazságot szolgáltatna nekik, s teljes értékű és érvényű kormegjelení- tő narratív-poétikai eszközökkel hitelesítené azt. Sok bennük „az irányzatos, sőt taktikus, más dolgokat ellensúlyozni akaró beállítás”, „adó a korszak szellemének” – vagyis a felemáság (valóság és didaxis között) –, idézi Márkus Béla egyetértően Dobos László műveinek egyik legpontosabb értelmezőjét és értékelőjét, Koncsol Lászlót, de azokat a feltétlenül elismerő megállapításokat is (tőle és másoktól), hogy az író regénysorozata a felemás parasztfigurák rajzától a nemzetiségi iden- titás csorbítatlan vállalásáig terjedő önismeret és öntudat megteremtődésének az útját is végigjárja. Tabutémákat bont ki, s az *Egy szál ingben* biblikus-mitologikus, mítoszteremtő prózapoétikájában pedig egyenesen a magyar és közép-európai sorshistorikum önazonosságvesztő tragikumát tudja felejthetetlen erővel meg- örökíteni. Az érzékletes, szemléletes számvetés és szembenézés krónikás, him- nikus vagy balladai hangvételével, látomásos jelenetképző, szimbolikus hatásfor- máival és erőteljes esztétikai szuggesztivitásával. Így emelkedik Dobos László a kisebbségi és az egyetemes magyar irodalom legkitűnőbb epikusai, Sütő András, Szilágyi István, Gion Nándor, Duba Gyula és a többiek mellé. (S később is pél- dául a Pozsonyban, illetve Norvégiában a kétnyelvűség és a kettős otthonosság – meg részint otthontalanság – élményeit, bonyodalmaikat átélő kisunokáról szóló

ifjúsági vagy gyermekirodalmi alkotásával, a mesét és a valóságot, a fejlődés- és nyelvpszichológiát komplexen ötvöző *A kis viking* című regényével is az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* Sütő-remeke közelébe). S ha kifogásolható is, hogy műveiben kevés a humor vagy az ironikus önreflexió, hogy saját felismeréseinek kiérlelődését kevésbé boncolgatja, hogy teremtett szépprózai világában a lélektani analízisek olykor homályosak vagy ellentmondásosak – mindezt példák sokaságával világítja meg monográfiája –, végeredményben egy olyan gazdag irodalmi teljesítmény áll előttünk, amely egy kisebbségi népcsoport összes emberi, erkölcsi, társadalmi – egyéni és kollektív – létproblémáival folytonosan birkózva mutatja fel a létezés legkérdésesebb lehetőségeinek (avagy lehetetlenségeinek) a művészi, elbeszélőművészeti sorstükrét.

A bíráló elemzések mélysége teszi azután igazán autentikussá és időtállóvá tehát azokat az állításokat, amelyek viszont az írószemélyiség morális elkötelezettségét, felelősségtudatát, küldetéses közéleti-politikai szerepvállalásait, nemzetiségi intézményeket alapító szenvedélyét, reményeit és csalódásait, és közben, minden kiábrándulás fölött, mégis megtartott hitét dicsérik. Azét a szellemi fenoménét, aki fokozatosan, de olyan ihletetten örökérvényű megfogalmazásokig jutott el diákkori élményeit illetően is (a háború után tiltott határátlépésekkel tanulni Sárospatakra szökdösésére gondolva), hogy például: ott „kapott a lelkem húrokat, ott adott ki magából először tiszta hangokat. Úgy tanultunk meg beszélni, imádkozni, énekelni, hogy meghalljon bennünket az ember is és az Isten is”. Aki Sütő Andrásban is azért lát rokon lelket, mert megjárta ő is „Madách *Az ember tragédiájának* magasságát és mélységeit; a győztesnek mondott eszmét, a kételyt, a kiábrándulást és a szembefordulást az eszmével”. Aki kezdettől, aztán 1968-ban meg utána rövid ideig kiváltképpen lelkesen – míg aztán évtizedekre háttérbe, szinte belső emigrációba nem szorították – népe, nemzetisége öngazgatási, önkormányzati, intézményes kulturális-anyanyelvi fennmaradásának az ügyében tevékenykedett; s a rendszerváltás után megint örömmel összmagyar távlatú szervezkedésbe-építkezésbe fogva, majd újra, az autonómia, a kollektív szabadság, a magyar önrendelkezés esélyének ellehetetlenülésén háborogva kellett, hogy kijelentse: „szlovákiai magyar holokausztot éltünk meg”, évszázados értékpusztítást, a magyarság másodrendűvé alázását saját szülőföldjén; mert ami az utódállamok jogtipró aszszimulációs politikájának fő célja, az nem más: „megfosztani bennünket szülőföldünkől, tulajdonainktól, nyelvünkől, iskoláinktól, természetes közösségeinktől, az anyanemzethez fűződő kapcsolatainktól s államalkotó szerepünk jogától”. Aki szeretné „levetni magunkról Trianont, s e század magyarelles bosszúállásainak hordalékát, visszahódítani elsarcolt történelmünket... Küzdeni önrendelkező erkölcsi politikai jogosságunkért, hogy saját sorsunkról magunk dönthessünk. (...) S fáradhatatlanul építeni a magyar–magyar integrálódás, az egységes nemzet intéz-

ményrendszerét.” Aki átlátja, hogy annyiszor „a semmiért alázkodtunk, és hiába reménykedtünk”. Hogy a szakadatlan hazátlanság, földönfutás, üldözöttség volt lényegében az osztályrészünk. „Kiszolgáltatottság, kisémmizettség, az élet kiszámíthatatlansága” – ezt írja regényekbe Dobos László, mondja Márkus Béla, meg hogy „ha a *Messze voltak a csillagok* a tehetetlenségérzet, a *Földönfutók* a hiábavalóság-érzet megszólaltatója, az *Egy szál ingben* pedig az alulnézetben láttatott bakatörténelemé, akkor a *Hólepedő* a fölülnézeté”, s mind együtt (Koncsol László szavaival) „nem más, mint vágyak, remények és megcsalások, a lemorzsolódás, a szétszóródás és a félelem – a ki nem elégtűlések vagy visszafojtott és áttett kielégülések sok évtizedes láncolata”. Így ez az irodalmi (és publicisztikai, dokumentáris) művekbe sűrűsödő nemzetiségtörténelem – következtet a monográfus –, amely szüntelen testi-lelki sérülést jelentett, „az áldozatlét, a veszteség, a fizikai-pszichikai kínzás” megannyi változatát, s hozzá, hogy minderről még állandóan hallgatni is kellett: voltaképpen maga az abszolút traumatapasztalat: „Dobos László szép-prózája minden más nemzetiségi magyar íróénál erősebben szinte kikényszeríti, hogy a trauma irodalmi megjelenítésének próbáiként és példáiként elemezzék.” – Az élet- és korrajzi, kisebbségtörténeti, etikai, személyiség- és szociálpszichológiai, analóg vagy eltérő magyarországi és más határon túli irodalomtörténeti tendenciákkal összehasonlító poétikai, motivikai, textuális, szövegmélyi elemzések talán ebben az összefoglaló elméleti tézisben nyitnak igazán olyan inspiráló és aktuális perspektívákat, amelyek azok figyelmét is felkelthetik, akik az utóbbi időkben hajlamosak elfeledkezni nagy félmúltbeli irodalmi személyiségeinkről és értékeinkről.

*

Márkus Béla ellenben nem feledkezik meg róluk. Olvassa és újraolvassa őket is, a régieket és a maiakat is, s érvekké nyomatékosítja a magyar kultúra teljességének birtokbavételéhez szükséges törekvéseink létjogosultságát. Sőt: nélkülözhetetlenségét. Ahhoz, hogy emelt fővel nézhessünk a jövő elébe. Hogy közösségi és irodalmi emlékezetünk, bárha illúzióktól szabadulva, sőt talán éppen azáltal: végre és mégis megtarthassa jobb sorsra érdemes nemzetünket.

Benő Attila

Folyékony labirintus

(aforizmák)

Csak a madár kitárt szárnya adhat távlatot az égnek.

*

A mondat hontalan, ha nem a csend a szülőföldje és otthona.

*

Minden utad mély-magad felé lejt.

*

A szél szabadsága csak önnön határáig terjed, a lendület fogytaig.

*

Faragott oszlopok dőlnek. Biztosan állnak a fény csarnokai.

*

Az óceán hullámain minden luxushajó könnyűnek találtaik.

*

Ki úszhatná meg szárazon ezt a folyékony labirintust, amit életnek neveznek?

*

Hiszek: látom a szürkületben a visszafogott ragyogást.

*

Minden fény és ragyogás kölcsönzött. Ne kevélykedj, telihold!

*

Hogyha az ember mohón elragadja a neki rendelt ajándékot – félig éretten, a fent-ről jövő adomány *ragadomány* lesz, és elvesz a megajándékozott öröme.

*

Szűk látókörű vagy, ha nem kozmikus távlatokban gondolkodsz.

*

Ha dadogássá, mesterkéltné határokká szűkülné a rend, derengjen benned egy másik távlat.

*

Légy korszerűtlen. Minden korszellem egyfajta tévelygés. Védjen a másság.

*

Az ideológia fejlődése: az eszme rögeszmévé válik, és eltakarja a napfényt, a tényleges valóságot.

*

Olykor a valóság egy látomás mesterkéltné utánzatának látszik.

*

Nem falak, csak küszöbök az akadályok, ha eljött a lépés ideje.

*

A megérkezés magaslatából látni: milyen apró-cseprők voltak a kőtömböknek hitt kavicsok.

*

A valódi értékekhez képest minden pénz aprópénz. Mire váltod az életed?

*

Milyen olcsó minden, ami pénzzel megvásárolható!

*

Hogy lehetne messze az, ami itt van benned?

*

A látás paradoxonja: amit érdemes nézni, az közvetlenül nem látható.

Suhai Pál

A költészet évadai

És volt idő, hogy csurrant nedve,
mint a vér, ha megvágtuk kezünk.
Tavasszal a diófaág rossz vízcsappá
váltzott s csöpögni kezdett legott,
ha metszőolló vágott rá sebet,
ontotta kristálytiszta, édes nedveit,
hogy szinte elvérzett belé a fa.
Így támadott a vers is hajdanán,
nem kellett biztatás, tombolt a nyár,
levél levél után és szinte kérkedett
a lomb, a zöld erő a fán. De mára
minden megcsitult, lelassult, fonnyadt
és aszott. Ma már az őszi kedv,
az őszi nedv ürügyre vár csupán
s csonthéjba zár, ha zárul szándék
s ambíció. Levél pörög s ha hull
az édes termés, a dió, fáj az is –
kopog, kifoszt, elejt a szó

Boldog-szomorú dalom

Ez az én boldog-szomorú dalom.
Van házam, birtokom – és mindenem rom,
egyetlen percem nem kell visszasírnom,
mert mindig így volt, s lesz is, mondhatom.

S mivel portékám romlandó nagyon,
búzám lábon rohad s élve az arcom,
a füstre magamat magam akasztom
és ott nyuvasztom mindegyik napom.

Mióta vagyok s eszemet tudom,
inkább kívántam kutyagolni télben,
járatlan járva hómocskos uton,

mint lélekben bár, elsuhanni tétlen –
mindig a nyugtalanság volt az étkem,
ezt nyugodtan megállapíthatom.

Család

Huzatos ház ez
ajtaja nyitva
ablaka tárva
kapuja zordul
meg-megcsikordul
kutya se mordul
ha vasa fordul
elment a néném
megjött a húgom
bátyám is elment
a lányom megjött
meg se jött elment
el se hagy nincsen
nincsen és itt van
keze kilincsen
babrál hogy intsen
így van ez így lesz
huzatos ház ez
kimegy az ajtón
ablakon elszáll
elfut előlem
elszalad ő is
menjen csak menjen
ne várjon senkit
ide hogy ajtót
valaha megnyit

nagyapám holtan
nagyanyám holdban
az anyám földben
az apám távol
Szibériából
üzeni hol van
köszöni jól van
huzatos ház ez
elmegy ki megjön
megjön és elhagy
elhagyom én is
menjenek ők is
mindenki menjen
ne kelljen többé
útnak erednem
induljak mégis
mind aki árva
mind aki volt van
jöjjön és menjen
világgá bennem
s habár hiába
vigyen el engem
engem is innen
szívem kitérve
a vakvilágba

Németh István Péter

Kihullt lapok az Árva-kalendárkából

(picinke dalok szüleim emlékének)

LIII.

Oly néma. Bár kerepelne.
Nyelvem messzire ment harang nyelve.
Elhullt tejfogaim –
Kockáz véletek ördög,
Csörgéstek ím a rím
Hogy e dal fölött ücsörgök
Míg a nagy csöndből
Egy sötét ajtó rám nem döndül.

LIV.

Homlokod havasán akárha
Madárka-
Vércsöpp egyetlen
Szeplőd is. Alatta mosolyod rebben.
Ám pirosa nem lehet ében.
Vonja picinke dal, ím, be
Megint ikeri cseresznye-színre,
Ne alvadjon ruhád rigó-sötétjében!

LV.

Mikor már nem is várnád,
Ő jön el
Reggelente. Mert él.
Nem arannyal. Nem is gyönggyel.
Csak hogy megigazítsa a párnát
Az éji setét után; ne maradjék úgy
De mindig égbolt-domború legyen
A behorpadott mese.

LVI.

Mióta nem véd más, és Te röpitsz
Akárha cinkét a tűztövis,
S Te kívánsz álmod, gyermek
Vagyok, és a hópelyhek
Dunnámban keringelnek,
Már magam lennék mindörökre
Egyiknek válladig való röpte
Csak mint nyárfa-szöszöcske.

LVII.

Nagyon úgy nézett ki,
Hogy erről a napról semmi
Följegyzésre méltó nem akad,
Hogy lám, nincs új a Nap alatt.
Aztán jó egy rigó csak, csőre
Nyírbarkáktól telis-teli,
Így röppen a háztetőre
És a dalát még így is énekeli.

LVIII.

Mikor a takaró alól az egyik
Lábam egészen még kint van,
Ám pilláim alatt már megjelenik
Éjfél utáni első álmaimban:
Ahogy oldaladon fekszel – a tested,
Vagyis csak csodás körvonala, mondd,
Ennél szebbet a Piktör mit festhet?
Tán hegyek sziluettjével a Balatont.

LIX.

Mit is akarhatnék
Többet? Picinke dalt még
Bízz, Uram, rám párat,
Adj kegyelemként
Hozzá rímet és refrént –
Úgy legalább nem várat
A jutalom sem hóttig:
Egy szívtől is meghálálódik.

LX.

A Rókarántó tetejéről nincsen
A Badacsony, se Fonyód távol,
S derengnek Tapolca házai a Jóisten
E legszebb tájképszobájából.
Unhatnám körben talán
Az eget-vizet? Mégsem. De csakis
Szíved alá vágyom, édesanyám,
A Csobáncnál immár a föld alatt is.

LXI.

A városszéli kenyérgyárnál
((Hol vasárnap boltban jártál
És csupa hullt morzsa, csöppent fagylalt
Meg tócsa is az aszfalt.))
Tán hozzád szelídülnek ((Akárha
Rigók, kik kertedből szólnak mostan.))
Az őzek. ((Itt Isznak szemed láttára.
Majd szökkennek újra megriadottan.))

LXII.

Reggel rákezdi a rigó.
Fújja a kertben már trilláit.
Ama régi nótát. Hogy élni jó!
Fütyüli egészen napnyugtáig.
Ami előbb csak nekem napszentület.
Mert a setét még odébb van neki.
A fák csúcsára mindföjebb ülhet,
Hol dalát fényben tovább zengheti.

LXIII.

Új hittérítők csöngettek
A kerti kapun, s két mondatuk között
Anyám e jóembereknek
Fölmutatott egy rigóra, – ott röpködött
A lombokon, a pannoni égen, akárha
A Jordán vizénél glóriás madárka.
És ember azóta nem mondhat-kérhet
Előttem ennél szebb Istenérvet.

LXIV.

Idegenbe adott kölyökkutya
Anyja szagával átitatott rongyára
Gondolok, míg abból a levendula
Bokrocskából tépek az otthoni párna
Alá, mely édesanyám lábfeje
Fölött a síron nődögélt.
Így vackolódom ágyamba bele,
Hogy ne érezzek örök éjt.

(2013–2015)

Balog László – Málnási Levente

Tenni a jót, tenni, rendületlenül...

Dani Erzsébet két könyvéről

Negyedszázada múlt annak, hogy egy református tiszteletes életét nem kímélve halhatta szavát az elnyomás ellen, miközben valakik átkos, ármányos módon átlopták a hatalmat Romániában, tettük után szorgosan igyekezték „elpucolni” a nyomokat. De negyedszázada múlt annak is, hogy az „új világ” megalázó fordulatait kénytelen elviselni az erdélyi magyar, a székelyföldi magyar társadalom. Rengeteg sebből vérző, folytonosan átalakulásra kényszerített, saját vezetői által is nemegyszer alkuba bocsájtott, elárult, elárult közösségeink számára nagy kincs hát, hogyha olyan szellemi termékek születnek, mint amilyenekről szó lesz alább.

Dani Erzsébet, a Debreceni Egyetem adjunktusa tette a dolgát, meleg, jóízű kegyérrel csillapítván éhét tudásra, információra szomjazó maradék magyarjainknak.

Volt egyszer egy kikelet...

avagy Dani Erzsébet: Székelyföldi intézményi sors című munkájáról

MOTTÓ:

„Mert lehet egy nemzetet szegénnyé, koldussá tenni, de ha a nemzetben lakozó szellemi és erkölcsi erőket megtartani és gyarapítani képesek vagyunk, akkor a nemzet nincs elveszve, és mindent vissza lehet szerezni” (gróf Klebelsberg Kunó).

Az Argumentum Kiadó jóvoltából 2015-ben jelent meg Dani Erzsébet *Székelyföldi Intézményi Sors* című munkája amelynek alcíme így szól: „*két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében.*”

A kötet anyaga a szerző doktori disszertációjának szerkesztett változata. A tetszetős tipográfiájú könyv két nagy fejezetben, hét jelentős melléklettel, bőséges bibliográfiával rendelkezik. Szenvedéllyel megírt tudós munka, várva várt könyv, éppen ezért becses értékű. Székelyföld talán két legjelesebb közgyűjteményének történetét mutatja fel, két olyan közintézményt vizsgál és ír le olyan adatoló részletességgel, mindenre kiterjedő figyelemmel, hogy a sort folytatandó, a jövőben intézménytörténetet írni szándékozó fiatal kutatóknak, a műfaj iránt elkötelezettek számára is zsinórmérték. A könyv tárgyát képező intézmények nem az állam mindenható, oltalmazó jósága folytán születtek, nem nemzeti program, korszellem művei voltak, hanem egy népcsoport kulturális igénye hívta életre, olyan nagy egyéniségek alapították, akik számot vetettek azzal, hogy a székelyföldi közösségeknek szüksége van tudományos műhelyekre, emellett pedig képesek felmutatni, a nagyközönség

számára is elérhetővé tenni az általuk összegyűjtött és megfelelő módon gondozott és folyamatosan gyarapított értékeket – ahogyan fogalmaz Dani.

A Székely Nemzeti Múzeum alapítói özv. Cserey Jánosné, valamint Vasady Nagy Gyula voltak. Sajátos okokból hozták létre, sajátos ambíciókkal. 1879-ből származik ez az alapítás, Csutak Vilmos múzeumigazgató erre az évre datálja, de Csereyné alapítólevele 1877. március 10-i keltezésű, és azt mondta ki, hogy az intézmény végleges neve Székely Nemzeti Múzeum legyen, Háromszéken legyen elhelyezve, és a székelység kizárólagos közvagyonát képezze.

A 19. század végén alakuló, majd kiteljesedő, a közgyűjteményeket megcélzó magyar állami felügyelet, a **Múzeumok és Könyvtárak Országos Bizottsága** majd **Tanácsa** és **Főfelügyelősége** hathatósan segíti a frissen alapított erdélyi közgyűjteményeket. Ezen intézmény anyagi és szakmai segítségével, ugyanakkor igen jelentős önrész vállalásával épült fel Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum impozáns épülete is. Az alábbiakban bemutatandó másik közművelődési intézmény, a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár is igényelte a felügyeletet, s bár kérése „elfogadtatott”, a viláégés, majd Trianon átka miatt a Református Kollégium falai kellett oltalmazzák a jeles gyűjteményt.

Szerzőnk munkája a hiánypótló könyvek sorába tartozik. Alapvetően kettős célt szolgál, hiszen valóban szükségesek az ilyen összefoglaló jellegű nagy munkák, hogy legyen a szakemberek kezében megbízható forrás erdélyi, székelyföldi kulturális közgyűjteményi intézményeinkről, ugyanakkor pedig az érdeklődő laikus is jól tudjon tájékozódni saját közösségének intézménytörténetében.

A könyv – mint már említettük – két fontos közintézményünkkel – azok történetével – foglalkozik. Egyik a sepsiszentgyörgyi *Székely Nemzeti Múzeum*, a másik pedig a székelyudvarhelyi *Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára*.

Intézményalapításhoz és a már meglevő intézmény gondozásához, gazdagításához mindig lelkes, kitartó és felkészült emberekre volt szükség. Ilyen személyek voltak Cserey Jánosné Zathureczky Emília, Vasady Nagy Gyula, Nagy Géza, László Ferenc, Herepei János, Csutak Vilmos, Szabédi László (hogy csak a legismertebbeket idézzük fel) a *Székely Nemzeti Múzeum* (SZNM) esetében, valamint Gönczi Lajos, Kovács Dániel, Haáz Rezső a *Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárát* illetően.

A két intézmény közül a sepsiszentgyörgyi a jelentősebb és ismertebb, ezért a szerző is részletesebben foglalkozik vele. Külön erőssége e munkának, hogy külön-külön ismerteti az alapító Cserey Jánosné és az intézményt fejlesztő tudományos szakemberek működését. A székely nagyszony, Cserey Jánosné nem rendelkezett különösebb tudományos képzettséggel, de autodidakta módon a legmesszebbmenőkig felkészült volt ahhoz, hogy egy ilyen értékű intézmény alapjait lerakja. Ehhez egy olyan embert tudott megnyerni, mint Vasady Nagy Gyula, akivel együtt gon-

dolkodva és dolgozva meg tudták vetni az SZNM alapjait. Az utánuk következő, már említett szakemberek ugyancsak buzgón munkálkodtak a múzeum fejlesztése érdekében. A *Székely Nemzeti Múzeum* története nem volt mentes vitáktól, súrlódásoktól és ellenségeskedésektől. Ezt a szerző úgy jellemzi, hogy „karneváli elemeknek mondható momentumokon” bukdácsolt az intézmény sorsa, hiszen az idők során (140 esztendő) mindig akadtak olyanok, akik valamilyen módon akadályozni próbálták az intézmény sorsát és előmenetelét, nem számítva azt, hogy az impériumváltással az SZNM és a többi erdélyi kisebbségi intézmény nagyon nehéz helyzetbe került. A sepsiszentgyörgyi múzeum esetében a közösségi jelleg mellett mindig fontos volt az össznemzeti értékek képviselete. Így tudott elismert nemzeti intézményünkkel fejlődni, és sikerült olyan személyeket megnyerni az intézmény számára, mint a már említett Nagy Géza, László Ferenc, Herepei János, Csutak Vilmos, Szabédi László. Átaluk és a mindenkori hivatástudattal rendelkezők tevékenysége által fejlődött azzá az intézmény, amire büszkék lehetünk.

A *Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár* története, fejlődése nem annyira színes, mint a *Székely Nemzeti Múzeumé*, de jelentősége Udvarhelyszék és a székelység szempontjából számottevő. A könyvtár története egybefonódott a Református Kollégium történetével. Előnyére vált ennek az intézménynek, hogy nem esett annyira a mindenkori hatóságok látókörébe, és így például a román kommunizmus idején is meg tudta őrizni csendes tudományos műhely jellegét. Gönczi Lajos volt az az egyéniség, aki 40 éven át talán a legtöbbit tette ezért az intézményért a református egyház keretein belül.

A *Székelyföldi intézményi sors* szerzője a könyv végén röviden foglalkozik az új kor kihívásaival is. A két intézmény jövőjét a „digitális Kárpát-medence” keretein belül képzelettel el, hiszen meglévő tárgyi értékeinket a jelenben és a jövőben csak úgy tudjuk felmutathatóvá tenni, ha mindig követjük a korigényeket. Ehhez pedig a szerző meglátása szerint a két helyszínen adott az intézményi akarat: akár csak a múltban, ma is mindent megtesznek e tudományos helyek érdekében.

Dani Erzsébet műve részletesen adatoló jellegű munka, és egyesíti magában az intézmény- és kultúrtörténetet. A történeti, kultúrtörténeti precizitással, időbeli linearitással megírt, igencsak alaposan elvégzett munka becsületére válik szerzőjének. Az olvasó könnyen behelyezkedhet az adott korszakba, a vizsgálat tárgyát képező múzeum- és könyvtártörténet majd minden aspektusa kibomlik előtte. Alapvető munka, aminek használatát nem nélkülözheti egy kutató sem, aki a székelyföldi tudományos és kulturális intézményekkel foglalkozik.

„Aranyból és ezüstből és minden más földi jónál értékesebb kincseket, a székely néplélek drága alkotásait őrzi ez az épület” – sommázta László Ferenc 1923-ban, *A székelység kincsháza* című munkájában, definíciója kijelölve az intézmény helyét és szerepét.

Minden bizonnyal igaz ez az állítás erre a kötetre is. Hiszen olyan hiánypótló műfaj első, jelentős eredményét tartjuk a kezünkben – Dani Erzsébetnek köszönhetően, 25 év után első ízben – amely remélhetőleg elindít további kutatásokat, intézménytörténeti munkák megírására sarkallván a kutatókat, intézménytörténészeket.

Üdvös lenne, ha Erdély és Székelyföld gazdag intézménytörténetének további fejezeteit is megismerhetnénk, hiszen tanulván belőlük, megmaradásunk egyik zálogává válhatnak.

(Argumentum Kiadó, Budapest, 2015)

Kuss, minoritar!¹ avagy

Dani Erzsébet: *Identitásgyarmatosítás Erdélyben – Identitásdrámák és interkulturális stratégiák a Trianon utáni székelymagyar irodalomban* – című könyvéről

Az identitás szerepe a globális és multikulturálisnak látszó világban a változások ellenére jelentős maradt. Látható, hogy újfajta identitáskonstrukciók jöttek és jönnek létre, megváltozik a nemzeti múlthoz és kultúrához való hozzáállás,² viszony, de egyfajta identitásmag nagyon sokáig megmarad a maga változó-változhatatlanságában.

Dani Erzsébet újabb könyvében, az *Identitásgyarmatosítás Erdélyben* címűben – melynek alcíme is jelentős: *Identitásdrámák és interkulturális stratégiák a Trianon utáni székelymagyar irodalomban* – a Trianon utáni székely-magyar identitás drámákat és interkulturális stratégiákat járja körül.

A csíkszeredai Pro Print Könyvkiadó szép munkáját dicsérő tipográfia (borítóterv: Botár Emőke) Dani Erzsébet debreceni egyetemi tanár második kötetét mutatja fel. Talán még ő maga sem gondolt ennek megírása közben arra, hogy ez a kötet milyen nagy jelentőséggel bírhat. Ugyanis olyan kavicsot dob az erdélyi és pláne az anyaországi irodalomtörténet / „irodalomértés” vizébe, amellyel új diskurzusra sarkallja az egyre halványuló hangokat³, pluridiszciplináris kötetével kövesedésre/elhallgatásra ítélt irodalomszemléletek sorát „borzolhatja” fel, csupán azáltal, hogy szembesít a múltból máig ható jelenségekkel, sőt azok igazából napjainkban érvényesülő igazságaival, szentenciáival.

¹ Tamási 2011:260

² Ennek felettébb problémás voltát jól jelzik Székely Csaba és mások új típusú, a székelység aktuális problémáit új kontextusba helyező, gyakran kontroverz, éles kritikáktól ugyanakkor óvációktól, díjaktól övezett szövegei

³ XX. századi erdélyi magyar irodalommal és pláne székelymagyar irodalommal napjainkban jóval kevesebben foglalkoznak, mint korábban, kevés kivételtől eltérően a mai diskurzusoknak nem képezi szerves részét a Trianon utáni székelymagyar irodalom.

Tény az, hogy tranzitórius léthelyzetet él meg manapság minden székely ember, gyökereihez, sorsához való viszonyulásában, nem utolsósorban lehetséges jövőképek kialakításában nagy szolgálattal bírhat ez a kötet. Óriási kihívás már az is, hogy tucatnyi szépirói munka újraolvasására és újraértelmezésére sarkall, teszi ezt oly módon, hogy az alapvető célkitűzéseket mindvégig megőrzi.

Tudósi szenvedéllyel, népét féltő szeretettel közelít témájához, alapos körültekintéssel vezetve be a könyv értő olvasásába: szól a trianoni trauma és az azt követően születő irodalom viszonyulásáról, a megváltozott tények közepette túlélő magyar és székelymagyar identitásokról, bőséges elméleti háttérrel operálva készíti elő a talajt a mélyelemzésekhez. Több mint harminc hozzáállással, válaszlehetőséggel szembevisíti olvasóját, összegzései helytállóak. A könyvet bőséges bibliográfia zárja, segítve a témában elmélyülni vágyókat.

Trianon az erdélyi magyarság életében keserű határ.

Habár Trianon előtt is volt egyfajta multikulturalitásra rácsodálkozó, nyitva álló identitása az erdélyi magyarságnak és székelységnek, az impériumváltás után első-sorban védekező identitását kellett, hogy felépítse. A valamikori magyar hatalom nem gyakorolt homogenizáló hatást a székely (és az erdélyi) különbözőségekre. Ellenben a román birtokbavétel után megindult az országrészen a közösségi identitás gyarmatosítása, asszimilációja, amalgamizációja. A szerző könyve a székely-magyar szépirodalomban keresi az identitásvédő (és identitáselhagyó) stratégiákat, illetve ezek megjelenési formáit. Az elemzéshez olyan székely írók jellegzetes műveit használja fel, mint Tamási Áron, Nyirő József, Ignác Rózsa, Kacsó Sándor, László Dezső, Benedek Elek, Böződi György, Balázs Ferenc.

A szerző Homi K. Bhabha posztkoloniális elméletét alkalmazza az irodalmi művek világgépének elemzésénél. Erdély esetében ugyanis az a helyzet, mint a valamikori gyarmati országokban: egy domináns kulturális diskurzus próbálja maga alá gyűrni az alávetett kultúrát, jelesül az erdélyi magyarok kultúráját. Ez a hatalom gyarmatosítja, kolonizálja az erdélyi székely és szórvány magyar identitást. Az erdélyi magyarok kényszerhelyzetben vannak Trianon óta. Gyarmatosítottként úgy tesznek, *mintha* elfogadnák a gyarmatosító hatalom kultúráját, szokásait, viselkedését (ez Bhabha szerint a *mimikri*). Ennek a fajta viselkedésnek háromféle eredménye lehetséges:

1. Rejtve maradva megőrizni a saját kultúrát;
2. Miközben látszólag alkalmazkodik, maga is átalakul valamennyire a kolonizáló kultúra hatása alatt;
3. Keverék kulturális reflexsor alakul ki.

A gyarmatosító és gyarmatosított közötti diskurzus hibrid (ezen belül instabil és töredezett). Az uralkodó hatalom nyelve hibriddé alakul át.

A székelység esetében egy aránylag zárt etnikai csoportról van szó. Kevésbé nyitott

más világokra, mint a szórványban élő, a másságnak már régóta kitett csoportok. Mindemellett igencsak sajátos válaszokat ad az identitáselsajátítási kísérletekre.

Identitás-tipológiailag az *Ábel*-trilógia mutatja a legtisztább helyzetet. Ábel (kezdetben természeti ember) felismeri a székelység nagy drámáját, és tudatosan benne, hogy mi a székelység létének, identitásának tétje, célja. (Ismert az idézet mondani- valója: valahol otthon lenni a világban, és ez Erdély, a Székelyföld, itt kell megma- radni). „Ábel az identitásmenedzselés fejlődésregénye” – mondja a szerző. A többi műnél sokféle identitás-menedzselést láthatunk: stagnáló identitásokat, „identitás- állóképleteket”.

Nyíró Uz Bencéje amolyan székely archetípus. Magányos és öntörvényű, „zsigeri harcos”. A Mi-identitás nála személyes szinten nyilvánul meg. Magatudatlanul, természetesen létezik a székely nemzeti létben.

Benedek Elek műveiben (*Édes anyaföldem!* stb.) nincs interkulturális konfliktus, mert azokon a településeken, amelyekkel kapcsolatban van az író, a románok nin- csenek hegemon helyzetben, de máshol sem tudják alkalmazni (még) a hatalmi dis- kurzust. Benedek alakjai inkább spontán módon, kíváncsian viszonyulnak a más- sághoz. Inkább a székely közösségen belüli fejlődés és állandó javulás lehetőségeire reflektál írásaiban.

László Dezső a kisebbségi sorsban azt keresi, ami annak ajándékká válhat, és egy lehetséges interkulturális konszenzust vizionált a románokkal. Még nem láthatta, hogy az identitáskolonializáció később milyen negatív eredményeket ér el, mennyi- re lehetetlenedik el lassan a kulturális élet – nem beszélve a mindennapokról.

Kacsó Sándor abban hisz, hogy a „kisebbségi sors megacélozta a faj petyhüdt erőit, mert küzdésre kényszeríti”. A *Vakvágányon* főszereplőjét, Bénit a magyarok teszik tönkre, és a románok mentik meg. A „kulturális Másiknak köszönheti” élet- ben maradását. Kacsó meglátásai teljesen más irányból tartalmaznak igazságot: fi- gyelembe veszi az önző emberi érdekek erejét és az emberséget. Az író inkább az osztály-meghatározottság irányába tér el, amikor az identitásra reflektál.

Az *Anyanyelve magyar* Ignác Rózsa regénye. Főszereplője, Ilona, miközben lát- szólag alkalmazkodik a többségi kultúrához, maga is átalakul (kulturális mimikri). Közel jár ahhoz, hogy a kolonizáló többségi kultúra átvegye fölötte a hatalmat. Vé- gül nem valósul meg az identitáskolonializáció, de már nagyon közel jár hozzá. Ilo- na nem válik identitáselhagyó konformistává, de már megérinti a folyamat.

Balázs Ferenc nyugatias, világpolgári szemlélete naivsággként funkcionál egy mul- tikulturális, a hegemon román kultúra által irányított közegben. A nagy egyetemes eszmék által nem megoldhatók a kisebbségi problémák. Szórványlétben be kell, hogy lássa, a román többség megállíthatatlanul benyomul az élet minden területére, a nagy eszmék pedig tragikusan semmitmondóvá válnak egy ilyen közegben.

Bözödi György regényének, a *Romlásnak* a címe önmagáért beszél. Ebben a re-

gényben az egyéni szintű identitásromlás az egész közösségre kihat. Emellett nem csak belülről jön a veszély, a fenyegetettség, hanem kívülről, a többség irányából szervezett hatalmi parancsként is. Már csak a tét nélküli néma küzdelem marad minimális eséllyel. Hogy aztán Ignác Rózsa Gergely Bélájánál az identitás feladása is megtörténjen.

Dani Erzsébet könyve jóval több, mint gondolatébresztő mű, nevezhető bevezetőnek az erdélyi magyar (székely) identitás tanulmányozásába. Fanyalgó irodalomkritikusok talán önkényességgel is vádolhatják a kiválasztott és felhasznált műveket illetően, azt ahogyan merít az erdélyi magyar regényirodalomból, illetve szociográfiákból, de mondanivalója, meglátásai alátámasztottnak bizonyulnak. Az identitás megélésének sokféle lehetősége bontakozik ki munkájában, feltárva így a közösségi-nemzeti identitás megőrzésének, megóvásának elméleti leírását.

Ugyanakkor számos, fájdalmas kérdést is felvet ez a könyv: vajon a ma szakértő irodalmárai, olvasói értik, érthetik, egyáltalán *jól* érthetik a kötetben bőségesen adatolt példatár *túlélés/elfojtás/lassú meghalás stb.* jelenségeit, ezek jelentőségét, tragikumát?

A kötet tükröt tart elénk, és ez a tükör könnyűszerrel kivetíthető mindennapjainkra is. Amennyiben hajlandóak vagyunk introspektív utazásra, akkor Bhabha valamelyik tipológiáját önmagunk számára is elfogadhatónak ítélni, Dani Erzsébet bőséges rendszerének valamelyik figurájában minden bizonnyal önmagunkra ismerhetünk.

...

Dani Erzsébet könyvei nem könnyű műfajú olvasmányok. Olyan csapásokat vágott hiánypótló könyveivel, amelyeket kellőképp felmutatva mindannyiunk számára megtartó tudásokként értelmezhetünk.

Olyan tudós tartalmak teljesen új típusú felmutatása mindkét kötet, amelyek révén közelebb kerülünk közeli és távolabbi történelmünk méltóbb megismeréséhez, saját, sokszor veszélyeknek kitett identitásunk alapos vizsgálatát végezhetjük el általuk.

Ha jól sáfárkodunk, minden bizonnyal megerősödvé kerülhetünk ki ebből a nehéz munkából.

(Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015)

Cseke J. Szabolcs

JELEN/LÉTEK

Az AGRIA 33. számának ajánlva

1. Dupla bál

(századsírató bordal)

„Fölfelé megy borban a gyöngy”
Vörösmarty

Aludj el szépen kicsi század!
Nem kell már tépni a pofánkat...
Idesüss jónép! Kocsmák alja!
Gyűljél megkoszlott asztalunkra
kitett olcsó borunk köré!
Még megy-é a „gyöngy” fölfelé?

Íme a piti kor előttünk,
mit agyongyógyítva kinőttünk:
kezdtekilencszáztizennégybe’
— kerek százat nem bírt szegényke.
Rosszak között csak egy tette jó:
megboldogult mint boldogító.
Kedvet hirdetett telt pohárba,
s meghívott halotti torára.
Emlékezzetek jósigére:
szebb jövőt „Látó”-nk is „ígére” –
ésszel telik világ edénye,
mielőtt százada beérne.
Vessünk keresztet önmagunkban
paternalista századunkra,
melyben „dolgozók s népek atyja”

– „vezérek” – termettek hozomra!
„Repül a forgács, hol faragnak”
Sorba állj, vagy halj meg, magadnak!
Készült megváltott világ rendje
– szinte hogy egyazon receptre:
„Föl... föl... !” Ma meg a fordítottja
– pata földobva, és le ... szarva!
De a tort megüljük szokásból:
ne velünk vesszen a szokásjog!
Vegyetek hát! Csontját vagy májat.
Combok futottak, elszálltak szárnyak.
Dupla bál ez így: tor a torban.
Bajusz és száj nem zsíros. Jól van!
Azután ki-ki menhelyére,
csalitba, hol él még a béke,
térjen meg! A híg lőre alja
nótátlan álmunk elringatja.
Reng a nád, amíg ring a tó.
Inog-riog a ringató...
Nehogy már tépjük a pofánkat!
Tente babánk: huszadik század.

2. Álca

(egynek... , s másnak!)

Van kivel
 le nem ülnél
 bármilyen szépen kérne
 — bánata jótanácsa
 más gondjait tetézzé
 senkivel nem osztozva
 vagy
 ÖN
 MAGAD
 TE
 telve

Van kinek
 a szavára
 füled botja sem állhat
 nem hat meg karcos önvád
 sem szeplőtlen alázat
 míg kakofón tobzódnak
 az életzajok
 BENNED
 az ŐS-SIKETSÉG
 ássa
 mind mélyebbre a vermet

S vannak még tán
 — de MEDDIG? —
 akiknek mosolyából
 több emberségre telne
 hogy lelked megemlje
 ám szemed előtt álca

Tekints a keresztfára!

3. Miről álmodsz?

utószezon volt
 s jöttek a népek
 önfeladásra szánva téged
 határaidat felmorzsolva
 szálltak rád
 mint legyek a koncra

előszezon van?
 dőlnek a népek
 telítődnek a menedékek
 csillagkoszorúd igazgatva
 miről álmodsz ma
 EURÓPA?

ha gyökereidet kivágod
 mi mentheti meg méltóságod?

**"ÉN SEM FÉLEK, HOGY
 RÁM MI VÁR HAT. A SIRBAN
 MINDEN ELPIHEN."**

F. VILLON

F. Villon

Szakolczay Lajos

Színek – Fények – Évek

Herczeg István, Pieronymus Kosch és Szakács Imre kiállítása az egri Templom Galériában

A hajdan volt egri trinitárius templom, mai nevén Templom Galéria ezúttal – nomen est omen – egy különös művészhármas műveinek adott helyet. Örültek gyülekezőhelye hatásos képek kíséretében? Igen. Hiszen a megnyitó időpontja (17 óra 52 perc) már elárulta, hogy nem mindennapi vagabundokkal van dolgunk. Mit jelent a rejtélyes szám? A „kisképzőbe” járt festőgrafikus tanoncok, az egri Herczeg István, a szigetszentmiklósi Kosch Péter és a szentendrei Szakács Imre tizenhét éves korukban festettek együtt egy freskót a nagykőrösi templomban. És ma már megfoghatatlannak tetsző szálak (szeretet, a másik megbecsülése) kötik össze őket – ötvenkét év óta barátok.

Az életutak ismertetése külön tanulmányt érdemelne – ezúttal csak hadd említsem a Kosch Péterről Pieronymus Koschra váltott művész Kós Károlyhoz, az erdélyi polihisztorhoz való családi kötődését. De bármennyi adalékkal szolgálna is az ilyesféle adatsor az életművek jobb megértéséhez, a lényeg az itt látható művekben van. Meg abban az önkifejező bátorságban, amely révén kialakultak a karakterek.

Jóllehet Herczeg is és Kosch is jól bánik az ecsettel, de grafikusnak mondják magukat. Velük szemben – valamiféle új „színt” hozván a hármasba? – Szakács mítoszi kalandokat is vállaló festő. Ami közös bennük: szívesen dolgoznak – Herczeg és Kosch jobban, Szakács kevésbé – bibliai jelképekkel. Az előbbi két művész a figurális ábrázolás híve, az utóbbi az organikusba oltott absztrakté. A kiállítás címe – *Színek – Fények – Évek* – talán valamit sugall a három művész ars poeticájából. Ám az egyedi arcok, eme általánosságon túllépve, mélyebben vannak. Az évtizedek alatt kiküzdött, jól működő „pszichikumban”. Amely szakmai alázat is, sors is, a megjelenítő erő hatékonysága is.

Herczeg Istvánt, miként mondotta volt H. Szilasi Ágota, a „mértánias dekorativitás” jellemzi. Jóllehet mindez jobbára a fa-, a réz- és a linómetszeteire áll, de nagyhatású akvarelljein (*Ecce Homo, korábban: Íme az ember* – 1988; *Kőkrisztus* – 1986; *Tavaszi áldozat* – 1989) is észlelni a vonalhálóba rejtett feszítés, megannyi Krisztus-arc finoman sokkoló jelenlétét. Persze a „pop art”-os „op art” felé nyújtózó misztikumban ugyancsak érezni a szerkezetet uraló grafika rendezettségét (*Kő és idő* – 1996).

A tárgyi valóságon kívül (*Tox* – 1989) a grafikusművészt a mesébe oltott *Idő* izgatja, mintha az időfaktorban bele volna kódolva – kinek-kinek a magáéba – a történelemben megfürdetett arcunk, vagyis egész lényünk (*Korszakok* – 1991). Egyik korai

olaj-vásznon bibliai szimbólumokban van megjelenítve ez a személyiségrajznak is elmenő állapot (*Várakozás* –1993), míg az újabb „időmentés” valamint filozófiai burokokban történik. Mi más volna az expresszív ecsetkezelésű *Einstein, Philip Glass és én a parton* című festmény – kavargó vörös felhők és zúgó tenger –, mint az önmagunkkal és a világgal való szembenézés drámájának (létvalóságának) érzelmeket sem nélkülöző lenyomata.

Fölvezetői is vannak, más szerkezettel és más színvariációval, ennek a műalkotásba rejtett „időjátéknak” (a már említett *Tavaszi áldozat* mellett például az ugyancsak régebbi, 1991-es *Emberpár*), ám azok szenvedéllyel teli dekorativitása itt, noha „realista” alakkezelésű felhangokkal, egytetemes időtlenséggé mélyül. A Brueghelre hajazó mesei fogantatás nem csupán az *Egri leányka* (kevésbé), de a *Kisváros* sajátja is. A látszólag egyszerű szerkezet tömörebben adja vissza az urbs és az ember szenvedéllyel teli viszonyát, mint „modernebb” társai (*Hajnali káprázat*).

Pieronymus Kosch extra-vagány önéletrajzi esszéjében írja: „Naplementét például úgy kell festeni, hogy egyik felhőről átugrasz a másikra, s közben odarittyentesz egy vérvörös napot”. Tökéletes önjellemzés. Az alkotó kultúrába – képzőművészet, irodalom, zene – oltott személyisége nem tűr gátakat. Jóllehet a földön jár, ám imbolygó – művészettől részegült – lépteivel minden minutában meg akarja hódítani a mennyet. Éles, élénk ecsetvonásokkal adja tudunkra, hogy él.

S ez az elevenség – a több irányból töltekező ihlet – a bibliai meghatározottságú képein éppúgy ott van (*Judás a 12-dik; Kisjézus a nagytemplomban; Menekülés – Szent Család; Krisztus; St. Ferenc megkísértése*), mint sokszor érzéki plakátharsánysággal sokkoló művein (*Miss Dam; Áldott állapotban; Miss Iniversum*). Ez utóbbi groteszk jellegével – profanitása kétségkívül – ugyanúgy kilóg a sorból, mint a szentképek közül a bilin üldögélő későbbi próféta (*Kis St. Ferenc prédikál*), vagy mint a hagyományos ikonográfiát fölrugó *Kisjézus a nagytemplomban*.

Szó se róla, Kosch fölöttébb hagyománytisztelő, ám a „templomfestő” nem azért merül meg szakrális körökben, hogy onnan kilépve ne nézhessen szembe a világ és az ember groteszk helyzetével. Ismeri a különféle irányzatokat, vérévé vált a festés és a gondolkodásmódok minden csínja-bínja. (Elég legyen itt a hajdani mester, Kass János előtt fejet hajtó érzékeny tollrajzát említeni vagy a foltmegbontással hatásos *Krisztust*.)

Kiválóbbnál kiválóbb, jellemrajznak sem utolsó arcképei bravúros beleélő képességéről tanúskodnak. A fölmenői közt említhető *Kós Károly* mellett kiváltképp zeneszerzőportréi (*Verdi, Bach, Chopin, Mozart*) érdemelnek figyelmet, amelyek közül az életművet idéző motívumgazdagsággal kiemelkedik a *Bartók koncertje*. Népmese-illusztrációi – álomszépek.

Szakács Imre, legalábbis két társához viszonyítva, rejtélyes alkotó. Organikus erezésű mítoszi felhőkbe búvik, par excellence festő. Olaj-vásznai szinte exkluzív

darabok – szépek, elegánsak. Nála is észlelhetőek, bár kevésbé, mint itt szereplő barátainál, bibliai szimbólumok, de ezek alakrajz nélküliek, a természet törvényeit idéző „tárgyakba” (folyó által lekerekített kavicsok) vannak ágyazva (*Kereszt-út I. – Kereszt-út*, mindkettő 2002).

Műveinek alfája és omegája az organikus létérzékelés. Avval, hogy mindnyájan a természet részei vagyunk, felelősek vagyunk, sugallja, annak megőrzéséért. Legyen az bimbózó faág (*Fényben II. – 2004*), vagy az erotikát sem megvető *testgyűrődés*, netán hullámok taraja (*Ég és Föld között – 2007*), bennük a természet együtt lélegzik az emberrel.

Két tipikus olajképe, a *Görgetett kövek* (1995) és a *Horizont* (1996) tökéletesen adja vissza eme képi gondolkodás – valahol a tisztaság utáni vágy – legfőbb mozgatórugóit. És azt a *működő* mítoszt is, amely a felhő-tenger ablak előtt kanyargó (ugyan csak kavicsokból épített) folyóban leli meg a nyugodt térszemlélettől elkáprázott ember boldogság-futamát.

A *Leomló falak* (2001) templomablaka – rejtező szakralitás – ugyanazt a kavicsokból épített falat emeli látómezőnk fókuszába, mint amelynek törmelékeiből egy csúcsára állított négyszögben (organikus gondolkodást érező konstruktív hajlam) megképződik fény kaszabolta létünk kilátója (*Sebzett kövek – 2002*). Szakács illuzórikus valósága – nincs művész, aki ne ezt gyakorolná – szembemegy a zajosan csörömpölő XX–XXI. század kemény valóságával.

A gyakori – olaj-vásznat előhívó – emlékezést azért emeli (nem történelem-, hanem természetimádatát hangsúlyozandó) életműve fókuszába, hogy megőrződjék az ember és a természet összhangja (*Látomás a Régi Művésztelepen I. – II. – 2009, 2010; Esti fények a Régi Művésztelepen – 2012*).

Bíró József

HA NEM IS LIBANON / ...

(- Csontváry Kosztka Tivadarnak -)

látod ... mily' kietlen a táj - (?) -
 mily' szegényes ... sivár - (?) -
 lassan *kihűl* a szűk sikátor is
 a veretes városkapu – szárnyak
 csikorogva – sikítva becsukódnak
 s a HOLD érc – tiszta – fénye
 marad idekűnn ... nekünk
 kizárt – bujdosóknak

de ... így van jól - (!) -

igaz ... T I V A D A R - (?) -
kérdődzene ... horkoljanak csak a balgák
 asszonyukat – *gyötrő* ... kishitű – borisszák
 s a dögletesen – bűzhöd't szobá(ju)kban
 földre dobott ... ócska pokrócokon
 hentergő ... vonagló ... cserepes – ajkú
 száraz – asztmás – *kisze* – kurvák

a napszállta *kincseit*

- *időnk estvére hajolván* -
 tarisznyánkba gyűjtjük helyettük is
 s ha az áttetsző – nappalok
félénk – érméivel megkétszerezzük
 mérhetetlen' boldogok leszünk ... és
 ... *g a z d a g o k*
 akkor aztán elutazunk ... ahová akarod

meglesünk ... *kifigyelünk*

minden csodás – *mesebeli* – titkot
obszerváljuk ... a szintisztán – *szűz*
 'ismételhetetlen – *alkalmi* – pillanatot
m e g l á t o g a t j u k
 a NAPOT ... a N A P O T
 T I V A D A R - (!) -
 a NAPOT - (!) -

akkoron majd pingálsz
 fehérén – izzó – sziklaszirteket
 szelíd csermelyt ... *kataraktát*
 légiesen – tüneményes – csóvatesteket
 máskor meg - (?) - ... szegődnek – mellénk
 éhes ... mezítlábas ... rongyos gyerekek
 - kozsmancsokban *rút* paletták
 rágott – szárú – festőecsetek -

s nem eszünk mást ... mint
 juhsajtot ... hagymát ... házikenyeret
 iszunk rá ... zsíros kecsketejet
 - a legfrissebb fejésből -
 ha vég're már jóllaktunk
 kicsit *füstölgünk* ... elpipáztatunk
 aztán ... tovább megyünk
 vagy éppen maradunk ... ahogy jólesik

így lesz ... meglásd - (!) -
h i s z e d - e - (?) -
 most pediglen ... ülj ide
 a lócára ... *m e l l é m*
 próbálj aludni *cseppet*
 - T I V A D A R -
 immár' ... későre jár
majdanholnapholnapmajdan

á l m o d u n k
t o v á b b

- ... - _____ :

j ó c c a k á t

Kántor Lajos

Cseke Péter EMIA-díjához

Ennek a 2015-ös évnek az elején töltötte be Cseke Péter, a Kolozsváron élő sajtó- és irodalomtörténész, szerkesztő, megbecsült egyetemi ember, a hajdani költőjelölt, majd elismert riporter a 70. életévét. Közös folyóiratunkban, a *Korunkban* rövid köszöntőmet ezzel kezdtem: hogy milyen költő lett volna Cseke Péterből, ha a *Vitorla-ének* című antológia megjelenése, 1967 után nem hagyja abba a versírást, már nem tudhatjuk.

Ő az alkatához jobban illő riporterkedést, a tényfeltáró újságíró újságírást és szerkesztést választotta, ebből pedig a szociográfia felé közeledve, könyvek sorozata született, majd újságíróképzés és sikeres egyetemi pálya. És ugyancsak innen ismétlem: most, amikor elérte a tekintélyes hetvenet – még nem a könyvei számát, hanem életkorát tekintve –, illene egymás mellé rakni az általa írottak és szerkesztettek gyűjteményeit, ám ez nagyobb feladat volna, mint amilyenre egy nálánál idősebb pályatársa alkalmilag vállalkozhat. Ehelyett még idén februárban egy Kapuscinszki-idézetet választottam az egyik Cseke-könyv, a *Tényszemlélet tipológiája* című fejezetéből, amely így szól: „Arról, hogy hogyan halnak meg az emberek a fronton, nem lehet egy komfortos szállodában, a csatától távol írni. Honnan tudhatom, hogy milyen a helyzet az ostromgyűrűn belül, milyen körülmények között zajlik a harc, milyen a katonák fegyvere, öltözéke, mit esznek, mit éreznek? Meg kell értenünk más emberek méltóságát, el kell fogadnunk erőfeszítésüket, osztoznunk kell azokban”. Nos, Cseke Péternek az ostromgyűrűn belül élve folyamatosan alkalma volt és alkalma van megismerni a katonák, egész pontosan a civilek fegyverét, étkezését, érzéseit. Az emberek – mieink és mások – méltóságát és mindezt a méltatlanságot, amilyenben részünk van. És persze azt a teljesítményt, amely az ostromgyűrűn belül meg a látszólagos békeidőkben megvalósult, amire büszkék lehetünk.

Ezen az ünnepélyes, nyilvános köszöntésen azonban már nem bújhatok a bármilyen kiváló lengyel író szavai mögé, meg kell próbálnom legalább a 2000-es évek olvasóinak emlékeire alapozva szólni Cseke Péter irodalom- és sajtótörténeti jelentkezéseiről, elismerésre méltó könyveiről, fáradhatatlan gyűjtőmunkájáról, szervező- és szerkesztői sikereiről. Nyilván tudom, hogy jóval korábbról illene kezdeni a méltatást, az *Erdélyi Fiatalok* című, két háború közti fontos lap kutatásával és a Makkai Sándor által megfogalmazott „*Nem lehet*” továbbgondoltatásával. Mégis *A magyar szociográfia erdélyi műhelyeivel*, ezzel a 2008-ban könyvvé érett, az egyetemi újságíró-oktatásban és mesterképzésben alaptárggyá előlépett problémacsomaggal kezdem, hiszen Cseke valójában ezzel alapozta meg korábbi

tapasztalatainak tudományos értékű általánosítását, készítette el a maga szintézisét. A témával a jövőben foglalkozók számára megkerülhetetlen összefoglalás született, amelynek kiadására a pesti Magyar Napló Kiadó vállalkozott. És noha műfajilag más természetű könyv, egy 2011-es Kriterion-kiadvánnyal folytatom a számbavételt: a *Védjegyek* – alcíme, azaz tartalmi jelölése szerint „Íróportrék – ellenfényben”, egy-egy kiemelkedő erdélyi életműbe világítva be, olvasmányoknak is érdemesek, de szintén hasznos segédkönyv az erdélyi magyar irodalom, a kultúra kutatóinak.

Innen pedig a Cseke Péter életében és munkásságában különösen termékeny 2015-ös évre ugorhatunk. *Erdélyi értékhorizontok* (újabb eszmetörténeti tanulmányok); *Borongós ég alatt* (sajtótörténeti tanulmányok 1980–2014), illetve egy románra fordított tanulmány- és esszékötet sorakozik egymás mellett az én Cseke-polcomon. Mellettük a 2014-re jelzett forráskiadás: *Jancsó Béla levelezése*, az 1914 és 1930 között született levelek, az első kötet, Cseke Péter gondozásában.

Ha most mindehhez hozzáadom a *Korunk* szerkesztőségében változatlanul dolgozó embert, aki az utolsó tizenegy hónapban három különszámot szerkesztett: a *Határon túli közösségek* (2014. december); *Magyarok a szétszórtságban* (2015. március), októberre pedig a *Magyar szigetek és szórványok a Kárpát-medencében* tárgykorban – azt kell mondanom, ez egy hihetetlenül ambiciózus fiatal embert mutat, akinek még hosszú munkás éveket kell kívánnunk, mindannyiunk örömére.

(Elhangzott az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány díjátadó ünnepségén, Székelyudvarhelyen, 2015. október 3-án)

Kis Pál István

A repülés

elég csupán egy rám figyelő szempár
ringó asszonyöllé szelídül az ég
diadallá szépül esendő-idétlen
önimádó buta széptevésem
s ha voltam is ki voltam immár
semmiségemet feledten
vagyok a repeső veréb
ki buzgón kelletve magam
csak térülök-fordulok
szédülten kerengek
mintha e mámorhoz
így filléres-kopottan
szürkén is illenék

no igen a sas íve királyibb
a karma is élesebb
a hattyú meg daltalan
bár röpte kecsesebb
a fecske gyorsabb
játzó-dó-untalan
a méla daru is líraibb
mint verdeső jómagam...
de számít ez
ha reám néznek
fénytenger-tükrükbe
most épp engem idéznek
az égi világot csodáló szemek.?.

most ott vagyok a nyilat pengő íjban
ott az öntudatlan alázuhanásban
ott a szelíd szellőben
a szállni szilaj szélben
vagy éppen a felhővonulásban
én vagyok a magam lenni kész
mert lehetek mi vagyok
a szédült repülés

elég csupán egy figyelő szempár
s fel a magas égbe e másik létezésbe
magamba álmodva kerengve
hogy mért is nem tudom már
de repülni elviszem...

Négysorosok

J. A-nak

Szívem ágán időz a semmi,
azt hiszi, tán, a Jóisten vagyok,
megtaníthatnám árván dideregni,
de mit szólnának hozzá a csillagok?

Égi tücskök

Az égi tücskök? Elpihentek,
s álompénzért muzsikálnak,
fényfonálból hárfát vetnek
s békét ringó csillagágyat!.

Az árva mása

Árva a csillag a végtelen égen,
písla reménye az úr ragyogása,
tükre a társa, ha megleli éppen,
úgy hiszi fénye az égbeli mása.

Képeink

Képeink ma már a fakulást idézik,
túlélni az időt szavakkal sem lehet.
Igaz, a csillagok önmagukkal mérik,
mégse fénylik túl a szikrázó éjeket...

Zsidó Ferenc

Ködöböcz Gábor Hídverő-díjához

„Aki Kányádit szereti, rossz ember nem lehet”, ezzel a premisszával ismerkedtem meg bő tíz évvel ezelőtt Ködöböcz Gábor irodalomtörténész/kritikus/szerkesztővel. Akkor még csak egy könyvét olvastam, a Kányádi-tanulmánykötetét, melyben számomra szimpatikus módon „a hagyomány újítását és az újítás hagyományát egybekapcsoló” munkásságnak nevezte a Kányádiét. Már akkor úgy gondoltam, erre az emberre érdemes figyelni, mert képes elcsípni a lényegét.

Aztán teltek az évek, Ködöböcz megalapította az *Agria* folyóiratot, a publikációk révén a levélkapcsolatunk rendszeresebbé vált, a találkozások is megsűrűsödtek, így egyre inkább kibontakozott előttem tanári, irodalomtörténeti, szerkesztői tevékenysége.

Kulcsfigura Ködöböcz életében Görömbei András, aki jó néhány évvel ezelőtt szintén megkapta a Hídverő-díjat, s aki sajnos már nincs köztünk. Ő volt az, aki a határon túli irodalmak értékeire felhívta Ködöböcz Gábor figyelmét. Így lőn, hogy az erdélyi irodalom által „megfertőzött” Ködöböcz a doktori dolgozatát Kányádi Sándorból írta, szakirányítója természetesen Görömbei András volt. És innen már csak egy lépés az egri Eszterházy Károly Főiskola, ahol jelenleg Ködöböcz határon túli magyar irodalmat oktat. Tehát hidat ver nap mint nap. Összekapcsol. Mi, Erdélyben élő írók jól tudjuk, hogy az egységes magyar irodalom hangzatos lózungja mögött az erdélyi irodalomra még mindig mint valami kuriózumra tekintenek odaát, valami érdekes, de távoli kreálmányra. Ködöböcz Gábor sokat tesz azért, hogy ez a kép árnyaltabbá váljon, hogy az erdélyi irodalom tényleg szerves része lehessen az összmagyar irodalomnak. Egyetlen folyóirat sem közel annyi határon túli szerzőt, mint az általa szerkesztett *Agria*. A lapot egyébként sziszüphoszi munkával jószerével egymaga szerkeszti (*fia segédletével*). Ír, tanít, szerkeszt. Mintha munkamániás volna. Egy interjúban így nyilatkozik ezzel kapcsolatban: „a jól végzett munka oltalmazó derűjénél nemigen ismerek különös érzést.” S ezt máshol így egészíti ki: „Hivatásszerűen irodalommal foglalkozó emberként Goethével értek egyet: a siker titka legföljebb tíz százalékban múlik a tehetségen, kilencven százalékban kőkemény munka.” Háttérben maradó sűrű eminenciás ő, szerény és halk szavú, de kitartó és erős.

Munkássága során számos erdélyi szerzővel foglalkozott, a már emlegetett Kányádin kívül Csíki Lászlótól Ferenczes Istvánig, Farkas Árpádtól Csender Leventéig. Erdélyi kötődésű írásai: esszéi, tanulmányai, kritikái, interjúi 2011-ben külön kötetben jelentek meg *Erdélyi élmény – erdélyi gondolat* címmel. E kötet meghatározó törekvése: az anyaországiak számára befogadhatóvá tenni az erdélyi

irodalmat, megismertetni folyamatait. Felhívja a figyelmet a határon túli irodalmak specifikus értékeire, ugyanakkor arra, hogy azok megtermékenyítően hatnak az anyaországi irodalomra is (*nem csupán fordítva*): „a szomszédos országok magyar irodalmában és irodalmi közéletében a hazai irodalomra is jótékony hatású folyamatok mennek végbe”, állítja, és állítása pontos megfigyeléseken alapul, hisz Kődöböcz az elmúlt években jó ismerőjévé vált a határon túli irodalomnak, és kiemelten az erdélyinek, elég, ha csak annyit emelek ki, hogy évi rendszerességgel ellátogat Erdélybe előadásokat tartani, az *Agriát* népszerűsíteni. És jó „szaglász” kritikusként mindig felfedez egy-egy új szerzőt, egy-egy új nevet is, hisz Kődöböcz nem az a fajta irodalomtörténész-kritikus, aki egy-két márkanévre specializálódik, hanem folyamatosan követi az újabb generációk ténykedéseit is. Ír könyveikről, kikönyököli belőlük és publikálja újabb írásaikat, alkotói esteket szervez nekik Egerben. Tehát: rendszerben gondolkodik.

Tudom, mindezért a munkáért nem vár hálát, elismerést, azt hiszem, valahogy így mondaná: „csak a dolgomat teszem, Ferikém!” Mi, az alapítvány kurátorai azonban úgy látjuk jónak, ha adunk is, nem csupán kapunk. A Hídverő-díj elsősorban szimbolikus erejű, bízom benne, hogy ez a jelkép megerősíti Kődöböcz Gábor amúgy sem lankadó hitét, hogy érdemes az irodalomért dolgozni.

Görömbei András szelleme jólesően jelen van itt, e díjátadó ünnepségen. Biztos vagyok benne, hogy odafentről figyelve megnyugvással, örömmel konstatálja, hogy Bertha Zoltán és Elek Tibor után egy újabb tanítványa, Kődöböcz Gábor is letett annyit az asztalra, hogy megkaphassa az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítványtól a Hídverő-díjat. Melyhez ezúton gratulálok, s további munkáihoz erőt, egészséget kívánok.

(Elhangzott az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány díjátadó ünnepségén, Székelyudvarhelyen, 2015. október 3-án)

Káliz Sajtos József

Ólalkodó tél

Elszállt anyyi
jeltelen telem,
s asszony, társ nélkül
oly sok tavaszom.
Most nyughatatlan
nyaram virágja is oda. –

Dér, folyondár,
mért kínozod, hova nősz?!
Mit akar két gazdád:
az irgalmatlan ősz meg
a kert alatt ólalkodó tél?

Csak higgyék balgatagon,
hogy övék a hatalom...

A mag már a földben,
s tavasszal szárba szökken. –

Körforgás

A csöppség 'partra vetve'
szívesebben visszabújna
visszamenne – hisz' csak
vérré, mocsokra lát...

De sárból is földugja
fejét a virág. – –

Gyümölcsfáim közt

Ahogy a világra jövő
kis csecsemő feje:
a kinyíló zöld burokban
már látszik az érett dió.

Zsoltártöredék

Meg nem inog az én hitem,
oly erős az, mint a kőszál.
Nehéz keresztemet viszem,
s végső szóm is Uramhoz száll...

Káli Király István

A kabala-vakondtól a Tejszoborig

Láng Orsolya Debüt-díjához

„Csak arról tudok írni, ami megérint, és csak addig, ameddig érdekel” – mondja magáról Láng Orsolya egy vele készített interjúban. Bogarásszunk csak egy kicsit a szövegeiben, hadd lássuk, szaván tudjuk-e fogni. Használjuk fel példának két, fél évtizeddel ezelőtti verssorát:

„...egy egér elmélyülten tanulmányoz egy egérfogót.

Egészen elvész tenyerében, amint értenivágyásával fölé hajol.”

Vajon mi érintette meg Láng Orsolyát ahhoz, hogy ezt a két sort leírja? A gondolkodni tudó, információt szerezni óhajtó egér? Az egérfogó, mint számára a végzet eszköze, amelynek tenyerében elvész? A tudásszomj, amely általában a gondolkodót, a mi esetünkben az egeret jellemzi? Más szóval: az élő lény, esetleg a tárgy, amihez köze van, netán a fogalom, ami e kettőt ebben a kontextusban egymáshoz kapcsolja? És meddig érdeklí? Csak ameddig leírja, így szabadulva meg a heveny töprengéstől? Vagy érdeklődésének ideje végtelen, és azért is veti papírra, mert úgy hiszi, e pici mozzanat jelentősége akár örök érvényű is lehet? Ne akarjunk erre itt és most válaszolni. Ne tévesszük össze a szerzőt az éppen megjelenített lényel, még akkor sem, ha tudjuk, végülis minden alkotó minden művében önmagát mintázza. Tekintsük ez utóbbi tapasztalatot természetesnek, Láng Orsolya sem gondolkozhat művének esetleges megcsodálójá fejével. Ne is keressük tehát magunkat sem ebben a két verssorban, sem a többiben, sem prózáinak különös történeteiben, sem megfogó rajzainak vonalaiban, sem a kitalált és elkészített izgalmas animációiban. Ezeknek forrása úgymint mind-mind az ő gondolkodása, világlátása.

Világlátása, mondom, s ez nagy szó, sok mindent átfogó fogalom, különösen amikor ilyen fiatal emberről, tételesen fiatal lányról van szó. (A lányt nem egy hímsoviniszta elfogultságával említem, ez nálam a tisztelő rácsodálkozás jele.) És e kijelentés nem az én nagyotmondásom, és főleg nem egy első kötetes író érdemtelen fényezésének eszköze. Ki merem mondani, mert tudom, Láng Orsolya önmaga erejéből gyűjtötte ki a hozzávalót, hogy elmondhassa magáról, mi meg róla: senkitől nem ihletődött illetéktelenül ahhoz, hogy úgy lássa a világot, ahogy. Nagy út van mögötte a kínok nyomán elveszített kabala-vakondtól, az utána maradt ürességtől, hiányérzettől a frissiben megjelent Tejszoborig, a mindent-kipróbálni-csermelyektől az igazi irodalom mély tengeréig.

Kevés első kötetesnek sikerült ez, neki igen. Mert azt tudja íróként, amit a legjobb mesterektől tanulva sem lehet elsajátítani: láttatni tudja elvontan, mégis képesen, árnyaltan, ugyanakkor tömören mindazt, amit átélt vagy átélhetett volna. Legegyszerűbb, hétköznapiak tűnő apró történeteiben is ott a kontraszt, ott feszülnek egymásnak az ellentétek, oda sűrűsödik be mindaz, ami az életben a kibeszélés nélkül feloldhatatlan. És ez független attól, hogy a *Tejfogakban* felelevenített gyermekkor eseményeiről van szó, vagy a *Tenger* és a *Tejköd* szerelmi történetéről. Mint a versében is az egérfogó, prózájában is különös hangsúlyt kapnak a tárgyak, az ember életének e nélkülözhetetlen eszközei, de az élő környezet – kertek, veteményesek, lugasok – is, mint olyan helyszín, ahova bele tudjuk képzelni az egérfogót és az azt tanulmányozó egeret. Valóság, mese és álmvilág keveredik a legváltozatosabb arányokban, belénk simul ez a világ, mint meleg gyermekfej az anyategyérbe, és mire odafigyelünk, hogy olvasás közben mibe is csöppentünk bele, elsodor a szöveg a maga egyszerű teljességével, a nyelv erejével. S amint elkezdünk azon elmélkedni, hogy Láng Orsolya szerint mi történik az emberi testben vagy azon kívül, túltesszük magunkat a megismerhetetlenség kétségbeejtő tényén, mert elhisszük a szerzőnek, hogy az ember tulajdonképpen másra sem vágyik, mint arra az állandóságra, hogy mindig tudhassa, mire való az egérfogó, és hogy nekünk, ember-egereknek, rengeteg még a tanulnivalónk annak működéséről.

Hiszem Láng Orsolya fokozatos megdicsőülését az irodalomban, és azt is, hogy előbb-utóbb kapitánya lesz valamelyik nagy hajónak a már említett mély tengeren.

(Elhangzott az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány díjkiosztó ünnepségén, 2015. október 3-án, Székelyudvarhelyen)

Csatáné Bartha Irénke

A harmónia keresése Mutasd ...

Lassan a nyár
kifakul már,
madárdaltalan
ásít a határ,
oda a kék,
a zöld, a fehér,
szürke csuhában
kesereg az ég.

És oda a szorgos méh,
tölcsérvirágról
a fürtösödő darázs,
odalesz illatával
a rózsza, a lonc,
s mind, mind
a szépszemű ibolyák.

Eltűnik a sok bájos varázs,
mint annyi más,
mit lassan elfelejtesz,
s nem tudod már:
a kezdet volt nehéz,
vagy tán a vég lesz könnyebb?

Vagy minden csak tévedés:
keressük folyton
azt a csodás harmóniát,
hol kezdet és a vég
békésen karolják egymást.
De, ha kifakul benned az ének,
hasztalan minden keresésed...

Mutasd nekem, amíg lehet
a verőfényes, tág mezőt,
a táncoló rezgőfüveket,
s a pajkosan simogató szellőt.

Mutass annyi kukucskáló kék eget,
amennyit puha csecsemő kezek játszva
szorítanak, anyamosolynak látva.

Mutass csírázó mag köré
fonódó, óvó rögöket,
mutasd a termékeny nyarat,
ahogy megérleli a vetéseket.

Mutasd az ösvényt,
merre a szarvas inni jár,
hol madárdaltól lombosodik
a tölgy, a szil, a nyár.

Mutass annyi eleven csodát,
melyen megpihenhet a szív, a vágy,
tablót mutass, díszleteket, amit

egy láthatatlan kéz
nekem készít,
és adakozón hinti rám
pipacsos rétek örömszárnyait.

Szavak forgószelében

(Cseh Károly emlékének)

Üres szavak forgószelében
életünk sokféle kérdőjel keseríti,
szóárnyékban - borsodgeszti Éden-
a Csend akart játszótársad lenni.

Fényes füvekből raktál fészket,
csend szigetére száműzött madár,
tombolhat harsányan az élet,
nyugalmad lelkünkben fészekre talál.

Körülfonhatja magányod úzó
hangos sereg, duhaj áradat,
beszédüktől lelkünkben csak az úr nő,
hozzád menekülünk: töltsék be fényteli szavak.

Véghelyi Balázs

Kaiser László Búvópatak-díjához

„A dramaturg a rendező barátja.” Nádasdy Kálmán aforisztikus mondását gyakran idézi könyvbemutatókon, irodalmi esteken egykori hallgatója a Színművészeti Főiskola dramaturg szakán, aki ennek analógiájára mindig hozzáteszi: a kiadóvezető a szerző barátja. Kaiser László nem csak szavakkal, de minden gesztusával erről tesz tanúságot a Hungarovox Kiadó vezetőjeként.

Magam is ezt érzem azóta, hogy első verseskötetem kéziratát elküldtem neki. Az elmúlt tíz évben öt könyvem és egy zenei CD-m jelent meg a Hungarovoxnál. Emlékezetes könyv- és lemezbemutatók, vidéki utak, jó hangulatú beszélgetések emlékét őrzöm egy-egy pohár ásványvíz vagy rostos gyümölcslé társaságában...

Megtiszteltetés olyan kiadó szerzőjének lenni, amelyik Baranyi Ferenc, Csoóri Sándor, Nemeskürty István, Temesi Ferenc vagy Dante, Puskin és Byron műveit is gondozta – hogy csak a Kossuth-díjasokat említsem néhány – a kiadóvezetővel szólva – „vidéki szerző” mellett. Jó tudni azt is, hogy van még egy kiadó Magyarországon, amely nem irodalmi, politikai vagy generációs szekértáborokban gondolkodik, hanem kizárólag esztétikai és emberi értékekben. Így kerülhetnek egymás mellé középkori és középkorú költők, idős és fiatal irodalmárok, élő klasszikusok és pályakezdők, ilyen vagy olyan eszmék elkötelezettjei, és azok is, akik semmilyen érdekcsoporthoz nem tartoznak, ezért – a kortárs kultúra logikája szerint – koron és körön kívülinek számítanak.

A Hungarovox Bt. (Kaiser László értelmezésében a „Bt” baráti társaságot jelöl) nemcsak könyvkiadót, hanem iskolát is működtet. Szinkronszínészek és -dramaturgok, szerkesztők, műfordítók sajátíthatják el a szakma alapjait – a szakma nagyjaitól. Néhány éve íróiskola is működik a XIII. kerületi Radnóti utcában, ahol Kaiser László születése óta él, ír, tanít, szerkeszt, és próbálja kibogozni a magyar kulturális élet összegubancolódott szálait.

Néhány életrajzi adat, hogy érzékeltsem, milyen sokoldalú embert ismerhetünk benne. 1953-ban született Budapesten. Érettségi után elvégezte a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar–történelem, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar szakát. A Színművészeti Főiskolán 1983-ban végzett dramaturg szakon. Rövid ideig jogot is tanult. Kedvenc íróját, Németh Lászlót idézem: *„A műveltség nem ünneplőruha, amelyet hordani kell. A műveltség a helytállás segédeszköze, a kifejezés szerszáma, a vállalkozás fegyverzete.”* Kaiser László ennek szellemében kamatoztatta, amit az iskolákban és az életben megtanult. Tanulmányai után és közben dolgozott segéd munkásként, könyvtárosként, színházi és szinkron dramaturgként, szerkesztette a *Szinkronika*, a *Műemléklap* és a *Polisz* című folyóiratokat. 1995-ben indította el saját

vállalkozását, a Hungarovox Oktatási Stúdió és Kiadót. Hite és energiája tiszteletet érdemel. Egy helyütt így fogalmaz: „*Vannak olvasók és vannak potenciális olvasók. Minden egy irányba mutat: a könyvek, a kultúra, az olvasás, a versek segítségével lássuk, láttassuk a látszat mögötti valót és igazságot. S aki látja, az tényleg értelmiségi – se zsoldot, se gazdát nem keres. Van remény? Van remény!*”

Kaiser László alkotóként is több műfajban jeleskedik. Verset, librettót, novellát, esszét, szociográfiát és kritikát egyaránt ír. Ki kell emelnünk interjúköteteit, amelyek közül öt életinterjú: Éri István régész, Magyar Ferenc újságíró, Hársing Lajos szinkron dramaturg, Dallos Szilvia színművész és Dinnyés József daltulajdonos életébe és gondolkodásába ad mélyebb betekintést, az *Elfogult beszélgetéseim* pedig húsz kisinterjút tartalmaz. Kaiser László, ahogy a mindennapokban, úgy a könyvlapokon is kellemes és felkészült beszélgetőpartnernek bizonyul.

Novelláiban a saját múltjában megélt és környezetében tapasztalt élmények társadalmi tablóvá, korrajzzá állnak össze, legyen szó a szocializmus évtizedeiről vagy napjainkról. Szerkezetük egyenes vonalú, mondatai világosak, szépen csiszoltak. Esszéiben, pályaképeiben és kritikáiban is lényegre törő nyelven rendezi össze az ismert információkat és fejt ki személyes meglátásait, eredeti gondolatait. Különösen figyelemre méltó az *Elvált apák Magyarországon* című szociografikus esszéje. Statisztikai adatok és interjúk segítségével hívja fel a figyelmet az elvált és – különféle gyámügyi vagy bírósági anomáliák következtében – igencsak hátrányos helyzetű magyar apákra.

Bár több prózát írt, mégis elsősorban költőnek tekinthetjük őt. Első verseit a *Vigiliában* tette közzé 1979-ben, első önálló kötete, az *Üdvözet a vándornak* 1996-ban látott napvilágot. Azóta rendszeresen publikál folyóiratokban, antológiákban. Verseiből egy csokorra valót Baranyi Ferenc olasz nyelvre fordított, több költeményét megzenésítették. Műveit ismerve nyugodtan kijelenthetjük: saját költői világot teremtett.

Verseinek legfontosabb jellemzői: a szüksézsavúság és a mély érzelmek. Nem fél a sokak szerint divatjamúlt „nagy szavaktól”, amelyek megtöltik szikár formájú, rövid költeményeit. Mik is ezek a „nagy szavak”? Isten, ember, haza, tisztesség, szerelem – és hasonlók. Ugyanazok, amelyekről Szabolcska Mihály és Ady Endre is írt. Két, egymással összebékíthetetlen költő. A különbség a formában és a nézőpontban mutatkozik meg. Egyikük nem tudott túllépni a megkövesedett formán és hangon, míg a másik új idők új dalaiban szólt ugyanarról, amiről előtte Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel vagy Petőfi Sándor. Egyikük csak őrző volt, a másik egyszerre őrző és újíto. Kettejük szembenállása modellértékű a magyar irodalomban. Kaiser László az őrző és újíto költők közé tartozik. Néhány sorban, néhány versszakban komoly társadalomkritikát fogalmaz meg, miközben teljes átéléssel ír hazáról, szerelemről, barátságáról, az együvé tartozás eltéphetetlen kötelékeiről.

Így látja a kort, amelyben él és alkot:

*Nappalok üszkösödnek
fények éjszakához szöknek
sötétségben dorbézolnak
kelő nyugvó vaksi holdak*

Dérré dermed a parázs?

Erőt meríteni és menedékért szeretteihez fordul. Verseinek két nagy műzsáját ismerjük: feleségét, Pereszlényi Helgát, aki egyúttal a munkában is társa, illetve lányát, Helgát, akihez az apai szeretet különösen szép vallomásait írta. Például a *Harmatkezed* címűt:

*Kezed könnyű, mint a harmat,
harmatkezed ideadjad,
gyermekkezed nagy kezembe
végtelenből végtelenbe...*

Végtelen szeretet, négy sorban. Eszünkbe juthatnak erről Weöres Sándor *Pára* című vesének sorai:

*„Tág a világ,
mint az álom.*

*Mégis elfér
egy virágon.”*

Örülök, hogy – viszonzva sok dicséretét – ma este én méltathattam őt – azzal a meggyőződéssel, hogy a Papp Árpád Búvópatak-díj 2015-ben is méltó kezekbe kerül.

Kedves Laci! Újabb elismerésedhez szívből gratulálok, és további termékeny, boldog éveket kívánok neked!

*

A Búvópatak Alapítvány Kuratóriuma (elnök: Csernák Árpád) augusztus 28-án Kaposváron Kaiser László írónak, költőnek és az általa vezetett Hungarovox Oktatási Stúdióknak és Kiadónak adományozta a Papp Árpád Búvópatak-díjat.

Folyóiratunk ezúton is sok szeretettel gratulál a díjazottnak!

Benke László

Magányom Istenéhez

Magányommal a hatalmas Istenhez,
hozzá tartozom őszülő kertemhez.

Adj nekem, Uram, hűséges társat,
engedd, hogy szerelmes Évámra várjak!

Ne fagyjon rá a remény a sorsomra,
büszke lehessen ember-voltomra.

S ha nem hagyod nekem, hiába kérem,
múljak el végleg előtted térden.

Merengés

Istenkereső útjaimon,
amennyi még hátra van,
néha már-már úgy gondolom,
inkább elhagyom magam.

Őszi kertem bokrain
tisztán látom, színre szín
a maró kétely s a könnyű hit
egymásba gomolygó fodrait.

Jó lesz a remény is újra,
születésem óta hittem,
a lassan hervadó semmin át
egyszer megszólít az Isten.

Ha majd fehérbe öltözöm
s nem kell vágyakozni már
– Öleld át a vállamat
s hagyj egy kicsit még ideát.

Őszi levélhullásban

Az őszi levélhullásban
két nő ment előttem a fák alatt.
Egyikért meghaltam volna,
másikért a szívem még verni akart.

A magában kanyargó ösvényen
nem is tudom, hol maradtam el.
Már azt se tudom meg soha,
egymásnak e nők mit mondhattak el.

Most is előttem mennek az úton,
látom az őszi levélhullásban
lassan távolodó alakjukat;
utánuk küldöm lenyugvó sugaraimat.

Hóhullásban

Ismerem vágyaim és lelkem mélyéből
hogyan is néztem jégvirágos ablakunkon át
a hóhullás tiszta nyugalját
otthonunk kályha-meleg fészkeből.

Vissza-visszaköszönő gyerekkorom
öregedő arcomban csöndesedik.
Odakinn hull a hó s ahogy átmelegszik
rajtam régi kiskonyhánk, s visszadobogom

két ember szívét, anyámét s apámét,
önszánalom nélkül őszülhetek, úgy látom
e hóesésben, volt is, nincs is családom,
nem vagyok hát pusztán a magamé.

Vicei Károly

Rőzsegyűjtő ember

Téli tárca

Véletlenül sokat tudok arról az ipséről, akit drótkosarakkal felszerelt biciklijén nap mint nap gördülni látok a város utcáin. A nyugdíjasforma sápadt, borostás képű alak esőben-hóban elszánt dühvel tekeri a pedált, és nyilván átkozza sorsának alakítóit, akik miatt rákényszerül a filléreket hozó üzletelésre. A tizenöt-húsz kilométernyi útvonalon újságfélét s nagy ritkán könyvet terjeszt suttymban, jobbra pletykalapokat kézbesít. Ha az úttesten meglát egy csutkát, jobbról mellé navigál, és az ülésen maradva mélyen lehajol, bal kézzel megragadja a zsákmányt, s az első drótkosárba veti. Ha szerencséje van, száz méteren át is szedegetheti fel az elpotyogtatott piros kukoricacsutkát.¹ Ám ennél becsebb préda az árkoló közműves melósoktól elhajított cövek, söprű- vagy szerszámnyél. Megbecsüli, betakarítja az öreg fákról szél által levert ujjnyi vastag gallyakat is; azokat marokkal méretre törve teszi a hátsó kosárba. Jobb esetben a vastagabb ágat a vázon felezi, harmadolja, de ha a fiatal, nedves fa törés helyett makacsul hajladozik, emberünk előkapja szekercéjét, s a hatalmas, élő törzs oldalán szabja, aprítja a tűzrevalót.

Mit használ a keservesen gyűjtött egy-egy szállítmány – hamar ellobbanó – fácska? Tán öt napon át is kell kaparni egyetlen alapos befűtéshez. Akik komolyabban veszik nyomorukat – vagy ráérősebbek? – az ártéri kiserdőt és a távolabbi sarjúerdőket látogatják, s ők aztán tekintélyes rakománnyal tolják biciklijüket a város utcáin át, nem restelve kirakatba tett elesettségüket.

Egykor a barbizoni erdőt is járta a szegények serege. Az ott gyülekező piktorok már a 19. század derekán sem akartak hamis glóriát vonni a kínlódó, küzdő életek fölé, és zsánerkép helyett vesszőkötegek alatt roskadozó, reményvesztett, marcona ábrázatú parasztasszonyok képét hagyták örökül ránk. Valamivel később két magyar mester is ott gyakorolta a realista tájképfestést, és a nevesebb, a huszonkilenc éves Munkácsy Mihály állítólag csaknem befejezte az erdőt ábrázoló munkát², amikor egy bizalmas és befolyásos szemlélő túl idillikusnak és „embertelennek” találta a művet. Ez a sugallat vitte rá a festő elesettekkel együttérző lelkét arra, hogy társadalmi problémát jelenítsen meg vásznán; utólag illesztette be az út magas peremére telepedett nőt a hátára kötözött rőzsehalmazzal. Így ellensúlyozta a problémátlan szépséget, hogy a kellem ser-

¹ A csutka úgy aránylik a kőszénhez, mint a haiku a családregényhez.

² Munkácsy Mihály (1844–1900) *Rőzsehordó nő* (1873; 99,7x80,3 cm; Budapest, Magyar Nemzeti Galéria)

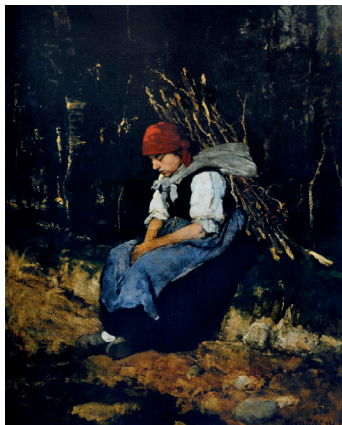
penyőjét a rút is billegtesse, hogy láttassa velünk a küzdelem keserűségét, az örökkön tartó megélhetési harc szomorúságát.

Mit lát ebből a remekművet eredetiben megbámuló illető, és mit az elemista rajz-tankönyv kisdíák lapozója? A tárlat okos és szenvtelen műélvezőjének aligha lehet fogalma a rőzse hasznáról vagy hiányáról; ha egyszer telik neki a padlófűtéses galéria drága belépőjegyére, a tél hidegétől nyilván otthon se szenved. Ő a tiszta művészetet keresi a falakon, és megcsodálja a színharmóniát, miközben a szociális tartalom hidegen hagyja. A művészettörténet ismerője azt is tudja, hogy festőnk személyesen ismert idősebb (gall) pályatársa már korábban vászonra varázsolta a fontainebleau-i erdőben cipekedő, leszegett fejű, koros és elhízott matrónákat.³ Az övékéhez hasonló fejkendőt visel Munkácsy nőalakja is, még hozzá derűs pirosat. A francia alkotás nyers realizmusa emitt romantikába oltott realizmussá lágyul; az ifjú szoknyapecér magyar maestro egy szemrevaló, erdei magányában már-már kívánatos fiatalasszonykát ábrázol, kevéske rőzsével, kinek ugyancsak lehajtott fejcskéje múltó szomorúságot mutat.

A silány papírra nyomott reprodukció iskolás közönsége feltehetőleg együttérzőn rokonítja saját sorsát a rőzsehordó nőével.

És kit érdekel a mi utcáinkon erdei szajréval fölmálházott biciklit toló nincstelenek vonulása?

Nincs olyan nap, hogy ne lássam a városszerte csutkát és gallyat szedegető ürgét; többnyire le-fel járó térde, kormányra tapadó keze esik látókörömbé, a maga hibájából arcára kövült cinikus kiábrándultságot pedig akkor látom, amikor szúrósan és szánva nézek vizenyős szemébe – a lift tükrében.

Munkácsy Mihály: Rőzsehordó nő (1873)

³ Jean-Francois Millet (1814–1875) *Rőzsehordó asszonyok*, (1858 körül, 37,5x29,5 cm; Ermitázs, Szentpétervár)

Aknay Tibor

Camera obscura

Megállás nélkül havazott. Hogy pontosan mióta, nem tudni. A ház ablakait még a tél jövetele előtt bedesztkázták, ahogyan mindig is szokás volt a vidéken. Valójában nem annyira a hó, hanem a gyakori, mégis váratlan, szinte a semmiből támadó viharos északkeleti szél miatt történt az óvintézkedés. A ráfagyott hó súlyától leszakadt az országtúttól a házig húzódó villanyvezeték egy hosszabb darabja. A házban megbúvó maradék szürkületet kiszippantotta a sötétség. Valaki felállt az asztaltól.

- Hová mész?
- Gyertyáért.
- Azt sem tudod, hol van.
- Miért? Van?
- Elfogyott. Miért mész?
- Ha nincs villany, gyertyáért szoktam menni.

A szobában ketten voltak. Bezárva, mint megkövült őslény-embriók a földtörténeti rétegek szorításába.

- Mióta vagyunk itt? Nincs órák, nincs időm.
- Negyedóra, legfeljebb, ha fél. Sietsz valahová?

Az ajtó felől zaj hallatszott. Valaki a kilincset rángatta.

- Nem tudom kinyitni. Befagyott.

Belerúgott az ajtóba.

- Gyere vissza, gondolkozzunk!
- Ebben a sötétben?

Amaz bólintott. Egy idő után eszébe jutott, hogy akár rázhatná is a fejét. A másik úgysem látja.

- Hol a mobilod?
- Leraktam valahol. Megnézhetnéd, ha már egyszer megkérdezted.

Valaki visszafordult az ajtótól. Araszolva, mint a kígyó, cipője orrát, sarkát szorosan egymáshoz illesztve közeledett az asztalhoz.

- Mit csinálsz?
- Nézem a tévét.
- Sötét van. Tévé viszont nincs. Mégis nézed?

– Azt. Mintha álmodnék. Még a szememet sem kell becsuknom hozzá. A fejemben megy a műsor. Megtaláltad a telefonom?

- Hová tetted?
- Mondtam, hogy valahol.
- Jó. És a valahol?

- Nem tudom. Asztalon, töltőn, akárhol. Talán, de mégsem. Valahol biztosan.
 - Most tapogassak le négy falat?
 - Ennek semmi értelme. Itt vagyunk a világ végén. Nem tudunk kimenni, az ablakok bedeszkázva, még a telefont se találod. Meg fogunk halni.
 - Bárki felállt. Arra fordult, amerre Valakit sejtette.
 - Félek. Mi lesz velünk?
 - Nem tudom. Várjunk, azután majd csak...
- Ketten elindultak egymás felé. Valaki és Bárki. Nesztelenül, mint a denevérek.
- Nem látlak! Segíts!
 - Tapsolok. Az jó?
 - Igen. Kezdheted.
- Valaki tapsolt, Bárki figyelt. Megpróbálta bemérni a hang forrását.
- Éppen mellettem vagy. Fordulj körbe, és nyújtsd ki a kezed!
- Bárki elérte Valakit. Megérintette. Érezte közös szívverésüket. Valaki megszólalt.
- Próbáljunk emlékezni. Rajzoljunk térképet!
 - Vaktérképet akartál mondani?
 - Vicces. Arra gondoltam, a fejünkben. Rakjuk össze a részleteket. Kezdjük ott, amikor beléptünk a házba!
 - Szerintem előbb, már az országútnál. Ott láttam egy táblát. Errefelé mutatott.
 - Jó. És kinek akarod elmondani?
 - A segélyhívónak, ha lesz telefonom.
 - A töltő zsinórja most akad a lábamba. Várj, adom.
- Bárki próbálkozik. Először, másodszor...
- Nincs térerő. Most mit tegyek?
 - Várunk. És megpróbálunk emlékezni. Most ez a világunk. Fedezzük fel!
- Egymásnak támasztják a hátukat.
- Indulunk?
 - Igen. Ha valamit találsz, jelezz!
 - Mivel mérjem a távolságot?
 - A cipőddel. Szorosan, ne felejtssz számolni a lépéseket!
- A padló meg-megnyikordult. Bárki és Valaki – két élő radarsugár – fokról fokra pásztázták az ismeretlent.
- A helyiség húsz cipőhossznyi széles, huszonöt hosszú: úgy öt és félszer hét méter.
 - Nálam... a közepénél elvitettem a számolást. Te nyertél.
- Nevettek. A kéményben takarodót fúj a szél. Valaki dobolt az ujjával.
- Hagyd abba. Idegesít.
 - Tennem kell valamit. Bármit.
 - Keresd meg a vacsoránkat. Egyáltalán, hol alszunk?
 - A sarokban láttam egy olyan fekhelyfélét. Keskeny és hosszú. Nekem elég.

- És velem mi lesz?
- Félidőben cserélünk.

Bárki a hátizsákja mélyéről előszedett két konzervet. Kitapintotta rajtuk a nyitókarikát.

- Van két halunk, azt hiszem, makréla. De az is lehet, hogy törpecápa..
- Nálam egy zacskó rumos-diós nápolyi, hogy elkábuljon a ragadozó..
- Más nincs? Elég rá gondolnom a menüre, és elmegy az étvágyam.
- Ez van. Egy konzerv és a nápolyi fele. Így igazságos.

Bárki az egyik konzervet odanyújtotta Valakinek. Cserébe kapott egy marék nápolyit, az ölébe szórta. Ettek.

- Eszembe jutottak az eszkimók az igluban. Hogy ott milyen sötét lehet.
- Az ám! Főleg, ha kialszik a fókaszírmécses.

Valaki egy gyerekdalt dúdol.

- Lánc, lánc, eszterlánc...
- Mi lesz velünk? A világ tele van gazemberekkel! Bármi megtörténhet!
- Mire gondoltál?
- Éppen csak ismerjük egymást. Elalszol – megölhetlek. Elalszom – megölhetsz.
- Eszterlánci cérna. Cérna volna, selyem volna...
- Mi van, ha nem találunk ránc? Ha elfogy a konzervünk?
- Mégis kifordulna.
- Hogyan lehet valaki ennyire érzéketlen?

– Valaki lehet, Bárki nem. Egyáltalán, mit idegeskedsz? Mire kitavaszkodik, már nem is emlékszel az egészre.

- Aha, mert nem lesz mivel!
- Talán aludjunk egyet!
- Csak felváltva. Ha mégis jönnének, válaszolni kell valakinek.
- Igaz. Melyikünk kezdje?
- Gőzöm nincs, Talán Bárki. Vagy Valaki.
- Sokat segítettél.
- Jó volna, ha nem volnál.
- Persze, a vacak táskád!
- Ha tudnád, mi van benne, nem nevezned vacaknak!
- Miért? Mi van benne?
- Szeretnéd tudni, mi?

Csönd volt. Valaki hallgatott, Bárki sem szólalt meg. Az ajtó felől vékony fénynyaláb igyekezett át a sötéten. Pár lépés után feloldódott a beözönlő fényben. Valaki hunyorogott, majd szétnézett a helyiségben. Kereste volna Bárkit, de nem volt ott Senki.

Kilépett az ajtón. Visszanézett a házra, de csak a fenyőket látta a tisztás szélén.

Szűk Balázs

Füst ez ugyanúgy

még csak tíz éve Lajos
s itt ugyanúgy minden bozontos
minden szavam olajos
sűrű s lassul az emlékezet
ha ismét veled
fog vitézi kezet
az álmok üdén
mint valami misén
s ama fényben nem bánt
egykori ájulós asztmád
füst az van lent is
tíz éve mindenki hisztis
ha Isten pipázik
a közelben pixis
azóta sincs nekem
hisz tíz éve temetkezem
ugyanúgy minden bozontos
itt már tíz éve Lajos

Ló volt köztetek

Jó voltam köztetek:
Igás patanyom,
Nemes, kit ütni kell,
Ha félrehúz nagyon;
Fehér, görbe hátú
Mogorva paripa,
Kit még megsüvegel
Néha a toprongyos baka;
Elvesztél már,
Mint hóban a nyom,
Királyi istállóban
A holdfényű alom.
Ezeket te is mondhattad volna
Ott a sír fölött,
Kit az Isten időnként
Szavával megbökött.

K. L. apokrif sírfelirata

Berekfürdőn áztam
Reszkettem és fáztam
Szoborszemed láttam
Halott-köví gyászban

Karcagi párlat

Lajosom
még a som
sem oly
zord savú
mint itt
a napi

hegymenet:
köd és kert
mi nyarat telet
töppedt lelkeket
összemos rongyos
köhögéssé
karcagi párlat
kéne e vénnek
hogyan bennem
a gyökeres állat
mint hazai bánat
lekushadjon
királyi nyomot
hagyjon
hogyan te felismerhesd
ott végső jöttömet...

Kabar

„Istennek se hiszek el semmit”,
Végül is jó lett volna maradni itt:
Csavarodni föl a fára,
Nem az örökkévalóságba.

Ügetés a kecskén

Én a címeres állat,
Hátamon a bánat,
Meg egy város
Rohadó szennybe,
Így várlak a végtelenbe.

K. L. apokrif sírverse II.

Három pap temetett:
Egy null az égbelieknek.
Mosolygó szakállad mégis
Visszakunyorodott a Földre.

Részletek a Harmadik típusú találkozások Körmendi Lajossal című készülő versciklusból. (Körmendi Lajos „poéta kunkapitányt” 2005. január 8-án temették el Berekfürdőn.)

Szakmáry Dalma

Metafora

Változás. Túl tizenpár önsegítő könyvön, részvétel számtalan pszichológiai előadáson, egyéves magánterápián, támogató családtagok és barátok jelenlétén. Testmozgás közbeni harmónia elérése. Tudatos és megélt valósága a Gondviselésnek. Találkozás új emberekkel, örömteli, addig nem tapasztalt érzések. A biztonságérzet és a vágyott egyensúly megtalálása. Mégis, újra és újra neki kell menni. Képtelenség megugrani: a változás a megtestesült szorongás. Visszatérő, körkörös mozgás. Mindig nekifeszülni és lépni.

– *Jön?*

– *Nem, köszönöm. Lifttel megyek.*

Megszégyenülésem újabb díszes példája. Lifttel megyek fel a negyedikre. Be nem vallanám senkinek, de ha tehetem, gyalog megyek, hogy a lépcsőzéssel legalább annyit elhissek magammal, hogy ma is mozogtam: tettem az egészségemért. Micsoda hülyeség, kinek adom itt a bankot? Magam sem hiszem el.

Lifttel megyek, mert ha a hívással várnom is kell – ezek nagyon értékes másodpercek, ennyivel is rövidül a munkanap –, azért nem nagyon lehet várakoztatni a fontos vendéget. Vagy vendégeket.

Mindig ugyanúgy történik: felszólnak telefonon, hogy megérkezett X. úr, Y. úrnő. Már a kijelzős telefon csörgésétől újabb csavarás a gyomorgörcsömön. Leszegett fejjel, megadóan indulok le a portára a vendégért. Ma már látom magam: áldozati borjú siet kivéreztetése helyszínére. Min csodálkoztam? Ha magamat annak hittem, miért is bántak volna velem szelíden? Hadd hulljon a férgese, aki nem bírja a nyomást, menjen vissza az akolba! Vagy ahová akar. De itt ne szenevelegjen, ez a jámbor mafláság nem ide való, mindig zavarban van, hülye na, nincs mit szépíteni!

Még csak nem is akartam nagyon másnak látszani.

– *Beszáll? Ketten is elférünk.*

– *Nem, köszönöm. Azonnal megyek én is.*

Féltem a jegyzőkönyvvezetéstől, féltem a kuratóriumi ülésektől, féltem a milliós összegek rögzítésétől. Féltem az igazgatóválasztásokról, féltem, hogy rosszul tudom a vonatkozó jogszabályokat és a törvényt, féltem, hogy nem tudok válaszolni a feltett kérdésre, vagy ami még rosszabb: rosszul válaszolok. Állandó jelleggel elfogódott voltam és bizonytalan. És ezt a bizonytalanságot az arra éhesek igen hamar kiszagolták. Egyik plasztikus eset: törvényi módosítások kapcsán némi tájékozatlanság lepte meg az ülésen szép számmal részt vevőket, majd az egyik, végtelenül ellenszenves nagyem-

ber felém fordult, hogy mit tudok a változtatásokról, mire mondtam, hogy sajnos nem tudok felvilágosítást adni, mert magam is most hallok először a módosítást, mire visszakerdezett: Akkor meg mi a fenének ül itt? Megsemmisülésemet csak fokozta, hogy egy másik, általam nagyra becsült nagyember, pusztán emberségből annyit mondott: Ne bánts a *kislányt!* Végem volt.

- Gyere, beférsz!
- Nem, köszönöm, még iszom egy kávét a büfében.

Konstans rettegés. Így tudom leírni dicstelen minisztériumi pályafutásomat. Családom, barátaim biztattak, hagyjam ott. Nem, nem, csinálni kell. Valami beteges megfelelni akarás hajtott: mindenki képes rá, akkor én is. Nem lehet érzékenykedni, csinálni kell. Végül is azért jártam elit gimnáziumba és egyetemre, hogy valami ilyen, fontos helyen kössék ki, nem igaz? Ez már valami! Apám is úgy beszél rólam, mint valami csodalényről, leplezetlen büszkeséggel meséli: a lányom a minisztériumban dolgozik. Az államtitkárságon – teszi hozzá némi szünettel, a nyomaték kedvéért, mert ez nem valami himihumi állás kérem. Már hogyan lett volna az.

Több volt ez részemről, mint elvárás. Folyamatosan győzködtem magam: ha már nincs mellettem férfi, legalább legyen egy jó állásom. Hátha egyszer nem albérlésben fogok élni. Mit szenvedek itt? Anyámat nemrég temettük, betegsége, na, az szenvedés volt! Ez nem az. És ki az, aki a mai világban csak úgy otthagya egy ilyen remek állást? Jól mutat az önéletrajzomban, de nem a két hónap! A kereset életem eddigi legjobbja. Felnőtt élet, ezt hívják annak, túrni, nyomni, nem sírni. Csinálni. Mert kell, mert muszáj.

Ez ment mindennap. Érveim nem fogytak el, győzködtem magam nap nap után.

De a felvett mártíromság és az önsajnálát veszélyes jószágok ám. Alattomosan, a háttérben izmosodik egy eleinte aprócska ellenérzés, nevezzük dacnak, ami óráról órára egyre erősebbé és nagyobbá válik, míg dühvé, majd röpké idő alatt utálattá, sőt gyűlöletté változik. Gyűlöltem magam, hogy gyenge vagyok.

Szorogtam este lefekvéskor, rosszul aludtam éjszaka, és sírva lestem hajnalban a függöny résein a felkelő nap eleinte halvány, majd egyre erősödő fényét. Újabb nap. Be kell menni, dolgozni kell.

Csak figyelnem kellett volna: az első nap tudtam, hogy számomra ez maga a rettenet. A szagok, a fények, az egykor pompás, századfordulós épület mára már Hivatal, a mágneskártyás beléptető rendszer, a kolléganők felfoghatatlan világundora és útszéli közönségessége. Zsigeri utálat volt bennem az első pillanattól kezdve, de ami még rosszabb: addig soha nem tapasztalt, bénító rettegés lett úrrá rajtam kezdeti tudatlanságom és tájékozatlanságom miatt. Másfél hónap alatt öt kilót fogytam, nem maradt meg bennem semmi. Hiába tudta az agyam, hogy végtelenül szánalmas, hogy hagyom,

ennyire meghatározza az életemet egy munkahely, mégis képtelen voltam összeszedni magam. Térdre kényszerített, én meg szűkülve, lehajtott fejjel, hitehagyottan, önsajnálatom és tehetetlenségem csapdájában vergődő áldozattá váltam. Bármennyire is közhelyesen hangzik: a félelem a markában tartott, és én elernyedtem a szorításában. Inkább szenvedtem és nem küzdöttem. Így telt el fél év. Hat hosszú hónap. Még így is, ahogy idő- és térbeli távlatból felidézem azt az időszakot, még most sem jó érzés.

– *Jön?*

– *Nem, köszönöm! A 4-es tárgyalóban már várják.*

Nyárba léptünk. Neonfényben és hivatali munkakörülmények között sokszor ezt sem veszi észre az ember. Csak tolja a napokat. Egy emelettel lejjebb költöztettek, kikerültem munkatársaim fojtogató lenézéséből és rosszindulatából. Az új szobába egy kis kolléganővel költöztem, akiről hamar kiderült, hogy igazi személyiség, hogy remekül megvagyunk, és ő is felszabadult a két kollegina nyomása alól. Már néhány hónapja pszichológushoz is jártam. Amikor terapeutám a kezdetekkor megkérdezte, hogy mi indított arra, hogy felhívjam, azt mondtam, hogy a munkahelyem olyan hatással van rám, amit egyedül már nem tudok kezelni. Akkor azt felelte: örülök, hogy lett egy indikátora, akkor várom. Indikátor? Akkor fel sem fogtam, hogy ez azt jelenti, hogy ez a benti létem csupán tünet. Reakció. Kaptam feladatot: önirányítás, ezt kell megtanulnom, visszaszereznem. Irányítani az életemet. Nyár végén úgy döntöttem, hagyom a minisztériumi állásomat valaki sokkal rátermettebb részére.

– *Na, jöjjön!*

– *Nem, köszönöm! Gyalog megyek, kell a testmozgás.*

Egy kora őszi délután nővérem hívott, munkaidőm végén. Kért, hogy hagyjak jóvá néhány információt, és adjak meg jelszót, felhasználónevet, melyeket az internetes társskereső oldalon ezután használni fogok. Sokat neveltünk, mégis amikor letettem a telefont, összeszorult a szívem: a nővérem többet tesz értem, mint én saját magamért. Csinálnom kell valamit, amit én irányítok. Mi is az? Hogyan is kell csinálni? Igen, a félelmeinkkel barátkozni kell. Regisztrálni egy társskereső oldalon, és edzésnek felfogni az ott tapasztaltakat, jó indítás. Még kiszülhet belőle valami jó is. Rendben, de mit tegyek én? Ami az én vállalásom, a kimenetelével együtt.

Azok a belső folyosók ... ajtók sorakoznak egymás mellett. Az ajtók mögött vélhetően szorgos hivatalnokok, mint jómagam. Neon. A belső udvarról jön be némi természetes fény, a szemközti ablakokon elszűrült szalagfüggönyök, légkondicionáló dobozok a műemlék falakon. Hosszú, végeláthatatlan folyosók.

És a főfolyosó közepén, ott surran, ott kering, ott rója a végtelen köröket a páternoszter.

A páternoszter volt a félelmem, a rettegésem megtestesült metaforája. El sem tudtam képzelni, hogy én oda egyszer belépjek. Tudtam, hogy emberek százai használják egy minisztériumi nap alatt, és azt is tudtam, hogy olyan, mint a mozgólépcső, de képtelen voltam úrrá lenni a rettegésemen: ha a használatára gondoltam, kivert a víz. Félelmetes jószág, nyilván sokan meghaltak benne, pusztán attól, hogy használták – próbáltam gyermeki énnemmel elfedni tökéletlenségemet.

Ez a lift oktan félelmet ébresztett bennem. Már attól illett volna elgondolkodnom vagy legalábbis önmérsékletre szólítanom magam, hogy csak nem lehet veszélyes egy olyan praktikus és egykor méltán népszerű technikai vívmány, mely az Úrtól való imádságról kapta a nevét. De nem, nem foglalkoztam mélyebb jelentéstartalmakkal.

Milyen apróságnak tűnik. Nekem felért a Holdra lépés legendássá vált pillanatával.

Tizenegy hónap. Ennyi kellett, hogy lépjek egyet. Egyetlen lépés előre. Vagyis felfelé, mert a lefelétől még jobban féltem, mint a felfelétől.

Első alkalommal csupán egy emeletet mentem. Amikor kiléptem az ötödiken, reszketett kezem-lábam, de az örömtől kiabálni tudtam volna. Amit nem tettem, mert ilyen egy minisztériumban ugyebár teljességgel elfogadhatatlan viselkedés. Repeső szívvel tértem vissza a szobámba (gyalog mentem le a lépcsőn), és jóval munkaidő után, még mindig repesve indultam útnak, hazafelé. Örömöm gyerekes, felhőtlen, igazi és semmi mással fel nem érő öröm volt. Megcsináltam! Én csináltam meg, magamért! Barátkoztam a félelmemmel, és lám, a félelem örömmé változott. Soha nem éreztem ilyet annak előtte, és emlékszem, arra gondoltam, ez felülmúlhatatlan.

Tévedtem.

Onnantól kezdve felgyorsultak az események. A munkámat továbbra is komolyan véve, elkezdtem állást keresni: két levelet írtam, egyet egy újság szerkesztőségébe hirdetésre, másikat egy kulturális intézménynek, mely előtt mindennap elmentem munkába sietve. Nem kerestek embert, csak úgy írtam nekik. Felhívtak, bementem egy beszélgetésre, majdnem elájultam a felajánlott gyatra fizetéstől, majd egy hét múlva igent mondtam. A terápiával lassan, de haladtam, a gyászomról is lassan kiderült, hogy nem mellékes, randevúkra is eljártam. Újra írni kezdtem, és voltak, akik szerették. Úgy egyengették a sorsom, a magam irányítása mellett, hogy butaság lett volna nem észrevennem a szándékot.

Október közepén egy év minisztériumi munkaviszony után felmondtam. Bocsánat lemondtam, mert kormánytisztviselő lemond a hivataláról, és közszolga lettem újra. Kifelé visszalépésnek látszott, bennem óriási előrelépésnek számított. A változás szükségességének vállalása. Száz apró részlet izgatta agyam, főleg a megélhetési problémák. Tudtam, olyan utat választottam, ami anyagi jóléthez vajmi kevéssé juttathat. De így döntöttem, pedig nagyon féltem.

Utolsó nap, amikor már tényleg csak annyi dolgom maradt, hogy a biztonsági embereknek átadjam mágneskártyámat a földszinti portán, léptem még egyet. Addigra már gazellákat megszerető légies szökkenésekkel használtam a páternosztort, fel se, kifejezetten megszerettem a praktikusságát. Utolsó nap, ahogy odaértem az örökmozgó lifthez, nem a lefele irányt választottam, hanem a felfelét. Egy életem-egy halálom, én ezzel most, az utolsó napomon körbemegegyek! Kicsit féltem, hogy mi lesz, ha immáron átfordulva a legfelső emeleten valaki majd be akar szállni a fülkémbé, vajon mit fog szólni, de úgy voltam vele, hogy holnap már úgysem jövök ide. A hatodik emelet előtt a következő piros betűs felirat a falon:

Utolsó emelet! Ne felejtse el kiszállni!

Majd utána: **A fülkében maradni tilos! Életveszélyes!**

A torkom a szívemben dobogott és az utolsó pillanatban kiugrottam a hatodikon. Már az ugrásnál megbántam, így gyorsan visszaugrottam a lefele fülkébe és kiszálltam egyet lejjebb, majd újra be, és újra felfelé.

Utolsó emelet! Ne felejtse el kiszállni!

Majd utána: **A fülkében maradni tilos! Életveszélyes!**

Nem vagyok normális – gondoltam. Elhagytam azt az utolsó lehetőséget, amikor még balesetmentesen kiugorhattam volna. Újabb feliratok következtek:

Ha a liftben maradt, ne essen pánikba! Az átfordulás nem veszélyes!

Hogyhogy nem veszélyes, az előbb még azt írták, hogy életveszélyes? A fülke hátsó falának támaszkodtam, izgalommal vártam, hogy mi fog történni, innen már nincs vissza. Még egy felirat:

Következik a gépház! Ne nyúljon a láncokhoz, érintésük életveszélyes!

Újra a régi hangnem! Semmi kérjük, vagy legyen szíves, pánikoljon csak, aki bent maradt! Mi szoltunk, hogy ki kell ám szállni! Átfutott az agyamon, hogy vajon a gépházban lesz-e valaki? Mert az bizony kissé kínos lenne.

Én és a lift elértünk az átforduláshoz, vagyis pontosabban az átemeléshez. Aki ment már körbe páternosztorttal, az egyfelől tudja, hogy nem fejjel lefelé bucskázik át a tilosban járó utazó, másfelől egy zárt és végtelenül egyszerű, párhuzamos mozgást követő fogaskerekes-láncos szerkezet tartja örökös mozgásban a liftet. Az oldalirányú átemelésnél (egyik fogaskerékről a másikra) egy döccenést érez az ember, és már el is indul a másik irányba.

És akkor, a döccenésnél történt eddigi életem egyik katartikus élménye. A lélegzetem is elállt, és a szívem egy ütést kihagyott: minden félelmemet és rettegésemet aranyzálon húzták ki a lelkemből, lenyűgözött a szerkezet okossága és egyszerűsége. Az ámulattól leesett az állam. Csak amikor a földszintre értem, majd leadtam a kártyám, és kiléptem az utcára, jutott eszembe, hogy teljesen körbe kellett volna mennem. És micsoda egy figura lett volna, ahogy a mindig zsúfolt földszinten, a fülkére várakozók egyszer csak meglátják a fejem búbját kibukkanni a tiltott zónából!

Sz. Tóth Gyula

Érettségi dolgozat

A történelmi írásbeli címe: Hogyan védjük demokratikusan Eger várát?

Először is, mi az, hogy engedelmeskedni kell a várkapitánynak? Ez kész diktatúra. A toborzás sem indult jól, nem tisztázták a védők bérét, sem a munkaidőt. Nyomban szakszervezeti csoportot kell alakítani, és megfogalmazni a követelményeket. Amíg a vezetés ezt nem fogadja el, nem veszünk puskát a kezünkbe. És az élelmezésről ne is beszéljünk, sok a krumpli, kevés a hús, egészségtelen táplálkozással ne várjanak kemény munkát. Jó, bor van, de csak a környékbeli vöröset adják, semmi olasz nedű – diszkrimináció. Egyáltalán, ki ellen harcolunk? Jönnek a törökök csapatostul, áramlanak befelé. Szegény bevándorlók, a jobb megélhetést keresve jöttek hozzánk, és mi így fogadjuk őket. Ágyúval lövünk rájuk, ahelyett, hogy befogadnánk őket. Ez nem humanitárius hozzáállás. Sőt, egyes asszonyok forró szurkot képesek önteni a feltörekvő szegény török legények fejére. Pedig már így is alig látnak, neves vezérük máris félszemű. Borzasztó. Aztán van itt egy kreatív őrült, aki tüzes kerekeket ötöl ki, hűséges párttársai le is gyártják, majd a tüzet lövellő kerekeket a gyanútlan tömegbe eresztik. Hullanak az emberek. A kerék ártatlanokat öl halomra. A védők hurráznak – semmi jóérzés. Tiltakozunk. Tüntetést szervezünk a várkapitány szobája elé, s addig nem megyünk el, amíg ezt a vandalizmust le nem állítja.

Közben egyre több török jelenik meg a várfalakon. Végre. Ezt talán a nacionalista védősereg is megérti. Mert vannak közöttük derék internacionalisták, akik tárt karokkal fogadják a berohanókat. Már ha túléljük, ha nem találja el őket lövedék, ha nem hányják őket kardélre. (A bomba, a járvány nincs tekintettel ideológiákra. Sajnos.) A helyzet tűrhetetlen: kevés a fizetés, teljes a káosz, itt nem lehet megélni, kimegyünk. Kivonulunk, „elhagyjuk a várost”. (Ez utalás egy híres magyar rockzenekar szövegére. Hogy még jobban feldobjuk a szöveget.) Az emberek kezdenek átszivárogni a török táborba. Mindez a jobb megélhetés reményében. Este a tábortüzeknél alkalom nyílik a csendes csencselésre. Olcsón szerezhetünk éles jatagánokat, mennyivel sikkesebbek ezek, mint a nehéz magyar kardok. Azért van mit tanulnunk a törököktől. Hírlik, ha győznek, itt maradnak egy jó ideig. Na, ez az, ez a jövő. Most már csak azon kell dolgozni, hogy móresre tanítsuk az egri vár kapitányát. Ilyen link szöveggel állt elő, s próbált ránk erőszakolni: **„Esküszöm az egy élő Istenre, hogy véretem és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem.” Meg hogy a vár, vagy a haza nem eladó.** Rövid-

látó. És klerikális. Egy irodalmi példával szeretnénk zárni a dolgozatot. Móricz Zsigmond főszereplője, a szerencsétlen kis Nyilas Misi, bárhogy is elbánnak vele, azt suttojja: „Légy jó mindhalálig!” Meg egy másik *A Pál utcai fiúkból*, a vézna nemecekernő is hogy végezte. Még hogy hősök! Lúzerek.

Hát ezzel megvolnánk. Ezt most nyílt levélben közzé tesszük, mert képes a tanár, hogy ne úgy értelmezze felfogásunkat, ahogy mi. Ami ellen máris tiltakozunk, javasolni fogjuk, hogy változtassa meg a nevét. Méltatlan hozzánk. A nyílt levelet föltesszük a „vészbúkra”, helyesen a facebookra – hadd lájkolják. Jó buli lesz.

Beadva: 2015. szeptember 4. 24 óra 00!

A sérvtelenség anatómiája

Időrendi látteleben

Mottó (baráti üzenetváltás):

(Ködöböcz Gábor):

„Erősen szurkolunk Neked és imádkozunk Érted, hogy komplikációk nélkül és flottul menjenek a dolgok. Bár esetekben mintha rutinműtétről lenne szó.”

– *„A jókívánásokat nagyon köszönöm. Ami a „mintha rutinműtétet” illeti, reméljük, és bízunk abban, hogy az lesz a sebésznek.”*

(Vincze Károly):

„Remélem, meg leszel elégedve a sebészeddel, beszéltem vele, kértem, hogy gondosan és kíméletesen bánjon Veled, ez napokon belül ki fog derülni. Bízunk benne!”

(Madarász Imre):

„Alig hihetem: Gyula és a betegség 'szembe-szavak', Te maga vagy a megtestesült életerő, lendület. Mielőbbi gyógyulást kívánok Neked!

– *Felettébb hízelgő, hogy oly életerőt tételezel rólam. Azzal nincs semmi baj, de senki sem sér(v)hetetlen.*

Sérvelünk

Autóval megyek a régi balatoni úton. Már elszoktam tőle, az autópálya gyorsabb. Budapestről kifelé a „fapados” hetest választom. Ahogy emelkedem a Kamaraerdő

felé, egyre ismerősebb a táj. Annak idején Pécsről is errefelé volt a be- és a kijárás. Diósd... Velence... Agárd... Bekacsintás Kápolnásnyék felé, a Vörösmarty Emlékház, az esti vendégfogadás, a Fűzfa Balázs szervezte-gondozta „Nagy versmondás” szép emlékei. A székesfehérvári elkerülők kicsit megtréfálnak: rávezetnek az autópályára, de le is lehet hajtani hamar, lefele menet Polgárdi felé, a visszaúton az agárdi kihajtónál. Odafele kellemes kirándulás volt a többórás út. (Másnap visszafele a meleg is beleerősített, a településekkel sűrű vonalon baktatóra kellett venni a tempót.) Széplakon kiváló pezsgő enyhíti szomjamat: francia, Elzászból való, száraz, dús-finoman zamatos. Ferenczy Jóska mesél munkájáról, sebészkedik a kaposvári kórházban, a helyi Seffer Magánklinikán, rendel Siófokon és Budapesten is rendszeresen, (hetente, havonta) egy-egy alkalommal. (A *'sebészkedik'*-re bizonyára összevonná szemöldökét, mint Balázs Géza íróbarátai, akiktől megkérdezte: ugye, ti írogattok? És a költők? Költögetnek? De Jóska érti a tréfát, mondhatnám, tréfamester, ha a helyzet adja.) És törvényszéki orvosszakértő, azt különösen szereti. És tanít. Jártas az orvoslás történetében, kurzust tart belőle, sajnálja, hogy a képzésből lassan kiszorul a tantárgy pénzforrás hiányában. Pedig hasznos, az egyetemisták szeretik a tárgyat. Sebésztörténeteket elevenít fel. Egy szerv megüti fületem: a sérv. Van egy gyanúm, megosztom a doktorral. A teraszról beljebb húzódunk, gyors tapintás: ez szépen fejlett sérv, mint egy alma, adja a diagnózist. El nem múlik, műtetre van szükség. Mivel nincsenek fájdalmaim, gondolkodhatunk a megoldáson. Engem elég sokszor műtöttek, már kisgyerekkoromban kezdődött csontvelőgyulladás, komoly fejjel az epe következett. De egy műtét mégsem egyszerű, szívom a fogamat. De ez nem érv. Ez sérv. Jóska, mint kiváló sebész rutinműtétnek tartja. Ezzel biztat. Fekszem elébe. Na, ez a kirándulás is jól kezdődik. Még alig érkeztem meg, s máris ott a közeli jövő egészségügyi projektje. (2013. augusztus 2.)

Véremet veszik

Műtetre készülődöm. Az október 8-ára kiírt sérvműtét előkészületeibe kezdtem. A tervezet április 29-én fixálódott, amikor Fekete Andrással, az Uzsoki Utcai Kórház sebészével, miután megvizsgált, a sérvet nyomósnak találta, megállapodtunk: szikéje alá fekszem. Többféle vizsgálat elvégzését javasolta, a szakrendelői kérelmet már a házi orvos írja fel. Karácsony doktornő és asszisztense, Bea, szorgalmasan gyártotta a beutalókat: hasi, mellkasi ultrahang, EKG, laborvizsgálat, teljes vérkép kimutatással. Ezek nagy részét a már ismert (és megszokott), jól működő Hermina úti rendelőben végzik el. *A rendelő szolgáltat,* írtam egy jegyzetben (lásd Tanári notesz 9. *Zászlós idők*, 2015. november 19.). Ha nem is szívesen, de nyugodtan megyek oda. Tudomásul kell venni: némi egészséget kell felmutatni,

hogy betegségünket kezeljék. Nyomban elindítom az akciót. Gyűlnek az időpontok.

De van ám más is. Az előkészületi sor fontos állomása a vastagbéltükrözés. A körültekintő orvoslás szerint ez a fajta műtét megköveteli, mondja a sebészorvos. Hiszek neki, ő fog műteni. Ezt a vizsgálatot az Uzsoki Utcai Kórház Gasztroenterológiai Osztályán végzik. Előbb meg kell találni az épületet a hatalmas udvarban. Igyekezniem kell, mert sűrű a látogatottság, jó előre be kell jelentkezni. A 16-os épület megfelelő szobájában leadom papírjaimat, s a folyosón várakozom. Kis idő múlva szólítanak. Egy fiatal doktornő, belgyógyász beljebb tessékel, majd kezében a kitöltött nyomtatványokkal, udvariasan sorolja a teendőket. Olyan a fogadás, mint amikor a bankban a tehetős ügyféllel tárgyalnak. Csak éppen nem ültetnek le. (Utólag jutott eszembe, tényleg, miért nem ültetett le?) Mutatja is, a papíron hol találom az információkat. Visszakérdezhetek, ismét, egész didaktikusan megy a dialógus. Barátságos a beszélgetés, a téma okán már-már intim, meghitt közelségbe kerülünk, nem beszélhetünk mellé. Azért rákérdezek a részletekre, hogyan történik a vizsgálat, és viccelődve kérdelem: nem fog fájni? Hát, nem lehet tudni, mi lép fel menet közben... mi is hozott anyagból dolgozunk, válaszol huncut mosollyal a doktornő. Örül, hogy nem sértődöm meg. Sőt, előadom, hogy tanárként, mi is ezzel szoktuk vigasztalni a csemete jövőjéért aggódó szülőket. Nevetünk. Egyre jobb a hangulatom, Már alig várom a vizsgálatot, ide visszajövök. Szeptember 23-án fogadnak. Számolom a napokat. (2015. szeptember 3.)

Gyomorrésen

Véremet már vették, ezt szeptember 3-án jeleztem. Éppen annyit, hogy a szükséges tételek alapján ki lehessen mutatni az állapotot. Annyira belejöttem, hogy újrátam. Különbösen is, jól érzem magam a Hermina úti rendelőben, ezt a tavalyi noteszkönyvben meg is írtam, még a vezetés tudomására is hoztam. Ne csak a rosszat hallják vissza, a panasz gyakori az egészségügyben. Ettől persze a tűszúrás még olyan, amilyennek lenni kell. De nem fáj. A vizsgálati eredménnyel nyomban felkerestem az urológust, kellemest a hasznossal. Ez a vizsgálat nem volt betervezve, decemberben szoktam kérni, de itt a nagy alkalom. Igen ám, de a PSA-vizsgálat speciális, csak az urológus írhat beutalót. No, újabb vérvétel, azzal irány az urológia, minden rendben. Már csak egy vizsgálat volt hátra a sérvműtéthez: a vastagbéltükrözés. Ezt még nem végezték rajtam. Pontosabban bennem. Különösebben nem érdeklődtem másoktól, akik már átestek hasonló tortúrán, mindenkinek másként fáj, vagy éppen bagatellizálja, nem akartam előre izgatni magam. A pontos előírások úgyis szabályozták az étkezést, a vizsgálat előtt tiltották is, teljes

diétára fogtak. Nem lehetett nem gondolni rá. És eljött a „fényes” nap. A kiírt időben fogadtak az Uzsoki Utcai Kórház 16-os épületében: Belgyógyászati Osztály / Gasztroenterológia – Endoszkópia.

A már ismert doktornő udvarias pontossággal elmagyarázta a menetet, nadrág és gatyale, felfeküdtem. A gyomor felé a végbélen keresztül vezet az út. Egy férfi orvos is megjelent, bemutatkozott, kezét fogtuk, a bizalom jele. Ketten végezték a műveletet, majd egy kedves ápolónő is előkerült, mintegy lefogásomra, ha nagyon ugrálnék, és mosolyogva bátorított: ez fájni fog. Fájt is. A csövet forgatták altestemben, keresték a körbehatolás útjait, módjait. A képernyőn feltárult eddig előttem ismeretlen belső világom, láttam a belek mozgását, feledhetetlen önismerteti percek. Nyilván a szakembereknek többet mondott a jelenet, mint nekem, mert néha újabb fehérköpenyesek is bekukkantottak, hátha valami újat látnak. Egy darabig követtem a cső útját, aztán már nem érdekelt. Más foglalkoztatott, más kerített hatalmába: a doktornő erőteljesen nyomta a hasamat, miközben nagy erővel levegőt nyomtak belém. A durranás szélén álltam, pontosabban feküdtem. Ebben az a jó, hogy nem lehet abba hagyni. És kidurranni sem. Ezt közölték velem, többször is, és folytatták. A feszítés érzése néha elviselhetetlen volt, hát a nyögésnek jajongás lett a vége. (Utóbb derült ki, Mari kint a folyosón azt hitte, nagy(obb) a baj.) A kezelők megértették, a csendesebb pillanatokban bocsánatot kértem. Azt nem is mertem megmondani, hogy közben a Miatyánkot mormoltam franciául – mit szóltak volna? Mintegy 25 percig tartott a menet. Eredményes volt, minden rendben, mondta a fiatal orvos, mehet a műtét.

Tulajdonképpen örülnöm kellett, egyrészt, mert végeztünk, másrészt, mert egészséges vagyok, műtétre alkalmas „panaszmentes”. Kicsit bizarr, de jó ezt tudni. Meg azt is, hogy milyen fontos a szervezetünk belső része, amit az ember szívesen elhanyagol, ha nem látom, talán nem is lesz bajom. Az agy, a szív és a belső szervek, a gyomor, a has, és más közeli a legfontosabb részei a szervezetnek, ezek működtetik az embert. Ujj nélkül lehet járni, de már egyéb belső szervek átültetése is „mindennapos” az orvosi gyakorlatban. Csodálatos az emberi szervezet, csodálatos az orvostudomány. Személyes tapasztalatszerzésre is jó volt a vizsgálat, a szükséges mellett, továbbképzésnek is felfogható. Végére is más vastagbélbe nem láthatunk, ha nem vagyunk belgyógyászok. Az iskolai tanításban hangsúlyos fejezetet kell kapnia a szervezet eme részének, illetve a kezelés módjának. Az alapos, figyelmes, szakszerű munkát megköszöntem, és görnyedten távoztam. Még több órán keresztül sajgott a táj, amolyan izomlázszerű fájást éreztem. No, már kicsit megsejthettem, milyen nagyszerűek a nők, a szülés csodálatos, és sokkal fájdalmasabb lehet, mint annak a kis csőnek a mozgása a „rendkívül kanyargós vastagbélben”, ahogy a jelentésben áll. (2015. szeptember 24.)

Sér(v)ülésben, de nem vértanúként

Készülök a sérvtelenítésre, bevonulok. Ismert: a sérvműtetre készülve egy sor előkészületi vizsgálaton „estem át”, a pálmát a vastagbéltükrözés vitte el. Minden rendben, egészséges vagyok, erről immár papírom is van, jelentések rólam – mehetnek a műtőbe. Jelenés: 7-én, szerda reggel 7 órakor az Uzsoki Utcai Kórházban. (Két éjszakás kaland bent, aztán több kint.) Néhány közeli jó barátnak jelzek, esetleg pár napig nem tudok gép elé ülni. A kaposvári orvosi stáb velem van. Ferenczy Jóska, aki elsőként diagnosztizálta a tünetet széplaki nyaralójuk teraszán, hosszas telefonbeszélgetésben praktikus jótanácsokkal lát el a műtét utánra vonatkozóan. Vincze Karcsi barátom, derék „Távorvosom” együttérzéséről biztosít, reméli, megleszek elégedve a sebészemmel, beszélt vele, és kérte, hogy „gondosan és kíméletesen bánjon” velem. Merthogy az illető sebész az unokatestvére, Fekete András, de ettől függetlenül, az eddigi vizsgálatok és beszélgetések alapján nincs okom kételkedni a gondosságában. No, ami a kíméletességet illeti, ez holnap ki fog derülni. Bízunk benne!

Valaki kérdezte, izgulsz? Nem izgulok, nem félek, nem is tartok tőle, erősen foglalkoztat, persze. Szoktam mondani (és magamnak mondogatni), kórházra szocializálódtam. Korán kezdődött, 4-6 éves koromban, amikor csontvelőgyulladás kezeltek a Pécsi Gyermekklinikán. Az ötvenes években ez újdonságnak számított. Szerencsémre Pilaszanovich Imre, a népszerű Pila bácsi rájött a gyógymódra. (2015-ben rendezték a Jubileumi 25. Pilaszanovich Imre Emlékelőadást Pécsen. Pilaszanovich Imre a pécsi gyermeksebészet megalapítója volt, mondta dr. Pintér András a 2013-as konferencián, akit ő a tanítómesterének tart. 2011-ben a nemzetközi hírű professzor 100. születésnapja alkalmából is volt megemlékezés.)

Anyám Kaszap Istvánhoz, az alig húszévesen, súlyos betegségben elhunyt jezsuita novíciushoz imádkozott. (Hogy miért éppen hozzá, azt csak később értettem meg.) Hosszan elhúzódott a gyógyulás, a kezelés, ami a későbbi fiatal és felnőtt években is vissza-visszatérő jelenség volt, 1972-ben, szekszárdi tanárságom első hónapjaiban beavatkozást igényelt. Ekkor gyors elhatározásból felkerestem Pila bácsit Pécsen, tanácsát kérve az elkerülhetetlen operációra vonatkozóan. A felidézett eset alapján felismert, Sólyomvári Nándor doktort ajánlotta Szekszárdon, a baleseti sebészet vezetőjét. Lábra álltam. 1991-ben újabb kórházi élmény: epehólyagműtét Budapesten, a Traumatológián, Érdi Antal sikeres beavatkozásával. (Majdnem minden nagyobb tartózkodási helyemen bejártam a kórházat. Még Leningrádban is feküdtem, igaz csak kivizsgálás céljából, dokumentum kellett a hazautazáshoz, ösztöndíjas félévemről egy hónap után. Csak a szegedi klinikák maradtak ki.) Szóval, nem izgulok. Ezeket a történeteket egyszer külön fejezetben meg kellene írnom, adózva a derék gyógyítók emlékének is. (Az emlékkonferencia

érdekes színfoltja lenne egy ilyen előadás. Ráadásul Pintér András, a sebészet volt vezetője is ismerős, a hatvanas években egy klubban pingpongoztunk, az NB-es pécsi Vörös Meteorban. Ő egyetemista volt, én középiskolás, ő a nagycsapatban játszott, én az ifiben. Az ötvenes évek elején Pila bácsi lánya, Ildikó gyakran benézett a karácsonyt is a kórházi ágyon töltő kisgyerekekhez.)

De ma is emlékezünk: az 1848-49-es forradalom és szabadságharc vértanúira. Az iskolában úgy tanultuk, tizenhárman voltak. Aradon igen, de előtte már három honvédtisztet kivégeztetett Haynau, a nagy nyugati szomszéd vérszomjas vezére. Magyarország miniszterelnökét, gróf Batthyány Lajost Pesten kivégzik. Furcsa, hogy éppen így jött ki, éppen most készülök kés alá feküdni. Mi az a műtét, s az azt követő fájdalom a nagy hazafiak bátorságához, példamutatásához képest. Ők nem csak vérüket, életüket adták a hazáért. Már csak ezért sem félek, bár erősen „foglalkoztat”. Meg az is, hogy elbuktuk a szabadságharcunkat. És a mostani időkben is honvédelem folyik. Nagy nyugati szomszédaink között megint sok a szinte vérszomjas, de mindenképpen vérlázító hangadó. Elég a vértanúkból. (2015. október 6.)

Sérvtelenül

Utolsó fogadás a műtét előtt, szerda reggel, pontosan 7 órakor. A betegfelvevőben egy ifjú hölgy ellenőrzi a vaskos dokumentumcsomagot, eligazít. A Sebészeti Osztályon kezelésbe vesznek, kórterembe visznek, csuklómra azonosító cédulát tesznek. A főnővér érdeklődik foglalkozásom iránt, majd franciául bemutatkozik, akár indulhat a nyelvtanfolyam. Itt más a tantárgy, elmagyarázza a teendőimet. A fertőtlenítő tussolás után beöltözöm, „lengye magyar”, ágyamra fekszem, karomba langyos folyadékot vezetnek, infúzió, nyugtatás, tisztítás. A négyágyas kórteremben a két betegtárs megértőn csöndben van, elfordulnak, láttak ők már ilyen. Mari elrendezi a hozott holmit a szekrényben. Igyekeznem kell, itt percnyi pontosan peregnek a dolgok. Benéz Fekete doktor, kézfogása, mosolya biztató. A copfos betegszállító fiatalember egyezteteti számomat, nevemet, megragadja ágyamat, és kital. Szlalomozva suhanunk a homályos, szűk folyosókon, az ágy nem koccan a falhoz, ügyes teljesítmény ezen a posztszecessziós terepen, udvariasan kikerüli a falhoz lapuló főorvost, igyekeznem kell – élményutazás, csak beutaltaknak. A lifttel vegyített utaztatás a műtő előterében ér véget, szőrtelenítő borotválással. Itt zöldköpenyes alakok jönnek felém, arcukat maszkaró takarja. Félelemre semmi ok: bemutatkoznak, a női hangok, a szemek fénye nyugalmat áraszt. A barátságos légkört fokozza, hogy a zöldköpenyesek között érzékelni vélem orvosomat, kezével jelzi, ő az, és érkezik az altatóorvos, akivel kezünk fogunk.

A kórteremben ébrednek, kissé kába vagyok, de nem fáj semmim. Mari mosolya

is arra utal, hogy műtétileg rendben vagyok. Na, ez is megvan. Két óra kimaradt a fejemből, éppen a lényegre nem emlékszem. Mindenkinek más a lényeg, az orvosi csapatnak, hogy sikerült a beavatkozás, nekem, hogy kint vagyok. És megint emlékezem. Kell egy ilyen fejezet az ember életében. A testen belüli történések mozgósítják a fejet. Az operáció meditálásra ad alkalmat. Kis reparáció. Ránk fér. Megújulunk. Egy darabig. Előzetesen két éjszakás kórházról volt szó, délután közlik, holnap hazamehetek. Valószínűleg szervezetem egészség-állapotmutatói alapján engedtek ki a műtét utáni napon. Lábadozom, tehát írok. (2015. október 8.)

Gyógyítástechnológia

Sanyi barátom is kórházba készül, előbb-utóbb műtve lesz. Kicsit fél az ilyen nagy rendszerektől, elvész benne az ember, mondja. Ezen a szálon is végiggondoltam esetemet, volt rá időm, a műtét utáni napon már fogott a tollam.

A betérő (nem vendég) láncszem a gépezetben. Egy nagy rendszer idegen, zavaró, a hirtelen bekerülő nem érti a működését. Ráadásul tehetetlen. Az a fő, hogy a rendszer működtetői értik a dolgukat. A kórháznak, a gyógyításnak megvan a technológiája. Minden ponton szaktudás, különböző fajta, eltérő minőségű. Betegként én is a rendszer része vagyok, beteg nélkül nincs szükség a rendszerre. A technológiában fontos, nélkülözhetetlen láncszem vagyok, körülöttem forog a gépezet: elővizsgálják, felvesznek, dokumentálnak – műtétre alkalmassá nyilvánítanak. Nincs kétségünk, ezért jöttünk. A sorozat folytatódik: újra kikérdeznék, bemutatkoznak, felvilágosítanak, ágyra fektetnek, bekennek, kitolnak, betolnak, csepegtetnek, megvágják, betakarnak, ellenőriznek, döntenek – elbocsátanak.

Hány ember vett körül betegesetem okán? Kis adminisztráció: házi orvos, asszisztenssel (2), laborvizsgálat, vér – felvevő, szűrő, elemző, kiadó (4), hasi – felvevő, asszisztens, vizsgáló (3), EKG (1), PSA (2), vastagbéltükrözés (4), betegfelvétel – előzetes, műtét előtt (2), altatás-felvétel (2), műtés – sebész (1), altatás, asszisztencia (4), nővérek (4), műtős (1), záró adminisztráció (1) Összesen: 31 fővel kerültem személyes összeköttetésbe. Plusz a napi kétszeri konzílium több fővel. Egy-egy személy több szerepben, többször is megjelenik. Ki a főszereplő? Hát én, több szerepben: bejelentkező, vizsgálati alany, befekvő, műtött – a beteg, aki gyógyultán távozik.

A gépezet gondoskodik rólam, számon tartanak. Van ugyebár a főtevékenység, az orvosi beavatkozás, a műtét, a hozzávaló szakértelemmel. És jönnek a kiegészítő és a feltételi tevékenységek. Maga az épület belső tere, a benne járás (az Uzsokiban ez különösen furfangos), a technikai berendezések, a műszerezettség, a személyi „állomány” – képzettség (adminisztrátorok, nővérek, műtősök,

asszisztensek, takarítók, beszállítók, biztonságiak), a személyes hang, a hajtásba beleférő csöppnyi udvariasság. A tiszta kórteremben képek a falon, tájkép-reprodukciók, fatornyos faluk, erdők, ligetek, színes esztétika, nyugtató hangulat – a fekvőnek nyitja a perspektívát. A különböző jellegű tevékenységek szervezeten összefonódnak. Kezelnek, de nem *lekezelnek*. A személyzet kulturált viselkedése, az *egészséges* emberi hang segít, hogy a páciens megőrizhesse személyiségét. Mert abban a helyzetben olyan tehetetlen, kiszolgáltatott, elveszettnek érzi magát. És ha még rá is játszik, ha felvesz különböző betegszerepeket: jajgató, önsajnáló-önsajnáltató, elhagyja magát, akkor nem könnyíti meg a saját helyzetét. (A betegszerepekről a kórházi személyzet tudna sokat mesélni). A páciens nem „személytelenedik el”, az iránta megnyilvánuló tisztelet nyugtatja identitástudatát. A hangulat, a biztonságérzet a reális gyógyulás esélyét adja.

Mindent egybevetve, az egyén megnyugodhat, a rendszer megnyugtatóan működik, aki oda bekerül, az ki is kerül, így vagy úgy. Olykor csak holtan. De az nem – mindig – a nagy ellátó rendszer hibája. A saját rendszerünkhöz nekünk is van közünk. S így teendőink is. Így lesz immár *gyógyulástechnológia*. Ez a rendszer-szemléletű összegzés zárja a kórházi kalandot, az egészségügyi túrát. Szóval, ne félj, Sanyi! (2015. október 9.)

Varratmentesen

A kórházi zárójelentés passzusa szerint, immár sérvmentesen, időben megjelenek az Uzsoki Utcai Kórház sebészeti ambulanciáján: ellenőrzés, varratkiszedés. Fekete András ügyes kézzel szedi a varratokat, kicsit sziszegek, de csak hogy érezzem, mennyire tisztelem munkáját. Rendben talál, s csak óvatosan, lát el útravalóval. Mi lesz az úszással? Sokat kihagytam a Széchenyiben. Az operációm hevében leeresztették az úszómedence vizét (nem én intéztem, s nem a kedvemért). Azóta feltöltötték, lesz mit pótolnom. Az orvosi tanácsra mellőzni kell a pillangóúszást. Rendben, soha nem tudtam pillangózni. És vigyázni kell, nehogy elessek. Hát, néha-néha megbotlik az ember. Majd igyekszem. Egyelőre a törzshajlítással végzett cipőfűzést gyakorolom. Tehát, akkor félre bánat, félre bú, marad régiben a víg magyar élet. De már nem lesz ugyanaz, ami volt: varrat- és sérvmentes. (2015. október 14.)

M. Fehérvári Judit

Utópia

Eloolvastam néhány tanulmányt, így most megírom azt az esszét, amely az én interpretációmban próbál bemutatni egy jelenséget, majd elküldöm e-mailben, hogy nyomtatásban is megjelenhessen. Az előbbi mondat jelenleg a számítógépemen található. Egy üzenet. Ez az üzenet azonban telítve van információkkal: egyszerre található benne a múlt, a jelen és a jövő: az írás- és olvasni tudás természetessége. Nincs a valóságban tárgyilag megfogható nyoma (Hacsak nem nyomtatom ki!), de manuális jele a kezemnek sincsen. Megnyomom az *elküldés* gombot, és azonnal megérkezik a szöveg, nem szükséges már beletetoválni egy kopasz fejbe, tintát venni, borítékba zárni stb. Világosan látszik: ma már az üzenetek átadása azonnali folyamat. Ellenben a tartalom formája megváltozott, egyfajta új nyelvet kapott: OMG, J, LOL, pill stb. A *chat*, az *sms* azt követeli, hogy a legrövidebb időn belül reagáljunk. Így rövidítünk: idegen szavakat köznyelvesítünk (és azt is rövidítjük). A számítógépes karakterek megértéséhez az agyunk melyik részét használja? A jobb, azaz a képzelet, a kép agyféltekét? Ha ez így van, akkor a mai internetes írás egyfajta technikai kép? A Vilém Flusser által említett technoképzelet idáig terjed vagy innen indul? Új képi műfajok jelennek meg az internet hatására, például a mémek egy csoportja. Alapjában az internetes mém egyszerűen egy digitális fájl vagy hiperhivatkozás. A tartalom állhat egy módosított vagy módosítatlan képből vagy animációból és sok másból. Egy internetes mém maradhat állandó, vagy megváltozhat az idők során, véletlenül a rá irányuló kommentár, imitációk és paródiák hatására, vagy akár a rá vonatkozó híradások gyűjtésével. Egy internetes üzenet digitális, és valamilyen információt tartalmaz. Nem válik el a kép és a szó. Egymást jelentik, helyettesítik. Ha kell, a szó írja le a képet és fordítva. „*Hamarosan be fog állni az a bizonyos George Orwell-i 1984-es totális diktatúra, és majd elkészítik évről évre az »újbeszél« szótárt, ami egyre rövidebb és egyre kevesebb szót tartalmaz.*” Fogalmazta meg a jelenség lényegét egy nyelvészeti konferencia előadója. Ez lenne az utópia? Egy cyber-térben fiktív jellemek fájlokban, karakterekben kommunikálnak?

Mindez abból indult, hogy az ember nem akarta többé a látványt lefesteni, hanem saját témák után vágott. Ehhez viszont elengedhetetlen volt az opsziszkópia (látás látása) kezdete, a gépek, amelyek látják, hogy hogyan látunk, elkészültek, s csak egy lépés volt innen a mozgóképig eljutni. A mozi a mozgás írott verziója; csupán egy gép, amely a mozgást szimulálja a szem számára. A 19. században mindent feltaláltak, a 20. század ezeket tömegkommunikációvá alakította, ehhez pluszban még fogyasztóivá is tette. Végül a kibernetika: gépek, amelyek az észlelés folyamatát utánozzák, gépek, amelyeknek receptoraik és effektoraik vannak, végül pedig olyan gépek, amelyek képesek az információ befogadására és annak visszatáplálására a környezetükbe. Agy mint

gép. Számítógép. Az információ virtuálisan tárolódik. Mi pedig, ahogyan Paul Virilio mondja: fokozatosan elbutulunk. *„Az emlékezet tartalma a felejtés sebességének függvénye. Sajátos ritmus áll fenn az elsajátítás és a felejtés között. Az új technikai eljárások azonban annyira felgyorsították az információáramlást, hogy a memorizálás ideje egyre rövidebb lesz.”*

„Minden önmaga ellentétéből jön létre” – mondja Arisztotelész. Az Isten megteremtette az embert, és az ember Istenné válik. Az ember megteremti az internetet, és az Istenné válik felette. Következtetek erre. A világháló virtuális paradicsomokat hoz létre, elhelyezi az embereket és beszippantja. *A cyber-teret bizonyos szempontból talán az utolsó gyarmatbirodalomnak is tekinthetjük. Mert mit is teremtünk az internettel vagy a cyber-térrel? Egy új terjeszkedési területet.*¹

Az 19. század végén mindenhol síneket raktak: vonatpályák épültek, ugyanez történt a 20. században csak éppen kábelekkal: az emberek bekábelezték a világot, ma pedig a wifi és egyéb rezgések, hullámok töltik meg a levegőt. Felépíthetjük magunkat, új identitást kaphatunk, álneveket használhatunk. A nemet négyféle szempont szerint határozhatjuk meg: társadalmi, genitális, mentális és szaporodási. Úgy tűnik, ehhez a csoportosításhoz hozzá kell lassan jönnie a cyber vagy valós nemnek. Az empatikus és a rendszerező agy mellett meg kell jelennie a mesterséges agynak.

*A 20. század utolsó évtizedei a káosztudomány jegyében teltek. Benoit Mandelbrot, a káoszelmélet klasszikusa arról számol be, hogy „a legszabálytalanabb adathalmazokból váratlan fajtájú rend világlott ki.” Talán ennek a mindenségire kiterjedő mintavételnek köszönhetően derült ki számára, hogy „a világ szabálytalansága minduntalan szabályosnak bizonyul.”*² Tény, hogy az entrópia növekedésével nő az információ is. A rendezetlenségből tudunk következtetni, információkat kapni. Az információs társadalom elvének egy problémája van, hogy nem jöhet létre könnyen megállapodás a kifejezés definíciójáról, hiszen az nem csak a művészeteket, a szövegeket, az ábrákat és a tudományos elméleteket, hanem a hazugságokat, trivialisásokat, magánleveleket, hibákat is tartalmazza és így tovább. Az információ a káosz növekedésével növekszik.

A művészet mai szerepe a társadalmi helyzetek, viszonyok, logikus, demokratikus helyreállítása (ha egyáltalán beszélhetünk helyről). A művészet az utópiában hisz, ugyanakkor egyfajta disztópia felé tartunk, evezünk. A művész által felvázolt világ megtisztult a hatalomtól, a rendszert gyökerestül újraértelmezi, ahogyan az azt alkotó, abban élő embereket is. Persze ez is utópia. A kritikánál tartunk. A problémamegoldás még nem érkezett meg. Csak a felismerés. *„A III. világháború információs gerilla-háború lesz”* – mondja Marshall McLuhan. Információ. A köztéren. Felvetődik a kérdés: a fizikai valóság és a cybertér is tér. Az internet, a „háló” közösséget, virtuális életet,

¹ Paul Virilio

² Tillmann J. A.: Helyettes észlelő. Bill Viola: He Weeps for You

akár több identitást rejt. A technika is messze túlhaladta a „keretezett kép lóg a falon” művészetfogalmát. Az élmények, a vizualizáció, de a kritika sem áll meg a fizikai életnél. Túllép: hacktivizmus, DIY, taktikus média. Peter Weibel azt írja, hogy a következő évtizedben meg kell próbálnunk a képet olyan rendszerré alakítani, ahol a megfigyelő csupán egy pont, a rendszer-kép, mint a háló egy csomópontja. Véleménye szerint az egyéni élményfeldolgozás nem helyes út, ami igazán perspektivikus, az a kollektív megélés, átélés, beleélés. Ami út tud lenni, az nem a laptop és ember összenőtt viszonya, hanem a közösségé. Ez a nézet szintén az aktivizmust hívja életre és a kérdéseket. Hogyan alakítsunk ki közösségi vagy kollektív identitást anélkül, hogy gyanakodva tekintenénk azokra, akik kívül rekednek e közösségen?

A modern történelem összefoglalható négy fontos pontban: nem rekurrens, hanem lineáris (Persze, ez az állításom is erősen megkérdőjelezhető...). A történelemnek az ember az alanya és nem az alávetettje, az egész emberiség az alanya. A múlt végül elveszíti példaszerűségét. Mindenki művész. Közösségi tudás az interneten. A közterek szabadok. Az irányítás megszűnik. Kollektív létezés. Utópia. S hogyan viszonyul mindezekhez az emberi psziché? No, ez is utópia, mert immár nem mindig képes befogadni, tárolni, megtalálni azt az információáradatot, amely rá zúdul, s, anélkül, hogy tudatában lenne, akár több személyiséget is magában hordozhat egy egyén attól függően, a valós életben vagy a világhálón kommunikál-e. Mindez pedig óriási veszéllyel járhat az emberiség lélektani és erkölcsi fejlődésére is.

Forrásjegyzék

- Vilém Flusser: Képeink
- Linke, Detlef B.: „Az agy az üzenet és nem a médium.” A médiumok neurológiája
- McLuhan, Marshall: A Gutenberg-galaxis. Bp., 2001. 319–331., 13–22. o.
- Tillmann J. A.: A megalit, avagy a nagy attraktor
- Tillmann J. A.: Helyettes észlelő. Bill Viola: He Weeps for You
- Virilio, Paul - EZREDVÉGI BESZÉLGETÉS PAUL VIRILIOval, 2000. 1997/9.
- órai jegyzetek
- Peter Weibel: Az intelligens kép
- A gyakorlattól a diszkurzuszig-
- Grant Kester: Életképek- A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben
- Judith Halberstam: Technotópiák. Transznemű testek reprezentációja a kortárs művészetben.
- David Garcia és Geert Lovink: A taktikus médiumok ábécéje.

Both Balázs

Szabó Lőrinc emlékezete

Tegnap még hallottam a hangod.
Sírtál, én fogadkoztam.
Kivel szólhatnék még rólunk?
Némaság fogad a templomban,
nincs válasz itthon, se munkahelyen.
Negyvenhárom nap áll előttem.
Vezeklő övem, szőrscuhám
kettőnkért felöltöttem.

Megint egy napot elnyelt
az idő feneketlen kútja.
Ad-e valaha enyhülést
kínzó szomjúságunkra?
Ha ész, hit, morál mondja ki,
kőbe vésve az ítélet.
Csontkarjaimmal a föld alatt is
átölelnélek.

A boldog órák közül
egyre fényesedik az emlék:
hajadon a déli nap ragyog,
valamit mondani szeretnék.
És vasárnap reggel a temető.
Lombokról hull a madárdal.
Kőkorszóban rózsa-láng;
játszik az élet a halállal.

Michelangelo: Mózes (1517)

Ötszáz éve feszíti kőizmú bicepszét
a sarutlanul égő csipkebokrot látott,
s hirdeti azóta: az egyetlen fenség,
aki alkotta a bokrot, a hegyet és a lángot.

Mert erő szunnyad e mozdulatlan testben,
mellkasa robusztus márványfalán,
de látni jól, hogy legyőzhetetlen
a véső - faragta szobormagány.

Figyelj a teret betöltve dörgő csendre:
íme a parancs, szíved legyen a tábla.
Itt ülne még, ha emlékezhetne
a tagadás sok évszázadára?

Balatoni négysorosok

Lacus Pelso

Mikor Szigliget felett letúnt a nap,
talán itt nézett szét távoli birtokáról
a mézes gyümölcsű cseresznyefa alatt,
egy hazavágyó római szenátor.

Badacsony, Szegedy Róza ház

Hegyoldalban a présház. Fehérlő, hűvös falak.
Szikkadt szőlőágba mohó láng harap,
füst alatt ízesül a nyárdéli ebéd.
Odabent lúdtoll, papiros serceg: Kisfaludy írja a regét.

Nemesgulács, Tücsök tanya

Muskátli vérpirosa, tőkék zöldje a lankán,
jobbra Béla vára, balra Badacsony -
A lángfolyamból, amit égetett a vulkán,
dúsan termő élet nőtt e talajon.

Szénási Ferenc

Múzsák

– Elárulom neked – tágítja buta kis fejemet gyöngéd tanítómesterem –, mi az én legnagyobb írói bravúrom. Hőseim, még a tőlem idegenek is, megszólalásig hitelesek. – S mint aki nem kétli, hogy lesem minden egyes szavát, példával is siet előhozakodni; homlokráncolásán látom, hogy a legkülönösebbet keresi.

Villámgyors számvetést tart, majd afféle hangoskönyv-stílusban, épülesemre szolgáló választékos nyelven egy újabb „hogyan készült”-elbeszélésbe fog, kismult homlokkal meséli, miképp álmodta meg régebbi, nagy sikerű regényének érzékek nélküli hősnőjét, messze távolodva szenvedélyes kedvenceitől. Egy nyári reggelen a dolgozósarokban, határozza meg epikai hűséggel az időt és a helyszínt, szokás szerint odaparancsolta magát íróasztalához, mert nagy elődeitől megörökölt egy aranyigazságot: prózáirónak elegendő az elszánás, ha leül és kitartóan töpreng, előbb-utóbb ráköszön a termékenyítő gondolat. Nála ugyan ritkán válik be az üdvözítő módszer, de tiszteletből, hagyományból vagy tán babonás rítusként mégiscsak követi; különben is, bármiféle munkát végezzen az ember, nem árt, ha alaposan ráhangolja magát.

Fülledt reggel volt, teszi érzékletessé is a leírást, annyira mindenképp, hogy a szellem emberének (neki) mentségül szolgáljon, miért nem képes dolgozni. Önkéntes szobafogságából a szabadba vágyott, ösztönösen ki-kipislogott a házak közötti fás-füves térségre, de mindannyiszor keserűen elvonta a száját, ma sem tudja, hogy azért-e, mert csak sárgálló, megperzselt földdarabkákat látott, vagy mert a meddő töprengés kissé lehangelte. Mindenesetre tekintete egyre inkább a határtalan égbolt felé kúszott, folytatja líraibb hangra váltva, végtelenjétől remélte a várt sugallatot. S amint lassacskán fölfelé pillantva végigpásztázta a sűrű házfalakat, egy ablak mögött nőalakot vett észre. Az épp oda tűző nap áthatolt a ritkás függönyön, így hát jól láthatta, hogy a nő tetőtől talpig meztelen. Nem volt már fiatal, és nem volt szép sem, lopott látványa azonban még az ő kényes férfiszemét is fogva tartotta (erotikus élményeiről mindig szívesen beszámol). A testkontúrokat ugyan kissé szögletesnek, kissé aránytalannak ítélte, a két combot furcsán redőzöttnek és vastagabbnak is a kelleténél, a csöppnyi bimbójú két mellet pedig tenyérbe is alig foghatón ernyedtnak, az együttes hatást mégsem becsülte le. Sőt, egyenesen úgy gondolta, hogy ha a nagy ötlet egyelőre elkerüli is, mégiscsak itt van egy kívánatos téma, örök és mégis megunhatatlan témája: a női test, az érzéki szerelem. Miért is hagyná veszni? Csak egy kis átélés, egy kis alkotói fantázia kell, s ha valamicskét élményei gazdag tárházából is hozzácsippent még, az áhított mű könnyedén megfogán.

Csakhogy, mint oly sokszor tapasztalhatta már, alkotói válság fogságából az írói lélek nem könnyen szabadul, kivált ha hosszan bénította már a munkaképtelenség; ezúttal is visszahúzták a tétlenséget igazoló érvek: beérheti-e rutinmegoldással, nem válik-e egysíkúvá féltett életműve, nem fogják-e monomániás jelzővel illetni a lapok sótlan és álszent kritikussai? És ekkor úgy döntött, hogy másokra cseréli a nőt.

Hisz érzeki vágyakról, lángoló szenvedélyről beszélt ő már írásaiban eleget. Itt az ideje, hogy valami átszellemültebbéről, valami éteribbről is szóljon. Például lemondásról, aszkézisről, másoknak áldozott életről. Vagy a korszellemhez jobban igazodva: modern női szerepvállalásról, az öntudatra ébredő nő nehéz küzdelméről. Vagy végképp napjaink felé fordulva: korunk nagy exodusának súlyos kérdéséről, a középkori létből a modern világba csöppent nő helykereséséről. Választhatna tán hősnőnek egy nálunk élő arab feleséget, aki hidzsábot, csadort vagy burkát visel, két lépéssel férje mögött ballag, s közben egyenjogúságra törekszik. A megannyi új lehetőség egyre inkább föllelkesítette (s még azt sem zárta ki, hogy új és új ötletei mégiscsak az örökölt módszernek, vagy talányosabban: a babonás rítusnak köszönhetőek), s végül a legidősebb változatnál maradt. Megalkotta élete első érzékietlen nő hősét, még a föl-fölvillanó szikrákat is kiűzte szeméből, nehogy vágyakat kelthessen az átélésre hajlamos olvasóban meg a többi szereplőben.

A kisregény elkészült, s irodalomra alig fogékony korunkban szokatlanul hangos sikert aratott. A kritikusok sűrűn emlegették a szerző (az ő) bátor témaválasztását, nem győzték dicsérni jellemformáló vénáját, hősnőjének életből vett, páratlanul hiteles alakját. A leghitelesebbet minden addigi regényének alakjai közül. Ő eleinte elnézőn mosolygott, mert abban a szemérmes hitben élt, hogy mi tagadás, picikét blöffölt, ám a rajongó kritikák olvastán lassan-lassan tudatára ébredt, hogy az igazi írói nagyság épp az ilyen szemfényvesztésekben rejlik. Aki a valóságot a maga hiányában tudja ábrázolni, aki nem létező hőst, nem létező tájat, sosem volt eseményt képes valóságghűen leírni, az jó okkal mondhatja magáról, hogy ihletett író. Milyen egyszerű volt megrajzolni addigi nőalakjait! Csak föl kellett idézni egyik-másik szerelmi kalandját, s szolgálaián átmásolni a szereplők arcvonásait, legfőljebb itt-ott kellett rajtuk módosítani, hogy gálánsan titkolja, ki a mintaadó. Tág orrcimpából így faragott pisze orrocskát, vastag, húsos szájából vékony metszésű ajkat, széles csípőből karcsú derekat. Most viszont, a kisregényírásnál, amikor a sosem tapasztaltból, a pusztán semmiből kellett kiindulnia, tollához méltó próbával szembesült. Formát adni egy elvekre lepárolt, örömeiről mit sem tudó, ismeretlen lénynek, érzékietlen testet alkotni, úgy, hogy még szikra se villanjon a tüzes pillantásra rendelt szembogárban, nos igen, ez igazi írói feladat volt.

– És mondd, azt az ablak mögötti nőt később viszontláttad-e még? – Csacska kérdés volt, kell-e mondanom, nyomban meg is bántam, amikor föltettem, mert

rögtön belém villant, hogy kicsinyes női gondolkodásra vall: a valóság hiányzó, de lényegtelen részletét firtatja. Buta kis fejemmel is fel tudtam én fogni, hogy annak a nyár reggeli történetnek csak a kezdete játszódik házak-ablakok földi világában, folytatása sokkal emelkedettebb régióba, a művészet magasába visz. Szám azonban (mondjam-e, hogy ez is gyarló női tulajdonság?) előbbre járt gondolataimnál. Csakhogy a tanítói bizalomra nem szerettem volna méltatlanná válni, lázasan ke-restem hát, miképp vághatnám ki magam. És ekkor, mint korábban is már any-nyiszor, kiderült, hogy a csacsckaság nem sejtett bölcsességet is takarhat. Mert ne feledjük, hogy a lényegtelen női kérdéseket nemegyszer a lényeglátó női ösztön hívja elő. A valóság hiányzó részlete most nagyon is segítségemre sietett, javamra fordította ügyetlenségemet. Visszarévedésből ocsúdó kedvesem ugyanis nemcsak annyit felelt, mintegy mellékesen, hogy igen, ablakában meztelenül vagy az utcán felöltözve többször is látta még a nőt, hanem mosolyogva, mintegy a művészi magaslat igazolásául azt is hozzátette, hogy egyszer lakhelyüktől távol, nem várt helyen pillantotta meg: éppen egy magánképtár ajtaján nyitott be.

Én, aki nem követtem őt a fennkölt szárnyalásban, a földön maradottak olcsó realizmusával csaptam homlokomra: modell, aktmodell. Szereti a munkáját és szereti a testét; megnézi, hogy mutat a vásznon, ruhátlanságát pedig otthon is élvezi. S ha gondolataim előbb álmatagon szavaim mögött kullogtak, most ébe-ren előresiettek, s útját állták a megfontolatlan szavaknak. Mert fenti világokban járót nem illik a földre visszaráncigálni, avagy konkrétan: művészlelket sose józaníts ki. Ha értettem is már szerető mesterem legkülönösebb írói bravúrját, tanultam előző bakimból, és tapintatosan hallgattam. Nem próbáltam betáplálni az ő sokkal okosabb fejébe, hogy az a hidzsábos-csadoros-burkás hősnő valójában nem idegen tőle. Nem idegen régi, szenvedélyes kedvenceitől. Sőt, mondhatnánk, hogy álruhába bújtatott rokonuk. Hisz érzéki hősnői is mind álcázott lények, pi-sze orrocskával, húsos ajakkal, karcsú derékkal leplezte őket. Erotikus modelljeit is megmásította, rejtjelezte. Nincs hát abban semmi különös, hogy testben-lélek-ben másnak szánt, állig begombolt hősnőjét is méltó párjukról, egy aktmodellről mintázta meg.

Zsirai László

Eltévedt pofonok

Tanári fül számára megszokott a folyosókon zsbongó zshivaj. A faliújságok, a falra helyezett gyermekrajzok, szemléltetőeszközök éjszaka pihenhetnek csupán az iskolák kriptacsendjében. Tanórak idején sem tökéletes a nyugalom, hiszen egy-egy magyarázat, egy-egy felelet hangjai kicsengenek a folyosókra. Hol tompábban, messzebről alig hallhatóan; hol erősebben, közelebről tisztán érthetően. A legeléesebbek ebből a szempontból az énekórak, a kóruspróbák. Olyankor gyakran száll ki a kulcslyukon, ajtóréseken a gyerekek ajkáról induló, élénk dal. Senki más nem tud annyira felszabadultan énekelni, mint a gyermek, aki nem szorong. Sivalkodik a furulya, sírdogál a hegedű, táncolnak a zongorakalapácsok, de az ének az más. Az emberi torok kétségtelenül a legcsodálatosabb hangszerré képes fejlődni, ha elegendő ideig gyakorolják játékos viselkedését. A lélek tornáztatása fejeződik ki a dalban, az éneklés az összpontosított jellemalakítás legpontosabb eszköze.

Semmi máshoz nem szükséges annyira természetes, szinte rezzenéstelen fegyelem, mint a muzsikához. A pódium nem tűri a gyenge idegállapotot. A zene hatásának kizárólagos haszna, hogy elárad az emberi lélekben. Ahhoz, hogy ezt a feladatát teljesíthesse, hogy a muzsikusként dalból lehessen a lelke, kifejezetten edzett harmóniával kell rendelkeznie annak, aki az előadó-művészet tárházának teljes birtokában a zeneértő közönség szórakoztatására vállalkozik. Nem, nem tévedés. A komolyzene, a klasszikus dallamok megszólaltatása, a zeneszerzők gondolatainak, zenei mondatainak tolmácsolása is szórakoztatás, csak elmélyültebb eszmék-érvek hullámain kelti. Kibányássza az ember legrejtettebb agyzugaiból a szívet melengető lélek örömteli boldogságát vagy bánatokkal küzdelmes megnyugvását. Olykor egyetlen darabbal képes kifejteni áldásos hatását, a vigaszt. S képes megteremteni azt a lelki egyensúlyt, amit harmóniának neveznek.

A zene szavai az érzelmekhez beszélnek.

Az esti operaelőadás dallamai áradtak még a folyosó ablakmélyedésének párkányához dőlő ügyeletes tanítónő füleiben. Verdi taktusai dobogtak még a szívében, szemben a világ felhalmozódott, érthetetlen szünetjeivel. Azokkal a disszonáns jelenségekkel, amelyek teljesen feleslegesen borzolják az emberi életet. Beethoven békére nevelt minden szimfóniájával, Schubert szintén a nyugalmas lét fontosságát éljenezte dalaiban.

A tanítónő egyszerre figyelt befelé és kifelé. Lelkét simogatták az este hallott dallamok, de azonnal észlelte, ha tízpercben szokatlanul megváltozik a folyosó zsbongó zshivaja. Hirtelen, mintha csikók vágójának szele csapta volna meg. Rájuk is pirított az eszeveszetten száguldozó gyerekekre:

– Szelídebben, fiúk! Ez iskola és nem lóversenypálya – nyilatkozta ki, majd kissé megnyugodva vette tudomásul, hogy az egyik „kiscsikó” megállt, és a falnak támaszkodott. A másik azonban csak rövid időre szelídült meg az intelemtől, s néhány perc múlva a folyosó végéről száguldott az osztályterem felé.

A tanítónő későn vette észre a falnak támaszkodó fiúcska hirtelen kilendülő lábát, de a száguldó gyerek sem számított erre az alattomos akadályra, s a lefékeződés következtében úgy vágódott a padozatra, mint az autók biztonsági próbáján a kísérleti bábúk. Ám, míg a bábúk mindig némák maradnak, akár a só a zsákban, akár a szó az ámulattól vagy döbbenettől meglepett szájban, az eleső gyereknek először a karja szólalt meg. Hallatszott a védekező tartásból kilettyent csont repedése, a szilánkok borzalmas kórusa, ahogy a csont törik a tehetetlen testtömeg súlya alatt. Rögtön félelmetes csend töredék szünetjele következett, s ahogy a járólapokon fekvő fiú fölé hajoltak, úgy szakadt fel torkából, a baleset benuháztánál börtönéből kiszabaduló zokogás, mint a visszavonhatatlan felismerés: bal karját nem bírja emelni, csuklója, tenyere és ujjai nem akarnak engedelmessé válni, tehetetlenül fekszenek mellette a hideg cementlapokon.

A tanítónő tudta, hogy nagy a baj. Azonnal hívatta a mentőket a portással, s rögtön kiosztott kiadós pofonnal torolta meg a tanítványán esett vétséget. Legjobb tanító a hirtelen gerjedt harag, mert az indulatot nem minisztériumi irodákban formált előírás diktálja, hanem a nevelés szándékának mindenre kiterjedő és mindent lebíró parancsa. A rossz ne nyerjen jutalmat! A pofon felkiáltójele még időben kiverheti az elkövető fejéből, hogy ugyanazt a gaztettet máskor is elkövesse. A többi gyerek szintén tanulhatott az esetből, bár tudták, hogy a sérült kisfiú sem véten a balesetben.

A mentők hamar megérkeztek, sínbe tették a törött végtagot, és siettek kórházba szállítani a sérültet. A pofon híre hamar terjedt a gyerekek között. A tantestületben is. Makarenko rémét emlegették néhányan, de az igazgató csak annyit jegyzett meg okulásul a tanítónőnek az eset után:

– Kollegina! Ha máskor meg akar pofozni egy arra érdemes gyereket, akkor azt ne másik száz tanuló szeme láttára tegye! – hangzott el a feddés, s ezzel a fegyelmi eljárás be is fejeződött. A tanítónő semmit sem utált jobban az emberi rosszindulatnál. Ezt igyekezett idejekorán megfékezni az elcsattant pofont kísérő kemény szavakkal. Ilyen gonosz tett soha nem fordult elő korábban a tanítványai között. A jóság angyalainak igyekezett nevelni a gyerekeket, mert nem tudta még, hogy elérkezik egy kor, amelyben az emberek istentelenül kezdik hajszozni az anyagi érvényesülést mások rovására, s a jóság angyalai hátrányt fognak szenvedni minden földi kincsben. Ám akkor is velük van az a szellemi erő, amit fenntartani minden ember kötelessége volna ezen a Földön, hiába tör ellenükre a gonoszság összes hada. Az emberség elpusztíthatatlannak hitt, igaz-józan szellemi ereje nem veszhet el soha.

Emlékezett arra a pofonra, amit ő kapott kislánykorában életigazító célzattal. Az iskolából hazafelé tartva, a többiekkel együtt bementek a kukoricatáblába, és az észrevétlenség élvezetével törték le a kezük ügyébe akadó kukoricacsöveket. Amikor édesapja meglátta kezében a tejes kukoricát, csak ennyit kérdezett:

– Ez meg honnan van?

Mire a lány nem tudott hazudni:

– A kiserdei dűlőn szedtük.

– Ki engedte meg? – kérdezett ismét az apja.

– Senki. A többiek is hoztak – válaszolta az akkor még általános iskolás kislány tanítónő, s csak édesapja összeszűkülő szemeit észlelte és a fellendülő kezét, amivel akkora pofont kapott, hogy azóta is megemlegeti.

Ijedtében még sírni sem jutott ereje, máris hallotta a szigorú ítéletet:

– Most azonnal visszaviszed oda, ahonnét loptad! Addig nem kapsz ebédet...

Akkor először történt meg, de azóta sem fordult elő soha, hogy bármit is el-emelt volna. Nem csalt, nem lopott, nem hazudott. A többieknek nem mesélte el az otthon történeteket, azt sem, hogy visszavitte a cső kukoricát a dűlőbe. Azok a fiúk és lányok, akiknek társa volt a kukorica illetéktelen dézsmálásában, mind óriási karriert futottak be mára. Igaz, a tanítónő soha nem vágyott rá, hogy sikkasztó könyvelő vagy összevissza hazudozó politikus, netán apró tévedésekkel mérlegelő kereskedő legyen. Nem vágyott erre. A vagyongyarapodásnál mindig fontosabb célnak tekintette, hogy az emberek lelkébe palántázza a jóságot és azt a józan tudást, ami nem vezet gazemberséghez.

A mentők elrobogása után azonnal értesítette a balesetet szenvedett fiú édesapját, elmondva neki, hogy melyik kórházba szállították a mentők a törött kezű gyermekét. A fiú édesapja kora délután bement az iskolába. Ismerte jól a járást. Mióta özvegyé tette a sors, kénytelen volt szülői értekezletekre járni. Villanyszerelőként is sokat segített az iskolának. Szívesen tette, hiszen ahol a jövő számára nevelik a gyerekeket, ahol embert faragnak belőlük, ott nem lehet sötétség. Ott mindig világosságnak kell lennie.

A tanáriban megtudakolta a tanítónőtől, hogy mit és hol dolgozik annak a gyerekeknek az apja, aki elgáncsolta a fiát. A tanítónő elárulta, melyik étteremben muzsikál a cselvető gyerek apukája.

A férfinak nem kellett több. Este elment az étterembe, megvacsorázott. Hallgatta a zenét, s leginkább a nagybögőst figyelte. Egyszerű nyomozati dolga volt, hiszen az egész bandában csak a nagybögősnek adott más bőrszint teremtésekor az Isten. Kivárta, amíg a zenekar befejezi az aznapi utolsó számot. Lassú, ám belülről feszélyezett léptekkel felsétált a dobogóra, s mintegy borraló helyett hatalmas pofont kevert le a bögősnek, majd a másodikat és a harmadikat, s a folytatásban a zenészek akadályozták meg, lefogva izmos karjait. Az elegáns fellépő ruhájában

megalázott nagybőgős köpni-nyelni nem tudott a váratlan támadás okozta meglepetéstől. Mikor lecsillapodott az igazságosztó villanyszerelő dühe, s a nagybőgős is átesett a megpróbáltatások okozta megdöbbenésen, utóbbi teljesen ártatlan arccal vonta kérdőre támadóját:

– Mivel érdemeltem ki a jóságát? Mondja meg az úr! Hát én ezt most miért kaptam?

– Csak azért, mert nem nevelte meg úgy a gyerekeit, hogy ne bántson másokat. A maga gyerekének a gáncsolása következtében törött el a fiam keze.

– A Gázsinak nincsen gyermeke – védte a cimbalmos a nagybőgőst, aki magában már elvetette annak az ötletét, hogy zenésztársaival közösen elhúzzák a vendéttára vetemedett vendég nótáját.

– Csak helyettesíték itt ma este, mert a kollégám megbetegedett – védekezett a műsor végén méltatlanul elagyabugyált Zsiga, miközben a nagybőgő takaróját simogatta a hangszerre, hogy az ne fázzon egyedül az éjszaka.

A zenészeknek békéltetésül fizetett konyakokkal és félszeg magyarázkodással zárult a félresiklott nevelés. A villanyszerelő az engesztelő konyakokkal igyekezett kiköszörölni a csorbát. Miközben a muzsikuskok azt találgatták: ki lehet ez az ember? Biztosan nem zenész, gondolták, mert a muzsikuskok nem verekszik. Jobban félti a bosszúvágynál az ujjait.

A kislány karja rosszul forrt össze. Teljes gyógyulásához újra el kellett törni, de a későbbiekben soha nem lett tökéletes a fogása. Pályaválasztáskor egyetlen dolgot tudott biztosan az édesapja, hogy a fia, ezzel a kacska kezével nem hegedülhet. Legfeljebb csak fennen nótázhatja: „Szeressük egymást gyerekek, a szív a legszebb kincs. Ennél szebb szó, hogy szeretet, a nagyvilágon nincs. Az élet úgyis tovaszáll, a sír magába zár. Szeressük egymást gyerekek, hisz minden percért kár.”

A villanyszerelő is ezt dúdolgatta a zenészekkel az ominózus esetet követő éjszaka a vendéglőből és fatális tévedéséből kifelé tartva.

Az ember különös képessége, hogy örökre megjegyezze sorsa eltévedt pofonjait.

H. Barbócz Ildikó

Barangolások Koltón és környékén

Sose gondoltam volna, hogy életemben egyszer is a híres-nevezetes Koltón fogok éjszakázni, ez alkalommal pedig háromszor is itt aludtunk észak-erdélyi körutunk során, mi több: sétálgattunk a falu utcáin. Hajnali kakaskukorékolásra és tehénbögésre ébredtünk. Kicsit korainak tűnt még a számomra, de az állatok csak megszokásból tették a dolgukat. A forró napok után jólesően élveztem a szoba kellemes hűvösét. Mi újság a faluban? – kérdeztem első reggel fésülködés közben a sofőrünket, mikor kinyitottam az ajtót. „Az állatok várják, hogy kinyissák nekik a kaput” – hangzott a felelet. A házigazda épp hajnali kaszálásból érkezett haza, mi pedig reggelizni indultunk.

A mi Nagyalföldünk egészen a Nagybányai-medencéig nyúlik be Románia területére, s azon túl indul a Kárpátok karéja, mely közrefogja többek közt Máramaros megye jelenlegi székhelyét, a festőiskolájáról ismert Nagybányát, a korábbi központot: Máramarosszigetet és Koltót. Három megyén át vezetett a kalandozásunk, de a Szilágyságban és Szatmár megye területén járva akár zarándoklatnak is lehetett nevezni kirándulásunkat a letűnt idők nyomában. Az első megálló Nagykároly volt, a Károlyi család kiterjedt birtokainak egykori uradalmi központja, a fő tér mellett álló kastélyával, ahol hajdanán jó muzsika és bor mellett politizáltak az urak. Az árokkal körülvett lovagvár udvarát csarnokká alakították, ma történeti és természettudományi múzeum működik benne. A valóság az, hogy 1846 szeptemberében Petőfi Sándor és Szendrey Júlia nem ebben a kastélyban ismerkedtek meg a megyebálon, hanem a Szarvas fogadóban. Helybéli idegenvezetőnk jóvoltából megtudhattuk azt is, hogy a város szülötte Jászi Oszkár és Kaffka Margit.

A vidék gazdagon megművelt, olybá tűnik, jobban, mint hazánkban. A lakosság erősen a mezőgazdaságból él errefelé. Az Érmindszentre vezető bekötőút mentén kukorica-, búza- és napraforgótáblák között, pipacs, szarkaláb, orbáncfű, kígyószáj, kátángkóró, tövises iglice, bürök, cickafark tarkálló kavalkádjában buszozunk. Csak a mácsonya szúrós zöldje magasodik ki közülük az ég felé. „Röhögő pirosak, / Epés violások, / Csillogó fehérek / Viszik harsányan a szót. / Filozófus kékek, / Haragos zöld mályvák, / Gunyoros vörösek / El-elszólják magukat.” (Ady Endre: Őszi, forró virág-halmon)

A táj a Hortobágyot idézi legelésző marhákkal, juhokkal, lovakkal, gémeskutakkal. A rázós, keskeny úton azt képzelhette az ember, hogy szekéren ül, s így döcögünk be Ady Endre szülőfalujába. A fehér templom mögött a múlt századot idéző földúton keresztben libák tanyáztak.

„Fehér falak, szőke gerendák,
Csöndes, bús, falusi házunk,
Úgy-e, ha mi titokban vagyunk,
Nem komédiázunk?” (Ady: *Kis, falusi ház*)

S ebben a nádfedeles házban ott a teljes múlt, az egykoron élt emberek arcképeivel, tárgyaival, bútoraival. A költeményeket olvasván rögtön megelevenedik a költő lelke, a Hortobágy poétája, aki a Kelet és a Nyugat költője is volt egyszerre. Apámtól, anyámtól jövőn című versében így idézi meg szülei alakját:

„Anyám hangjában szomorúság,
Apám hangjában vad feledés.
.....
Hiszen ők cselekvék, hogy élek,
Hogy sokat és nagyon akarok.
Hallgatnak s én rettegve
Érzem, hogy ki vagyok:”

Mi már pontosan tudjuk, hogy mivé lett, hogy ki ő: máig nem halványuló zsenivé nőtt a szemünkben, akinek az írásait újra és újra lehet (kell) olvasni.

Eleredt az eső, és én mámoros érzésekkel lépek ki a porta kapuján, hogy aztán tovább himbálózzunk a másik nagy költő, Kölcsey Ferenc sződemeteri szülőháza felé. Az útikönyv (Kosztai Nagy István: *Máramaros Partium*) szerint az útközben talált kis települések a 18. században a nagy pusztulás után a hamuból éledtek újjá, egy 1734-es felmérés tanúsága szerint „nem idevalósi ős örökös emberekkel”. Mint egyébként az Érmellék, Szatmár s részben a Körös-vidéken a települések nagy többsége. A magyar lakosság elkopott, nincs, ki őrizze a hagyományokat. Tudatosan telepítették be a románokat, a svábokat. Vége-nincs ez a földút. Most már valódi képzet a szekéren utazás, a busz levegőtlenége csak ront a helyzeten. A sofőr bosszankodik, az idegenvezető is csóválja a fejét. Úgy tűnik, a madár sem jár erre. Sződemeteren igazából csak az átépített, emléktábla nélküli lakot találjuk, a mai román ortodox parókiát, a református templom előtti egész alakos szobrot 1994-ben avatták fel. A legdöbbenetesebb élmény sokunk számára az a kép, melynek ironikusan azt a címet adtam: Sződemeteri csendélet. Az egymásra rakott tetőcserepeken a falnak támasztva az elszáradt koszorúk láthatók nemzeti színű szalagokkal, két lépésnyire tőle a háttérben az árnyékszék nyitott ajtaja.

Múltutazás, legalább 40 évet vissza az időben – ez a költői esti séták tanulsága. Mi is repített visszafelé? Az a hamisítatlan falusi hangulat, amely mifelénk már egyáltalán nem vagy csak ritkán tapasztalható. A gazdák kinyitják a nagykaput, és várják a te-

héncsordát, a lovakat hazafelé. Némelyik állatot ostorpattogtatással terelnek a helyes útra, mígnem hiánytalanul be nem fordulnak az ismerős nyíláson. Mi, turisták, úgy bámuljuk őket, mintha valamilyen különleges látványosság lenne, de tulajdonképpen számunkra az is. Csak elfelejtettük a látványt, az illatokat, a paták koppanását a kövезeten, a tehénbőgést, a lónyerítést, a borjak és a csikók anyjukhoz kötődő futását. A lepények és a lócitromok az út közepén sajátos szagot árasztanak, a másik utcában édes sütemények illatát hozza felénk az alkonyati szél – közel a pékség. Nemcsak kenyeret sütnék ott, hanem kürtőskalácsot is, melyeket a helyi két kicsi vegyesboltban meg is vásárolhatunk (a szögek és az ajándéktárgyak mellett). Vacsora után a Vajda-forrásig is elsétálunk, melyet hajdanán Petőfi Júliájával együtt szívesen felkeresett. Megkóstolom hűvös, igazán tiszta vizét, és természetesen viszek majd haza belőle kóstolót a kiürült flakonokba.

Az esti séták alkalmával minden elhaladó falusi ember köszön nekünk, és mi szívesen viszonzozzuk azt. Egy néni tejeskannával tejért megy a szomszédba, egy kisfiú kiinteget nekünk az ablakon a sárga liliomok díszletében. A Hit és az összetartozás házában kóruspróbát fog a fülünk, száll a Halleluja. A Somfa népi táncegyüttes is éppen próbál magyarországi fellépésre a kastély tőszomszédságában. Ica rendkívül boldog, hogy rájuk találtunk. Az emberek tehát köszöntenek ismeretlenül is, ahogy szokás erre felé. Néhányukkal óhatatlanul szóba elegyedünk, kérdezősködünk. Minden olyan természetes és egyszerű, néhány percre bekapcsolódhatunk az életükbe, és mi gondtalanul örülünk az apró eseményeknek. Közben gyönyörködünk a falusi előkertek csupa ismerős virágaiban, néhol virágözönében: a vöröslő muskátlikban, az omló begóniákban, a lila iszalagokban, a sárga liliomokban, a fehér margarétaerdőkben. Az első esti séta végére a nap újból kisüt, még bearanyozza a karcsú templomtorony fehérségét. A házak közti nyiladékban még látjuk a völgy fölött az eső utáni páracsíkokat és a mérgeskékbe burkolózó Gutin-hegyvonulatot. Az elkövetkező napokban ezen fogunk többször is átkelni.

Ha Koltó – akkor Teleki-kastély, ha kastély – akkor Petőfi és Szendrey Júlia. A megismerkedés, az esküvő, a nászéjszaka és a mézeshetek Nagykároly–Erdőd–Nagybánya–Koltó négyszögében zajlottak. Érdekességként mesélte gondos idegenvezetőnk, hogy a csárdák költője a nagybányai Fekete Sas fogadóban töltötte ifjú feleségével az első éjszakát, mivel Koltóra igyekezvén Nagybányán túl, Misztótfaluban az emelkedőn eltört a kocsi tengelye. S hogy került az ifjú pár erre a vidékre? Mivel a költőnek „keblén kenyere, hátán háza” (*Hintón és gyalog*), a gróf szívesen ajánlotta Petőfi figyelmébe a pihenőkastélyát „azokon a szép kék hegyeken túl” (Petőfi). A kertben évszázados mocsári ciprusok, az öreg kőrisfa még látta Liszt Ferencet, akinek a szobra szintén a parkban áll gróf Teleki Sándor szobrával együtt. Az 1848–49-es honvédezzredes és író síremlékét Koltón egy esti séta alkalmával kerestük föl, már erősen alkonyodott, de a feliratokat még el tudtuk olvasni. A századfordulót megelőzően ugyanúgy hozzátartozott a gróf

Nagybánya arculatához, mint az István-torony jellegzetes sziluettje. A környék lakói a legnagyobb tisztelettel beszéltek róla. Természetesen a költő és felesége egymást ölelő szoborkompozíciója a kert dísze és ékessége. Hársfasor vezet a magról kelt, fiatal somfa árnyékolta kőasztalhoz, ahol a költő híres versei születtek. A kiszáradt öreg som ágai nemzeti színű szalagokkal telekötve a kastély teraszán láthatók, ahonnan ugyanaz a kilátás fogadott bennünket, mint Petőfiéket 1847 szeptemberében:

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takarja el a bérci tetőt.” *(Szeptember végén)*

A kötetet lapozgatván a költemények után írt keltezésből észrevehetjük, hogy a költő számtalan versét ihlette ez a táj, ez a nyugalom, a majd' másfél hónap itt-tartózkodás, de legfőképpen a szeretett feleség jelenléte:

„Elértem, amit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség,
Milyenről lelkem annyit álmodék,”
(Elértem, amit ember érhet el...)

A koltói magaslatról széttekintve a Rozsály-hegy alatt, a Zazár folyó két partján terül el Nagybánya. Nevéből eredően is magyarázható, hogy a múlt századokban fejlett és gazdag bányaváros volt: rezet, ólmot, aranyat, ezüstöt bányásztak már a római korban is. A Gutin-hegység (1445 m) lejtőinek ölelésében régen pénzverdével, céhekkal, ötvösműhelyekkel bíró uradalom volt. Ősi fészkének Tejfölös Felsőtótfalut tekinthetjük, habár azóta a tejfölt megette a macska idegenvezetőnk szerint. A Felvidékről ugyanis a bányászathoz értő tótokat telepítettek be, az asszonyaik pedig tejfölt és túróat árultak. A múlt gazdagsága múzeumokban (pl. Ásványmúzeum), képtárakban, a művésztelepen, a belváros épületeiben érhető utol. Az utcák a festőkről vannak elnevezve, sőt létezik olyan utcanév is: a Festők utcája. A Virághegyen létesített skanzenben máramarosi, kővárvidéki, bükkői és láposi parasztgazdaságokat építettek föl egy szép, 1630-ban ácsolt fatemplom köré. A Máramarosi-medencében, a hegyi falvakban különösen sok fatemplom magasodik, ezek közül a deszefalvi a leghíresebb, a legérdekesebb teljes belterében festett falaival, ikonjaival. Itt a fából való építkezés adott és természetes. Szinte minden kertben, a mezőkön, a réteken, a hegyi kaszálók mellett szénatartó faállványok sorakoznak, melyekből aztán hosszanti boglyák születtek, a porták előtti hatalmas faragott kapuk pedig a székelyföldi szép párjukat idézik. Adódik más, kevés-

bé esztétikus látnivaló is, amint buszunk ezeken a völgyeken átrobog: szembetűnő a románok szegénysége és kivagyisága egyszerre. Öntelt templomemelésük, cikornyás, sok tornyú behemót házaik arról árulkodnak. Legtöbbször a nyugatra vándorlók ezeket a „palotákat” be sem fejezik, árván hagyják nemcsak az épületeket, de a szüleiket is. Az ablakok, az ajtók vakon néznek a semmibe, üresen tátonganak, bennük a gaz magasodik.

Máramarosszigetet sokkal romantikusabbnak, nagyobbak képzeltem, és bár minden korban fontos és meghatározó szerepe volt a történelemben, a gazdaságban, a kultúrában, mára ebből sokat veszített. A várost három folyó: az Iza, a Róna és a Tisza fogja közre, ezért nevezik szigetnek. Ezt a városban sétálva nem lehet érzékelni, repülőre ülni pedig ez alkalommal nem volt lehetőségünk. Hegyek veszik körül, közel az ukrán határ. Mivel kellemes az éghajlata, a búza kivételével minden megterem. Sok a gyümölcsfa, a földek művelésében mindenki részt vesz, aki mozogni tud. A 15–16. században sókamara is működött itt. Több látnivalója közül hírhedt börtönének megtekintése szerepelt a programban.

Már a bejárati ajtó sem volt mindennapi: keskenyebb volt az átlagnál, és kukucs-káló ablakkal rendelkezett. A hosszú folyosó két oldaláról az egykori börtönlakók arcképe nézett vissza ránk, megszámlálhatatlanul és döbbenetesen. Mindvégig azon töprengtem, mi lehetett a bűnük, mit követhettek el. Ennyi bűnös ember az évek egymásutánjában 1945-től kezdve! Számptalan nő is raboskodott a falak között. Mennyi gyermek, mennyi férj, mennyi testvér és család aggódása kísérhette ezeket az éveket! Mivel az ország politikai és egyházi elitjének megsemmisítője volt ez az intézmény, tudni lehetett a választ. Csak másképp kellett gondolkodniuk, és már csukódott is a zárka ajtaja. Szinte félttem belépni a foglyok életét, az adott korszakot bemutató kiállításoknak helyet adó cellákba. Nem is mentem be mindenhová. A sötétzárka nyitott ajtaja előtt csak megálltam, és elszoruló torokkal meredtem a betonba rögzített bilincsekre. Semmi berendezés. Se ablak, se világítás, se levegő. Talán még a reményt is elvették a raboktól. Az udvaron a föld alatti imahelyre vezető folyosón közel tizenháromezer név a betonba vésvé. A szoborkompozíció meztelen, néhol arctalan, néhol megcsonkított alakjainak mozdulataiból csupa szenvedés, csupa tragédia áradt nyomasztóan. Ahogy elnéztem magunkat, a csoport tagjait a kommunizmus és az ellenállás áldozataink emlékmúzeumában bolyongva, mindenki elkomorult arccal közlekedett a folyosókon. Nem is lehetett másképp. Mint az egykori kivételes szabadulók, alig vártam, hogy kilépjek a börtönkapun Máramarossziget sétáló utcájára.

Helybéli, koltói volt az idegenvezetőnk, aki négy napon keresztül csak mesélt, mesélt. Úgy ismerte Észak-Erdélyt, mint a tenyerét. A hosszú történetekbe olykor-olykor egy kis humort is vegyített, aminek nagyon örültünk, illetve beleszótte tájszólásait akaratlanul is a beszédjébe. Néhányat lejegyeztem:

Szégyenlős most a Kakastaréj (csipkézett vulkáni krátorszél), magára húzta a fátyolt (felhőben).

Mint a vénséges vén nagyanyó, úgy guggol ott szegény (megmaradt bányászlak).

Ezen a helyen a sofőr nem alszik el (168 kanyarral a Gutin-hágón át). Most egy olyan nyomvonalon haladunk, amelyet hajdanán egy szamár jelölt ki. Máról kezdve a szamár az asztrológus, és az asztrológus a szamár (időjárás-jelentés Mátyás király idejében a hegyekben). Ezek a hegyi falvak csak hosszában tudnak terjeszkedni, mert egyik oldalon a hegy, a másik oldalon a folyó, és be van fejezve. Egerben nincsenek ilyen magas hegyek (1300—1400 m), azoknak viszont jobb a leve. Nagyon szép a kilátás a szőlődombról, de csak akkor, ha nem ült 1-2 órát a borospincében az ember. Mert akkor már semmilyen kilátás sincs.

A Visó-völgyi falvakat románok és ruszinok lakják, akik nem hagyják magukat elveszni az erdőben. A köcsögfán sokáig cserépedények függtek, mostanában fazekak láthatók. Ez azt jelenti: a lány elkelt, az anyja eladó. A ránk szabadulás után nálunkfele kötöde létesült. Itt kötögettek és kötekedtek a lányok és az asszonyok.

A vadregényes, szép nevű Máramaros megyében, amely a Mára folyóról kapta a nevét, nem messze a legfőképpen festőiskolájáról híres Nagybányától, a Suior turistaközpontban modern szállodaegyüttes fogadott. Előző nap a Radnai-havasok klimatikus helyén, Borsafüreden szálltunk libegőre, s gyönyörködhettünk legmagasabb csúcsában (Nagy-Pietrosz, 2303 m) és a környező hegyekben. Itt a szállodák tőszomszédságából indult a felvonó a hegyre, közel 1000 m magasságba. Kirándulásunk során volt már részünk kolompzenében, fenyőmuzsikában, szélzúgásban, most ég és föld között libegve-lebegve beállt az éteri csönd, amely olyan hihetetlen, bizsergető nyugalmat árasztott szét testemben-lelkemben, olyan marasztaló békét teremtett, hogy azon nyomban irigyelni kezdtem a madarakat. Az óriási fenyők fölé emelkedve az jutott eszembe, milyen egyszerű lenne heti vagy akár napi rendszerességgel elszakadni a földi valóságtól, a kifejezés valódi és átvitt értelmében, amikor is az elrugaszkodás pillanatától kezdve a mélybe dobálhatnám a gondokat, a bajokat, a vissza-visszatérő feszültségeket, hogy soha többé rám ne találjanak. Elhagyhatnám a világ dübörgő hangját, egyre elviselhetlenebb zaját, ami elől – úgy tűnik --, hogy a magasba, minél magasabbra és a természetbe kell menekülnünk. És ebben az oxigéndús levegőben nemcsak a tüdönk tisztulna, hanem friss és örömteli gondolatokkal, szárnyaló érzésekkel telítődne.

Ezen a helyen is csodálatos látvány fogadott: a téli síszezonra és a nyári kikapcsolódásra, pihenésre berendezkedett, csupán fából ácsolt fogadók, étterem, a hegyi tóba benyúló, cölöpökön nyugvó bárterasz. A körös-körül gondozott virágok, a mindenfelől elénk táruló magas hegyek látványa, az ózondús levegő, a kellemes napsütésben tett séta a tó körül és a kávézás emlékezetes délelőttöt varázsolt az életünkbe észak-erdélyi kirándulásunk során.

Petőfi Sándor és Szendrey Júlia szobra Máramarosszigeten (a szerző felvétele)

Sólyom Sándor

Orfúi rögtönzések

Szeretteimnek

Tudom,
ha korom csendje egykor
magába is zárna,
– óvandón a világ ricsajától –
talán nem is nagyon fájna.
Velem maradnának a színek
– a hangoknál is beszédesebbek –,
a kezemhez szokott toll és ecset,
a velük egy sorsú papírhegyek,
hogy az álmaimban formálódó
sorok és képek, mint mentőövek
valóságra válva elvigyenek
kijelölt kikötőmbé elpihenni
s a világ viharzására
unottan legyinteni.

Anyámra gondolva

Tudom, lenézően legyintenek rám
– ha nem nézek oda –,
mert az emlékezéseim csokrát
egy régi kép elé viszem.
(Másnak csak egy kopott fotó,
nekem anyám, ki szép és fiatal
maradt a Halál kegyelméből...)
Mióta is van ez így? Hozzá készülőn
az éveket már nem számlálom,
de magammal viszem a fentről óvott
unokája és dédjei ölelését
– a hervadó földi virág helyett –,
mint az együvé tartozás örömét.

Bozó Zsuzsanna

Számkivetve

Óriási pelyhekben hullt a hó, a tél csillogó köntösbe öltöztette a szürke, barátságatlan várost. Az emberek csomagokkal megrakodva siettek az utcákon. Szemükben a közelgő ünnep fénye csillogott. Gondolatban már díszítették a fenyőfát, csomagolták az ajándékot, főzték az ünnepi vacsorát. Csak egy valaki ödöngött céltalanul a karácsonyi forgatagban. Nem volt kihez sietnie, nem várta otthon senki. A gondozatlan külsejű férfin látszott, hogy hajdan jobb napokat élt. Talán családja is volt. Talán szeretett is valakit.

Reményvesztetten, elkeseredetten ült le a padra. Egyik nap telt a másik után, soha nem történt semmi változás. Négy éve, amióta az utcán él, szinte állati sorba süllyedt. Csak az érdekelte, tele legyen a gyomra, a túlélésért küzdött. A szállás, hogy fedél legyen a feje felett, már nem számított. Ágyról, ágyneműről, tiszta ruháról egyre ritkábban álmódott. Eleinte még, amíg kapott alkalmi munkát, kibérelt egy-egy szobát, ahol fürödhetett, moshatott, alhatott. Mára csak az utca maradt.

- A bácsi is várja a karácsonyt? – riasztotta fel gondolataiból egy csengő hang. Felnézett. Mellette a padon tíz év körüli fiúcska ült.
- A karácsonyt? – hökkent meg a férfi. Nem, nem várom. Évek óta nem ünnepelem a karácsonyt.
- Az hogy lehet? – csodálkozott a kislány. Jézus születését mindenki megünnepli.
- Nos, én nem – morgott barátságatlanul a férfi. És ne zavarj! Menj innen!
- Van kislány? – folytatta a kérdezősködést zavartalanul a gyermek.
- Volt – válaszolt a férfi.
- Meghalt? – szomorodott el a kislány. Szegény. Akkor ő már fentről vigyáz rád, tudod?
- Nem. Nem halt meg – hördült fel a férfi. Csak messze él tőlem.
- Értem – válaszolta bölcsen a kislány. Összevesztetek.
- Mondhatjuk úgy is – válaszolta a férfi.
- Akkor keresd meg! Békülj ki vele!
- Nem olyan egyszerű az – sóhajtott a férfi.
- A kislány megfogta a férfi kezét, mélyen a szemébe nézett gyerekek bölcs nézésével:

Meséld el, meghallgatlak.

- Tudod – kezdte a férfi –, régebben együtt éltem a fiammal és az anyukájával. Szép házban laktunk a város szélén. Munka után sokat játszottam a kisfiammal. Boldogok voltunk. Aztán elkövettem sok hibát. A bank elvitte a házunkat. Cser-

benhagytam a feleségemet és a kisfiamat. Miattam veszítették el az otthonukat. Ennyi történt – nézett a kisiúrra könnyes szemmel a férfi.

- Azóta nem is láttad a kisfiadat? – kérdezte a gyerek.
- Párszor. Messziről. Nem merek a közelébe menni, elég bánatot okoztam neki.
- Szomorú történet – sóhajtott a kisiú.
- Igen – válaszolta a férfi.

– Tudod, anya mindig azt mondja, ha rosszat tettem vagy csak szomorú vagyok, imádkozzam. Mert Isten segít. Tudod, Anyának többnyire igaza van, ezért én bizony imádkozni szoktam. Próbáld meg te is! Lehet, hogy nálad is beválik – mosolygott a férfitra a gyerek.

– Andriska! Azonnal gyere ide! – csattant ekkor egy éles hang. A kisiú felugrott, ránevetett a férfitra.

– Mennem kell, anya hív – nézett bocsánatkérően a férfitra a gyerek, és elindult a fiatal nő felé. Ne felejtse el az imádkozást! – kiáltotta még vissza.

– Imádkozni – no, persze – morgott magában a férfi. Aztán elgondolkozott. Mikor is imádkozott utoljára? Nem is emlékezett. Utcalakók között nincs szokásban az imádság.

A kisiúval folytatott beszélgetés azonban felkavarta a lelkét. Élesen, fájón törtek rá az emlékek. Látta magát, amikor még boldog apa és férj volt. Amikor esténként magához ölelte gyermekét. És látta azt is, amikor a végrehajtó közölte, hogy el kell hagyniuk a házat. Felrémlett előtte felesége döbbsé tekintete, aki nem hitte el, hogy ez megtörténhet velük. Nem tudta elhinni, hogy a férfi, akit szeretett, becsapta, megalázta őket.

Felállt. Fázósan húzta össze magán a kabátot. Tagjai elgémberedtek, lábát már nem is érezte a hidegben. Lyukas cipőjében ki-be járt a latyakos hó. Ment céltalanul a városban. Az emberek messzire húzódtak tőle. Az ápolatlan külsejű alak nem illett az ünnepi fénybe öltözött város képébe.

Ő azonban már nem törődött az emberek utálatával, lenéző pillantásával. Egyetlen dologra tudott csak gondolni. A kisiúra. Kisfia arcát látta maga előtt, azt a pillanatot, amikor a kicsi megkérdezte tőle: „Apa, te odaadtad a szobámat, az ágyikómat és focis szőnyegemet ennek az idegen bácsinak?” A kicsi sírt, hogy nem akar elköltözni, hogy többé már nincs hazája. A házukat nevezte úgy: hazájuk. A gyerek sírásánál is fájóbb volt azonban a felesége hallgatása. Az asszony, miután rádöbbsent, hogy mindenük elveszett, ráadásul a férje miatt többmillió adósságuk marad, amit a következő húsz évben kell törleszteni, többet egy szót sem szólt a férfihoz. Levegőnek nézte. Nem kiabált, nem átkozódott. Hallgatott.

A férfi megborzongott. A jeges hideg bekúszott a csontjaiba, átjárta egész testét. Nem tudta, hogyan került a folyó partjára. Körülnézett. Eszébe jutott, hogy ezen

a helyen volt utoljára boldog. Kavicsokat dobáltak a gyerekekkel a vízbe, felesége nevetve nézte őket.

– Nem tudtam megbecsülni, amit kaptam az élettől – sóhajtott a férfi. Mindent elrontottam. Leült a partra. Nézte a vizet, de csak kisfia arcát látta maga előtt. Hallotta a hangját: „Apa! Mikor adod vissza a hazánkat? Ugye, visszaadod? Te nagy és erős vagy. Meg tudod oldani.”

És ekkor önkéntelenül imára kulcsolta a kezét: Istenem! Add, hogy a fiam boldog ember legyen. Add, hogy ne legyen olyan, mint én. Segíts neki felnőni, talpon maradni, tisztességes életet élni. Segíts neki, Uram, ha már az apja nem tud a segítségére lenni.

Egyre hidegebb lett. Már nem érzett semmit. Valami jótékony zsibbadás járta át a testét. Felnézett az égre. Elmosolyodott.

Másnap reggel a misére sietők találtak rá. Vonásai nyugodtak voltak. Keze imára kulcsolódt.

Karácsony volt.

Csák Gyöngyi

A menthetetlen

Sorára vár a menthetetlen
hiány kullog a hiány nyomában,
a lezáratlan múlt csontjai szóródnak
az idő feneketlen tavába,
énmegtartóztatásra tanító kényszer,
az ego-döntésnek nincsen határa
félrecsúszott nyakkendőbe
temetett szerelmek,
hiány nyomában hiány kullog
szétszórt csontok merülnek el
az álmok feneketlen tavában.

Mintha

Darazsas álmok közé
szorít az idő,
fojtogat a törvénytörő
erjedő szaga;
mintha a történetet
lezáró higgadt pont
várná a belenyugvó,
utolsó sorokat.

Életmérgezés

Valami készül
a feszült várakozás
kínzó csöndje ez.

Álmaimat rém-
tetteitek fokozzák
ne gyertek közel.

Ide hiába
fészkelsz a hűlő létet
melegíteni.

Mikor utolsó
rúg az emberiség el-
fajzott szíve is.

Végpontok felé

Valami bujkál a levegőben
tömjén és búz keveréke
valami orrfacsaró

mészárszék udvarán fel-alá
embercsupasz nyakkal akár
a vesztüket érző állatok.

Valami bujkál a levegőben
tömjén és rothadás szag keveréke,
valami orrfacsaró...

Kaiser László

Nemeskürty István órái¹

Hogy Nemeskürty István milyen igaz ember, a legnemesebb értelemben vett hazafi, európeér magyar, mekkora író, tudós, művész, történész, irodalomtörténész, filmtörténész és kultúrtörténész, hogy szó szerint reneszánsz személyiség és polihisztor: erről most nem kívánok szólni. Mindezt úgyis tudja az, akinek van füle a hallásra és van szeme a látásra... S így van ez akkor is, ha neve ma nem cseng annyira ismerősnek fiatalok között, de hát ez nem az ő hibája...

Arról sem beszélek most, hogy életműve a legnagyobb magyar életművek egyike, s életművének része – Németh Lászlóhoz hasonlatosan – teljességre törő élete is: az alkotástól a magánszférán át a hivatalos munkáig, az írástól a tanításon át a filmstúdió-vezetésig.

Másról írok, a tanítvány jogán. Most, amikor vannak, akik megtagadják őt, de lettek olyanok is, akiknek számításból lett ő „a” tanár úr. Emlékezem tehát!

A tanítvány okán és jogán, mert én hivatalosan voltam a diákja: négy évig tanított filmes tárgyakat az egykori Színház- és Filmművészeti Főiskolán (ma egyetem); sajnos elég régen immár, 1979-től 1983-ig. Dramaturgnak készültem, készültünk egyébként: mennyi irányba mozdultunk el volt hallgatók azóta, szellemileg, kulturálisan, politikailag, sőt országhatárok szerint is!

Hosszasan lehetne beszélni Nemeskürty óráiról, a tanár úr óriási tudásáról, az órák jellegzetes hangulatáról, a tőle kapott információkról, mondatairól és félmondatairól, egyebekről. Fejtegethetném a tisztesség, a tudás, a tehetség és a szorgalom ritka egységét benne és előadásaiban. Hosszasan, négy év azért nagy idő! Ehelyett néhány apró, de oly sajátos mozaik.

Mint említettem, filmes tárgyakat tanított nekünk, egész pontosan filmtörténetet és filmesztétikát. Ám mi sem volt jellemzőbb rá, mint az, hogy a kezdeti időszakban, heteken keresztül jószérivel semmit sem szólt a filmről: órákon át magyar történelemről és irodalomról mesélt. Megágyazott nekünk, úgy is mondhatnám: a következő filmes ismereteknek. Igazi Nemeskürty-esszék hallgatói lettünk.

Egy másik emlék. Később filmeket vetítettett nekünk, minden héten kettőt, s a következő hétre az egyikről kritikát kellett írni. Csak most tudom igazán, milyen jót tett ezzel: megtanított az írás fegyelmére, rendszeres munkára szoktatott minket. És mennyi akkor betiltott film vetítését intézte el számunkra a főiskolán. Pél-

¹ Nemeskürty Istvánra, a Nemzet Tanár Úrára emlékezik a szerkesztőség a volt tanítvány múltat idéző írásával.

dául a *Tűz van, babámét*. Ehhez külön emlékem fűződik: olyan kópiája érkezett a filmnek, amely szerbre volt szinkronizálva. Tán még az is lehet, az illetékesek intézték így, hogy ne értsük a dialógusokat... Nemeskürty tanár úr rövid zsörtölődés után elkezdte fordítani a filmet, hallás után – szerbből! Szemünk előtt bizonyosodott be, közhely, nem közhely (amúgy Kosztolányi hangsúlyozta mindig, szereti a frázisokat, mert sokszor többet fejeznek ki, mint az ötletek és az igazságok): a tudás hatalom; más megfogalmazásban: tudással lehet a manipuláció hatalma vagy a tévedések, a butaság hatalma ellen tenni!

Egy ilyen vetítésen történt, hogy egy másik csoportbeli hallgató jött be a terembe – a vetítést különben, bármennyire tanórának minősült is, bárki látogathatta –, majd folyamatosan járkált ki s be. A tanár úr egy ideig tűrte, aztán finoman rászólt. A hallgató pökhendi módon válaszolt, s erre a békés, mindenkivel rendkívül udvarias tanár úr saját kezűleg penderítette ki a vetítóből a szemtelen diákot! Akkor meglepődtünk, mára értem ezt is. Nemeskürty István „penderítése” mélyebb értelmű: akik a kulturált viselkedés mögött gyengeséget vélnek, tehát képesek kulturálatlanságra, vagyis az erőszak egyik formájára, azokkal szemben bizonyos esetekben kötelesség a kemény fellépés!

És végül egy adalék. A Nemeskürty-órák mindig reggel nyolc órakor kezdődtek. Ez azt jelentette – filmes képet fölvezolván –, hogy volt hajnalban a csoport, az osztály: nyüzöttan, fáradtan, kialvatlanul, rosszkedvűen, esetleg másnaposan, alig éledezve a rehabilitációs kávé és cigaretta után, és volt a jó ötvenes tanár úr: frissen, pihenten, fiatalosan, derűsen... Emlékszem, egyszer azt mondta: „Gyerekek, nekem este nyolc után semmi nem jut az eszembe. Érdemes korán feküdni, korán kelni, reggel dolgozni.” Az utóbbi jó néhány évben magam is korán kelek, s korán kezdek dolgozni. Öregszem talán, vagy végképp igazat kell adnom ebben (is) Nemeskürty Istvánnak?

Soltész Márton

Tusa az örökléért

Búcsú Turcsány Pétertől¹

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet, Kedves Barátaim!

Turcsány Péter *Tusa az életért* című könyvéről sem a könyvheti megjelenés idején, sem később nem írhattam kritikát – egyszerűen: *nem volt jogom hozzá*. Egyrészt érintett voltam a könyv elkészültében – mint szerkesztő és fülszövegíró –, másrészt akkor sem tudtam, s ma sem tudok tárgyilagosan tekinteni utolsó pályaszakaszának e kínoktól megérlelt igazgyöngyére. Halálával pedig, azt hiszem, végleg le is zárult az az időszak, amikor bárki az „élő költő” „friss kötetéről” még recenziót vagy méltatást írhatott. Hiszen mindenki tudja: Péter nincs többé, s ez a tény valamennyiünket számvetésre készítet. Utolsó kötetét sem lehet az életmű egészéből kiragadva szemlélünk: a *Tusa az életért* immáron visszavonhatatlanul egy gazdag és sikeres életpálya bevezetéseként, betetőzésekként áll előttünk.

De miután – egyelőre legalábbis – nem irodalomtörténeti mérleget készítünk, csupán három verset idéznék föl a szóban forgó könyvből. „A halált csak a szeretet tudja legyőzni. A szeretet, ami megelőlegezi a halál legyőzését, / s amely a halál *bekövetkezése után* is föltámasztó erejű. / Ó, Jézus, Ó, Krisztus – *megszabadítottál minket a haláltól!*” – olvasom *A művészet (és az élet) forrásánál* című költeményben. És szeretném máris hangsúlyozni: ez a szeretet ma is megvan, létezik, itt sugároz közöttünk. Bizonyítéka ennek a mostoha idő ellenére is szép számban jelenlévő búcsúzó közösség, s ama tucatnyi aggódó, kondoleáló, biztató-bátorító levél, melyet folyóiratunk, a PoLiSz olvasói, szerzői és szerkesztői küldtek Nekem, nekünk. Tudom továbbá, hogy ez a szeretet rántotta ki Pétert 2014 tavaszán a lelki betegségből, s ez segítette át a 2015-ös év komoly operációin is. Majd végül ugyanez a közösségi érzés gyűjtötte össze a szerkesztőség tagjait idén nyáron, azon a feledhetetlen kánikulai estén az óbudai Sipos Étterem teraszán egy utolsó nagy, közös beszélgetésre, vacsorára, fölolvasásra, boros, cigányzenés együttlétre. Köszönet érte Neked, Péter, és Nektek is Kedves Barátaim!

A második költemény, melyet fölidéznék, a *Temetés* címet viseli. De nem csak a címe miatt esett reá választásom. Amikor ugyanis Szutor Ági megkérdezte, milyen mottót tegyünk a gyászjelentőre, én rögtön rávágtam: *csakis ezt szabad!* Merthogy ebben a rövid kis költeményben aforisztikus tömörséggel összegezte elhunyt bará-

¹ Elhangzott Turcsány Péter ravatalánál a pomázi temetőben, 2015. október 16-án.

tunk a halállal – saját és valamennyiünk halálával – kapcsolatos hitvallását. „A virágokat az emberek / a kegyelet jeléül szedik le / – s a kegyelem jeleként / pusztulnak el. // A szárba szökken virágokat / pedig e föld adta és a föld veszi vissza, / ahogy az emberektől született embereket / Isten adta és Isten veszi vissza. // Ámen.” Kegyelet és kegyelem, a megtérés és a hazatérés gondolatköreiből látta tehát Ember s Anyatermészet örökös szövetségét a Költő. Talán ezért is vágyott oly nagyon utazni, távoli tájak levegőjét keblére szívni, s ezért szeretett bele a kilencvenes évek végén Wass Albert költészetébe, melynek ugyanez az istenes természet-harmónia adja életető bázisát. És végül, de nem utolsósorban: ezért köthette össze önkéntelenül élete párja, Ági egyik nekem címzett minapi levelében közös életük utolsó periódusát a nagy utazásokkal és fürdőzésekkel: „Egy mennyei nyár után vagyunk – írta –, amikor úgy éreztük magunkat, mintha földi paradicsomban járnánk. Úsztunk a Dunában, Tiszában, hazai gyógyvizekben, a krétai partokon, Montanában egy kanyonban, Ohio-ban a Reménység-tavában, Floridában az óceánban, s végül a Balatonban”.

Belekapaszkodván e léleknyugtató végszóba, hadd térek rá azonmód az utolsó versre, melynek címe – hűen az élet-víz imént exponált metaforájához –: *Végpont: az Óceán!* Ez a költemény – jól emlékszem rá, hisz telefonon olvasta be Péter, miután elkészült vele – egy nagy betegség utolsó, fölépülési periódusának zárlataként született. A feltámadt *homo moralis* önmegszólítása tehát e három szabályos, négy-soros szakasz. Így talán nem érzik jogtalanoknak, ha most, hogy eljött Barátunk számára is a perc, mikor útnak indul a föltámadás, az öröklét felé, én saját költői sorait küldöm Néki útravalóul:

„Menj csak a zöld alagútban,
mely a tengerig visz,
hullámok habzó legyezője,
ahol kinyílik.

Hol megrendült egyszer a föld,
megalit sziklák repedéséig,
hol a tengeri szirtet a kagylók
mozdulatlan hangyarajokként lepik el.

Menj csak a távolok kék, réz és arany
felhői alá terített fényhidakon,
hol életed egygyé lesz minden
elmúltakkal és jövővel!”

Drága Péter! Isten Veled!

Szekeres Mária

Temetés

A sír torka néma görcs,
az eső zuhog. Ácsorgok.
Remegő vadvirág: vigasz.
A sírt nem láttam: valamin nevettem,
míg ők cigiztek, és a zene szólt.
A koporsón nem hallottam
a göröngyöt. Nevettem, s
nem értettem, miért e közöny,
míg a levegőben egy madár
emléked nélkül körözött...
Valami könnyű vidámság bennünk...
érthetetlen...
Lelked roppan Ott? S ehhez az egészhez,
hozzánk, már semmi közöd? Semmi közöd...
Az emlékek is éppoly talányosak, hogy tagadjam
a búcsú búcsú voltát, míg becsapva itt maradtál
lelkemben suttagó kísértet, szakítva minden földi szálát...

„Életszentségem”...

Nincsenek itt glóriák.
Fejem fölött fényes vibrálás:
villanyfény egy sötét kamra előtt...
Ó, milyen mély ez a sötét: halvány
árnyak erőszakos türemkedése
a mélyből: valami fényben
eloszlanak.
Glóriagyár, és sár a padlaton.
Valami elérhetetlen fényutánzás -
sár tapad és fintorok a kudarcon...
És mégis: egy biztató Fény-Arc
rezeg egy belső filmvásznon...
születő, hulló glóriák egy utazáson...

Fellinger Károly

A vadalmafa

Hol volt, hol nem volt, volt a szépséges Tündér Ilona kertjében egy óriási, égis éró vadalmafa. Számptalan madár rakott fészket az ágai közé. Naponta egy almát termett, de akkorát, mint egy óriási tök, legalább ötven kilósat. Igen ám, de mielőtt beérett volna az alma, valaki minden áldott éjjel lelopta a fáról. Nem mondom, erős férfinak kellett annak lennie, aki le tudta venni, ráadásul olyannak, akinek nem száll könnyen inába a bátorsága.

Törte a fejét Tündér Ilona, törte, vajon ki lehet az az ördögfajzat. Hiába fogadott fel örököt, mire jött az éjjel, elaludtak, mint a tejecske. Úgy döntött, neki kell példával előállnia, megmutatni, hogy vér folyik az ereiben, nem savó, mint ezeknek a semmirekellő öröknek. Ki is ment egy éjjel a fa alá strázsálni.

Csillagptalan sötét volt az éjjel. Ásítózott Tündér Ilona, ásítózott egyre. Hiába próbálta nyitva tartani a szemeit, csak elnyomta az álom!

Másnap egy csodálatos, kacsalábon forgó palota hetvenhetedik szobájának a teraszán ébredt. Nem tudta mire vélni a dolgot. Ugyan hogy kerülhetett ide? De gyorsan világossá vált előtte minden. Mert hirtelen megjelent előtte a daliás Árgyélus királyfi. No, csapott is nagy csetepatét Tündér Ilona:

– Ide figyelj, te Árgyélus! Amit tettél, az tündérrablás! Ezt tiltja a törvény egész mesevilágon. Talán csak nem váltságdíjat akarsz?!

– Ugyan, ne legyél már olyan kukacos, mint az almád - mondta neki Árgyélus királyfi.

– Igen? Kukacos az almám? Akkor miért lopod el minden áldott éjjel? – kérdeztett vissza a tündérek királynője.

– Igazán tudni szeretné? Mert színaranyból van benne a kukac! – felelte Árgyélus királyfi.

Ezt aztán nem hitte el Tündér Ilona olyan könnyen.

– Nem tudni szeretném, hanem látni! – mondta Árgyélusnak csökönyösen.

Árgyélus akkor bevezette a hetvenhetedik szobába, amely teli volt ötvenkilós, félbevágott almákkal. A királyfi szolgája éppen akkor vágta fel a hatvanhatodik almát – s máris kivett belőle egy aranykukacot. A fal mellett sorakozott még vagy ötven kukac, egytől egyig színaranyból.

Tündér Ilona majd' hanyatt esett a meglepetéstől.

– És mit csinálsz ezekkel a kukacokkal? – fordult Árgyélushoz.

– Szerencsepenzt öntetek belőlük, és szétosztom a szegényeknek – felelte Árgyélus. – Szerencsepenzt csak aranykukacokból lehet önteni. Ezt se tudtad?

Erre már elmosolyodott Tündér Ilona, de Árgyélus is. Vagyis hát összemosolyogtak. No, ez elég is volt ahhoz, hogy egymásba szeressenek.

Másnap az almafa alatt tartották meg a lakodalmat. A zenészek mindenki nótáját elhúzták, aztán ők maguk kértek nótát a tücsköktől. Mulatott a násznép, még a tücsökzenére is táncot jártak. Aztán jókat ettek, hogy legyen erejük eljárni a kállai kettőst is. Az asztalok rogyadoztak a sok ételtől-italtól. Nem csoda, hisz a lakodalmra levágtak vagy tíz ökröt, kivágtak száz fej salátát Tündér Ilona kertjéből!

Ezt a mesét meg feljegyezték az utókornak egy káposztalevéltre.

Bene Zoltán

Epizód

Részlet a C. H. G. följegyzései munkacímű, készülő regényből

Másodéves főiskolás koromban, 1993 őszén az egyik csoporttársam, Linda elhívott moziba. Abban a hitben fogadtam el (örömmel) az invitálást, hogy nem akar tőlem egyebet, mint megnézni velem a *Sose halunk meg* című magyar filmet, Koltai Róbert első rendezését. Szerettem Lindával beszélgetni, jó humora és kitűnő meglátásai voltak, miatta hittem, hogy létezik valódi barátság ellenkező neműek között (nem létezik). Kicsit fiús lány volt, a haját rövidere nyíratta, mindig nadrágban és pólóban járt, a körmeit rövidere vágta, lapos talpú cipőket hordott. A film után beültünk egy sörre a Tiszavirág nevű műintézménybe, a Hajnóczy utcán. Linda úgy itta a sört, akár jómagam – ezt nem soroltam a férfias tulajdonságai közé, hiszen szinte valamennyi főiskolás és egyetemista lányt jó pohártartásúnak ismertem. Akkortájt a Tiszavirág még lepukkant kocsmá volt olcsó étkezési lehetőséggel, nem az a csillogó-villogó kávézó, ami ma. A filmről társalogtunk meg a kocsmá törzsközösségéről, a főiskoláról, a halálról, az életről. Linda egyszer csak minden előjel nélkül, mondat közepén elsírta magát. Megleptek, egyúttal meg is döbbsentettek a könnyei, s miként síró nők közelében mindig, ezúttal is megdermedtem, idéetlenül bámultam, hümmögtem és tördeltem a kezem.

– Nincs semmi baj – törölte meg a szemét Linda. – Kísérj haza, ha nem nagy kérdés.

Hazakísértem. Albérletben lakott a Csongrádi sugárút Szent István tér felőli végén. A lakótársai bulit tartottak, ezt nyomban megállapítottuk, amint a kapuhoz értünk. Első emeleti lakást béreltek, éppen kihányt valaki az ablakon.

– Nekem nem is szóltak – pusmogta Linda lakonikusan, mintegy saját magának, majd hangosabban megtoldotta:

– Mindegy, meghívlak téged is.

A lakásban azonnal eltűnt mellőlem, akár a marokból kiengedett gyík.

Alig telt bele pár másodperc, Nosferatu ragadott karon, becibált egy szobába, a kezembe nyomott egy üveg Arany Ászokot, és lenyomott a kanapéra.

– Üldögéljél, Hunor, iszogassál – vigyorgott rám; erősen ittas volt.

Üldögéltem, iszogattam, jobb dolgom amúgy sem akadt. Gondoltam, Linda majd megkeres. Netán elárulja, miért sírt. Ezen tűnődtem, mikor Eszti ült mellém, Linda egyik lakótársa.

– No? – kérdezte.

Nem értettem, mit akar. Fölöttébb hülyén nézhettem rá. Még a félhomályban is észrevette, mennyire fogalmam sincs semmiről. Elnevette magát.

- Jó volt a film?
- Nem volt rossz – vontam meg a vállam.
- És utána? – faggatott tovább Eszti.

Mint a villám, hasított belém a fölismerés. Egycsapásra mindent megértettem. Leesett a tantusz, ahogy mondani szokás. És rögvest nyomorultul kezdtem magam érezni. Szerfölött.

Eszti kíváncsian vizslatott, szóke haja eltakarta a fél arcát. Úgy éreztem magam, mint Asztalos Péter Főnökkel kapcsolatosan abban a sok évvel később írt regényben, amit emlegettem már. Sajnáltam Lindát, ugyanakkor utáltam, hogy sajnálom. Nem tartottam magam naivabbnak a korombelielnél, szórakozottság sem jellemzett, így aztán nem maradt semmilyen elfogadható magyarázatom. Mi a csudáért nem vettem észre, mit szeretne Linda? És ha észrevettem volna, ugyan mi változik? Jókat beszélgettünk mindig, ez tagadhatatlan. Ez azonban számomra nem tűnt elegendőnek. Talán évek múltán igen, de abban az időben még semmiképp. Linda nem volt csúnya, bár szépnek sem nevezném. Megjárja, mondta róla egyszer Nosferatu. Sonka biztosan meghúzta volna egyszer-kétszer. Ha nem ismerem, egyszer én is megtettem volna. Csakhogy ismertem. És sajnáltam az egészet.

Eszti fürkész tekintete határozottan zavart.

- Nem történt utána semmi – dörmögtem.
- Miért? – kerekedett el Eszti zöldes fényben foszforeszkáló szeme.
- Mert én beléd vagyok zúgva, Eszti – mondtam ki, ami éppen az eszembe jutott, noha nem volt se füle, se farka. Eszti viszont komolyan vette: azonnal és ellentmondást nem tűrően megcsókolt. Később Nosferatu úgy mesélte, pont akkor lépett be Linda, meglátott bennünket, először szoborrá dermedt, aztán hangosan fölnevetett. Keserűen, de elemi erővel.

Így bonyolódta bele Esztibe, akivel korábban háromszor, ha találkoztam és a vezetőnevét sem ismertem (egyébként Nagy). Szóke volt és zöld szemű, holott én mindig a barna hajú, barna szemű lányokat láttam a legszebbeknek. Egy évig voltunk együtt. Egy hónappal a fentebb leírtak után odaköltöztem abba az albérletbe, ahol megcsókolt, Linda helyére, aki kollégista lett. Még korábban föllebezett a kollégiumi elutasítás miatt, s akkor fogadták el. Úgy tett, mintha örülne nekünk, vagy valóban örült is, nem tudom.

Képtelen lennék megmagyarázni, mi fűzött Esztihez. A nyomorúságomból, a lelki-furdalásomból menekültem abba a bolond mondatba (én beléd vagyok zúgva, Eszti), s utána nem volt elég vér a pucámban megmondani az igazat (én kurvára nem vagyok beléd zúgva, Eszti). Lehangoló bár, mégis ez volt a kapcsolatunk mozgatórugója.

Hogy az albérletet fizetni tudjam, munkát kellett találnom. Visszakullogtam a lektűrök megjelentető kiadóhoz, ahonnan morcosan távoztam két évvel azelőtt. Már más ült a vezetői székben. Örömmel vettek vissza. Otthonról dolgozhattam. Bár többnyire

kocsmákból tettem. Mérhetetlen mennyiségű rikító színű füzetet és kötetet adtak el ebben az országban az én borítószövegeimmel. Tulajdonképpen négy-ötfféle sablont variáltam. És soha senki nem vette észre az ordító kliséket és a feltűnő hasonlatosságokat.

Eszti boldogan élt velem. Mindenesetre ezt mondta. Többször is, szinte mániákusan. Én sem panaszkodhattam, nem is tettem. Mindent összevetve jó volt vele lenni, ez tagadhatatlan, ugyanakkor nélküle sem volt rossz, amikor hazautazott, én meg itt-hon maradtam Szegeden. Amúgy békéscsabai lány volt, egyszer jártam náluk. Az apja autószerelőként havi több száz ezret keresett havonta (hetente?) és olyan kövérre hizlalta magát, hogy kizárólag tágas furgonokat tudott vezetni, kisebb járműbe bele sem fért. Az anyja hivatalos volt a gyámhatóságnál és csinos. Nézd meg az anyját, vedd el a lányát, tartja a mondás, ám én nem szándékoztam senkit elvenni abból a családból. Szerelemről szó sem lehetett, ebben biztos vagyok. Persze, nem állítom, hogy nem szerettem Eszti (vagy mégis?), mégsem hittem egyetlen pillanatig sem, hogy vele élem le az életem. Magyarázatot nem találtam, nem is kerestem erre. Liza esetében bezzeg az első pillanattól kezdve az ásó, kapa, nagyharangból indultam ki – indokolatlanul, naná, tizennégy évem minden naivitásával, de attól még így volt. Eszti sosem tartottam egyébnek epizódnál. Életem egy ügyesen megírt, de valahogy lehangolóan és elbizonytalanítóan steril fejezeténél.

Ennek következtében, amikor véget ért az epizód, nemigen rendültem meg. Pedig nem én vettem neki véget. Eszti, aki német és történelem szakra járt a bölcsészkarra, elnyert egy ösztöndíjat Németországba, s mielőtt elutazott, szakított velem. Mindig nagyon praktikus és pragmatikus lánynak ismertem, ez a cselekedete sem vallott egyébre. Tudta, hogy mialatt ő távol lesz Szegedtől, valamelyikünk bele fog keveredni egy másik (futó vagy komoly, a lényeg szempontjából lényegtelen) kapcsolatba, és el akarta kerülni az ezzel járó kényelmetlenségeket. Kivált a megaláztatást. Nem csak gyakorlatias volt, de figyelmes is.

Farkas Gábor

Szellemidézés

1. (emlékezet)

ablakkeret repedésein a szél
apák hangja a mérhető csendben
a történelembe tartó sínacél
áttetsző évek semmi és minden

2. (utazni öröm)

apámat 1916-ban Kassán
nagyapám elvitte a tüntetésekre
Le a királlyal! Le a háborúval!

Gyakran kellett szaladniuk...
később apámat ez vihette a *mozgalomba*

a mozgás, a munka *felszabadító öröme*
Arbeit macht frei – ahogy a német mondja...

1919 – Kassáról Miskolcra
1927 – a Zöldfa utcából a Fazekas utcába
másfél év szigorított...
1942 – Miskolcra Munkácsra
két év munkatábor

utazni mindig öröm,
a munka felszabadít

3. (az emlék hamis)

Testetlen körvonalak a térben,
elnyomott csikkekkal rajzolt ráncok.

Az arccsont kiugró metszetében
egyre mélyül – sötétül az árok.

Kiverik belőled a múltad is –
így lesz a tér és az emlék hamis.

Szíki Károly

Az utat én akartam, mert engem akart az út

– *Magyari Lajos költő halálára* –

Bő beszédű újságok szűk szavú tudósításokban tették közzé: *Életének 73. évében súlyos betegség után meghalt Magyari Lajos erdélyi magyar költő, műfordító, közíró.*

Szárazon kopognak ezek a szavak. Még akkor is száraz és érdektelen lenne ez a lenyomat, ha Nagy Józsi tiszai favágó eltávoztáról akarna valamit közzétenni egy napilap, miután tragikus körülménynek mondhatóan rádőlt egy nyárfa, egyedül élő, magának való ember volt Józsi. De a tiszteletet bőbeszédűbben is megérdemli, mert ember volt !

Magyari Lajos egy nagy családnak volt tagja, a nemzet volt az ő otthona, melyért élt, alkotott és aggódott. Talentuma és produktuma alapján a nemzet írója címre is érdemes lehetett volna, ezért egy valamivel bővebb értesítés is szűkszavú lenne!

Székelyföld szülőttével, aki Székelyudvaron látta meg a napvilágot 1942-ben, tehát éppen 73. évében jött el érte a halál, több ízben is találkoztam. Először Debrecenben a nyolcvanas években, majd sorozatos útjaim során Sepsiszentgyörgyön. Tudni akartam, ki ez a nagy erejű művész, aki Lázár Mihály üzenetében azt a hitet ébreszti már a sötét Ceausescu-időkben, hogy:

*A rácson túl, im felkel a Nap,
S apró zajokkal jön a reggel,
Ott lépdél most, túl falakon,
Fényt iszik a szomjas ember.*

De nem csak ébresztette, tettel is tette, amit kellett: írással, sugárzó hittel. És mondta, csak mondta: *Aki ily itallal oltja szomját, / Tán nem is lehet azt megölni.* Ebben a hitben lobogott és ezt megélve távozott tőle minden zarándok. Dinnyés Jóska már megzenésítve vitte tovább figyelmeztető szavait: *Messze néz, arra nem figyelhet, / Hogy körül mily tivornya áll. / Hogy mily szeszekkel, szédülettel / Hajtják a népet ronda tánca: / Biz' összezúzzák, ki nem táncol, / És belerokkan, aki járja.* Mert ezek még a sötét nyolcvanas rezsím évei voltak, amikor a határon – rossz utakon való hosszú menetelés után – jött igazán a fekete leves, ahol elemi iskolás vámos pribékek szórakoztatták magukat a hazautazók megalázásával. De a könyvet úgy rejtettük el, hogy meg ne találja a pribék. És ha sikerült, akkor hallatlan győzelemének csendült fel a csempészen. Mert így loptuk haza düledező elvtársi csibészek firtató szeme elől is a könyveket. Mekkora győzelem volt ez! Emlékszik-e még rá valaki? Magyarit is így csempésztük haza. (Meg

a többit: Sütőt, Kányádit, Bágyonit, Király Lacit...). Érzelmi gyönyör volt kinyitni már Berettyóújfalunál és belelapozni, s a megszabadított Lázár Mihály üzenetével hangoskodtunk hazai földön, mert akkor hivatalosan még csak az anyaország volt a hazai:

*De felkél a Nap újra reggel,
Rácsokat olvaszt ragyogása.
A kint, a kint rejtsd el mélyre,
Egyetlen hóhér meg ne lássa.*

*Hát ne sziszegi, ha körmöd tépik,
Akkor se szólj, ha megölnek,
Lelked csordultig tele fénnel,
S ez elég lesz túlélni őket.*

Hogy sikerült-e és hogyan sikerült Magyar Lajosnak túlélni a megnyomorító hatalmakat? Lelkileg bizonyos, hogy nem sikerült. Három éve Dinnyés Jóska telefonban közölte: menj el Lajoshoz, mert lehet, hogy nem látod többé, olyan mélyen van, s lehet, hogy meg akar halni. Elrohantam. Nem úgy nézett ki, mint aki itt akar hagyni minket. Estére már elfáradt, még megittunk egy egri bort, aztán másnap frissen, újrafésülten várt. Egy videofelvételt készítettem vele, az erdélyiek '56-os szerepéről. Akkor értettem meg, hogy milyen cudar hamissággal rejtik előlünk le nem váltott, csak átmaszkolt régi rendbeli figurák ezeket a történeteket, hogy az erdélyi középiskolások, egyetemisták milyen erővel álltak a magyar forradalom mellett! Lajos a maga szerepét nem fényezte ki, de amit elmondott, már azért is a Duna-deltája járt volna, ha kitudódik. Egy nagy emléktablót állított vallomásában a sepsiszentgyörgyi diákoknak, tanároknak. Aztán, amikor 2004. december 5-ről kérdeztem, nem akart válaszolni, csak összeszorította ajkát, mint dacos ember. Fájt, legbelül jobban, mint mutatta, de ez is elég volt a megértéshez. Levette a polcra egy 2005-ben megjelent könyvet (Váradi Péter-Pál-Lőwey Lilla: Erdély, Székelyföld) és a hátsó borítóról felolvasta *December 5.* című versét:

*Jártál-e már te a végeken,
Hol mások éltek le az életem,
Mások éltek le az életünk,
Hol a visszanyelt szavain
Százmilliója egyszer visszaint,
S megrenget földet, eget hasít?
Ki volt, ki mégis megállt itt?*

Jártál-e már te a végeken,
Hol nem a magadért érzett félelem,
De a fajtáért való érzelem
Adott naponta egy csepp erőt,
Hogy ami rád vár, azt mind végigéld?
A megtartandó végekért, a végekért.

Jártál-e már te a végeken,
Hol megszűnni tetszik a félelem,
De testvérek nélkül ez sem megy,
Ha a kezed ellöki, immár egyre megy.
Hittél, s csalatkozva hű hitedben,
Ráébredsz, hogy egy az egyben
Csak magadban bízhat, ha lehet
S nem véd meg fajod, sem emlékezet?

Jártál-e már te a végeken,
Hol százezrek gyűlnek, s a történelem
Egyszer csak kimondja ítéletét:
Volt egy nemzet, ki nem ismerné
Önnön érdekét?

Könnyek jelentek meg a szemében, megköszöri torkát, majd felállt az asztaltól, és visszatette a könyvet a helyére. Ezekben a találkozásokban mindig valami azt súgta, lehet, hogy ez már az utolsó földi beszélgetésünk, ezért igyekeztem a legtöbbet kivenni belőle. Lajosból is, meg a találkozás lehetőségéből. Sosem hagyta ki, hogy megkérdezze: Jártál a kökösi hídnál? A válasz igen volt minden esetben, de emellé mindig oda kellett ragasztanom a *Gábor Áron Kökösnél* című versét, amelyet én kezdtem el, aztán a közepétől együtt mondtuk: *Járhatott volna a szabadság alkalmasabb keréken, szelídebb korokban....én tudom, már, hogy nincs menekvés,/ de részes vagyok benne, s tenni kell./ Megfojthat a szánkba preckelt föld,/ megvakíthat. Rajta rágtunk! Hát illő./ Ha ő kever el késeivel, köveivel.* Ez a monológ vers megmarad, fennmarad, mert kell, ma különösen kell önerősítő és nemzeti közösséget erősítő példázatként. Az effajta művek a mai és az újabb korok nehéz időszakaiban is a múlt példáiból erőt merítő alkotások. Kellenek nagyon. Ahogyan Magyar Lajos kellene még sokáig, de már nem lehet tovább kérni őt: még ezt és azt írj meg. Neki is sok megvalósulatlan terve fekszik az asztalán.

A versírás lételeme volt, szerette is a megszületett műveket saját hangján hallani. Videofelvételre őrzök néhányat belőlük. Hála Dinnyésnek, hogy 3 éve már

a költő halálát vizionálta, és én meg elrohantam hozzá. Nem hitte komolyabban senki, hogy ő is mulandó, és egyszer majd csak sóhajtozunk hiánya miatt. Mind mulandók vagyunk, és sokunk írása halálukkal sírba száll. A kivételesévé marad csak meg. Az olyanoké, mint Magyarai Lajosé. Az mindörökké megmarad.

*Rejtelveim birtokában, szárazon csikorgó
kínjaim között, de bírva még a
test romlását figyelő riadt elmét -
idegenek és más lelkiük között,
én, Csoma Sándor, meghalni készülök.
Nincs - mert szükségtelen - a testamentum:
porom itt marad; elég távol ahhoz töletek,
hogy figyelmeztető szónak támadjon fel
ez idehurcolt test, e vacak,
miben nagy titkom porladni marad.
De elég közel, hogy a kegyelet
utánataláljon, ha majd megszereztétek
valahonnan a lángot, a lángomat,
mivel próbáltam felgyújtani...
a száraz, a szomjas rőzsét...
(De botorak vagyunk, de esendők,
ó, csak kései véreink ne nyögnék!)
(Csoma Sándor naplója, részlet)*

Az élet törvényei érvényesültek az elmúlással! Racionálisan értem én, értem, de emocionálisan még nem tudom elfogadni, nem tudlak átlapozni. Elosztjuk egymás között a fájdalmat és fogadkozunk. Legyen igaz a mi fogadalmunk, hogy nem! Nem! Soha!

Az Úr vezesse lépteidet a fények ösvényén!

Török Nándor

Pohárral kezemben

(születésnap számadás)

Érzelmek sodornak, lehúznak, emelnek,
konok kérdésekre ötven év felel meg.
Ötven év nagy idő embernek és bornak,
minden pohár alján indulatok forrnak.
Indulatok forrnak, érzések támadnak,
védekező állás: hátam a hátadnak.
Megvettem lábam, szemtől szembe várom
megüdvözülésem, vagy hitvány halálom.

Örvények húznak le, átölel a hínár,
felszínen maradván minden nap a kín vár.
Szomjas testem bőszen ünnepli a káoszt,
itatom mindennel, mit a csapos rám oszt.
Patáim a szennyes holdfényben tocsognak,
szarvaim is nőnek, öklelni is fognak.
Vágyom a mélységet, mélységben a véget,
a pokol melegét, akkor is, ha éget.

A szédítő szférák csábítják lelkemet,
fönről majd láthatom, ki az, ki eltemet.
Forgószél emel föl, szülőföld alattam
(erről már álmodtam, önmagam vallattam).
Mámorban szárnyalok, felhőkben elázok,
köröttem istenek, velük parolázok.
Vijjogó sasokkal napsugárban fürdök,
néked üzenetet szívárvánnyal küldök.

Hullámszik a sorsom: magasság és mélység,
a földön maradván életem csekélység.
Hitetlenül hiszek, magam megtagadom,
amit nem vettem, azt le nem aratom.
Szerencsém kontyába körömmel fogódzom,
lelked kasszájába örömmel adózom.
Ha eljön az idő, pohárral kezembe'
merülök, vagy szállok a nagy végtelenbe.

Bárány László

Átvonulás

Tűz van! – bizonyosodott meg a király, ahogy körbehordozta tekintetét a várfokról a láthatáron. Fennhangon mondta: – Tavasz éjjel nem lehet ilyen világos az ég alja.

Szelíden korholta a szeppent toronyórt, amiért nem figyelt föl a veszélyre. Újdonsült uralkodóként még nem igazán szokott hozzá a parancsoláshoz. Keresetlen szavakkal sürgette a legényt, hogy riassza a hadnagyot:

– Ég egy falu Pozsony felől. Induljon az előőrsk!

Éberén éjszakázott a mosoni várórség; a lovasok nyomban fellármázták a külső tábor, s már nyargaltak is tovább.

Kálmán király egyelőre nem hagyta el a bástyát. Igyekezett higgadt maradni. Úgy látta, hogy a lángok nem csaptak a magasba, vagyis az erdő nem fogott tüzet, csak a kunyhók.

Lassan teltek a percek, óráknak tűntek. Kálmán a tehetetlenséget viselte nehezen, nem a tétlenséget, azt hol imára, hol elmélkedésre fordította. Önként virrasztott eddig is, hogy a képzelete otthon, könyvesházában időzzön, ha már nappal katonának kell lennie. Talán jobb lett volna, ha a pápa úr nem menti föl püspöki tiszte alól, hogy királlyá koronázhassák. De ha már így történt, hát a trónon kívül harci ménjén is biztosan kell ülnie.

Meggondolta magát, és kíséretével nyeregbe szállt. Már híret vették, hogy a keresztetek első hulláma megindult, s javában közeledik. A király a fogadásukra érkezett Moson várához, ám ma még nem számított a találkozásra. Mi lesz, ha nem a kéményekből pattant szikra, hanem a jövevény hadak fáklyáitól vetett lobot a nádtető? Akkor az Isten irgalmazzon. Nekünk vagy nekik?

A két sereget nyíllövésnyi távolság választotta el. Középuött a füstölgő falut pásztázták a magyar vitézek. Letaposott kerítések, gerendák zsarátnoka, beroskadt falak tanúsították a pusztítást. A földbe vajt viskók, a vermek üresen tátongtak; lassan bújt elő az erdőből egy-egy rettegő ember, asszony, végül a gyerekek vagy a család öregei. A csendet lovak horkanásai meg az ő zokogásuk törte meg, amikor itt-ott holtakra leltek. Leszúrták őket, vagy a réműlet végzett velük? A hadnagy máris rontott volna a sötétségben a betörőkre, de a király visszatartotta:

– Még nem mértük föl az erejüket.

– Biztosan részeket, minden hordót magukkal vittek. Meglephetnének őket.

– Ne heveskedj! – intette az ifjú király Bánt, az idősebb katonát. – A harag rossz tanácsadó. Megpróbálunk majd szót érteni velük.

A hadnagy tajtékozott, mint a lova, de engedelmes katonaként hallgatott.

Egy zászlóalja vitézt hátrahagytak: fürkésszék ki a nyugatiak táborát. Kíséretével Kálmán visszatért a mosoni várba, hogy reggel haditanácsot tartson.

Virradatkor küldöttség érkezését jelentette az őrség. Maga a keresztések fővezére, Bouillon Gottfried lotaringiai herceg vezette a delegációt. Méltósággal ült lován, s emberein sem látszott seregük hajnali ziláltsága. A király fegyelmelmenten, a rangját illető udvariassággal fogadta, előzékenyen tessékelte a palotásházba.

Mindketten kerülték az éjjel történetek említését. A herceg nem tudhatta, hogy Kálmán értesült-e már a garázdaságról. Mindenesetre igyekezett leplezni, hogy barbárnak tekinti a magyarokat. A király titokzatos maradt: hadd találgassa a másikat, hogy személyében volt főpappal, katonával vagy koronás fővel célszerűbb-e alkudoznia.

- Korán indultatok – mondta kurtán a hercegnek.
- Már derengéskor fölébredtek mindig, ha sátorban kell aludnom.
- Nem rád értettem, hanem a seregetekre. Nyár végére hirdetett a pápa hadjáratot.
- Előbb még oda kell érünk a Szentföldre.

Kálmán jelentőségteljesen tette hozzá:

- Nekünk Pannónia is szent föld.

Csend következett. A herceg folytatástól tartott, rosszat sejtett. A király feleletre várt.

Gottfried kínlódott. Fölényesnek lenni nem mert, alázatosnak mutatkozni nem akart. Csak e kettőt ismerte. Most bánta, hogy személyesen vállalta a küldetést.

– Tudjuk mi is, hogy országokat szent első királyotok Szűz Mária oltalmába ajánlotta – préselte ki magából a békítőnek szánt szavakat.

– Vagyis – bölintott nyomatékkal a király – sem a pápa gyámkodására nem hagyatkozunk, sem a császár védőszárnya alá nem kívánczunk. Az égiekben bíznunk.

A herceg sűrűn bólogatott, mint aki nagyon egyetért, pedig most igazában az érdekelte volna, hogy önmagukban mennyire bíznak a magyarok.

- Mik a terveitek? – szegezte neki a kérdést Kálmán.

– Szeretnénk Isten áldásával és a te támogatásoddal szerencsésen átvonulni szép királyságodon.

– Úgy is lesz – helyeselt a király -, föltéve, hogy a szerencse nemcsak nektek, hanem nekünk is kijár.

- Hőn óhajtom közös elégedettségünket.

Kálmán, amennyire méltósága engedte, egy kissé meghajolt:

- Ez igen szép, csak sajnos kevés.

– Mit kívánsz még?

A király fölegyenesedett:

- A pusztá jó szándékot megerősítem azzal, hogy hercegi öcséd, Balduin, aki tud-

tommal hitvese társaságában tart veletek az úton, vendégszeretetemet élvezni majd, míg vitézeitek el nem hagyják az országot.

A herceg nagyot nyelt. – Hol részeltetnéd őket e kegyben? – kérdezte szárazon.

– Szent Márton-hegyi udvarházam minden kényelmével a rendelkezésükre áll, hogy megkíméljem őket a tábori élet fáradalmaitól. Küldess a hercegi párért és a poggyászáért! Máris odakísértetem őket a hegyi birtokra.

A király magához intette az udvarispánt: intézkedjék a vendégek elkalauzolásáról.

A herceg meghajolt, és zord arccal távozott.

Ismét csend állt be, csak Bán vértézete pendült-zörgött feszengő mozdulatainak az ütemére.

Amikor kettesben maradtak, a hadnagy vette a bátorságot, s megkérdezte a királytól:

– Akasszam szögre a kardomat?

Kálmán nemet intett:

– Inkább tanítsd új cselekre a csapatokat! Gyakorolják, miként kell a hadi utak mentén tisztas távolságból követni a keresztéseket úgy, hogy ne kerüljenek harcba velük. Egészen a határig telepíték piacokat, árusokat a kiszolgálásukra. De tartások szemmel őket, nehogy fizetés nélkül akarjanak odébb állni!

Bánt lelkesítette a feladat, tettekre távozott. Úgy tetszett, a haditanács okafogyottá vált. De Kálmán nem mondta le, hanem alkalmi koronatanácsa bővítette az ugyancsak ide várt győri püspökkel. Hartvik még délelőtt megérkezett. Amíg Bán vissza nem tért a táborból, az egykori és a mai főpap négyszemközt beszélgetett. A király mindenekelőtt az éjszakai támadásról tájékoztatta bizalmasát. E kérdéssel adta át neki a szót:

– Ezek keresztény hadak volnának?!

Hartvik széttárta karját:

– Úgy kell tekintenünk.

Kálmán összevonta szemöldökét:

– Tűrjük a komizságukat?

– Ha kikelsz ellene, akkor két ellenséget szerzel egyszerre, a császárt és a pápát.

– Ha pedig meghunyászkodom, mindketten vérszemet kapnak. Eddig is csak azért viselték el a dacolásomat, mert a másíknak is ellene szegültem. Jó nekem, hogy így egymást tartják féken, s nem engem igában.

– Ez a fogalmazás túlzás. Henrik császár valóban a hűbéresévé akar tenni, de Orbán pápa úr, akinek az egyházjobbító rendelkezéseivel mindig egyetértettél...

– Addig rendben is van. De az egyházkormányzáson keresztül az egész királyságot kívánná uralni. Ne felejtse el, hogy téged is csak az ő akarata ellenében helyezhettelek a püspöki székbe!

- Igaz. És ki is tartok melletted hűséggel. De most nem rólunk van szó.
- Hanem?
- Krisztus Európájáról.
- Ritkán gondolnak arra, amiről nagy hangon szónokolnak.
- Kik?
- A diplomácia hangadói, meg a hangos pártoskodók.
- Tévedni csöndesen is lehet.

Kálmán megérezte a készülő kioktatást. Csalódottan mondta:

– Nem akaratlan elvételre céloztam, hanem szándékos mellébeszélésre. Amivel most te is próbálkozol.

Hartvik helyesbített:

– Jó, ne nevezzük tévedésnek, ha vissza akarsz vágni Gottfriedék portyájáért.

Jogos a haragod. De tegyük mellé a keresztényi megbocsájtás parancsát.

- Majd meglátjuk, kéri-e a bocsánatot.
- Anélkül is kötelező a kiengesztelődés.

Kálmán félvállról tekintett a püspökre:

– Jól értem, akkor hát ne induljon hadjárat?

– A csatáktól mentsen meg az Isten! Legrosszabb esetben is csak egy kis villongástól tartottam.

A király megrázta fejét:

– Félreértettél. Nem rám, hanem a keresztiesekre vonatkozott a kérdésem, hogy szálljanak-e harcba. Őket miért nem köti a megbocsájtás parancsa?

Hartvik hallgatásba merült. Zsinaton is hosszasan tárgyalhatnák e fogós kérdést. Egyszerűbbnek tűnő érveléssel válaszolt:

– Mert mellettük szól az igazság.

Kálmán kissé gúnyosan elmosolyodott:

– Csakhogy mindenki ezt gondolja magáról, az övéiről. Ezért aztán bárki úgy vélheti, hogy nekik többet lehet elnézni, mint másoknak. Sosincs megállás.

A püspök megtalálta a kibúvót:

– Nagylelkűnek az *ellenünk vétőkkel*, de nem a Krisztus urunk ellen vétőkkel kell lennünk. Ezért vitathatatlan a keresztiesek igazsága.

– Akinek valóban kétségtelen lenne az igazsága, az inkább kevesebbet, mintsem többet engedne meg magának. Önmérséklet igazolhatja a tetteinket. Ha Gottfriedék így folytatják, akkor még szentföldi győzelmeik esetén sem lehetünk büszkék rá, hogy segítettük őket.

A király tudatában volt, hogy makacsul szokott ragaszkodni az igazához. Most is készen van a terve, s aligha változtat rajta. De meg fogja hallgatni a tanácsurakat. Mégpedig döntésének az ismertetése előtt, nehogy vissza kelljen táncolnia, ha javaslataik nyomán meggondolná magát. Igaz, csupán öt-hat báró, ispán jött

ide vele Esztergomból meg a környékből, de az ő szavuk számít, mert a helyzet ismeretében nem a levegőbe beszélnek.

Bán hadnagy nemsokára a lovasság meg a gyalogság első emberével tért vissza a palotásházba. A két alvezér a lovagterem szélén türelmesen várakozott. Hadnagyuk a királyi szék közelében, a főurakkal foglalt helyet. Hartvik közvetlenül Kálmán mellett állt. Mindannyian együtt voltak, a király egy ideig mégsem nyitotta meg a tanácskozást. A többieknek olyan benyomásuk volt, hogy vár még valakire. Az urak nem is suttoztak a nagy csöndben. A király végül megkérdezte véleményüket a teendőkről, de látszott, hogy nemigen figyel szavaikra. Ismerte már a hadnagy harcias álláspontját s a püspök több megértést szorgalmazó nézetét. A többiek elgondolásai megoszlottak közöttük nagyjából fele-fele arányban. Hartvik és Bán egy-egy új szemponttal előállt ugyan, de az nem módosított hajlandóságukon.

– Vessük tekintetünket távlati céljainkra, a pápai, a császári és a királyi trónok nagy közös ügyére! Amely a te ügyed is – ajánlotta a püspök.

– Ma a mai helyzetet kell megoldanod, holnap a holnapit – békétlenkedett a hadnagy.

Több mondanivalójuk nem volt. Hadd teljék jobban az idő, Kálmán megterítette a délebédhez. Csak ne legyen belőle estebéd is...

Nem lett. Asztalbontás után megérkezett a hírnök a friss felderítési adatokkal és a várt jelentéssel: Balduin herceg és asszonya elhagyta táborukat, és Győr felé tartanak, a Szent Márton-hegy irányában.

Kálmán egyik pillanatról a másikra vált borozás után ejtőző házigazdából erős uralkodóvá. Kihirdette döntését:

– A sereg kivonul a nyílt mezőre, és csatarendbe áll a kereszteseikkel szemben. A támadást magam vezetem.

A katonák kidüllesztették mellüket, és lelkesen kiáltották:

– Hajrá! Éljen a király!

A kis terem zengett:

– Vivát!

Hartvik zavarodottan szólalt meg:

– Hát nem tétlen megfigyelőként kísérvük az átvonulásukat?

Kálmán igent bólintott:

– Úgy lesz. Csakhogy előbb elveszük kedvüket az önkénytől.

Feloszlatta a tanácsot, és egy győzelem jogos előérzetével odakiáltotta a katonáknak:

– Rajta, nyeregbe! – Közben azt gondolta, hogy bárcsak elfeledhetnénk minden viadalt

és diadalt.

Holló József

Karácsonyi graduále

Karácsony van ma
szerte e világon.
S oly közelinek látszik
az égi magasságon
a Csillag – mely hirdeti
Messiás született:
és földre szállt vele
a Béke, a Szeretet.

Ilyenkor elcsitul
e zajos földi élet
– míg nekiveti hátát
a jászol melegének.
Tétova öröm közt
sugdolózik a szó,
s oly plasztikus a csend,
hogy kézbe fogható.

Fenyőfák ágain
gyertyák fénye ragyog
s az imbolygó lángok,
mint kis, purdé angyalok
szárnyai csapongnak
szemérmesen, sután
s melléd ül az Ünnepe
néma áhítatán.

Karácsony van ma
oldoz a képzelet.
A kerteken át halkult
harangszó lépeget,
de most nem megy tovább
– az ablakon bekopog
s lélekmélybe nyilall
várnak a templomok.

És hűz valami erő
menj el egy imára:
kérd, hogy jóakarattal
szálljon a világra.
S próbálj olyan lenni
akár a gyerekek
– kikben még romlatlan,
tiszt a szeretet.

Tudj megbocsátani,
bűt és bajt feledni
próbálj gyerekszívvvel
reménykedni, hinni.
És rád lel a boldogság
csak engedni, hagyni kell,
hogy a megilletődöttség
könnyűt perceivel

érezd a Karácsony
irgalmát, melegét.
De mért csak egy napig tart
... e Csoda emberiség?
Mért üresedik ki
lelkünk és tudatunk
s a jászolból már másnap
keresztet faragunk.

Pedig de jó volna
megértésben élni
– félni az Úristent
és könyörögve kérni:
Legyen a Karácsony
igaz, boldog ünnep,
hol emberek, vallások
egymáshoz békülnek.

És ez a békesség
közös hitté válva
az embert rávehetné
egy nagy-nagy változásra,
hisz bevallva, titkolva
mind vágyunk a jóra
– csak a sok kísértő
csábítás ne volna:

amit úgy hívunk gyarlóság!
Ha ezeket felednék
szeretetnek hívnák
a világ váltópénzét.
S ez az összetett mindenség
olyan más lenne itt
– jó szándék vezetné
az embert és tetteit,

és végre felfoghatnánk
Karácsony lényegét:
Meváltó született
... értünk, emberekért.

Estefelé

Szél támad. S a fények éle
kicsorbul a messzeségbe.
Elmagányosult kertek mögött
dombok hónalja füstölög
párákat az alkonyárnyba.
Süldő lányok csupasz válla
borzong meg libabőrösen
– az alkonyhús közletről üzen.
S a Nap a föld felett visszales,
mint aki valamit keres,
de a közelgő este vak homálya
kegyetlenül a mélybe rántja.
S akár a rég pucolt ablakok
a hátterek átláthatatlanok
és az estefelé szűrt hamuszínt
saját magából gabalyít.

Lisztóczy László

Búcsú dr. Gábor Lászlótól

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Szomorú szívvel és megrendült lélekkel állok itt, hogy elbúcsúzzam – elbúcsúzzam mindannyiunk nevében – régi, kedves tanítványomtól és barátomtól, dr. Gábor Lászlótól. Szomorúságomat és megrendültségemet csak növeli a természetellenes szereposztás: evidensebb lenne, ha én feküdnék koporsóban, és ő mondana gyászbeszédet fölöttem. Fájdalmamat az elviselhetetlenségig fokozza, hogy nemrég temettük el a Feleségét is, s hogy két gyermeküket, Lindát és Zoltánt hagyták itt árván, unokáinknak pedig nagyapó és nagyanyó nélkül kell fölnevelkedniük.

Drága Linda és Zoli! Nem tudok más és nem tudok több vigaszt mondani nektek, mint azt, hogy elhunyt édesapátok az átlagot meghaladóan tehetséges, a szépre, a jóra és az igazra rendkívül fogékony ember volt. Gazdag és szép pályát futott be, kitörölhetetlenül beírta a nevét Eger művelődéstörténetébe, és – bár súlyos keresztet hordozott a vállán – hősiessen helytállt, amíg ereje el nem fogyott, lelkében ki nem aludt a láng.

Mondjátok el ezt gyermekeiteknek is, hogy legyenek büszkék a nagyapjukra! Kezdtétek talán azzal, hogy az egri Dobó István Gimnáziumban érettségizett, és az iskola egyik büszkesége volt! Magyartanáraként tapasztaltam, hogy gyönyörű stílusú, kitűnően megszerkesztett, ötlet- és gondolatgazdag, nyomdakész fogalmazásokat írt. Az értékelő órákon a legjobb dolgozatokat mindig fölolvastattam: a leggyakrabban órá esett a választás. Ígéretesen szép verseket is írt. Az Ifjú Alkotók Körének ő volt a legaktívabb tagja, állandó munkatársa az *Életünk* című iskolaiújságnak. Az egész iskola és a fél város drukkolt neki, amikor a *Riporter kerestetik* tévévetélkedőn a döntőig jutott.

Az érettségi után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsészhallgatója lett. Az irodalom, a zene, a film és az újságírás iránt érdeklődött elsősorban, ezeken a területeken széles körű műveltséget szerzett. Csokonairól írt értekezésével csakhamar az egyetemi doktori címet is elnyerte. Egyik évfolyamtársa így emlékezik rá: „Tán fél tucatszor ha találkoztunk a diplomaosztást követően, mégis e röpke együttlétek alapján is úgy éreztem, úgy érzem, hogy túl jó voltál ehhez a nem túl jó világhoz. Túl lekerekített ehhez a sarkosan és sommásan ítélkező korhoz. A baloldaliaknak bizonyára sosem voltál eléggé baloldali, a jobbosoknak pedig eléggé jobboldali. Az urbánusoknak eléggé városi, a népieknek eléggé provinciális. Mert a normálisak, az igazi írástudók sohasem »valamilyenisták«, hanem önmaguk tudnak maradni. Nekik van saját véleményük, vannak saját gondolataik.”

Diplomaszerzés után visszatért Egerbe, és a *Heves Megyei Népiújságnál*, majd jogtódjánál, a *Heves Megyei Hírlapnál* dolgozott. Hernádi Ferenc tanár úr a következő-

képpen méltatja újságírói munkásságát: „Nagyon jó volt a 80-as években a lap szerkesztősege, de vitathatatlan, kulturális területen Te voltál a legjobb. Nagyon szeretted a színházat, gyakran írtál értékeléseket a premierekről. Újra fellapoztam most néhány műbírálataidat, s feltűnt a nagyfokú szakmaiság mellett a közérthetőségre törő szándék és a tolerancia bölcsessége. Senkit nem akartál megsérteni, a befektetett munka iránti alázat és megbecsülés vezette a tollad. Szegény Fesztbaum Béla bácsinak volt hasonló az alapállása a teljesítmények értékeléséhez, mint Neked. Te tetted lehetővé számomra, hogy az újság állandó szerzője lehettem filmes témákban éveken keresztül. Közös szerelmünk volt a film, s Te lehetővé tetted, hogy a 80-as évek virágzó magyar filmje reprezentálva legyen a *Népiújságban*. Emberséged, nyitott lelked alkalmassá tett kiváló beszélgetések elkészítésére. Különösen értékesek a Seregély érsek atyával készített riportjaid. Az örökbecsű főpásztor kinyílt előtted, és ezek a karácsonyi dialógok pályád csúcspontjai.”

Értékes éveket töltött az Egri Városi Televízió igazgatói székében. Tagja volt a Magyar Távirati Iroda Tulajdonosi Tanácsadó Testületének. Részt vett a Magyar Katolikus Rádió alapításának előkészítésében, majd hosszú ideig a Szent István Rádió irodavezetője volt. Feladatait – személyesen is tapasztaltam – lelkiismeretesen ellátta, újra és újra megragadott az az emberséges hang, ahogyan a hozzá forduló munkatársakkal beszélt. Hétfégi leveleivel igen sok hívet szerzett magának. Sokaktól hallottam, hogy ezeket a magas röptű, erkölcsi, filozófiai, néprajzi vagy vallási kérdéseket taglaló fejtegetéseket hétről hétre meghallgatták, olykor kalákában.

Az Irodalomtudományi Tanszék fölkérésére rövid ideig óraadó tanár volt az egri főiskolán. Ugyanott éveken át Irodalmi Színpadot is vezetett. A színpad tagjai – akik közül néhányan kiváló előadóművészekké vagy nagyszerű újságírókká lettek – hálatelt szívvel gondolnak rá. „Emlékszem az első rendezésedre – írja egyik egri tisztelője –, amit a Művelődési Házban láttam. Akkor arra gondoltam, milyen jó lenne színházat tanulni tőled. Azóta sem sikerült eleget tanulnom a gondolataidból. Mi lesz most a sok kibeszéletlen darabbal, írással, eszmével?”

Pilinszky János volt az egyik legkedvesebb költője, tőle a legkedvesebb verse az itt elhangzott *Apokrif*. Másik kedvence pedig József Attila, tőle az *Eszmélet* ragadta meg a legjobban. Amikor – kevéssel halála előtt, már a talajvesztettség, a kétségbeesés lelkiállapotában – utoljára meglátogatott, beszélgetésünk közben az *Eszméletnek* ezeket a sorait idéztem:

*Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja,
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja
s mint talált tárgyat visszaadja*

*bármikor – ezért őrzi meg,
ki nem Istene és nem papja
se magának, sem senkinek.*

Néhány értelmező, elemző gondolatot is fűztem, fűztünk az idézett strófához, és úgy éreztem, hogy egy kicsit kiegyensúlyozottabban távozott tőlem a beszélgetés után, mint ahogyan megérkezett. Néhány nap múlva mégis bekövetkezett a tragédia. Egy József Attila-mondat jut eszembe, amikor halála okain töprengek. A *Szabad ötletek jegyzéke két ülésben* című megrendítő vallomásban olvashatjuk: „Az a szerencsétlen, aki ezeket írta, mérhetetlenül áhítozik szeretetre, hogy a szeretet visszatartsa őt oly dolgok elkövetésétől, melyeket fél megtenni.” Vajon mi tudtunk-e Gábor Lacinak annyi szeretetet adni, hogy visszatartsuk őt oly dolgok elkövetésétől, melyeket félt megtenni? Mert a szeretet ugyanaz az ember számára, mint a növénynek a napfény: élni sem tudnánk nélküle. Észrevettük-e egyáltalán a szívében lakozó, csillapíthatatlan, olykor kétségbeesett szeretetvágyat? Vagy csak ímmel-ámmal, alkalmyszerűen, szelektíven, kíméltén, érdekeink által megszabott módon szerettük? Tiszteletben tartottuk-e mindenkor emberi méltóságát, gondoltunk-e arra, hogy az Isten minden embert a maga képmására és hasonlatosságára teremtett, hogy személyisége Krisztus megtestesülése által végtelen érvényt és jelentőséget kapott?

„*Cselekedd, ami rajtad áll./ Nincsen halál!*” – olvashatjuk Sík Sándor *Áldott, aki előre néz* című versében. A hívő keresztény számára – közéjük tartozott Laci is – földi életünk csak átmeneti állomás a teljesség, a tökéletesség, a végtelenség létdimenziójába vezető úton. A hit a lélek halhatatlanságában és a végső igazságszolgáltatásban, amely a legszabatosabb és a leghatározottabb választ adja az „oh, jaj meg kell halni, meg kell halni!” babitsi gyötrelmére, ihlette Gárdonyi Géza *Ha meghalok...* című versét, mely ezzel a strófával zárul:

„S mikor a szónok a sírnál beszél,
és végül kiált: „Hát Isten veled!”
ne le a sírba integessen nékem,
fölfelé nyújtson búcsúzó kezét!”

Az újralálkozás reményével nyújtom hát én is az ég felé búcsúzó kezem, drága Laci. Imádkozom érted, hogy a Mindenható legyen irgalmas hozzád. Nyugodj békében!

(Elhangzott 2015. május 8-án az egri Rozália temetőben)

Radnai István

Madéfalva kísértete

„Abba, vagy egy másik dimenzióba?

Mi dönti el, mely korban kicsoda

voltam/vagyok; vagy csak lehettem volna”

Lászlóffy Csaba: Klímaváltozások szonettje

még a nagy robbanás előtt vagyunk csaba
a háttérsugárzás egyre nő és szorulunk
egymáshoz s nem a szerelem de a haza
látod új félhold körül szűkül a horizont

míg a te hazád erdély a mi hazánk volt
széthúzás török mária terézia
s birka mögött hegyről senki nem ballagott
havas dimenzióból született iga

nem dőzsölt sok kufár nem borult ránk a közöny
szelíd pásztorok bőréből a farkasok
mátyás király uralkodott volt hazánk közös
a szomszéd szemünkből tekintélyt olvasott

mind német-római s távoli anglia
lerombol a hibára halmozott hiba

Hegedűs Imre János

Időtlenül

Balázs Tibor: Megérkezés Aquincumba. Prelúdium egy készülő versdrámához

Szövi versszöveget Balázs Tibor, szövi, mint perzsa asszonyok a szőnyeget, a minták, a mintázatok, az ábrák, a cirádák legalább két évezred szavaiból állnak össze, héber, ógörög, római latin, újlatin, középkori verdiktek, szállóigék, szillogizmusok, közmondások, aforizmák a múltból, és a mai kor terminus technicusai a jelenből. Nem ka-
varognak a csinos kötetben* a szavak, hanem „*legnagyobb képességünk, a rend*” (J. A.) törvényeinek alávetve oda épülnek be, ahol másodlagos, harmadlagos funkciót, értelmet nyernek, s mint az élő anyag sejtei, működésbe hozzák az egészet.

Nincs korlát, a „*szárnyas idő*” állni látszik, legalábbis úgy torlódnak egymásra az időhalmazok, hogy az időtlenség érzetét keltik. S mindezt szavak, szavak, szavak segítségével éri el, a mondat alárendelt szerepet játszik, s nemcsak gyűjtőmedencébe önti többtucat nyelvből összeválogatott főneveit, néha megcsonkított, néha idejé-
múlt ragozásban ragozott igéit, hanem előre-hátra tolja azokat térben és időben:

*mert nem szellem az,
mely nem emeli ki a szavakat
eredeti jelentésük összhangzat-
tanából és csörömpölő
kelepcéiből, nem szellem az,
mely nem helyezi
vissza a szavakat,
mint törékeny vándormadarakat
ősi fészkeikbe,
archetípusaikba,
ahol egymásba-kapaszkodásuk,
derridás jelentésük kevésbé
ingatag,
nem szellem az, mely nem
engedi kiröppenni a szavakat,
e törékeny vándormadarakat
ősi fészkeikből,
ősi toposzaikból,
hogy más égtájak
egében lubickoljanak...*

(Pogány pannon tüzek)

Szinte mindent elárult itt önmagáról a tudós költő. Mert tudós költő Balázs Tibor! Tájékozottság hiányában logikai szintakszis mezejére csábítaná az elemzőt, a recenzent, de tudjuk, hogy szerzőnk a hermeneutika legnagyobb hazai mestere, ott kell keresgelnünk fogódzók után. Mákszemnyit elméleti munkáiból.

Több könyvében idézi Friedrich Schleiermacher (1768–1834) német filozófust, akit a hermeneutika atyjának neveznek, öbelőle kiindulva, és több kortársát idézve írja, tanítja a szakírónak is kiváló Balázs Tibor, hogy a szövegelemző egyúttal viláértelmező is, hogy csak akkor érkezik el az írásművek nukleonjához, ha az *ars interpretandi* mestere, ha „*az olvasó / a kritikus újratelemi a szerző pszichikumában lejátszódó szemantikai folyamatokat a posteriori igazoltság...*” (Balázs Tibor: *A romániai magyar létköltészet története, 1919–1989*, Accordia Kiadó, Budapest, 2006., 22. oldal)

Nem könnyű feladat. Próbálkozzunk a fenti idézet hermeneutikai értelmezésével. (Balázs Tibor szerint: hermenetika.)

Először is a szavak nem téglák, amelyeket egymásra helyez a versépítő, hanem „*törékeny vándormadarak*”, s ha ez így van, el kell dobni a régi beidegződéseket, el kell feledni azt a gondolatot, hogy a költő, mint jó kőműves, mint nagyszerű építésmester tornyot rak a nyelv elemeiből.

Ki kell emelni a szavakat „*eredeti jelentésük összhangzattanából és csörömpölő /kelepcéiből*”.

És: vissza kell helyezni „*a szavakat, mint törékeny vándormadarakat /ösi fészkeikbe, / archetípusaikba.* /

Majdhogynem követhetetlen a költő és a nyelv között keletkezett ívfény. Érezzük, hogy ebben az izzásban megváltozik a nyelvi anyag tulajdonsága, megbomlik az „*összhangzattan*”, s csak akkor keletkezik új minőség, ha egyberántjuk az archaikust az újjal. Ezt cselekedte Bartók Béla is, „*hangzavart*” idézett elő, hogy aztán fölszárnyaljanak az „*új idők új dalai*”. (Ady Endre)

Gyenge az emberi elme és psziché ehhez az izzáshoz, szellemre van szükség, jótékony vagy éppen kételyt támasztó szellemre, Balázs Tibor a hely szellemével szövetkezett, a *genius locival*, amit kínálva kínált a történelem: Aquincum.

Jól választott. Úgy érkezik meg Aquincumba, hogy ki sem mozdult onnan, és ez a térben, időben eszmét, gondolatot, szerelmet, csalódást fiadzó ellentmondás az egész kötet gerinchúrja. De még az ellentmondás sincs egyedül, úgy vagyunk Aquincumban, hogy az akár Szentpétervár, Athén is lehet a helyszín:

*Fehéren és Szentpéterváron
Tör rám egy aquincumi álom,
Athénba ringat át, egy réven,
S én meg itt állok, Uram, térden.*

(Álomfejtés Aquincumban)

Összegyűjtött és felhasznált Balázs Tibor minden (kevés) értéket, amit a posztmodern létrehozott, szókavalkádót teremt ő is, de az összekötő anyagnak már sok köze van az eszményhez, az elkötelezettséghez, a művész felelősségtudatához.

Szómágiával nemzetünk gondjait görgeti maga előtt, és törekszik, nagyon törekszik, hogy az esztétikum, a nyelv által előállított szépség ne legyen öncélú, hogy a múltba menekülés csak látszat legyen, hogy az ókori Kelet vagy Afrika romjaitól csak karnyújtásnyira essenek a magyar történelem színterei:

*Mert Karthágóhoz
minden közel esik,
Nándorfehérvár,
Austerlitz
és a fekete Dél,
mert nem állhatsz
egyszál magányodban
a történelem senkiföldjén,
mikor ott milliók, milliárdok
tülekednek, hogy posztmodern
korokból visszalopózzanak
az ókorban veszteglő
hexameterek költői rendjébe...*

Szép krédó, nemes költői hitvallás. És hit az Emberben. Az ember legnagyobb el-
lensége a magány, az egyénnek úgy kell közösségbe szerveződnie, mint verslábaknak a
szép hexametorsorban. Mert a klasszikus vers, az időmérték mindig a humanizmus, az
emberség foglalata volt.

Aquincum. Kelet-Pannónia helytartójának rezidenciája. Krisztus előtt 10 – Krisztus
után 409. Nincs sorsfordítóbb korszaka az emberi történelemnek. Domitianus, Trai-
anus, Hadrianaus, Marcus Aurelius, Septimius Severus szelleme kél útra egy magyar
írástudó tolla nyomán, s keveredik a nagyvilággal, szövődik egybe jelenkorral.

S a végeredmény zenei-költői prelúdium, versdráma ígérete. Gazdagabbak lettünk.

(Littera Nova Kiadó, Budapest, 2015)

Koncz Teréz

Én és én meg a Bászdet

Avagy az istennő és a halandó különleges utazása időben és térben – Aknay Tibor: A Macskaistennő

Mi lett volna, ha? – tudatára ébredt, önmagára reflektáló emberi létünk egyik indikátora a kérdés, amelyet minden fontos döntés, választás vagy akár véletlen esemény kapcsán hajlamosak vagyunk feltenni magunknak. *Mi lett volna, ha?* Mivel csodálatos közös sorsunk által élhetünk az emberként létezés lehetőségével, képesek vagyunk emlékezni, reflektálni a történetekre és alternatív valóságokat teremteni a képzeletünkben. Erre a jelenségre alapozta (tudatosan vagy tudat alatt) a remekül sikerült *A Macskaistennő* című kisregényét Aknay Tibor.

A regény felütésében az olvasóhoz szól pár szóval, egyfajta fogódzóként és használati utasításként jelezvén, hogy a történet tartalmának semmi köze a valósághoz, és mozaikdarabjait 'csak a szerző fantáziájának szeszélye sodorta egymáshoz.' Aztán szinte in medias res elindul a dimenziókon, korokon és idősíkokon át tartó utazás.

A történet, bár valóban mozaikszerű egységekből áll, mégsem tűnik fragmentálnak vagy hiányosnak, a szálak és ívek a szűkszavú megfogalmazások és elejtett megjegyzések nyomán maguktól kibontakoznak az olvasó elméjében. Rendezői nézőpontból szemet szúr, hogy a könyv stílusa és szerkezete, közlésmódja szerint jó alapanyag adaptációhoz színpadra vagy filmre. Kevés, de tömör és erősen vizuális, ecsetvonásszerű leírás szól a szereplők környezetéről és érzéseiről, és akárcsak egy forgatókönyvben, az anyag döntő hányadát kiteszi a cselekvések ismertetése és az elmés dialógok. Tudván, hogy a szerző fotográfus is, nem meglepő, hogy hiányzik a fecsegés és a túl sok részlet, hiszen az ő fejében már összeállt a kép, és ezt a megfelelő, tömör és pontos módon át is adja az olvasónak, amikor kell.

Különösen nagy előnye e könyvnek az olvasmányossága és az a könnyed, udvarias és szellemes, szelíd lebegő iróniával átszőtt hangneme, amely megjelenik a szereplők megnyilvánulásaiban és egy-egy történetrészlet után elejtett megjegyzések formájában, amelyek időről időre megmosolyogtatnak olvasás közben. Így a figyelem soha nem lankad, és erős szimpátia alakul ki a mesélő felé, kellemes érzés vele együtt követni a szereplők sorsának alakulását.

Remek az az irónia, hogy Tycho, a történet látszólagos (erre még visszatérek) főhőse számára éppen egy macska, illetve legalábbis egy isten természetű macska teszi lehetővé az emlékezést, a saját múltjának részleteibe való belátást és az alternatív valóságok elképzelését. Ezt a nagyon is emberi jelenséget éppen egy ember-állat természetű lény hívja életre.

A történet szövése nem lineáris, idősíkok és dimenziók között ugrálunk, de kibontakozik ezekből az a pár fő szál, amelyeket igyekszem felvázolni nagy vonalakban.

Tycho, a főhős nagy döntést hozott a múltban, miszerint szakított a családi hagyományokkal, elhagyta a szülői házat, és alkotói pályára lépett édesanyja szomorúságára, de édesapja által titkon támogatva. A jelenben, túl a döntése utáni viharon és feltételezhetően szakmájában révbe érve, ám magánéletében magányos állapotban egy 'véletlen-szerű' esemény folytán találkozik Bászttel, a hol macska, hol ember alakjában megjelenő ősi egyiptomi macskaistennővel. Az istennő fixa ideája, hogy minden lehetséges, és kalandra hívja Tychót, amely során bebizonyítja neki igazát. Tycho kíváncsi arra, hogy mi lett volna, ha aznap, amikor kirepült a fészekből, visszatér, és elmegy az állásinterjúra a céghez, ahol apja vezető beosztásban dolgozott. Ezt a feltételezett valóságot Bászttel jóvoltából végigkövetheti, mintha egy megtörtént esemény szemlélője lenne. Ha ez mind megtörtént volna, Tycho sok olyan szeletét ismerte volna meg a saját múltjának, amelyeknek a családi titkok és a bezárkózás miatt csak a következményeit észlelte gyerekkora óta. Bár a macskaistennő ígéretet tett arra, hogy ezekből a tapasztalatokból semmire sem fog emlékezni majd, ezek a részletek választ adnak Tychót régóta foglalkoztató kérdésekre.

Ez az utazás hasonlít a regressziós hipnózissal vagy relaxációval végzett terápiákra, amely során a traumákat emlékekké változtatjuk azzal, hogy vélt vagy valós képeket rendelünk érzésekhez, így a lélek sebe elkezdhet gyógyulni, mert az értelem fogódzót talált a feldolgozáshoz. Bászttel, az isteni természet tökéletességében unatkozó istennő talán sejtette, hogy Tychónak terápiára volt szüksége.

Ez mindaddig rendben is van, de az isteni természet mindenhatóságába és öröklétebe egy olyasféle hiba csúszik, amit csak az érthet igazán, aki szeret 'sírva vigadni'. Az istennő ugyanis élvezni kezdi embernői alakjának és magának az életnek a tökéletlenségét is. A hibáknak és a konfliktusoknak ugyanis életszaguk van, és mint ilyenek, izgalmasabbak, mint bármiféle tökéletesség. Eztán, mintha ez még nem lenne elég, Tycho és közte akaratlan és elemi erejű szerelem ébred, amelynek következményével, a szíve alatt fejlődő nagyon is embermagzattal az istennő nem számolt.

Így lesz a segítőtől hős a háttérben, és így kap a történet egy okos csavart: amit Tycho tanult, azt csak észrevette szemlélődés útján, ő maga nem változott belátás által. De mekkora ívet futott be Bászttel, aki istennőként kezdte, majd életet adva embergyermekének, lemondott macskaformájáról és egész isteni mivoltáról is, annyira megszerette Tychót és az emberlétet annak minden tökéletlenségével és korlátaival együtt.

Kell-e nekünk ennél pozitívabb üzenet és felemelőbb végkicsengés? Ha ezért a gyarló emberlétért Bászttel Barbarává változott (Tycho kezdettől így szólította embernői alakjában), és beállt mindannyiunkkal a sorba, akkor talán nem is kell annyira arra vágyunk, hogy az élet tökéletes legyen, és hogy többre legyünk képesek, mint amennyit emberi mivoltunk lehetővé tesz.

A *Mi lett volna, ha?* dilemmát Aknay Tibor úgy oldotta fel, hogy egy remek példát vázolt fel arra, hogy egyrészt nem számít nagyon, hogy mi lett volna, másrészt hogy a jelen, a nagyon is racionális, tökéletlen és sokszor szagos, néha színes jelen éber megélése tulajdonképpen sokkal jobban passzol hozzánk, mint a múlton rágódás vagy a jövőről ábrándozás.

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akiket érdekel a saját lelkük és más embereké, és emellett szeretnének egy könnyed, szórakoztató és inspiráló olvasói élményt szerezni, aztán belegondolni abba, hogy *Mi van*.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2014)

Bakacsi Ernő

Szenvedéstörténet

Pósa Zoltán: SEMINOMA, avagy kórház a város közepén

A Parnasszus fénysugarában sütkérező költők többsége prózát is ír. Némelyek lírája és epikája nem azonos szintű. Pósa Zoltán nem tartozik közéjük, mert mindkét műfajt magas szinten műveli.

A Pósa írásművészetét kedvelő olvasók örömmel csettintettek, amikor megtudták, hogy újabb kötettel jelentkezett.

SEMINOMA.

Szokatlan cím ez. Vajon mit jelent? Elő az idegen szavak szótárát! Nincs benne. Aztán a kitartóak előbb-utóbb megtudták, hogy ez bizony a hererák tudományos neve. Ez a nem mindennapi könyvcím még inkább megerősítette az olvasót a vásárlási szándékában. Ekkor újabb meglepetés érte, 830 oldal. Két vastos kötet! Ki olvas a mai korban ilyen hosszú regényt? (Most, amikor még a klasszikusokat is lerövidítik, kivonatolják. Ennek aztán az az eredménye, hogy a mű „eszmei mondanivalója” lehet, hogy megmarad, de az írói képek, a szép kifejezések, a jól fűzött szavak, melyek a könyvet irodalmi alkotássá emelik, eltűnnek, fogalmazvánnyá silányul az alkotás.) Bizony, ilyen vastag kötetet csak a megszállottak olvasnak. Szerencsére akadnak még ilyenek.

Sejteni lehet, de már a könyv elején világossá vélik, hogy a főszereplő, Barna Zoltán azonos a szerzővel. Kevés író vállalkozik arra, hogy a magánéletét, különösen a betegségét a nyilvánosság elé tárja. Főleg az ennyire intim dolgot, mint a nemi szerv betegsége. Hamarjában csak két regény jut eszembe, aki megírta a betegségét, az akkori gondolatait, érzéseit. Az egyik Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül*, már klasszikusnak mondható munkája, a másik, a néhány éve megjelent, Dobozi Eszter *Túl a rákbarakkon* című regénye.

Hamar kiderül, hogy Pósa nevéen nevezi a dolgokat. Nem szégyenlősködik, népi nevéen nevezi a nemi szerveket, az ember anyagcseretermékeit. És ezt az olvasó nem érzi obszcénnek, természetesnek hat. A kórházi szóhasználatban talán éppen az lenne az idegen, a nem „valóság szagú”, ha nem naturalisztikusan használnák ezeket a kifejezéseket.

A regény könnyedén, majdnem humorosan indul. Szó sincs a súlyos betegek kétségbeeséséről, dühkitöréséről, amikor mindenkit, még az Istent is hibáztatja a betegségéért. Amikor felmerül a miért én? kérdése. A barátaim, ismerőseim egészségesek, miért pont én kaptam meg? Aztán jön a harc a kórral, majd a belétörődés. Igaz, a főhős ekkor még úgy gondolja, egy kis műtét, és már egy hét

múlva otthon vagyok. Később, a második műtétnél Pósa, alias Barna Zoltán is megijed. Súlyos gondolatok gyötrik őt is. Felmerül a halál lehetősége is. Ha csak egy pillanatra is, de foglalkozik az öngyilkossággal. Aztán ezt gyorsan elveti, mert ezt nem teheti meg szeretett feleségével és kisfiával, és a vallása, a katolikus vallás is bűnnek minősíti. A szenvedést nem Isten büntetésének kell felfogni, hanem megtisztulásunk folyamatának, bűneink megváltásának, jobb emberré válásunk egy-egy fázisának.

Fontos gondolatsora ez a regénynek. E nélkül nem lenne hiteles, mert nincs olyan ember, akinek hasonló esetben az önpusztítás ne jutna eszébe. De Barna Zoltán kölcsönös szerelme a feleségével, mély vallásossága annyira egyértelmű, hogy ezt a kórházi környezete nemcsak elfogadja, tiszteli érte. Még a nagyszájú, kinti életükben ledér életet élő nők is felnéznek rá. Az istenhit, a vallás annyira átszövi a főhős kórtermi napjait, hogy még Jézus cselekedeteit is magyarázza.

Hamar kiderül, hogy a regény nemcsak a betegséggel való küzdelemet rögzíti. Elviselhető fájdalmak között, gyógyszer hatása alatt gondolkodik a beteg, ezt időnként álmokképek tarkítják, miközben megismerjük az író életét, gondolatait, filozófiai fejtegetéseit. De nemcsak egyfajta önéletrajz ez a könyv, hanem kemény társadalombírálat is.

A politikánál tartva talán egyetlen kifogásolni való, hogy – Jenőy szájába adva a szavakat – a rendszerváltás összes negatívumát felsorolja. Nem mintha azok nem lennének igazak, nem állnák meg a helyüket, de évekkel az események előtt ilyen világosan ezt senki sem láthatta.

A betegtársakon keresztül megismerhetjük a betegember különböző viselkedési formáit, melyek egyúttal a társadalom rétegződését is szemléltetik. A negatív figurát megszemélyesítő dr. Setéth Alajos viselkedése, a megvetésen és az utálaton kívül, néha szánalmat kelt. Szánalmat, mert a társadalom egyik nagy problémáját veti fel: az emberek elmagányosodását, az idősek családból való kiesését illusztrálja. Nekem „a tanár úr” Heltai *Néma leventéjének* bakóját, Setét Lajost, jutatta eszembe, noha a két figura jelleme, szerepe teljesen más. Valószínűleg ez csak a majdnem azonos névnek köszönhető.

Pósa Zoltán – G. B. Shaw szavaival élve – kitűnően rakja egymás mellé a szavakat. A könyv, az előforduló ismétlések ellenére is, érdekfeszítő, olvasmányos. Kitűnően ábrázolja egy hívő ember küzdelmét a kórral, aki aláveti magát Isten akaratának, de bízik benne, hogy hagyja felnevelni a fiát, tovább szeretni imádott feleségét, miközben maradandó emléket állít a kórház dolgozóinak, elsősorban orvosgárdájának.

Tiszta szívvel ajánlom a kedves olvasónak ezt a könyvet, mert nem tölti feleslegesen az idejét, aki Pósa Zoltán *SEMINOMA* című könyvét olvasni kezdi.

(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2015)

Demeter József

Kondenzcsík

„az arannyal keretezett, korai őszben.”

Turczi István legszebb versei

Döcögő busz – 1984-ben. Rozogább nem is lehetne, nyárelői lombalagútban, Kolozsvár felé. A Mezőségen.

Magyarszovát, válaszolja a felszállók közül a mellém ülő átalvetős, rokolyás, dédikorú néne. Szusszanósan... Cókémkja az ülés alatt. Pihen. Indulunk.

Felszálló repülőgép tőlünk nyugatra. Az ég makulátlan kékségében.

Mint a vonatnak hajdanában, mosolyodik el a néne az autóbuszban, és!

Háromosztályosan arra kér, tartsam úgy a könyvet, hogy ő is olvashassa – a román Marin Sorescu magyarrá fordított verseit. Filozofikus mélységűek. Vékony kötetben. És a néne érti őket. Vizsgáztatom...

A *verseny* című vers arról szól, hogy egy bezárt szobában magasugrók versenyeznek, aki a legmagasabbra ugrik, az veri be legtöbbször a fejét a plafonba.

Jaj, lelkem, én tudom, hogy ezt a szabadverset (!) nem így kell érteni, hanem áttételesen...

És magyarázza. A legnehezebbeket is. Nem hiszek a fülemnek.

Jaj, lelkem, nekünk olyan lelkészünk van, aki hetente két irodalomórát is tart. Évek óta.

Sorolja:

Felekezeti irodalom.

Világias világirodalom.

Kortárs irodalom.

Erősen szeretjük. (Nem két s-el – az ígét!)

Riportot írtam róla. Pap nélkül persze. „Isten Hivatalos szolgája” a sorok közé került, úgy, hogy...

Hívat Sütő András: ha minden faluban ilyen pap, „faluvezér” lenne, mint az én régi jó barátom, nem itt tartanánk.

Anno 2014.

A végre megszépülő őszben, pár perces késés után, intercity-plafon alatt. Budapest felé robogunk, s mit látnak szemeim: Kortárs költőt olvas egy utas. Fehér holló... Nézem a Turczi István legszebb verseibe mélyülő, nem átalvetős, nem dédikorú, nem rokolyás, hanem! Igencsak nézni való barna nőt. Szedem a sátor-

fámat, helyet cserélek. Szóbarázódunk. Üzemmérnök, s mint az továbbá kiderül: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse” Turczi Istvánnak:

Utazás közben verset olvasok, mert így nem döcögtem, úszik velem a vonat.

Vele úszom én is. Verselünk. Szegeden szállt föl, Majláti Ágnes. (Ha jól emlékszem.) Magyartanárnak készült, de meggondolta magát. A jó költeményekről, szövegekről viszont nem mondott le. Versírással sosem próbálkozott. Csak „egyszerű olvasó”. Kötélnek áll, és portrérajzolás közben elmesélem a rokokós nénét. Mosolyog. Csodálkozik. Aztán a legszebb versekre terelődik a szó. Összegez:

Nagyon jó. Különleges ritmusa, zenéje és tartalma is van – a mai sok-sok felemás, blabla-versekhez képest. Modern és újszerűen hagyományos. Játékos körkép... Érzéki, nem érzélgős. Szerelem, szexiség is bőven találva. Filozofikusan. Erotikus, izgalmas, enyhén pornós, líraian bújtatva. Élvezhető. Magas fokon intellektuális és mégis közérthető, ami viszont még ennél is fontosabb az az, hogy olvastatja magát. És felkeltette érdeklődésemet az általa említett költőkre.

Elpakolom a rajztömböt s a friss – amúgy mindig színvonalas – *Nagyvilágot* (2014/8.), mely kivételesen egy verset sem tartalmaz, és!

Elő a farbával. Kiveszem Turczi István legszebb verseit. Szűkül a mellényem. Dedikált példány az enyém: „Tokaj, 2014.” A többit ő olvassa, hangosan – felállva. Miért?!

Kőbánya „kikötő”, mosolyogja... Segítek leszállni. Sietnie kell:

Mért nem ezzel kezdte. A dedikált példánnyal. A szerzővel.

Azt hittem, a Nyugatiig..., hadarom, integetünk, és máris indul a hajó...

Ha jó, ha jók a versek, ősszel is „virágba-borulnak / a fák,” és érezni „az önkívület illatát”... Versek természetétől „Tanuljuk el a szükségesen túli formát.”

„Nem kéne általánosítani. Törni a csendet. Tükröt szervezni a sötétséghez.

Lényege, hogy elég távoli legyen, úgy vinni önmagunkban véghez.”

Egy másik versében mondja a költő:

„Lenézek, s látom, mekkorát nőtt poézisem.”

Vajon mekkorát – kéklő égplafon alatt – így, válogatva. Egy szuszra olvasom – némi szünetekkel, az átszállások miatt. Buszon, trolin, villamoson. Megállókban. Visszafelé, másnap a vonaton, jut eszembe Althusser: A filozófiában a befejezés az igazi kezdet.

Harmadszor is újrakezdem, főleg az aláhúzottakat, és a ceruzát tollra cserélem. Jegyzet, recenzió, e kettősség felemássága mellett; vagy ennek – ad absurdum

– elkerüléséért... A könyv jellegét próbálom üstökön ragadni, az igényes, strukturális verstani elemzés helyett (nem az én asztalom), ami mélyre ható kompakt, morfológiai értékmérőt követelne, jelentősége miatt, mert! Köztudottan, az egész több, ugyebár, mint a részek esetleges részletességének összessége. Legyen tehát ez egy lírai gondolatsor – a költő egyedi, „unikális” létszemléletének rendhagyó fokmérője, lírai térábrázolása, hisz!

Versidő van.

Süt.

Tükör – Turczi István kezében. Vagy inkább a tenyere az?! Netán a költő, avagy a könyv arca?

Szavakat varázsol újszerűen, szakaszokat villant. Laudációi (szekértábormentesen) rangos költőket fókuszál. Láttat. Tiszteleg előttük. Versszemléli.

Górcső.

Mikroszkóp.

Úrteleszkóp.

A jól ismert, ami lent, az fent. szerint.

A világ minő tettenérése. Bennünk. Líraiáda. A megérintettség okán. Felső fókán.

Égi mély hangulat az olvasóban úgy támad, hogyha a versekből áradó esztétikai érzékképződmény fokozatos vagy esetleg Gauss-görbeszerűen magas szinten hullámszik, mert csak így képes szinten tartani az értelmi illúzió megképezését, leképezését. Az érdektelenségbe süllyedés ellen. Három ciklus által. Felhajtóerő van mind a szabad, félszabad, mind a kötött versekben. Szublimált magasság. Föl-felé lejtő pályán...

„A láthatatlan emelkedő”-n.

Képkeretben a természet – „szoft-posztmodern”-ül.

Égnek támasztva.

Struktúra.

Faktúra.

Textúra.

Turczi-színskálák sajátos egyetemessége – szívünkkel szemlélvén. Zeneiségükben? „Allegro” - jut eszembe a Nobel-díjas Thomas Tranströmer verse, egyik strófában azt láttatja, látjuk, hogy üvegház a zene. Hegyoldalon áll. Kövek, sziklák gördülnek át rajta, de! Egy ablaka sem törik be. Halljuk! Száztónnásan dübörögnek, és mégis! Mintha pihékönnyedén.

Fényszikla mindenütt.

Turczi István legjobb, legszebb könyvében, ahol!

A napot is „életretáncolja a gyertyaláng.” Mely nem válik láthatatlanná – „pedig csak önmagának sugárzik.” És mégis: „Nem tudsz betelni velem” – világolja a

gyertyaláng. Mert áttetsző, égnyi véka alá rejtette a költő. Így nem hül ki „az arc porcelánja: rám néz.” Nem csoda, hisz oly „Nagy a teremtő találékonysága”, hogy!

„Egy isten is elegendő, nem három vagy három a köb köbén, hogy ezerféle utószó íródjék a válogatáshoz” – olvasom a könyvet szerkesztő Tarján Tamás „epilógus helyett”-i magasröptű szövegében, és!

Ezüstlő repülőgép húz kondenzcsíkot az „arannyal keretezett, korai őszben.” Nézem, az intercity tiszta ablakán át. Kecskemét felé menet. Elvárásoltan, mint-ha!

Üvegházban.

Dehogyan, mintha, hisz végre gyönyörű „reggel van,/ jó éjt.”

Az idő pillanata

Örök elvont – reális.

Így él a líra

Mindig – máris.

(AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2014)

Kiss Péter

Egy kutatás tapasztalatai

Az Egri Domus Universitatis és Líceum.

Szerkesztette: dr. Petercsák Tivadar

Az *Aranyoldalak Eger művelődéstörténetéből* című munkámhoz végzett kutatásaim során talált adatok nem egy esetben eltérnek az újabb szakirodalomokban megjelentektől is, vagy hiányoznak azokból. Az *Egri séták nemcsak Egrieknek* című sorozat II. kötetében az érseki palotával foglalkozó írásban az olvasható, hogy amikor a királyi család tagjai 1809-ben Egerbe menekültek csak a „június 16-ról 17-re virradó éjszaka” időztek az érseki palotában (16. o.), míg Szmrecsányi Miklós szerint ennél sokkal hosszabb ideig (Szmrecsányi Miklós *Eger művészetéről*. Eger, 1937. 162. és 170. old). Ugyancsak az említett 16. oldalon egy másik adat szerint „A II. világháború elejére az érseki palota középső szárnya,... megrongálódott, ...az akkori főpásztor dr. Szmrecsányi Lajos úgy döntött, hogy az érsekség átköltözik a déli szárnyba...” Szmrecsányi Miklós viszont már 1925-ben azt írta, hogy „A mostani érsek, udvari papjaival együtt, csupán az Esterházy-térre néző Pyrker-féle (azaz déli) melléképületet lakja. A régi palotát (azaz a középső szárnyat) közcélokra engedte át.” (Szmrecsányi Miklós: *Eger és környékének részletes kalauza*. Eger, 1925. 32. o.). Ilyen típusú hibák *Az Egri Domus Universitatis és Líceum* című kötetben is vannak. Szintén az említett 16. oldalon olvasható az is, hogy Pyrker János László érsek képtára 1847-ig volt Egerben kiállítva. Ugyanez a Szerző ugyanerről a *Dobó István Vármúzeum Évkönyvében*, (Agria XXXVIII. Eger, 2002. 79. o.) azt írja, hogy 1845-ig, de az említett két évszám közül egyik sem helytálló. A képtár, amely ma a Szépművészeti Múzeum féltve őrzött kincse, egy 1846-ban megjelent szakirodalom, valamint a képtár történetét ismertető írás szerint is csak 1844-ig volt Egerben kiállítva (Mátray Gábor: *Pyrker János László egri patriarcha-érsek képtára a Nemzeti Múzeum képcsarnokában*. Pesten, 1846. 2. o., Kiss Péter: *A Pyrker-képtár sorsa Egerben a 19–20. században és Pesten 1848-ig*. In: *Művészettörténeti Értesítő* 1987. 1–4 sz. 137. o.)

A legtöbb téves adattal, hiányossággal azonban *Az Egri Domus Universitatis és Líceum* című kötetben találkoztam. (Az Esterházy Károly-émlékkönyv 375. és 388. o. szerint az Egri Domus Universitatis azonos a Líceummal). Elsőként az épületről tesztek említést, amelynek az 1800-tól számított közel másfél évszázadnyi időszakával egyik tanulmány sem foglalkozik. A kötetből ezért kimaradt

levéltári adatok között olyanok is találhatóak, amelyek 2014-ben egy akadémiai tudományos konferencia egyik előadásának alapját adták.¹

A könyv alcíme „*oktatás, tudomány, művészet*.” A tartalomjegyzékben a többi oktatási intézmény, oktatási terület mellett azonban hiába keressük a csillagászati oktatást, az Egri Községi Közigazgatási Tanfolyamot, a Barkóczy Ferenc püspök által létrehozott bölcséleti iskolát, az Eszterházy Károly püspök ideje óta itt működött belvárosi elemi iskolát, az I. világháború idején a Líceumban helyet kapott főreáliskolát vagy az ezekhez is kapcsolódó, szintén az épületben működött Egri Főegyházmegyei Tanfelügyelőséget. Annak ellenére kimaradtak, hogy 2011-ben az elemi iskola kivételével már mindegyikről jelent meg egy-egy rövid fejezet. (Kiss Péter: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtártól a Líceumig. A továbbiakban Kiss Péter 2011.)

Az Egri Főegyházmegyei Levéltár Lycaei aedificium és Lycaei miscellanea iratanyagában – akárcsak az épület és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár esetében – a csillagvizsgálóra vonatkozóan sem folytak kutatások. A kötetből ezért egyebek mellett az is kimaradt, hogy mit jelentett a liceumi gondnok 1868-ban a csillagvizsgáló állapotáról, hogy 1920 után lehetőség adódott annak újabb műszerekkel történő használatba helyezésére, hogy mióta és miért hiányzik a 18. században készült műszerek közül többnek az eredeti, értékes lencséje, hogy volt olyan eset amikor a 19. században neves vendég Egerbe látogatásakor a csillagvizsgáló tornyot is kivilágították, hogy 1912-ben a terasz faszerkezetét vasbetonra építették át, hogy az eddig publikáltakon kívül mikor foglalkoztak még a műszerek állapotának megóvásával, hogy Konkoly-Thege Miklós a csillagvizsgálóban tett látogatásakor egy lencsét ajándékozott az egyik műszerhez, hogy nem az 1810-es években, és nem Szepessy Ignác javaslatára kerültek át a csillagászati szakkönyvek a Főegyházmegyei Könyvtár állományába, hogy a tanulmányban olvasható megállapítástól eltérően a csillagvizsgáló látogathatóságára vonatkozóan maradtak fenn adatok stb. A kötetben a korábban megjelentektől eltérően az olvasható, hogy Tittel Pál érdeme a csillagászati oktatás 1819-ben történt bevezetése.

A legtöbb hiányossággal, téves adattal az Egri Főegyházmegyei Könyvtár történetét ismertető tanulmányban találkoztam. Hiányoznak belőle egyebek mellett Eszterházy Károly püspöknek az Egri Főegyházmegyei Levéltárban található leveleiben fennmaradt könyvtártörténeti adatok. Ez azért is meglepő és érthetetlen, mert azok már nyomtatásban is megjelentek. Részben Udvardy László 1898-ban kiadott *Az Egri Érseki Joglyceum története* című könyvében, részben 2001-ben a Dobó István Vármúzeum Évkönyvében (Kiss Péter: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár és az egyetemi gondolat

¹ Kiss Péter: Ybl Miklós munkásságának eddig ismeretlen helyszíne – Eger. A Magyar Tudományos Akadémia székházában, valamint a Budapest Főváros Levéltárában 2014. április 8–9-én rendezett „Életmódja: építés” című tudományos konferencián elhangzott előadás. Megjelent az *Ars Hungarica* (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet folyóirata) 2014. 4. sz. 600–605. oldalán.

XVIII. sz-i története, a továbbiakban Kiss Péter 2001.), valamint az említett 2011-ben kiadott kötetben. Figyelmen kívül hagyásuk több esetben az alapító püspök által leírtaktól eltérő – köztük ellentmondó - adatok közlését eredményezte, amelyek a következők:

A tanulmányban az olvasható, hogy Eszterházy Károly „*püspök egy alapítványt hozott létre, a könyvtár fenntartására, sajnos azonban a napóleoni háborúk idején a pénz értékét vesztette.*” (119. o.) Régóta ismert a főpásztornak az az 1792-ben írt levele, amely szerint „*a Foglár-alapítvány... úgy felszaporodott...hasonlóképp a Fundus Scholae Agriensis-nek is akkora az állománya, hogy a tényleg szükséges tanárok ellátására bőven elegendő. A hatalmas líceum-épület, s benne a könyvtár, mely bármelyikkel kiállja a versenyt az országban, és a csillagvizsgáló, melyet nem győz dicsérni aki csak látja, mind szilárd alkotások, s szintén az említett alapítványi tőkékben bírnak kellő fenntartási alapokat.*” (Udvardy László említett munkájának 118. oldalán). A könyvtárnak tehát nem volt külön fenntartási alapja.

„*Büky József könyvtáros különös gondot fordított arra is, hogy az elhunyt kanonokok könyvei, maradéktalanul bekerüljenek a könyvtárba. Így volt ez Androvics Miklós kanonok esetében is, 1777-ben bekövetkezett halála után könyvei (224 kötet) hiánytalanul a püspöki könyvtár tulajdonába jutottak.*” (117. o.) Eszterházynek az egyházmegyei protocollum sorozat (A továbbiakban Eszterházy levelezése) 1777-ik évi kötetének 278. oldalán található levele, valamint Kiss Péter 2001. 236. o. és Kiss Péter 2011. 77. o. szerint a püspök ez év május 10-én Torner Ignácot nevezte ki a létesülőben levő bibliotéka első könyvtárosának. Büky, aki a könyvtár időben második könyvtárosa volt, csak 1781-ben követte Tornert tisztségében. (Eszterházy Károly levelezése 1781. július 30. 404. o., Kiss Péter 2001. 238. o., Kiss Péter 2011. 77. o.)

Giuseppe Garampi nuncius 1781. október 19-től kezdődően „*levelezett gróf Eszterházyval és Bükyvel a könyvtár érdekében*” (118. o.). Az erre vonatkozó levelezés azonban már hónapokkal korábban elkezdődött. A püspök 1781. június 14-én azt írta Garampinak, hogy köszöni az ajánlatát, és ha tud még jó szerzőt, könyvet ajánlani, hálás lenne érte. (Eszterházy Károly levelezése 1781. június 14. 321. o., Kiss Péter 2001. 239. o., Kiss Péter 2011. 79. o.) Nemcsak a levelezés kezdődött el már október előtt, hanem a Garampi által vásárolt könyvek Egerbe szállításának folyamata is. (Eszterházy Károly levelezése 1781. szeptember 29. 466. o., Kiss Péter 2001. 239. o., Kiss Péter 2011. 81. o.)

Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár „*egyedinek számít viszont abban a tekintetben, hogy nem társultak hozzá egyéb gyűjtemények [például numizmatikai gyűjtemény, képtár, stb. csak jóval később, mintegy 60 év múlva]*” (113. o.). Eszterházy Károly a levelezése szerint egy numizmatikai gyűjteményt is létrehozott, amely a Líceumban volt elhelyezve. (Eszterházy Károly levelezése 1781. szeptember 7. 443. o., Kiss Péter 2001. 247. o., Kiss Péter 2011. 86. o.) A főpásztor végrendeletében az olvasható, hogy „*az úgynevezett egyetemi házat, vagy Líceumot...a püspökségre vagy az egri egyházra ha-*

gyom...hasonlóképpen a pénzérme gyűjteményt... egyszóval halálom után a házban talált mindenféle berendezést az egri püspökségre hagyok... (Kondorné Látkóczky Erzsébet: Eszterházy Károly végrendelete. In: Eszterházy Károly emlékkönyv, Eger 1999. 388. o.)

„*Torner Ignác tudós pap*” volt (117. o.) Eszterházy 1781 júliusának végén azt írta, hogy Torner helyére Büky Józsefet nevezi ki, mert már nem csak a bibliotéka „*csinosítását*” kezdte el, hanem annak válogatott könyvekkel való felszerelését is, és gondoskodnia kell egy könyvekhez értő könyvtárossról. Úgy gondolja, hogy ezt a személyt Büky József egri székesegyházi kanonok és jogtanár személyében találta meg, ezért őt bízta meg ezzel a megtisztelő bizalmi állással. (Eszterházy Károly levelezése 1781. július 30. 404. o., Kiss Péter 2001. 238. o., Kiss Péter 2011. 79. o.) A sort tovább lehetne folytatni a püspök levelezésében fennmaradt, de az írásból hiányzó adatok felsorolásával.

Kimaradtak a tanulmányból más levéltári források adatai is. Ezek közé tartozik egyebek mellett az is, hogy melyik évben lett egyházmegyei az Egri Főegyházmegyei Könyvtár, mikortól kezdődően kerültek a bibliotékába a káptalan elhunyt tagjainak könyvhagyatékai, kimaradt Gárdonyi Géza harmadik könyvvásárlása, a zsidó szerzők – köztük Bródy Sándor – műveinek zúzdába vitele, az, hogy a könyvtár legkésőbb 1910-től részt vett a könyvtárközi kölcsönzésben, hogy hány másik bibliotéka gyarapodott a könyvtár duplumaiból, azok az adatok, amelyek szerint a könyvtár közismert kincseit külföldre és belföldre, személyes használatra és kiállításokra egyaránt kölcsönadták, hogy a könyvtár duplumait sok éven át a csillagvizsgáló két helyiségében tárolták, hogy a barokk könyvtárteremben a díszítések csapozását már javították, Szmracsányi Miklósnak a Líceum 1926-ban kezdődött felújítása kapcsán a barokk könyvtárterem könyvállványzatának állagmegóvására tett javaslata, 1932-ben írt levele a könyvtár állományának védelméről szerzett tapasztalatiról, az hogy Eszterházy a Vatikánból történt sikertelen próbálkozást követően sem mondott le Mátyás király portréjának felkutatásáról stb.

A Szerző nemcsak Udvardy László már említett munkáját hagyta figyelmen kívül. Kimaradtak a tanulmányból más nyomtatott források korabeli adatai is, mint pl. Kubinyi Ágoston, Vahot Imre munkáinak könyvtártörténeti adatai, Tárkányi Béla feljegyzése Széchenyi Istvánnak a könyvtárban tett látogatásáról és az annak során kinyilvánított véleményéről, Gorove László várostörténeti munkájából a könyvek kölcsönzésére vonatkozó rész, dr. Szecskó Károly írása arról, hogy miért nem kerülhetett Egerbe Kossuth Lajos könyvtára, vagy Jávor Annának 1993-ban a barokk könyvtárterem berendezésére vonatkozóan a Művészettörténeti Értesítőben megjelent kutatási eredménye stb.

A tanulmányban az olvasható, hogy Batthyány Ignác „*Egri évei alatt jutott hozzá a lőcsei plébánia mintegy 300 kötetéhez, valamint 60 ősnymtatványához és kézira-*

tához” (114. o.). Jakó Zsigmond Batthyány Ignácról megjelent írásában az eredeti szerződésből közli, hogy erre csak jóval később, 1790-ben került sor (Jakó Zsigmond: Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező. In: Magyar könyvszemle, 1991 4. sz. 365–366. o.).

A tanulmány szerint „Az Eszterházy által bekötetett könyvekben ugyanazok a színes előzéklapok találhatóak, melyek a püspöki nyomda azonos időszakban előállított saját kiadványaiban” (127. o.). Ugyanazok azonban nem lehettek, csak ugyanolyanok. Lehetne a sort folytatni azzal, hogy a tanulmányban közöltekől eltérően a Főegyházmegyei Könyvtárnak nincsen az átlagosnál nagyobb szerepe Eger „magyar Athén” és „kis Róma elnevezésében,” hogy a Líceum nem Magyar Athenaeum volt, hanem a magyar Athén jelképe (Kiss Péter: Aranyoldalak Eger művelődéstörténetéből 176–181. o.), hogy Bartalos Gyula kézírataiból nemcsak az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban található maradtak fenn (138. o.), mert azokból az Egri Főegyházmegyei Levéltár is őriz egy doboznyit a Bartalos Gyulára vonatkozó iratanyagban stb.

A tanulmányban az 1950 előtti időszakra vonatkozóan csak kevés számú adatnak a forrása levéltári irat. A Szerző a 2012-ben megjelent *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár* című munkájához hasonlóan ebben az írásában is rosszul adja meg ezek egy részének lelőhelyét, mert a levéltári jelzet helyett több esetben csak iratszámot közöl. A 2012-ben megjelent munkájában ilyen pl. a 14. oldalon a 71-es számú jegyzet, a 42. oldalon a 234-es számú jegyzet, a 43. oldalon a 238-as és 239-es számú jegyzet esetében pedig még iratszámot sem ad meg. A 2013-ban megjelent írásában a 120. oldalon a 71-es számú jegyzetben, a 140. oldalon a 221.-es számú jegyzetben, ugyanezen az oldalon a 226. számú jegyzetben, a 143. oldalon a 238. számú jegyzetben kétszer is, továbbá a 144. oldalon a 244. számú jegyzetben, a 144. oldalon a 248. számú jegyzetben található levéltári jelzet helyett iratszám.

A tanulmány végső soron a Szerző 2012-ben *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár* címmel kiadott munkájának kivonata, annak hiányosságaival és szó szerint ismétlődő téves adataival együtt. Az a tény, hogy eddig csak Kiss Péter könyvtártörténeti írásairól jelentek meg kritikák, azt a látszatot kelti, hogy az említett 2012-ben és 2013-ban megjelent szakirodalmakban nincs mit észrevételezni, még az említett hibás adatokat, figyelmen kívül hagyott forrásokat sem. Ez elősegíti a téves adatok helytállóként történő elfogadását, és tovább öröklődő használatát.

A kötetre vonatkozó kitekintést lehetne folytatni az Érseki Líceumi Nyomda és az Egri Érseki Líceum Múzeuma történetének levéltári adatokon alapuló ismertetésének hiányával. Az utóbbi a múzeum irattárának és más levéltári források adatainak felhasználásával röviden 1986-ban a Dobó István Vármúzeum Évkönyvében, majd az akkor terjedelmi okok miatt kimaradt lábjegyzeteket és adatokat is magába foglalva 2015-ben jelent meg (Kiss Péter: Aranyoldalak Eger művelődéstörténetéből). Folytatva a kötetre vonatkozó észrevételek sorát, talán említést érdemelt volna az a kórus-

hangverseny, amelyen Kodály Zoltán is részt vett és fel is szólalt a Líceum udvarán, Székely Bertalan *Egri nők* című alkotásának az épületben történt kiállítása, Széchenyi Istvánnak a Líceumban tett látogatása és az arra vonatkozó naplófeljegyzése stb. Az *Egri Domus Universitatis és Líceum* című kötetben arról sincs említés, hogy az államosítás előtt az oktatáson kívül milyen funkciók voltak az épületben, mint pl. az orgonaműhely, szerkesztőség, műterem, fegyvertár, hogy részben a Líceumban készültek a főszékesegyház szobrászati munkái, hogy itt tartotta próbáit az Egri Dalkör, hogy az iskolai egyesületeken kívül hosszabb-rövidebb ideig az épületben működött az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület, az Egri Főegyházmegyei Római Katolikus Tanító-Egylet Egri Köre stb.

A tények tükrében nem tudok egyetérteni a kötetről megjelent könyvismertetések szerzőivel. Ez egyaránt vonatkozik az *Agria* című folyóirat 2013. őszi számában olvasható írásra, amely szerint a könyv a Líceumról „*mindeddig páratlan és mélyreható összefoglalás,*” a *Magyar Könyvszemle* 2014. évi 2. számában megjelent ismertetésre, amelynek szerzője szerint a kötet „*méltó egy oktatási intézmény múltjának, összetett feladatainak kimerítő összefoglalására,*” és a *Századok* 2014. évi 5. számában olvasható recenzió befejező mondatára, amely szerint „*Az ismertetett értékes kötetet nemcsak szakemberek, hanem az oktatás története iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk.*”

A véltnél valószínűleg többen követ(t)ünk el írásainkban önmagunk által nem észlelt hibákat. Bár a téves adat mindenképpen téves, van jelentősége annak, hogy az mennyire fontos, meghatározó a téma szempontjából, mint ahogy annak is, hogy a hiteles, de nem kutatott forrásokban található adatok mennyiben teszik hiányossá az adott témát. Azt, hogy *Az Egri Domus Universitatis és Líceum* című kötetnek hol a helye a szakirodalomban, azt mindenki a maga szempontja(i) alapján dönti majd el. A magam részéről úgy gondolom, hogy a Líceum történetének, a benne helyet kapott intézményeknek, funkcióknak a hiteles és átfogó ismertetése továbbra is a helytörténetírás adóssága maradt. Ennek pótlását különösen időszerűvé teszi az, hogy Eger egyik legismertebb, legszebb műemlékében az ország kormányának szándéka szerint 2016-tól annak eredeti célja kap majd helyet: Az egri egyetem.

(Líceum Kiadó, Eger, 2013)

Ködöböcz Gábor

Versek a létfelejtés ellen

Böröndi Lajos: Elhúzódó tűzszünet

Böröndi Lajos erős hagyománytudattal rendelkező, közösségi elkötelezettségű, nemzeti horizontban (összmagyarságban) gondolkodó, széles ölelésű költő. Mintegy három évtizedes költői jelenlétével tanúsítja, hogy megértette s magáévá tette Márai Sándor hitvallását: egy nemzetet szeretni annyi, mint egy végzetet szeretni. Ennek megfelelően líravilágát a herderi szemlélet jegyében alakítja; számára a költészet mindenekelőtt közösségi rítus és kulturális kötőerő. A rokonszenves művészi fegyelemmel és míves formakultúrával megáldott felelős írástudó legújabb kötetével is tanúságot tesz a szűkebb és tágabb közösség gondjaiban osztozó, sorsvállaló-sorsvagyázó-sorsjobbító lírai szerepfelfogás üdvözítő hermeneutikája mellett. Az „aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet” Kányádi Sándortól ismerős ars poeticájától vezéreltetve – akarva-akaratlan – bele is köti magát abba a sok évszázados lírahagyományba, amely Balassitól és Csokonaitól Berzsenyin, Petőfin és Vörösmartyn át vezet Ady Endréig és József Attiláig. A magyar líra újabb kori történetében Nagy Lászlóval, Juhász Ferencsel kezdve, Kányádi Sándorral, Csoóri Sándorral, Farkas Árpáddal, Ratkó Józseffel, Gál Sándorral, Serfőző Simonnal és Buda Ferencsel folytatva, Utassy Józseffel, Kiss Benedekkel, Nagy Gáspárral, Baka Istvánnal és Vári Fábrián Lászlóval bezárólag többen is magukénak vallják a *Játszva magyarul* fentebb idézett hitvallását.

Örvendetes, hogy közöttük ott találjuk az *Összegyűrt idő*; a *Bárány éve* és az *Összefércelt világ* történelemre és szakralitásra egyaránt nyitott költőjét, Böröndi Lajost is. Organikusan fejlődő, koherens módon épülő, szépen ívelő pálya az övé. Miként egy Deák Ernő által készített interjúban mondja a költő: „A vers nálam a létezés egyik formája. Úgy írok verset, ahogyan levegőt veszek. Szükségem van rá.”

Olybá tűnik, hogy Böröndi Lajos a maga legeszményibbnek vélt versformáját a szonett klasszikus alakzatában találta meg. Az előzmények, például a *Facebook-szonettek* (*Összefércelt világ*, 2013) ismeretében egyáltalán nem meglepő, hogy az *Elhúzódó tűzszünet* című kötet majd' száz darabjának a fele szonett műformában íródott. Közülük néhány különösen emlékezetes szépségű opuszt cím szerint is fontos kiemelni (*Március idusa*; *Egy levél alszik*; *Fölrúgott szonett*; *Erdély*; *november*; *Úgy hiányzol*; *Kezdőlap*; *Csak az a nyár*; *láttelel*; *Egy pohár bor mellett*; *Lassan már itt van az éjfél*; *Csillag aranya*). Különös paradoxon, de mintha a szonett kötött és zárt formája lenne számára a szabadság foglalata, mintha a szonettben találna rá a valódi szabadságra. És ezen a ponton József Attila kései töredéke is

felötlik bennünk: „Ahol a szabadság a rend,/ mindig érzem a végtelent.” Talán a Böröndi-sonetteknek is az a legfőbb üzenetük, hogy a rend szabadság nélkül és a szabadság rend nélkül vajmi keveset ér.

A radikális költészetfelfogás némely képviselői (Markó Béla, Balla Zsófia) szintén a szonett műfajában látják a szabadság foglatát. Minden szonett egy szabadságóhajtás, egy kitörési kísérlet a dolgok és determinációk rabságából. Az sem véletlen, hogy Kányádi Sándor *Sörény és koponya* című kötetének egyik legfontosabb ciklusa (*Szürke sonettek*) szintén a szonettben találja meg a szabadság és megmaradás lehetőségét. Csengey Dénes Balassa Péterhez írott levelének egyik végkonklúzióját kölcsönözve: „Az általunk kívánt szabadság egyetlen megvalósítható létmódja a tökéletes művészi forma”. Ehhez társítható Balassa Péter fejtegetésének egy általánosan érvényes kitétele: „A művészet az a szabadságbirodalom, ahol mindaz megtörténhet, ami a valóságban nem”.

A sokféle élmény- és érzékenységformát vegyítő versvilág karakterét s benne a lírai alany alapmotiváltságát jól jellemzi a *Csontomba épült* című vers néhány sora: „Állok a törött gyűrött fényben/ Csontomba épült hatvan évem/ Lassan-lassan érteni vélem/ Isten magányát a teremtésben// S nézem hogyan fordul át/ A nappal éjbe a fény sötétbe/ Fordulok vele én is át.” A kötet alaphangulatát az őszikékhez közelítő rezignált bölcsesség, az elmúlástudattal és létrontással szembenező illúziótlan szemlélet határozza meg. „dúdolja hogy hazátlan/ e tágas nagy hazában/ hogy eltévedt az ember/ s igaz útra nem lel// hiába kanyarognak/ a holtak hiába súgnak/ a haza házzá romlik” (*részlet egy eldúdolható dalból*).

A mindig megújuló s immáron tizenharmadik verseskönyvét jegyző költő ebben a kötetben is okos szívvel és érzékeny elmével pöröl a létrontás és létfeljejtés erőivel, s tesz hitet az életszentség, a megtartó, jövőérdekű cselekvés mellett. „Hazudjunk délutánt magunknak/ s egy kis csöndet, egy kis nyugalmat// Zárt szobát ahova zaj, repesztő hang/ be nem hatolhat// Országot hazudjunk magunknak,/ melyet el nem loptak// Hazát, a szívből is kitepettet/ hazudjunk hazát magunknak.” (*Sötét idő*).

Amit egyik korábbi verse (*Rendületlenül*) megfogalmazott, az ma is érvényes hitvallásnak tűnik: „Forgószélben állsz, látod és/ Érzed, hogy minden összedül. (...) A vers megvéd, gondolod, csak/ légy kitartó és erős.” Ez a magabátorító, önerősítő gesztus a jelen kötetben is több helyütt tetten érhető. Szükség is van rá, hiszen a sorokban és a sorok között nemegyszer ott kísért a kétségbeesés méltósága, illetve a méltóság kétségbeesése. „Amikor visszatekint az ember/ A fénylő huszadik századra/ Reménytelenség szorítja el szívét.// A küzdelem, melyet elei vívtak/ Semmivé lett, rom és romlás mindenütt.// (...) De azért reméli, hogy minden mélyén/ ott van az Isten s nézi/ eltévedt teremtményeit” (*Apokalipszis*).

Böröndi Lajos idő- és értékszembesítő kötete múltidézés, helyzetjelentés és jövőfaggatás egyszerre. Az *Elhúzódó tűzszünet* nem annyira az útmutatás, sokkal inkább az emlékezés, a szembenézés és eszmélkedés (eszméltetés) szándékával született könyv. „Virrasztunk a kétségbeesésben/ Avar esőben álldogálunk/ Piros hó hull ránk Isten is sír/ Késpenge keskeny már a szánk// Halottaink elásva szépen/ Gyógyulatlan seb mindegyik/ Huszonnyolcadika október/ A nap ránk száradt véres ing// Mert nem lehet hogy elfeledve/ Amíg a miéltre nincsen válasz/ Gyilkosok puha kézfogása/ Mögöttünk mocskos pribék század” (*Pribék idő*). A szelíden provokáló, választásra és válaszadásra készítő versek befogadása közben az olvasó eltűnődhet közös dolgainkról, s kiváltképpen a személyes felelősség kérdéséről. A saját egzisztenciális érintettségét, a ’nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet’ örök dilemmáját a húszévestől a nyolcvanévesig mindegyik korosztály megtalálhatja ebben a versvilágban. „Csak a másik oldalra mentél/ Mi itt maradtunk nélkülöd/ Azt játsszuk most hogy éltél/ S éltünk mi is veled//(...) A másik oldalra mentél/ Árnyékban maradtunk mi/ Minden mit gondoltunk eddig/ Semmivé vált a semmi” (*Cseh Tamás*).

Bizonyára nemcsak a költő, hanem a holt költő is végigjárja a zarándokútnak nevezett életstációkat, és jó esetben belső békére tehet szert. Kon-Fu-ce bölcseségről szóló tanítását idézve: „Mikor hatvanéves lettem, már követhettem a szívemet, s a törvényt nem léptem át.” Aki feljut a grádicsokon, az voltaképpen célba ért, hiszen megtalálta a lélek nyugalmát. Böröndi Lajos ebben az értelemben (is) közel van a kiteljesedést jelentő „csúcshoz”. Ennek eléréséhez persze még nem kevés erőfeszítés szükségeltetik, hiszen – Goethével szólva – „a törvény alól, mely az élőket sújtja,/ csak az szabad, ki magát felülmúlja”.

A folytatást, példának okáért a 13 + 1-es kötetet illetően pedig fölöttébb reményt keltő, hogy – az újítás hagyományát a hagyomány újításával egybekapcsoló és egyre látványosabban klasszicizálódó – Böröndi Lajos legfőbb törekvése arra irányul, hogy pontosan olvassa, és jól értse önmagát. A kötet egyik ikonikus darabja (*Egy kiállítás széljegyzete*) mindennél beszédesebben vall erről: „A vásznakon egy pillanatba sűrítve/ Ott ragyog a teljesség maga// Ráhunyd szemedet az egészre/ S elviszed haza”.

(Szél-járás könyvek I. Mosonvármegye Könyvkiadó, 2015)

Tamás Tímea

Fordított meseországban

– *gyerekmese felnőtteknek* –

Antall Istvánnak

hol volt hol nem
inkább nem volt
de ha mégis ki a kánya
záratta be a nagy várba
a királyfit aki egyszer
egy pirosbokrétás reggel
kinézett az ablakából
s fordított meseországból
ki szeretett volna látni
merthát ő mégis királyfi

sárkányoknak megölője
hosszú harcok hős vezére
szép leányok sóhajtása
minden vágyálmok forrása

de szűk volt a toronyablak
s bizony kevés volt az abrak
nem maradt már erő arra
hogy a rácsot leszagassa

fordított meseországban
1 királyfi várt magában
hátha valaki megszánna
s a toronyból kihalászná

de az élet és a reggel
nem kecsegtetett sikerrel
elfeledett torony alján
nem nőtt más csak gaz és páfrány

a gyepet is máshol nyírták
máshol bégettek a birkák
s szép leányok dús kebléhez
sóhajtozva mások értek

még pálma sem volt a réten
nem termett ezen a vidéken
csak a királyfi álmában
nőttek pálmák az országban
mert az éhség és egy hangya
már éjszakánként sem hagyta
már az álma sem volt szabad
azon is volt vagy 100 lakat

fordított meseországban
a káprázat világában
kezdett élni a királyfi
a szeme kezdett káprázni
az éhségtől a magánytól
a mindenféle hiánytól

mert nem volt őr
nem volt ablak
nagyon kevés volt az abrak
ami azért csak ott termett
de nem hagyhatta el a termet
bármit csinált bármit gondolt
épp a visszájára fordult

fordított meseországban
 a királyfi ült magában
 nem mert gondolni sem lassan
 s ha elpilledt pirkadatban
 üres álmokban járt egyre
 s a választ hiába kereste

vajh ki zárta ide őt be
 s vissza a mese színére
 hogy juthatna hogy mehetne
 a megoldást hol keresse

*

fordított meseországban
 sehol nem volt kulcs a zárban
 nem lakott ott éppen senki
 kiköltözött megpihenni

*

fordított meseországban
 a királyfi ült magában
 a kishangya a kezében
 épp aludt nagy békeségében
 és amikor délben ébredt
 kért tőle valami étket

a herceg ámultan látta
 bizony megeredt a szája
 ő pedig már tud hangyául
 nem kell olvasnia szájrul
 így elkezdtek beszélgetni
 az időt eltöltögetni

a hangyának a meséje
 könnyeket csalt a szemébe
 mert a magányos kis hangya
 ki a bolyát odahagyta
 külön lélekkel született
 a mesébe így keveredett

hangyabolynak 1 a lelke
 mondta a hangya nevetve
 de ha te ezt észreveszed
 bizony nincsen közöttük helyed
 elhagyod a hangyavárat
 s illa berek van utánad
 előtted pedig a mese
 s gondolkodhatsz eléred-e

amiért eddig szaladtál
 és minden jót odahagyta
 homokvárat biztonságot
 s az örökös társaságot

a mesének van fonákja
 ide vagyunk mi bezárva
 sóhajtott a kis hangya
 akinek halkult a hangja

s elsusogta hogyha reggel
 a nap minket idefent lel
 akkor vissza nem találunk
 ezt mondta az egyik álmunk
 vagy csak az én álmom mondta
 mert mióta a toronyba
 ide vagyunk ketten zárva
 kettőnknek van csak 1 álma

és a halódó kis hangya
 elsusogta elmutatta
 jelbeszéddel és anélkül
 hogy a világ miből épült

a világ a titkok háza
 van színe és van visszája
 nagy duplafenekű edény
 s az aljában ott az erény
 ami a mesét táplálja
 ott a mese boldogsága

ezeket álmomban láttam
sóhajtott a hangya lágyan
de ez csak mihaszna tudás
s hogy lesz-e innen kijutás
folyondáros dült toronyból
s megszabadulni a gondtól
azt bizony meg nem mutatja
mondta s elfogyott a hangja

a herceg ámulva látta
hogy bár nem nyílik a szája
jelbeszédbe szedi szépen
van átjáró e vidéken
azt kell nekik megtalálni
és azon át visszamászni

a mesének szép színére
zöld erdőknek közepébe
birodalmak nagy várába
aranykastélyok tornyába

a kishangya 6 lábával
és picinyke potrohával
mindent jól elmutogatott
s a herceg ámultan hallgatott
mert megtudta enmagáról
hogy 1 szerencsétlen vándor
ki mindig rosszfelé haladt
pedig a jón sem volt lakat

a herceg tudott jelelni
és a hangyának felelni
segítene most őrajta
mert a jót ő már akarja
jobban mint egykor a mátkát
a háborút és a zsidvásárt
az ő bort és ízes étket
s a lakodalmas násznépet

amelyet az országában
mesebeli hét határban
könnyedén bírt birtokolt s tartott
mint egy bajnok a nagy pajzsot
s nem törődött semmi mással
nem gondolt mások bajával

a kis hangya megértette
ő is az átjárót kereste
aminél fontosabb nincsen
ami ott van a kilincsen
és a hajnal szép pírjában
tenger fodrozó habjában
szép lányok loknis hajában
s csábosan bús mosolyában

a kis hangya arra gondolt
hisz ezek hangyányi gondok
de emberiek is nagyon
s ő ki a mesében nagyon
talán már nem is kis hangya
hisz a bolyát odahagyta
és a társa 1 királyfi
ki nem tudja kitalálni
odaátra hogy mehetne
s lehet hogy ez lesz a veszte

az álom közel járt nagyon
ott netezett az ablakon
színváltó volt s örömteli
nemet nem mondhatott neki

ezért gyorsan eljelelte
hogyha ma eljő az este
egyet kell álmodni s nagyot
s ha a zene elhallgatott
elmozdult hangok foszlányán
lemaradt hangjegyek lábán

be kell lopózni a mába
a meséből a világba
a meséből a mesébe
szép történetek színére

hol sok a bor sok az éték
hol tele van minden fészek
hol a madár tud repülni
s a hangyát szorgalom űzi

a királyfi ámulva látta
s remegni kezdett a lába
nem akarta nem kívánta
hogy ne legyen a hangya társa

hogy elmúlják ez a nappal
s a holnapi virradattal
egyedül maradjon nagyon
a toronyban hol a vagon
a pénz a paripa és a fegyver
a hatalom s a sok-sok ember
ki hajbókol hajlong s futkos
s folyton a lábosba kapdos
oly messze van s oly parányi
nagyon kicsi kishangyányi

a kishangya már nem jelelt
szépen halkán csak pihegett
ott feküdt az álom szárnyán
betakarta 1 szivárvány
amiről mindenki tudta
az átváltozások titka
őnála van lakat alatt
és örökre ott is marad

a királyfi bánatában
elbóbiskolt és álmában
zene ébresztette s messze
hol a felhőket sejtette
egy vár állt a hegyek ormán
aranyzászló volt a tornyán
260

mindjárt tudta a királyfi
az átjárót itt találni
s furcsa zene hangjegylábán
bicebócázott fel árván
szomorúan s elmélázva
mert még nem vitte a lába

de aztán félúton járván
azt látta hogy a jobb lábán
hangjegyszárnyak nőnek egyre
segítik őt fel a hegyre
fel a várnak kapujához
kékszakállú ajtajához

mert a kékszakállú vára
volt a hegyek közé zárva
őt kellett itt lecserélni
vívni legyőzni s beszélni
rábeszélni de azt nagyon
hogy ő más mesében vagon
elrejtve megírva s feledve
vagy megtartva de a veszte
nem itt lesz hanem valahol máshol
s tűnjön már ebből a várból

kékszakállú legyőzve
mint kinek nem ez a helye
kiballagott a meséből
s a zenének rejtekéből
előjön ha úgy van kedve
és van aki megkeresse

és a győztes szép királyfi
a kulcsokkal kezdett járni
benn a várban s a tornyában
hét szoba hét lakatjába
violinkulcsot illesztett
s tudta itt van már a kezdet
megtalálta az átjárót
a hangyával közös álmat

hetedik toronyszobában
kishangya várta magában
és amikor ő benyitott
szépséges lánnyá változott
hangyalkáknak hercegnője
furcsa titkok őrizője
lett a királyfi arája
és így a mese fonákja
örökre el lett feledve
és mire eljött az este

lett nagy nyüzsgés dínomdánom
szerte szép meseországon
száguldottak a paripák
elvitték a meghívóját
világraszóló lagzinak
és a délceg királyfinak
ki a korsó sörök mellett
bizony egyre csak merengett

de aztán a násznép kedve
elragadta és nevetve
ürítgette a futuckót
s hozatott még sok vörösbort
régi szőlők szűrt nedűjét
búfelejtő gyöngypermetét

sör bor pálinka és éték
s az odasereglő népek
szép jövőt ígértek s hosszát
mi tarthat amíg naphosszat
mulat a nép s fogy a jó lé
sül az ökör és a bölét
issza még gyerekhad is
és még az asztal alatt is
jóllakott kutyák hevernek
s nyoma sincs bármely keservnek

szép királyfi új arája
hangyalországnak bálványa
hosszú haját fésülgette
s kis tükreben nézegette
fátylát s halovány orcáját
s orcájának sápadt mását

fent volt a toronyszobában
a kékszakállú várában
túl minden átváltozáson
átjárókon és sok álmon
s egyre susogott magában
míg nyoszolyólányait várta

Vándor
ha bizony majd te is egyszer
egyedül vagy kísérettel
mese fonákjára tévedsz
vigyél magaddal sok étket
készülj mindig csak a télre
a zuzmarák reggelére
tudd álmodni mások álmát
bárányfelhő legyen párnád

s édeskés rózsaszín reggel
ha a napod újra felkel
fond bele az éjszakádba
a végtelen suttogásba
ami a világban árad
amiből te raktál várat
te ki tudod hogy az ármány
és a rózsaszín szivárvány
egyféle anyagból vagy

mit bírsz vesztesz vagy odaadsz
de mindig ugyanaz maradsz
világok vándora s őre
s a mesének soha sincs vége

Mecser Szilvia

Advent előtt

Szívemre hajolnak a didergő ágak. Leheletemből áttetsző madarak lesznek, és messze röpülnek a magas égen. Elmúltak a színes lombok, foszlanak már a zörgő levelek, kikkel annyit keringett a szél. Még nem érkezett el az első adventi gyertyaláng melege az emberek lelkéhez. A köztes időben zuhannak a percek, mint tétova esőcseppek bizonytalan felhőkből.

Hallom, hallom a csönd énekét. Dalol, s daljába veszi az élők minden hangját, ritmusát, és szívárványszerűen fonja a világ köré.

Este van, mert mire a november is megvénül, az éjszaka öleli a nappalt, s nem a nappal az éjszakát. Este van, s a leheletmadarak a csillagok közé repülnek, onnan figyelik a városokban, falvakban lépdelő elszántakat, fázókat, boldogokat és az úttalanokat.

Valaki nehéz táskával járta az egyik várost, céllal ment, s mégis valahányszor választáshoz ért, mindig a hosszabb utat választotta, mindig a meredekebbet, mit sem törődve a súllyal, amely néha visszarántotta, s hátizmait fájdalmasan erőltette. Elszántan ment, de néha a magasból körbenézve, mely erőt adott neki. Öröm könnyítette lépteit, de ugyanakkor végtelen, örült vágyódást cipelt táskájában. Nem értette, hogyan lehet mindez benne, és hogyan lehet a városban a fények tánca olyan egymás utáni, mintha csak egy óriási billentyűzeten játszana valaki, melynek hangjai felvillannak egy hatalmas szimfóniában.

Valaki más egy egészen új társaságba került, ahol ismeretlen ismerősökkel beszélgethetett, akivel rájöhettek, hogy a világ, az évek mind szűkösek ahhoz, hogy távol legyenek egymástól az emberi életben. Megtalálták a közös szigetet, amelyet különböző időben jártak be, de ugyanazokkal az őrzőkkel találkoztak, ugyanazok a varázslatok éltek a szigeten.

Valaki más először találkozott egy új emberrel az életében, akiről alig tudott meg valamit, s mégis elindult vele egy úton, esélyt adva rá, hogy az út hosszabb is lehet, és veszélyes vagy éppen szép ívű kanyarokkal fedezzenek fel új vidékeket.

Valaki pedig futott, menekült, mert fájdalmas zűrzavar uralta el szívét, lelkét, testét. Régi nóta szúrta keresztül lényét – akit szeretett, az nem szerette, őt pedig más szerette, kit ő nem szerethetett. Régi tánc ez, melyet sokaknak végig kell járniuk, megtanulva a lélek különös mozgásívét, s vagy elpusztulva benne, vagy megtalálva azt a lépést, mellyel a tánc könnyű keringővé változik.

Valaki emelkedetten járt a föld fölött, s hálával vegyült büszkeséggel ragyogott az éjszakában, miután elvált munkatársaitól, főnökétől, kik elismeréssel díjazták munkáját, melyet nem lehetett figyelmen kívül hagyni, mellyel annyit küzdött, beleadta szívét-lelkét, és mindez értelmet kapott a külvilágtól is.

Valaki szerényen tudomásul vette, hogy hosszú élete temérdek tevékenységéért díjat kapott, s úgy érezte, meg sem közelítette tanítóit, kik elindították, segítették az úton, s a díjat is ők kapták meg.

Valaki dideregve küzdött az arcát, kezeit harapdáló hideggel egy buszmegállóban, s méginkább az örök belső magánnyal, ami belülről harapdálta, s fekete vért engedett hatalmas árral szét ereiben, s mikor fölszállt a buszra, egy régi baráti arc nevetett rá, és beszélt hozzá, melegíteni kezdte a magánytól elfagyott szívét.

Valaki első apró, mégis óriási lépéseit tette meg egyedül, nem is tudván, miképpen indul a kitárt szülői karok felé, melyek egyre távolabb kerülnek tőle élete során, s mégis egész életében feljűk tart.

Valaki homlokon csókolta gyermekeit, mielőtt az álom hajójára engedte volna őket, s aztán, hogy bezárta a szoba ajtaját maga mögött, hangtalan kétségbeeséssel omlott a másik szobában a falhoz, nem tudván, mit fog adni másnap gyermekeinek enni, hogyan öltöznek majd fel a hidegben, miként élik túl a holnapot. S ez a valaki másnap teljes szívével omlott térdre, mikor levelet kapott, s benne egy jó és önzetlen ember küldött mentőcsónakot a kétséges túlélés zilált tengerére, s holnapot adott a családnak.

Valaki órák óta dolgozott egy kicsi albérletben, tanult, gépelt, számolt, jegyzetelt, írt, mikor egy madár az ablaka elé repült egy pillanatra, s erre föltekintett. Az ablak őt magát tükrözte borzasan, szemüvegben, komoly arccal, s egy sóhaj indult útnak az elröppent madár után, majd leoltódott a kis asztali lámpa, s a csillagok néztek be az ablakon, hogy a fáradt embernek mozdulatait lássák, aki levette szemüvegét, s tenyerébe rejtette arcát. Mikor a sötétben felnézett, meglátta a fényeket. Arca földerült, de mikor köhögést, gyenge nyöszörgést hallott a gyermekszobából, elkomorult. Teát főzött a konyhában, előkereste a gyógyszert, és elindult a beteg szobájába. Ott leült, csöndesen szólt a köhögőhöz. A beteg sápadtan, gyermekhangon kérdezte, mi az, amit be kell vennie. A felnőtt alak közelebb ült a beteghez, s az ablakra mutatott. Csillag ez – mondta, - amit be kell vened. Azért hullott le az égről, hogy meggyógyítson téged...

Valaki távozásra készülő sajtó létét érezte csontjaiban, úgy hevert az ágyon, s várt egy sötét alakot, aki belép hozzá és elviszi, hogy elhagyhassa mulhatatlan fájdalmait, az elvesztett otthonokat, megélt embertelenségek kiheverhetetlen hegeit, a megalázottság és a saját hibáinak nyilálló sebeit abban a sötét szobában. És akkor halkán kinyílt szobájának ajtaja, s egy sötét alak lépett hozzá. A sötét alak felgyújtotta a kis lámpát, mire lassan kinyitotta szemeit az ágyon heverő. Akkor arca elváltozott. Az utolsó szobában, az utolsó pillanatban fölismerte az előtte állót, aki fényt gyújtott az életében, és ezzel az arccal szabadult lelke a test és az atomok világának korlátai közül az egyetlen biztos helyre a földi léten túl.

Valakik kirakóval játszottak egy asztalnál, nem is sejtve, hogy minden napjuk és

szavuk egy-egy darab a világban, mely teljessé teszi a képet, amelyet nem láthat földi szem, s ezért nem is érthet meg sohasem.

Valaki észrevette, hogy táncolnak az árnyak, mikor a sok ember átmegy a zeb-rán, hogyan énekelnek a guruló, suhanó, gyorsuló-lassuló, fékező, megálló autók, a szembejövő arcok, a zárkózott tekintetek. Valaki észrevette, hogy a csillagok ragyognak, s észrevette a különös madarakat, akik ott szállnak körülöttük, s nézik a millió valakit.

Leheletmadaram egyre messzebb és messzebb röpülnek. Itthagynak szerető szívemre hajló fázó ágakkal, a hópelyhekké változó esőcseppekkel, és a megszámlálhatatlan Valakivel, akiknek egy mozdulatával életre kel az első gyertya, hogy az Adventben minden valaki valakinek a valakije lehessen melegséggel, mosollyal, békével és fénnel az éjszaka karjaiban.

Máriás József

Az első ötven év; egy értékes könyv emlékezete

Ruzsa Jenő: A Kanadai Magyarság Története

1940-ben, Torontóban, Koynok Kálmán „modernül felszerelt nyomdávalalata” adta ki Ruzsa Jenő evangélikus lelkész által írott, *A Kanadai Magyarság Története* című könyvet.

Milyen gondolatok, szándékok vezérelhették a szerzőt a Kárpát-medencéből addig két hullámban kiérkező, Kanadában az új, jobb élet reményében letelepedő magyarság élettörténetének megírásában? – tesszük fel magunknak a kérdést. Nem szükséges találgatásba bocsátkoznunk, a kötet Zárszávéában a szerző maga ad választ kérdésünkre: „Megíratott aggódó szeretettel elsősorban a kanadai magyarság okulására avval a reménykedéssel, hogy ezzel a munkával is elősegíthetem a kanadai magyarság egymással való megismertetését, az egy táborba hozatalának nagy fontosságát, nemzeti öntudata növelését, az egymásra utaltságunk felismerését; de főképpen azért, hogy ne vesszen el érdemes, félszázados kanadai múltunk az utókor számára. Megíratott azért, hogy a múlt nehéz küzdelmei és eredményei erőt adjanak a további küzdelmekhez. (...) Megíratott, hogy az újabban bevándorolt honfitársak és a már itt született leszármazottak ismerjék meg az elődök s apáik érdemes történelmét, hogy bátran vallhassák meg magyarságukat. Megíratott, hogy ismerjék történelmünket az óhazai testvéreink is. Tudják meg azt, hogy milyen áldozatokkal kell számoljon az, aki új hazát választ magának az édes szülőháza helyett...” A mögöttük maradt küzdelmes esztendőök summázataként vonja le a következtetést: „Büszkék lehetünk kanadai múltunkra, mert a legnehezebb építő munkából becsülettel kivette részét népünk. De méltók csak úgy maradhatunk múltunkhoz – ha jelenünkkel s majd jövőnkkel is bizonyosságot tudunk tenni arról, hogy megmaradhatunk dolgozó, lovas, törvénytisztelő, becsületünkre féltékenyen vigyázó, befogadó hazánkat mindenben segítő, az elhagyott hazát szeretve tisztelő jó magyarnak.”

A szándék és a megvalósulás – a szerző által „a pioneer munká”-nak nevezett kötet – között feszülő szívárványív sokszínűsége jegyében tárul elénk az a világ, amelyről Ruzsa Jenő tudósítja kortársait és az utókort. A kötet fél évszázad eseményeit kívánja elénk tárni, azt az utat, amelyben az 1886-tól az első világháború kitöréséig, illetve a húszas-harmincas években Kanadába a jobb élet reményében érkező és ott letelepedő magyar bevándorlók több tízezres tömegei tettek meg. Azt az utat, melynek eredője/indítéka/oka – Ady Endre szavaival: „Menekül az inség / Szökve, bukdácsolva” – a hazai földműves társadalom nyomora, kiütta-

lansága, az a remény, hogy a kanadai „ingyenföld” terméséből kisajtol, megta-
karított pénzzel hazatérhet, megalapozhatja életét. De az 1886-ban s az azt kö-
vető években főleg Zemplén, Abaúj, Borsod, Szepes, Gömör, Ung megyéből útra
kelt mintegy nyolcezer pioneer telepes, s az őket követők többsége ott maradt, az
anyanemzet testéből kiszakadva építette, formálta küzdelmes életét. Az ő sorsuk,
egyéni és közösségi küzdelmük, boldogulásuk vagy kudarcaik, önszerveződésük
odisszeája lett e könyv tárgya.

Joggal mondhatjuk, hogy valóban úttörő munka, hisz öelötte csupán két amú
kínált betekintést a Kanadába kivándorolt magyar közösségekről: a Whitewood-
ban megtelepedett Szatmári János (1869–1947) 1902-ben írott, *A Préri éneke* című,
közel háromezer soros epikus költeménye, valamint Paizs Ödön újságíró *Magya-
rok Kanadában* (Budapest, 1928) című kötete. Szatmári János a Saskatchewan
zord éghajlatú északi tájaira érkező, 1885–86-ban oda érkezett első telepesek
küzdelmes életéről, embert próbáló munkájáról nyújt részletes leírást. „A hagyó-
mányos 12-szótagos, páros rímelésű formában írott életrajzi eposzában korrajzot
festett a saját és a telepesek mindennapi életéről a gyeptörés, a kézi munkával vég-
zett mezőgazdasági termelés, aratás, cséplés, betakarítás, a piacozás, a természeti
kiszolgáltatottság lelket-izmot igénybe vevő viszontagságairól – olvashatjuk Mis-
ka János *Magyar irodalom Kanadában* című monográfiájában. Paizs Ödönnek a
negyed századdal később megjelentetett könyve általánosabb ölelésű és igényű
áttekintés. Mindkettő hasznos forrásmunka volt a későbbi kutatók számára.

Ruzsa Jenő könyve általános igényű, nem egy vidék, hanem a szétszórátás világ-
tájakat bejárva nyújt freskóigényű képet a kanadai magyarság történetének – nyu-
godtan nevezhetjük: hőskoráról. Elutazik mindazon vidékekre, tartományokra,
ahol tömegesen leltek új otthonra a menetrendszerűen közlekedő gőzhajók re-
ménykedő, új s újabb, jobb életre áhító magyar utasai. A területi és időrendi
tagolású kötet, mai értelmezésben az oknyomozó, tényfeltáró újságírás módszerét
követi, amelyben egyaránt helye van a dokumentumokra alapozott megjelenítési
módnak és az oral history-ra támaszkodó, egyéni elbeszélésekre épülő bemuta-
tásnak. Ruzsa Jenő könyvében a tudomány egzakt nyelvét és igényét a közösség és
az önmegvalósításukat kereső egyének sorsa és küzdelme iránti empátia, a nem-
zeti identitásörzésre való buzdítás és féltés érzelmi, spirituális ráhatás szándéka
hatja át, teszi annak minden sorát emberközelivé, életessé. Gondot fordít arra,
hogy egy-egy vidék, helység leírásakor utaljon annak gazdaság-földrajzi helyzeté-
re, munkavállalási lehetőségeire. Szemünk előtt, képzeletünk képernyőjére kive-
títődve elevenedik meg, bontakozik ki a folyamat: amint a szerző – a szétszéledt
nyáját kisközösséggé egybeterelő evangélikus lelkész – egy újabb dimenzióba lép
át, soraival, kötetével a nemzeti közösség pásztoraként szeretné őrizni az anyaor-
szágból hozott lelki és morális értékeket őrző magyarokat, hitet tenni arról, hogy

nyelvükben és kultúrájukban csak akkor maradhatnak meg, ha valóban közösséggé válnak. Vállalja a hosszú utazásokat, fölkeresi az adatközlő hiteles személyeket, megszámlálhatatlan életpéldával – vendégszövegek, portrék, pályaképek, önéletrajzok beiktatásával – érzékelteti az önmegvalósítás, értékörzés lehetőségeit, útjait. A „felfedező útra” vállalkozó szerző az információszerzés és -gyűjtés folyamatában bizonyára nem mindenütt talált elegendő forrásmunkát, interjúalanyt, ami a kötet egy-egy fejezetének terjedelmi egyenetlenségeihez vezetett, ám ez semmit sem von le fáradozásainak, a felvállalt történetírói szerep teljesítéséből. A kötet lapjain mindvégig ott érezzük azt a kettős kötődést, amit jellegként tűz a kötet elé: „Tiszteld, szeresd, segítsd új hazádat! De ne feledd, ne vesd meg, nagyon szeresd a régit, az édest, a szülőházát, mert ha nem... becstelenné és értéktelenné válsz mindkettő előtt!”

A kötet lapjain a mai olvasó sem tudja közömbösen, a kívülálló szemével követni az eseményeket, az első kapavágástól a telepek – Békevár, Eszterházy, Kaposvár... – létrehozásáig, azt az igyekezetet, amely az otthonteremtést követően templomot, iskolát, közösségi házat épít, érdekvédelmi szervezetet hoz létre, megteremtve a kis közösségeket egybetartó kohéziós erő éltető forrásait.

Budai Parmenius István egy új világ felfedezésének szándékával kívánt 1585-ben a sir Hamphrey Gilbert vezette angol expedíciós hajóraj krónikása lenni. Az erdélyi Bölöni Farkas Sándor a XIX. század első harmadában kel útra megismerni Amerika demokratikus világát, számba venni mindazt, amit az Újvilág kínál követendő példának kortársai elé. Száz év múltán Ruzsa Jenő is ilyen utazásra vállalkozik: ő nem a felfedező izgalmával, nem a külső szemlélő rácsodálkozásával, hanem úgymond belülről, a maga élettapasztalatát is beleszöve, a számbavétel szándékával, a számadó juhász konokságával és felelősségérzetével válik a fél évszázadnyi idő krónikásává.

Őt követve jutunk el mi is Nyugat-Kanada, a megtelepedés főcsoportjában található Alberta és Manitoba tartományba, térünk vissza időben és térben Saskatchewanba, jutunk el a Maritime-tartományokba, valamint a magyarok által akkor és manapság is nagy tömegben lakott Ontario és Quebec tartományokba. Nemcsak a nagy városokban – a kanadai magyarság mai életét valamelyest ismerők számára is ismerősként csengő Calgaryban, Edmontonban, Vancouverben, Winnipegben, Torontóban, Hamiltonban, Niagara Falls-on, Wellandon, Windsorban, Montrealban... – létrejött közösségeket tárja az olvasó elé, hanem a sok-sok kisebb településeken, a csak pár magyar családot befogadó vidéki helységek magyarjairól is említést tesz. Hihetetlen szorgalommal jegyzi a nevek ezreit, jelezve a szétszóratás koordinátáin feszülő szálakat. A kötet gazdag képanyaga felbecsülhetetlen dokumentáris értéket ad kötetének. A személyek arcáról hit, elszántság, önbizalom és remény olvasható le. Az általuk létrehozott tárgyi/épi-

tészeti értékek, a cselekvési teret és -keretet nyújtó közösségi kezdeményeződésekről tanúskodó fotók száza a kivándorolt magyarságban mindvégig jelen levő cselekvő- és alkotóképesség szimbólumai, szemléletes tanúságtevői.

A megismerés, a példaértékek felmutatása, az önszerveződés folyamatában a történelmi magyar egyházak töltik be a meghatározó szerepet. Érthető, hogy a könyv szerkezetében, felépítésében is az egyházi kibontakozás folyamatának megidézése a főszerep. A különböző felekezetek missziós munkája hozza létre az első egyházközségeket; a római katolikus, református, evangélikus, baptista lelkészek áldásos munkája megtermi gyümölcsét. A templom nem csupán a hitélet, a felekezeti összetartozás szimbóluma és szakrális tere/hajléka. „Az új országban, hol a templom és az istentisztelet fenntartása a hívek gondja, a gazdasági és lelki élet egymásra kölcsönhatással van s azt egyik másikat erősíti és segíti.” A templom válik a közösségi élet világító tornyává, jelezve az ezeresztendőskereszténység hazulról hozott szellemi/spirituális légkörében nevelt magyarság biztos tájékozódó pontját, egybetartó és megtartó erejét, mely maga köré gyűjti, keble melegében féltő gondoskodással őrzi azokat, akik azt megépítik, akik azt lelki otthonuknak tekintik. A közáldozattal létrejött, az otthonról hozott felekezeti hovatartozást idéző templomaik a hitet, reményt és szeretetet sugárzó központokká válnak, jelezve a társadalomnak a magyar élet kibontakozását, példázva azt a folyton buzgó és éltető forrást, amelyet az első nemzedék és utódaik számára is meghatározó erővel bír. „A kanadai magyar egyházak a kanadai magyar élet fenntartói, védő várai. (...) A szorosan vett egyházi munka mellett, magyar iskolákat tart fenn, ápolja és fejleszti a magyar kultúrát, építi a kapcsolatokat fogadott hazánk és a magyarság között. Féltékenyen őrökdi a magyar haza és magyarságunk jó hírneve fölött. Igyekszik jó irányban befolyásolni az itteni illetékes köröket szülőhazánk és magyar honfitársaink javára.”

A közösségé válást elősegítő, célként felvállaló civil szerveződések előbb a nyugati – Alberta, British Columbia és Manitoba –, később a keleti – Ontario, Quebec – tartományok városaiba történt tömeges kirajzást, letelepedést követően jöttek létre a különböző egyletek, klubok, körök, társulatok, szövetségek. Ezek körében már tudatosabban törekednek a nemzeti hagyományok őrzésére, a nemzeti identitás ápolására. Megszervezésük, létrejöttük már a letelepedett, meghonosodott magyar közösségek magasabb fokú, diverszifikáltabb igényét jelzik – az általánosabb hatósugarúaktól a rétegszerveződésekig. Néhány példa ennek szemléltetésére: Wellandi Magyar Önképzőkör (1921), Kanadai Magyar Közművelődési Egylet (Regina, 1922), Hungaria Társadalmi Egyesület (Montreal, 1926), Windsor és Környéke Magyar Egylet (1928), Oshawai Magyar Kultúr Klub (1928), Lelethbridgei Magyar Műkedvelő Egylet (1929), Winnipegi Magyar Társaskör (1929), Calgary Magyar Egylet (1932), Ady Endre Magyar Egylet (Saskatoon, 1934), Torontoi Füg-

getlen Egységes Magyar Egylet (1938)... Ezekkel párhuzamosan alakulnak kisközösségi csoportok, egyházi vagy politikai jellegű szerveződések: Magyar Liberális Klub (Winnipeg, 1908), Magyar Sportklub (Winnipeg, 1927), Bethlen Kata Nőegyesület (Montreal, 1928), Magyar Asszonyok Egyesülete (Sudbury, 1937)...

A kötet szerzője a Kanadai Magyar Egyesületek általános áttekintésekor az alábbiakban jelöli meg azok tevékenységi programját, célját: „...azért alakultak meg, hogy legyen a magyarságnak egy állandó találkozó helye, ahol fejleszthetik kultúrájukat, kicserélhetik gondolataikat, megtárgyalhatják ügyes-bajos dolgaikat és ráérő idejükben szórakozhatnak. (...) Tiszteletben tartva az új haza törvényeit magyar nemzeti alapon állottak. (...) Magyar iskolákat szerveztek, hogy a magyar gyermekek anyanyelvük ismeretében megmaradhassanak, azt gyakorolhassák, az óhaza történelmét, népszokásait, dalait, hazafias költeményeit megtanulhassák s így fejlődjenek magyar érzésben is. Könyvtárakat létesítettek, hogy tagságuk és általában a telepük magyarságának minden kultúrigényét kielégíthessék.” Ugyane célú szolgálták a Magyar Házak létrehozott, a harmincas évek második felében, Montrealban (1930), Hamiltonban (1938), Torontóban (1939), Calgaryban (1940). E folyamat a későbbi években teljeseedett ki, jött létre az a hálózat, amely még ma is működik.

Az I. világháború után megpezdült közösségi életben csakhamar felmerült egy egységes, nemzeti alapon szerveződő, Kanada magyarok lakta vidékeit egyaránt felölelő szervezet megalakításának gondolata. Az 1927-ben Reginába összehívott küldöttek „Kanadai Magyar Bevándorlók és Telepesek Egyesülete néven gondolták azt megszervezni”, amely egy év múltán Kanadai Magyar Szövetség néven jön létre, azonban rövid életűnek bizonyult. Jó évtized múltán ugyane céllal – az összefogás, az egységes fellépés jegyében – bontott zászlót Torontóban a Kanadai Magyar Nemzeti Szövetség. Ruzsa Jenő fájdalommal állapítja meg, hogy „az idő nem volt alkalmas arra, hogy a már sokszor csalódott tömegeket egy táborba lehetett volna tömöríteni, mert arra a nehéz munkaviszonyok miatt nem volt predesztinálva az elkeseredett magyarság. Rövid időn belül működését megszüntette.”

Az önszerveződés harmadik vonulatát az emberi szolidaritás közösségi alapon szervezett hálózatának megteremtése célozta. A kezdeti években létrejött temetkezési segélyezési egyesületek csírájából nőttek ki az általánosabb célokat felölelő szerveződések: a Winnipegi Első Magyar Betegsegélyző Egylet (1904), Hamiltoni Első Magyar Munkás Betegsegélyző Egylet (1907), a winniepegi Szent István Római Katolikus Betegsegélyző Egylet (1910), a Brantfordi Magyar Betegsegélyző Egylet (1913), valamint annak hamiltoni, wellandi, torontói... osztályai, a Montreali Első Magyar Zsidók Segélyező Egyesülete (1939)... Javukra irándó, hogy a segélyezéseken túlmenően kultúra- és identitásörző szerepet is betöltöttek.

A kötet második része összegző szándékkal mutatja be a kanadai magyar kép-

viseleteket, a kanadai magyar egyházakat, a magyar baptista vallási közösségeket és a magyar evangélikus egyházi szervezkedéseket, a kanadai magyar iskolákat és egyesületeket, a magyar sajtót, a magyar intézményeket, az óhazával és az egyesült államokbeli magyar szervezetekkel tartott kapcsolatok szálait, csatornáit.

A kanadai magyar zene- és képzőművészek kiválóságainak, a magyar sport- és műkedvelő színművészeti élet ismertetését a magyar nyelvű irodalom rövid bemutatása követi, a költészetet helyezve előtérbe. Az általa összeállított szubjektív antológia elé, mintegy értékelésképpen írja: „Akármilyen kezdetlegesen és szabálytalanok is azok verstanilag, magyar szempontból értékesek, mert a hazaszeretet, a szülőföld és minden, ami azzal együtt értendő – utáni határtalan vágyódás és szeretet az, ami megteremtette azokat.” A mai olvasó számára minden, legyen bár alkalmi ihletésű vagy szubjektív érzéseket hordozó költemény, megannyi híradás az első évtizedekben meghonosodott magyarság érzésvilágáról, lelki állapotról, gyökértelenségéről, megkapaszkodásáról... az új földben. Kovácsy Kálmán ref. lelkész és Hordósy Iván Békevár létrejöttének 25. jubileumát köszönti, fejet hajt az első telepések otthonteremtő munkája előtt. Karnay K. István, Gönczy Mihály, Berta Lajos a lelki élet, a magyar árvaság ihlette verseiben, a honvágy, a sors előtti megadás, meghajlás érzését szedi rokonszenvet, együttérzést kiváltó sorokba. Csók Ernő sorait is a honvágy szaggató fájdalma hatja át, s benne a hazatérés örök álma, reménye: „Szegény hazátlan, földönfutó népem... / Ahol csak ember él a föld kerekészen, / Te mindenütt ott vagy; Élsz, Küzdesz és Remélsz / Mindig abban bízol, ...Egyszer csak haza mész. / Igen; Haza megyünk, ...Lehet nem sokára... / Ha majd a régi lesz, kis hazánk határa. / Istenem adjad, hogy sokáig ne várjunk, / Váljon valóra már, rég óhajtott álmunk...” A megcsonkított Haza fölötti fájdalom cseng ki Asztalos József és a rejtelmes nevű Aszur, a hit és a szerelem hangja Izsák Gyula költeményéből...

Végezetül joggal vetődik fel az olvasó kíváncsisága: ki is volt az a személyiség, aki e könyvet megírta, a kezünkbe adta? A számunkra hozzáférhető irodalomban kevés utalást találunk rá, emiatt arra kell hagyatkoznunk, hogy a kötetben önmagáról írott sorok segítségével próbáljuk megrajzolni portréját. Íme az indulás: „Az 1928-as esztendő vége felé érkezett Kanadába az ároni családból származó Ruzsa Jenő lelkész, aki a teológiai tanulmányait a waterlooi teológián végezte, de ugyanazon idő alatt missziós munkát végzett Kitchenerben, Hamiltonban, Wellandon és Torontóban s így átvette a windsori lelkésznek az örökét Torontóban...” Ő volt az első magyar teológus, aki „a kanadai evangélikus teológián az Egyesült Evangélikus Egyház ösztöndíjával végezte el tanulmányait”. 1933-ban szentelték pappá. „Ez volt az első magyar papszentelés magyar templomban Kanada földjén.” Feltehetően ahhoz a papi családhoz tartozott, melynek tagjai – „Ruzsa István evangélikus lelkész, az amerikai magyar lelkészi kar nesz-

tora, néhai Ruzsa László clevelandi lelkész” – 1932-ben részt vettek Windsorban az első magyar evangélikus templom szentelésén. 1933-ban „az általa szervezett torontoi gyülekezet választotta meg lelkészének”, családjával együtt Torontoba költözött. Ő szerkesztette az Evangélikus Élet és az Evangélikus Otthon című, a missziós munka és a közösségépítés eszközeiként jelentős szerepet betöltött evangélikus lapokat. A kötetben látható, 1940-ben készült családi fotó jelzi, hogy öt gyermek édesapja volt, akinek nemegyszer kellett szembe néznie az egyre súlyosbodó anyagi gondokkal.

Ruzsa Jenő könyve megkerülhetetlen alapmű – az első ötven év adatgazdag krónikája – lett mindazon kutatók számára, akik a későbbiekben tudományos alapos-sággal és felkészültséggel tanulmányozták a kanadai magyar közösség történetét. Az Előszót író dr. Winter Károly rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, kanadai magyar főkonzul szavait ma is időt állónak, értékelését érvényesnek fogadjuk el: „Odaadó lelkes munkájáért, amellyel a mű összeállításán fáradozott, elismerésemet ezúton is kifejezem s remélem, hogy az olvasók – magyarok és kanadaiak egyaránt – e könyvet azzal a szeretettel és elismeréssel fogadják, amelyet fáradságot nem ismerő, értékes teljesítményéért bizonyára megérdemel.”

A kötet megjelenése óta eltelt 75 esztendő alatt sokat változott, színesedett, gazdagodott a kanadai magyar közösség élete. A nemzettestből kiszakadt, immár a harmadik, negyedik nemzedék integrálódott a kanadai társadalomba, szorgos, becsületes munkájával megbecsülést és elismerést aratva éli a maga életét. A Kanadát szülőföldjeként tisztelik s az oda jobban bevándorlók számára is fontos megismerni eleik, az úttörők életét, beépítve azt a kettős identitás tudatvilágába. Ehhez nyújt segítséget néhai Ruzsa Jenő kötete. Sorainkkal az ő emléke szerint kívántunk tisztelni, fejet hajtani, könyvéért köszönetet mondani, az utókor hálás elismerésének hangot adni.

(Első kiadás: Toronto, Kanada, 1940)

Tusnády László

A babér titka

Madarász Imre: Klasszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika

Umberto Eco *Foucault-inga* című regényének a végkövetkeztetése az, hogy nincs titok. Ezt élük meg a szereplők, és ezzel a híres szerző csak bizonyos emberek útvesztését, vergődését, tévedését mutatja meg, és senki előtt sem zárja el azt a lehetőséget, hogy önmagában, a környező világban, akár az egész mindenségben keresse mindazt, ami rejtély, ami által gazdagabb lehet egész élete.

Mindezt azért mondok el, mert Madarász Imre legújabb könyve újra és újra meggyőz arról, hogy kiváló italianistánk titok-látó ember, mégpedig oly módon, hogy nem önösen, nem magányosan örül a meglátott titoknak, hanem a felfedezés, a látás örömét úgy osztja meg velünk, hogy az saját szellemi kincsünk is lesz. A titokfejtés boldog élménye marad meg bennünk.

Mindezt oly korban teszi, amelyben jobbára a tudományos „anyag”, a „róla való beszéd - közlés” egy szűk szakmai közösség zsargonját ismeri, és csakis azt fogadja el. Tisztelet a kivételnek! Épp ez a körülmény teszi oly izgalmassá, rendkívülivé Madarász Imre tudósi és művészi munkáját. Tudományos igénnyel szólal meg, de a témához illő, ihletett nyelven. Hitem szerint ez felel meg annak a küldetésnek, amely a szerző egész pályáját jellemzi.

Előszavában megnevezi azt, ami a számára „különösen kedves és becses”: az egyéniség és a kötődés, vagyis az, ami kapcsolatot teremt. Bátran hirdeti, hogy „a komparatiztika fogalmát a megszokottnál jóval tágabban, attól sokban eltérően” értelmezi. Szerves építkezés boldog jeleit mutatják egymást követő művei. Saját maga is hivatkozik az egy évvel korábban megjelent könyvére. Valamilyen hasonló elvet – a mostanival rokoníthatót az is mutatott. A „Két máglya. Savonarola és Giordano Bruno” a szerző hite szerint „összehasonlító mártírológia volt”. A szellemi holtágban tengődők, az állóvízi lények szerint ilyen „műfaj” nincs. Nyitott szemmel és tiszta lélekkel kell elolvasni ezt a könyvet, így kell szellemi mérlegre tenni a tényeket és állításokat, és hamar kiderül, hogy a tagadóknak nincs igazuk.

Madarász Imre harmincadik könyve kerül most az olvasó kezébe. Lehetne tünődni a dantei számok rejtelmében. Ehelyett beérem azzal, hogy az első „színre lépőket” nevezem meg: Dante Alighieri, Jacopone da Todi és VIII. Bonifác pápa. A szimoniákus pápa mindkét irodalmi nagyság életét alaposan megkeserítette. Ám Dante is és Todi is az igaz és tiszta keresztényi tanítás szellemiségében fordul szembe azzal, aki csalással, álsággal szerezte meg Szent Péter trónját. A bitorló-

nak félelmes katonasága volt: ellenfeleire zúdult – következetesen keresztényekre. Danténak „csak” tolla volt, mégis ő győzött. VIII. Bonifác pápát már a pokolban várja megfelelő helye. Fejjel lefelé kell majd ott szenvednie, mert éppen azt a hatalmas közösséget forgatta fel, amelyet neki kellett volna kormányoznia, a szeretet tanítása szerint irányítania. Remek Madarász Imre párhuzama: Dosztojevszkij „nagy inkvizítort” idézi fel, és így jut el Dario Fohoz és annak a legújabb regényéhez. Ezzel máris megadja az egész könyv szellemi ívét, hiszen olvasás során egy háromnegyed évezredes utat teszünk meg. Mily jó ezt így magunk előtt látni Dante születésének a 750. évfordulóján!

Madarász Imre nem csupán a Dante-irodalom ide kapcsolódó seregszemléjét tárja elénk, hanem a VIII. Bonifác viselt dolgairól szóló írások gazdag gyűjteménye is előttünk áll. Az ember meghajtja a fejét az ily alapos tudósi munka előtt, és még inkább csodálja azt a könnyedséget, ahogyan ezt a bonyolult kérdést elénk tárja a szerző. Hiszen ez a pápa az egoizmusnak olyan megszállottja volt, amely homlok-egyenest ellentétje a miszticizmusnak. A középkor kiválóságai gyakorta a névtelenségbe húzódtak, és nem csupán a keresztény gondolkodásban volt így, hiszen az iszlám misztikának is voltak kiváló gondolkodói, művészei. Ahogy az „ego” (én) és az egoizmus összefügg, ugyanúgy az arab „ana” (én) és az „ananiyyat” is az „önösséggel” azonos. Mindezt azért jegyzem itt meg, mert így még döbbenetesebb, hogy farkas erőszakolta magát a bárányok élére. Az egyház viszont Krisztus élő teste, és ez a hit mozgatta Dante tollát. Ily alapon, a saját hitéről vallva mondja Szent Péternek:

„ché tu entrasti povero e digiuno
in campo, a seminar la buona pianta,
che fu già vite e ora è fatta pruno.”

„Szegényen, éhen vágtál az utadnak,
hogy jó növényt ültess el a mezőre,
szőlő volt, ám ma rossz tüskét mutat csak.”

(Paradicsom, XXIV. 109-111)

A hit legnagyobb vallomásában az egyház romlása van jelen. Majd a harmincadik ének legvégén Simon mágus neve mellett „alagnai” megnevezéssel említi a költő utoljára az „Isteni Színjáték”-ban VIII. Bonifác pápát. Félelmes ellentéte ő a dantei megtisztulásnak. Oly korban garázdálkodott, amelyben a misztikus számára az isteni lét fontosabb volt, mint az anyagi világ. A gőgnek az elutasítása még török közmondásban is jelen van, és feltehetően ennek a kornak a gondolkodását őrzi: „Ben demek şeytan demek” (Ént mondani sátánt mondani). Ha ezt elfogadjuk, nem az egyéniség igazi értékeit tagadjuk meg, hanem belátjuk, hogy „vigyázó szemünket” a nagy egészre kellene fordítani, mert különben ez a magunk képzelte, kicsiny teljességünk szétpukkan, mint a buborék. Az igazi teljesség helyett „éneklő máglya” lesz.

A fentiek miatt oly rendkívüli Dante, Todi és ellenpontjuk megjelenése. Mintha egy későbbi kor ember tragédiájának az előképei lennének. A hasonlóságok rendjében joggal említi Madarász Imre VI. Sándor pápát. Ám ő már „sinen volt”. VIII. Bonifác korát megelőzve készítette elő az útját, de ha elhalkult a világ zaja, ez a kései utód már nem lehetett oly biztos a dolgában, mert Savonarola máglyájának a fénye felizzott előtte a bűn legsötétebb éjszakáján is. Későbbi korból tévedt oda az egyik és a másik személyiség is? VI. Sándor pápa rossz híre nagyobb bűnös elődjénél. VIII. Bonifác viszont saját korának volt végtelenül kirívó jelensége. Madarász Imre gondolatait követve bizvást vélhetjük, hogy az erő és ellenerő elve jelen volt a Trecentóban és a Cinquecentóban is.

Ha mindezen tűnődünk, be tudunk kapcsolódni Madarász Imre összegező levezetéseibe is. Winckelmann halála és a gyilkos keserves bűnhődése (kerékbe törése) a felvilágosodás korára esik. A középkor dantei fénylátomása és a három veszekedett vadállat világdúlása is azonos időben volt. Az adott korban megjelenő jót az ellene szegülő erők nem tagadhatják, hanem ellenkezőleg: épp a nagyságát mutatják meg, mert nem a rossz, a meghasonlást szolgáló hatalmak eszközeivel tudta építeni a jövőt.

VIII. Bonifácot Dante egyedüli módon örökítette meg a „*Pokol*”-ban, hiszen még a földön élt, de bűnhődésére már alaposan rászolgált. Pápai hatalmát használta fel arra, hogy önmagát istenítse, Madarász Imre huszonhat évvel ezelőtt részletesen írt Eötvösről, és nagy gondolkodónk, írónk művészete elkíséri munkássága során. Ezért jegyzem meg Eötvös egyik ide kívánczó gondolatát. Eszerint ha majd egy ateista „rend” tör a hatalomra, akkor a zsarnok képe lesz az iskolákban, közintézményekben a kereszt helyén. Azóta ezt több ateista hatalom is megcselekedte. Vigaszul legyen itt az a tény, hogy nemcsak a rossz hatalma ilyen időtlen. Roman Jakobson szerint a középkor után nyelvészeti téren igazán újat a huszadik század hozott. Madarász Imre már a fejezet elején a végkifejletet előlegezi, Heinét idézve. Dante tercínái úgy kattannak rá az emberre, hogy abból az „éneklő pokol”-ból nincs megváltás.

Lényegesen későbbi kor túl bonyolult kérdését veti fel a „Babérok maradéka. Giambattista Marino a századok rostáján” című fejezet. A hallatlanul termékeny költő terjedelmes eposza, az „*Adone*” 40.984 sorával lengőteher az irodalmat kedvelők feje fölött, mert saját korában páratlan lelkesedés követte, de a metafora túlhajtásával a későbbi korok embere vajmi keveset tud kezdeni. Madarász Imre ötletesen mutat rá arra, hogy a látszat ellenére az igazi érték nem az óriási és nehezen mozdítható eposztömbben van, hanem a kicsi részletekben.

Már utaltam Winckelmann halálára (Gyilkosság Triesztben. Winckelmann halála: sors és véletlen). 1768. június 8-án oly világraszóló botrány történt Triesztben, mely kapcsán a találgatások – az oknyomozók iparkodása miatt - nem

ismernek határt. Az „okok” tarka tömkelegét tárja elénk Madarász Imre. Ezek épp a sokféleségükkel válnak bizonytalanokká. Így tárul ki előttünk a titkok kapuja, a véletlen nyugtalanító, sejtelmes birodalma.

A „szabadság, testvériség és függetlenség” szent jelszavát hirdető kor meglepő jelensége a „cicisbeismo”. Erről szól a következő fejezet: „Szerelemszolgaság: A 'cicisbeismo' és az olasz felvilágosodás”. Ez a jelenség a látszat és a lényeg – az igazi valóság között virágzott. Kinek jelen volt az életében, élvezhette az olcsó lehetőséget, vagy gyöttrődött a szerelmi nyomorúságtól, mégpedig attól, hogy szíve hölgye másnak a felesége, ő maga csak „szolgáló lovag”. Giuseppe Parini „*A nap*” (Il giorno) című szatirikus eposzának a hőse áll előttünk. A pap költő mélységesen elítéli ezt az alakot, de az általa ábrázolt „jellem” nem ismeri a határokat, és oly nagy hatása volt, hogy Anyegin egy napjának a leírásában is fel lehet fedezni Parini szellemujját.

Madarász Imre Carlo Goldoni vígjátékaiban mutat rá erre a típusra. Vittorio Alfieri „*Életem*” (Vita) című alkotásában erőteljesen fejezi ki ennek a „szolgaiságnak” méltatlanságát, nyomorúságát. „Beteges szenvedélynek” minősíti, „szerelmi rabszolgaságnak”. Ám saját élete sem volt mentes ettől a léthelyzettől. Ezt a jelenséget a társadalomban a szégyen érzete lengte körül. A líra ezért nem adhatott hangot neki. Madarász Imre ezt veszteségnek tekinti.

A következő fejezetben is a szerző vezérlőcsillaga szerepel: „Európai Alfieri. Alfierisztikai könyvek az új évezredben”. Asti szülöttének kettős évfordulója: 1999. és 2003. alkalmat adott arra, hogy a kutatók összegezzék gondolataikat ez előtt a hatalmas életmű előtt; szóljanak arról az egyéniségről, aki a zsarnokság elszánt gyűlölője volt. Külön kiemeli Madarász Imre azt, hogy „Arnaldo Di Benedetto, a Torinói Egyetem professor emeritusa ma alighanem a legaktívabb és legnagyobb Alfieri-kutató. Őt igazán nem az évfordulós ünnepi alkalmak készítették arra, hogy az 'Astigiano' életművével foglalkozzon.” Alfieri újraolvasása arra tanít, hogy igazi emberi értékeinket tudjuk újra megbecsülni. Ez segít minket abban, hogy képesek legyünk korunk szellemi hanyatlását megakadályozni. Madarász Imre Alfieri-kutatását, vele kapcsolatos munkásságát az olaszok is elismerik. Ez mindnyájunk számára örömhír.

Számunkra izgalmas kérdés hazánk, művelődésünk itáliai kapcsolata. Tisztelettel és szeretettel szokott hivatkozni Madarász Imre Jászay Magda tudományos eredményeire. Mind Itáliában, mind idehaza jó életben tartani ezeket a közös gyökereket-párhuzamokat, kereszteződéseket. A két nyelv, a magyar és az olasz sokak számára oly távol áll egymástól, hogy a közös szívdobbanást csak hosszas tanulmányozás után lehet megérezni. Ezért áldás az italiztikának az a területe, amely erre a kérdésre fényt derít. Itt csak futólag említem meg, hogy Lomb Kató vezette le azt nagyon világosan és szépen, hogy az olaszoknak minden esélye megvolt arra, hogy annak idején átvegye a latin szerepét. Ez elmaradt. (A francia, majd

az angol „győzött”) Talán az olasz számára ez szerencse, de kevésbé az a közvetítő nyelvet kereső (ilyen helyzetbe kényszerülő) emberek számára. Ugyancsak Lomb Katónak nyilatkoztak olyan idegenek, akik sok nyelvet ismernek, magyarul is megtanultak, és nyelvünket ugyanúgy csodálják, mint Mezzofanti egykoron. Épp a sokak által kárhoztatott elszigeteltségünk jár azzal a rendkívüli haszonnal, hogy anyanyelvünk által lehet könnyebben eljutni a nyelvek lelkéhez. A nagyon eltérő szerkezet, kifejezési lehetőség, a rendkívül finom árnyaltság hozza magával azt, hogy az általános nyelvészet elvont kérdéseit könnyebben láthatjuk meg legnagyobb lelki-nemzeti kincsünk által.

Mindezt az egyik csodálatos versünk említése előtt azért jó elmondani, mert úgy vélem, hogy ily módon még inkább élvezhetjük azokat az összefüggéseket, amelyek a következő fejezetből tárulnak elénk: „Bersenyi és az olasz líra. 'A közelítő tél' itáliai 'rokonsága'. Madarász Imre nem a hatást keresi, mert nagy költőnk – körülményeink miatt – nem hathatott Giosuè Carduccira vagy Giacomo Leopardira. A lélek közös rezdülése nyűgözi le az embert. A Bersenyi-versből sugárzó egyedüli hangulatnak meglepő olasz társai vannak. Az ünnep időtlenségéből kizuhanó ember keservét fejezte ki azzal Leopardi, ahogy leírta a kivételesen szép események utáni állapotát: ágyában vergődik, nem tud elaludni, és távolból az ünnepről hazatérők éneke hallatszik.

A közös szívdobbanás szinte érezhetően fokozódik, ahogyan a Risorgimentóhoz közeledünk. Így jelenik meg előttünk új megközelítésben Giuseppe Mazzini. A krisztusi alkatú szabadsághős újabb és újabb arcéle tűnik elénk. Madarász Imre kiemeli az első életrajzírók érdemeit, hitelességét: „Aurelio Saffi és Jessie White Mario Mazzini-életrajzaira érvényes az, amit a mindkettejük által csodált és Mesterük által is – viszonzottan – nagyra becsült Carlyle írt: 'Nem vizsgálhatunk egy nagy embert..., hogy valamit ne nyernénk általa. Az élő világosság forrása ő, amelyhez közel lenni jó és kellemes.'”

Carlo Pisacané dilemmák és mítoszok veszik körül. Dél-Itáliában akarta kivívni a szabadságot és a függetlenséget, de a fölényes és ádáz túlerő megsemmisítette – követőivel együtt. Kik leginkább szomjúhozhatták a szabadságot – a parasztok, fellázítva, a katonákhoz szegődtek. Így következett be az iszonyatos vérengzés. „Felelőtlen megmozdulás volt” – állították sokan. Ám Garibaldi úgy távozott Rómából, hogy meghirdette: „Róma vagy halál”. Az olasz függetlenség kivívásának a művéhez Pisacane látszólag önpusztító tragédiája is hozzátartozik. Madarász Imre szavait idézem: „A (több mint) 'háromszáz bátor ifjú' Francesco Grisi elnevezésével: 'Pisacane Háromszázai' tekinthetők úgy is, mint előfutárai, példaképei Garibaldi Ezreinek. Akiket senki sem tekint felelőtlen kalandoroknak. Mert győztek? Annak tetteit, aki – Kölcseyt idézve – 'tékozta híven életét', csakis a siker vagy kudarc kritériuma alapján lehet megítélni?”

„A nagy világon e kívül nincsen számodra hely” – hirdette 1836-ban a mi Vörösmartynk. Kodály Zoltán történelmünk zivatáros korszakában, 1954-ben szerzette „Zrínyi szózatát”-t. Egressy dallama kapcsolódik Vörösmarty szavaihoz. Kodály úgy követi az iménti sort, mintha Vörösmartynak valamilyen forrása lett volna: „Hic vobis vincendum vel moriendum est. Itt győznöd vagy halnod kell.” Két évvel a mi ötvenhatunk előtt a legnagyobb élő zeneszerzőnk ezt tartotta igen fontos mondanivalójának. Azzal is tüntetett, hogy nem írt új himnuszt, mert a miénk nagyon jó, jobbat nem is kell keresni.

Élet vagy halál – szolgaság, rabság. Évszázadok peregnék egymás után, de bizonyos alapkérdések sziklaszilárdan állnak. A bátrak szembeszállnak a viharral, ha úgy látszik, hogy nincs más teendő. Babért kapnak-e ezért? Ez a jövő titka.

Csodálatos áramlás hatja át Madarász Imre további sorait is. Minden fejezetről érdemben nem szólhatok. Az eddigiek után jó összegezni a párhuzamok, klaszszikus kapcsolatok lényegét. Íme, Pisacane esete. Vitathatatlan, hogy Garibaldi előképéről van szó. Lehet olyan párhuzam, egybevetés, amelyre az önfeláldozó szabadsághős csak megvetéssel tekintett előre is. Megérdemli ő ezt a méltatlanságot? Nem! Íme, ez a rossz egybevetés példája. A helyes párhuzam, a kötődések, kapcsolatok tökéletes megmutatása viszont egyedüli nyereség. Ennek a jelenségnek is az ember a mértéke. A sántító, a tényeket meghamisító hasonlat ősidők óta kísérti az emberiséget. Erre mondja a török a következőt: „Ha sokat hasonlítom, nyár van, ha sokat hasonlítgatom, tél. (Benzeyi, benzeyi yaz olur, benzeyi, benzeyi kış.) Ha két mágneses pólus között mozog egy fémtekerces, elektromos áram keletkezik. Erő és erőter. Szellemiek terén ezt teremti meg, ezt látja meg Madarász Imre. Ezért nem holt anyag a kezében a mi becses tárgyunk. Így tudunk szellemileg gazdagodva, tiszta szemmel széttekinteni az italianisztika világában.

Trieszt több nép művelődésének az emlékét hordozza magában. Valamilyen módon jelen vagyunk ott mi is. Ezért különösen érdekes számunkra Svevo és Joyce barátsága. A híressé lett író alkotó elviselhetetlen környezetéből távozott Triesztbe. Itt barátkozott meg Italo Svevóval, az akkor még sikertelen íróval. Egymást tanították saját nyelvükre. Oly szellemi kapcsolat alakult ki, amelynek a pontos látása idők múlásával egyre nehezebb. Madarász Imre ebben a bizonytalanságban keresi a helyes látást. Leopold Bloom úr maga is Sveno lehetne? Madarász Imre több hasonló kérdést árnyal. Joyce nyelvtanulási szenvedélye Trieszthez kötődik, mint ahogy írói tavasza is. Mindenféleképpen itt alakulhatott ki a magyarság iránti érdeklődése. Mennyi szerepe volt ebben Italo Svevónak? Egészen pontosan már nem tudhatjuk. Ám az tény, hogy Svevo szerelmesének írt levelében kétszer is leírta ugyanazt az Eötvös-idézetet, Joyce pedig Madách Imre után rendkívüli módon érdeklődött. Íme, az ív – népek és korok felett – Madarász Imre eddigi életművében is, hiszen első önálló kötetének a címe: *Kölcsey, Eötvös, Madách*.

„Fényes csalatásba merülve. 'Útitársak' útvesztői” címmel közeledünk meghasonlott korunkhoz. Carlo Levi és Alberto Moravia útirajzai is mutatják, hogy a hajdani, a szovjet és a kínai pokol sem lenne (lett volna) oly mély és sötét, ha a „fetiszált” szellemi nagyságok a becsület, a tisztesség szolgálatába állnak, és „eszmeiek” – megszállott elveik oltárán nem válnak a bűnös hatalmak hozsannázóivá. Madarász Imre világosan megmutatja a két útirajz közötti különbséget, de a végeredmény szinte ugyanaz. Híres alkotók torzszülötteiről van szó. „Guarda e passa” (Nézd meg, s menj tovább!) – mondaná az ember Dantéval, de tanulságos az eset, mert a csőlátás a „médiaguruk” világában szinte egyedüli hatalommá vált. Ez a jelenség egy ötven évvel ezelőtti tréfát juttat az eszembe. „ – Mi a kommunizmus? - Az eszme győzelme a 'józan ész fölött”. Ezen akkor nevettünk, de ki tudja, hogy hány torz eszme iszonyatát éli még meg az emberiség?

Ehhez a kérdéshez is remekül kapcsolódik a következő fejezet: „Olasz költők, svéd ítések. Az olasz irodalom esetei a Nobel-díjjal”. Madarász Imre az áttekinthetnek, egy kor értékeinek a bizonytalansági tényezőiről is beszél. Ha ezt belátjuk, akkor meghajthatjuk a fejünket a földi értékelés nagymesterei előtt. Ám ez a főhajtás könnyen a mélybe horgaszthatja gondolatainkat, ha felfedezzük a „kezelésnek”, a „megkezelésnek” a förtelmes eseteit.

Állócsillagok ragyognak az irodalom egén, és fényüket nem fogta fel, nem érzékelte az arra hivatott „legnemesebb” gyülekezet. Hullócsillagok is kaptak egyedüli elismerést. A tévedés „csak” a véletlen műve volt, vagy a döntők lelkiismeretével volt baj? Mindenki maga döntse el! Számomra elég az, hogy Madarász Imre az olasz irodalom kapcsán a tévedést, a rossz, indokolatlan döntést tartja a nagyobb-nak. Hiszen a díjazottak között máris kevesebb az igazi klasszikus nagyság, az olyan művész, ki, mint Észak csillaga, rendületlen megmarad fokán.

Németh László kevés esélyt látott arra, hogy a nagy emberekről szóló életrajzi regények igazi értékek legyenek. Ezek általában nagyon hamisan „nőttek rá” az egyedüli, a páratlan személyiségre, és a gyanútlan olvasó könnyen elhitte, hogy az általa tisztelt rendkívüli lény ugyanúgy hétköznapi „recept” szerint élt, mint bárki más. Ez a torztükör settenkedett elő, és hamis fényt sugárzott magára az életműre. Ezért természetes az, hogy Dario Fo teljesen új úton járt, amikor a Borgiaiáról új típusú regényt írt (*A pápa lánya*). Ezt nevezi Madarász Imre „romanzo erudito”-nak. Fo ötlete remek, de a végeredmény aligha. A nagyság itt visszavisz VIII. Bonifáchoz. Igaz, a regény főszereplője Lucrezia Borgia, de itt az elkülönítés, a rossz tagadása végképp nem olyan, mint amilyen az Árpád-házi szent és boldog királylányok, királynék esetében volt. Ők ugyanis, szűkség esetén, a rossz teljes tagadásával hatottak környezetükre. Lucrezia kisasszony és nagyasszony viszont fényesen élte a bűnös család életét. Fo megközelítése szerint nem azért, mert nem volt lelkiismerete, hanem azért, mert nem tudott a családtagok feneketlen

gonoszágáról. Komoly regényírói kísérletről van-e szó, vagy az operett-forgatókönyvek további hamis bravúrjáról? Madarász Imre szerint a fő baj abban van, hogy a Nobel-díjas, híres író nem tudja lélektanilag indokolni azt, hogy egy veszedett, hírhedett családból, farkasok gyülekezetéből hogyan lett Lucrezia Borgia ártatlan, szelíd bárány. A neki tulajdonított rémtettekről éppen ő nem tudott?

Újra és újra tanulmányozom Madarász Imre remekét. Hic et nunc – itt és most: mintha egy örök, feledhetetlen jelenben élnénk, az ünnep boldog pillanatában. Ezt hozzák magukkal ezek a szellemi találkozások. Madarász Imre tudósi, művészi varázsa áll előttünk. A legjobb, ha ezt mindenki maga fedezi fel. A magam részéről tömören, szinte távirati stílusban, csak azt fejezem ki, azt emelem ki, hogy ennek az életműnek az egyik főszege a hit a fényben, a világosságban és minden sötétség tagadása. Vezérlőcsillagokkal találkozunk, de nem unott mosollyal fogadjuk őket, mert tudjuk, hogy a korábbi élmények is felizzanak bennünk – az új találkozás ígéretében. Érezzük, hogy folytatás következik, és ezt a mostani együttlétet, lelki gazdagodást nem takarhatja el a feledés fátyla.

Mind az, amit így ad át nekünk Madarász Imre, a legszerencsésebben jut el hozzánk, hiszen a rövid fejezetek tagadják a modern, esendő és gyarló ember „mentességét”, mely szerint „nincs idő”. „Ennyi van. Ennyinek kell lennie” – válaszolja az ember. A szerzőnek ez a megoldása a szerkesztés csodája, mert tudósként mindent – a többi könyvben előképként felvillanó felfedezéseket is, vaskos kötetbe sűrítethető, „lefordíthatná” az édes anyanyelvünktől oly messzire zuhant szakzsargonra. Ám ekkor saját magát tagadná meg. A benne lévő roppant méretű tudás, az olvasói tájékozottság szinte felmérhetetlen nagysága azt hozná magával, hogy a nemcsak időhiányra panaszkodó ember, hanem a tudomány és a művészet barátja is döbbenetben állna az életmű előtt, és olyasmit érezne, mint a római zarándok Traianus császár oszlopa előtt. A filmszerű, rövid fejezetek azt hozzák magukkal, hogy örvénylés, rezgés keletkezik az ember lelkében, és szinte várja, szükségét érzi annak, hogy ami beleivódott, tovább érlelődjön, gyökeret eresszen.

„Klasszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika” – örök értékek forrása ez a könyv, és önmaga is egyedüli kincs. E nagyszerű alkotás közepén a magyar és az olasz líra orpheuszi lantja zeng. Felvilágosodás – fény, avagy inkább fény-remény, mind az egyéni, mind társadalmi létben oly hamar tudott téli búra válni, mert közeledett a szinte sarkvidéki (szibériai?), örök dermedés. Carducci és Leopardi fájó éneke így csendül egybe Berzsenyi érces hangjával. Volt-e eredeti, olasz anyanyelvű, aki még Berzsenyi életében ismert valamit nagy költőnkől magyarul? Minden bizonnyal, de nem tudunk róla. Ha valaki volt, az Mezzofanti lehetett. Ő a megtanult, megismert nyelveken igyekezett a legnagyobb szellemi kincsekhez is eljutni. Így még természetesebb az, hogy meglátta a magyar nyelv olyan zenei lehetőségeit, amelyek szépségben, tökéletességben csak az ógöröghöz és a latinhoz foghatók.

A latinért rajongó eleink lelkesedésében is lehetett valami ebből a megérzésből? Ha ezt csakugyan érezték, akkor ez a zenei közelség lehetett az egyik tényező, az ihlető forrás, nem az elkülönülésnek, a visszavonásnak a vágya.

Madarász Imre könyvének az olvasása után ilyen gondolatok ejtettek rabul. Hasonló élményt kívánok mindenkinek, mert jól tudjuk, hogy ünnep nincs ünnepeste nélkül. A Berzsenyi és Leopardi életérzését kifejező sorok örökre rabul ejthetik az embert. Leopardi a várva várt ünnep elmúltán álmatlanul vergődött az ágyában, és lelkét fájdalommal töltötte el a távoli ösvényről felé szüremelő éneket hallgatva, mely oly hamar a vaksötétbe hullt.

Mindezt átéljük Madarász Imre könyve által, de a remény biztos érzetét is: az énekek elhangzanak, a mondataink végére pontok kerülnek, de valahol folytatódnak. Új ünnep és új találkozás következik.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015)

Madarász Imre

Kétszintes Pavese-monográfia

Szabó Tibor: Cesare Pavese írói világa

Cesare Pavese a 20. századi olasz irodalom meghatározó jelentőségű regényírója volt, aki magyar fordításban megjelent műveinek köszönhetően a hazai olvasóközönség előtt sem ismeretlen. Róla azonban nyelvünkön ez idáig csak egy konferencia-akta jelent meg, a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszékének kiadásában, afféle „páros” tanulmánykötet, melyben a vele egy esztendőben, 1908-ban született Elio Vittoriniről is olvasható tudományos dolgozatokat egy meglehetősen szűk szakmai, italianista publikum. Átfogó pályakép, életrajz, monográfia eddig még nem született magyarul Paveséről. A magyarországi italianisztika és könyvkiadás egyik adósságát törlesztette most Szabó Tibor *Cesare Pavese írói világa* című könyve, a Tiszatáj Könyvek gondozásában. Úgy látszik, Pavese kultuszának Szeged a magyarhoni központja. Szabó Tibornál avatottabb szerző aligha vállalkozhatott volna a hiánypótló feladatra. A szegedi és a debreceni egyetem tanára, italianisztikánk kiválósága, aki különösen a dantisztikában tett le jelentős könyveket az asztalra, zsenge ifjúságától kezdve foglalkozik Pavesével, diplomamunkáját és bölcsészdoktori értekezését is róla írta: több évtizedes kutatómunkájának eredményei mind beépültek a mostani kötetbe.

Szabó Tibor rendhagyó, eredeti módját választotta a pavesei életút és életmű bemutatásának: „kétszintes” monográfiát írt, de fogalmazhatunk úgy is, hogy két monografikus elemzést „dolgozott össze” egy könyvvé. Az első rész (*Pavese életútja*) minden művelt és művelődni vágyó olvasóhoz szól, a második viszont (*Pavese írói stílusa*) az italianisztikában, kivált az olasz nyelvben és nyelvészetben jártas, sőt tudományosan tájékozott „szakmabeliek” jóval kisebb sugarú táborához. Hasonló „kétszintűség” ugyanazon könyvben talán csak Vekkerdi László *Így él* [!] *Galilei* című 1997-es könyvében volt megfigyelhető, no persze megváltoztatva a megváltoztatandót: a főszöveget „mindenkinek” szánta, míg a nagyjából azonos terjedelmű jegyzetapparátust a szakértő keveseknek. Az ilyesfajta megoldás a könyv egységességének ugyan nem használ, ellenben az életmű-értelmezést „többdimenziós” voltával segíti elő, mélyíti el. Ismeretterjesztő jellege ellenére az első részre esik, a recenziens meglátása szerint, a kötet súlypontja. Az életrajzi megközelítés nemcsak azért fontos itt, mert a regényeket, elbeszéléseket, verseket az emberi fejlődéstörténet, valamint a történelmi, társadalmi, kulturális közeg kontextusában helyezi el, hanem azért is, mert, mint Szabó Tibor rámutat, „Pavese műveinek szinte egyetlen főszereplője (ahogyan Danténál is): ő maga.”

Nem véletlenül lett mára Pavese talán legtöbbet kutatott és vitatott alkotása a naplója (melynek, szállongó hírek szerint, készül a magyar fordítása: hisszük, ha látjuk).

A monográfus elemzései talán ott a legizgalmasabbak, ahol Pavese „mitológiáját” vizsgálja, összefüggésben a szakirodalom egyik kedvenc vitatémájával: dekadens vagy neorealista volt-e inkább a „torinói író”? De, önkorlátozó visszafogottságával együtt, érdekes az a kísérlete is, hogy megvilágítsa, miért lett öngyilkos alig negyvenkét évesen, írói sikerei csúcsán *A hold és a máglyák* szerzője, milyen szerepet játszottak tragikus halálában közéleti kiábrándultsága, legintimebb magánéleti (szerelmi-szexuális) kudarcai, illetve az, hogy, Elias Canettit idézve, „az amerikanizmus áldozata” lett (ami furcsa értelmezése egy amerikai színésznő iránti szerelme váratlan-fájdalmas lezárulásának).

Szabó Tibor – helyesen – sokat idéz „hősétől”, gyakran olaszul, talán a valóságosnál nagyobb nyelvtudást feltételezve (nem „olaszos”) olvasóitól, egyes verseket és prózarészleteket akkor is eredeti szöveggel közöl, amikor van magyar fordításuk (például az *Eljön a halál...* kezdetű versnek Sztanó László jóvoltából). Viszont a kötetzáró, függelékben publikált idézetgyűjtemény már, szerencsére, kétnyelvű: bravúros válogatás Pavese szentenciáiból, „szárnyas” mondataiból, akit bölcselkedő hajlama és lapidáris stílusa valósággal predesztinált az aforizmaírásra. Szabó Tibor, aki Dante életbölcseletéről is külön könyvet írt, „Pavese életbölcseletének elemeire” és „morális életelveire” helyezi a hangsúlyt szemelvényeiben. A „kétemeletes” könyvnek, mondhatni, ez a „manzárdja”, és el ne feledkezzünk az irodalomjegyzékről: végre egy tisztességes bibliográfus a magyar italianisztikában, amely nem elhallgatja hanem szorgalmasan összegyűjti a kollégák publikációit.

(*Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2015*)

Lukáts János

Lesz-e prэшáz a Vízivárosban?

Elmer István: Lehet

Elmer István a rendszerváltozás néven emlegetett politikai, társadalmi (de ugyanakkor morális és kulturális) tünetegyüttes negyedszázados évfordulójára akart vajon valamilyen maradandó emléket adni olvasói kezébe? Vagy inkább tükröt kívánt az olvasók arca elé tartani, a maga tükrét és a családjáét, hogy másokat is buzdítson a tükörbe nézésre? Elmer István nem könnyű útítárs, aki csatlakozni kíván hozzá, készüljön fel bölceleti és teológiai töprengésekre, a történelem mélyrétegeinek a megvallatására, városi és vidéki magyarhoni családok (gyakran szociológiai mélységű) átvilágítására, sőt alkalmanként pengeváltássá fajuló ünnepi beszélgetések végigborzongására.

Ha történelmi eseményekhez akarjuk kötni a talányos című regényt, így tájékozódjunk: az újratemetéstől a taxisblokádig, de ha a valódi határokat akarjuk kitapogatni, akkor „a fordulat évéig” kell visszapillantanunk (1948-ig), a regény vége (vége?) pedig akár a mai napig, sőt a következő évtizedekbe is elindázhat.

A nagycsalád és a magánember, a fővárosi és a vidéki állampolgár egyaránt valamelyes válaszút elé került a negyvenéves, öröknek hitt, szocialista államrend váratlan szétolvadásával. Volt, aki politikai ringbe szállásra vállalkozott, volt, aki a nemzedéknyivel korábbi viszonyok visszaállítását óhajtotta, volt, aki ilyen-olyan rabló-kapitalista machinációk után nézett, a legtöbben mégis a tisztuló (vagy annak vélt) körülmények közé kívánták kormányozni életüket. A gyors változás – még sokan emlékezhetnek rá – sok spontán ötletet vetett fel és vetett el, sok kimerítő elgondolást segített világra, pártok és csoportok léptek fel a politika színpadára, és léptek le róla, a távlatot jelentő utat (vagy akár csak az elmozdulást) azonban sokan sokféleképpen látták. Látták és mondták, dogmatikusan és avított fogalmakkal, nyegle nagyképűséggel, végtelenbe vesző fecsegések és napi érdekek egybekevert hangoztatásával.

Bajai Nándor sem hiányzott amaz újratemetésről. Vegyes érzelmeket vitt s még inkább hozott el magával, a sokat csalódott és bizalmatlan ember tapasztalatait és várakozásait, a remény melengetését és a látens rettegést az újabb kudarctól. Emlékei között hordozta az osztályidegennek minősítettek eltávolítását az egyetemről, a káderek és beépített besúgók undorító és félelmetes tevékenységét, orvostanhallgató barátja 1956-os szerepvállalását és 1958-as kivégzését. A (nem egyetlen) március 15-ei rendőri brutalitást a Petőfi-szobornál, a letartóztatottak elmeorvosi kezelését (szellemi tönkretételét). De riadt undorral tapasztalja a szétolvadó hata-

lom korábbi működtetőinek gyors színváltoztatását, a közvagyon („népvagyon”) szétosztását, szétvásárlását maguk között. És az ennél is veszedelmesebb, általános amnéziát, amely felejt értékeket, elnéz bűnöket, tisztára mos tisztátalanokat. Bajai zaklatott és kétkedő, a temetés másnapján ilyen lélekkel megy Duna-parti szülővárosába, az évenként esedékes családi ebédre, ahol nemzedékek ülnek egy asztalhoz, de különböző lélekkel, vágyakkal és tervekkel, vagy éppen vágyak, tervek és lélek nélkül.

Üres szó-léggömbök röppennek fel, nehezen megfogalmazható általánosságok körvonalazódnak, és ezek lehurrogása pernyézi be a levegőt. Jól fésült ügyeskedők oktatják ki pimaszul a megszorítottakat és a megalázottakat, mindez a család hagyományos szakítószilárdságát is próbára teszi. Az apák bölcsek? – csak beleuntak a küzdelembe. A fiak bölcsek? – se a bölcsességről, se a lehetőségekről nincs tiszta fogalmuk. A vők bölcsek? – a vők aljas besurranók és angolna formájú sima bőrűek voltak, és ma is azok. A gyerekek a tévé előtt ülnek, lélekben pedig tökéletesen távol maradnak.

Ilyen Bajaiék „hosszú temetési ebédje”, miként sok más magyar családé is azokban a napokban, azokban az években. Mondhatnánk posztszocialista (vagy inkább antiszocialista) családregevénynek is, bár a nemzedékek fel- és elvirágzásáról, markáns jellemek kialakulásáról aligha lehet szó, a rendszer logikája a családok egészét létében fenyegette és torzította el, darálta fogaskerekei közé. A vízivárosi Bajai család tudatában (emlékeiben) azonban évtizedek óta elevenen él a szőlős emléke (ez a tájszó a pincét, a présházat és a szőlőt együttesen jelenti), amelyet még 1949-ben vettek el (azaz: államosítottak). A szőlős a család összetartozását, gazdasági erejét, régi mivoltát egyszerre jelenti, a saját termelésű bort, a vendéglátás gyönyörűségét, a tulajdonosi tudatot. Az évtizedek elfakító hatása folytán azért mára (mármint az 1990-es évekre) a szőlős már egyre inkább jelkép lett, a család idősebb tagjai kerülik, „hogyan ne is lássák” az idegen kézre jutott birtokot, a fiatalabbak pedig már a helyét se tudják. A kismimizzett, megbélyegzett család számára a valódi változást (a „megváltást”) a szőlős visszaadása jelentené, amire mindannyian látnak esélyt, hiszen kárpótlást, privatizálást emlegetnek, törvényi jóvátételt ígérnek. Privatizáció lett, a farkastörvények győztek (ezúttal is!), a szőlőt egy volt pártmunkás-üzletember kaparintotta meg – a zugügyvéd vő aktív közreműködésével. A család története itt valójában befejeződik (megszakad), egymástól távolodó, a hagyományból kiábrándult magánszemélyekre forgácsolódik.

A történet megrázó, és mintha nem csupán egyetlen vidéki magyar polgárcsalád elkomorodó sorsát látnánk magunk előtt. A család tagjai nem is tudnak, s mintha nem is akarnának tenni saját jogos javaik visszaszerzéséért, a megújuló lehetőségekről fogalmuk sincs, környezetükben a bűnt és a korrupciót pártoló zugügyvédek nyüzsögnek. A regény véglapjain a szerző leplezetlen averzióval mutatja

be a rosszemlékű taxisblokádot, amelyben riasztó meztelenségükben mutatkoznak meg a politikai visszahúzó erők, a hatalma megrendülésébe beletörődni nem bíró korábbi mechanizmus, s mindez arc nélküli erők szívós háttértámogatásával történik. Elmer István könyve azt sugallja: az egész magyar társadalmat átjárta, elkorcsosította az elmúlt évtizedek hatalmi berendezkedése, összefonódása, bizánci korrupciója, az élelmesnek nevezett aljas helyezkedés és nyerészkedés. Hogy mi „lehet”? – Elmer nem csapja be a (kripta)ajtót egy család, egy ország élete fölött, bizalmában, reményeiben megcsappanva ugyan, de a túlélést és valamelyes emberi megbékélést hirdet.

Mindez azonban a *Lehet* című regénynek csak az eseményes cselekményvázlata. A művet valójában Bajai Nándor töprengése viszi előre (vagy inkább mozdítja ki zátonyra futott állapotából, kínos keservesen). Bajai mintha személyes küzdelmet folytatna a történelemmel, amely egyszerre a tudományok gyűjtőmedencéje és a család évtizedeinek a bonthatatlan egymásra következése. Bajai hívő, nemcsak egykori ferences diák, nemcsak Istennel és a kereszténységgel állandó párbeszédben álló ember, teológiai felvértezéssel, kérdésekkel, érvekkel és indokokkal. Élet és halál színjátéka ott zajlik a szeme előtt a Hősök terén (és még hány helyen a jelenében és a múltjában!), a halál misztériuma ugyanúgy közel áll hozzá, mint ahogy elutasítja a halálceremónia drapériás külsőségeit. Küszködik tér és idő tudati és valóságos keresztútjain, miközben ezek a tilalmak és találkozások tartják fenn testét és lelkét, szellemét és érvkészletét, hogy tegye, mondja, akarja és remélje – a maga életében, és akik életéért felelősséget érez – amit „lehet”.

(Kráter Kiadó, Pomáz, 2015. (Megújuló Fekete-Piros Sorozat 14+1.)

Mészely József

Szerzőink könyve

Reisinger Attila: holtak ideje

Az idei Ünnepi Könyvhétre jelent meg a Hegyeshalomban élő szerző, irodalmi folyóiratunk, az *Aranypor* állandó munkatársa és támogatója, Reisinger Attila tizenkettedik történelmi tárgyú kisregénye, a *Holtak ideje*. Az igényes kiadásban megjelent kötet borítóképe – a rügyeket ígérő havas ágak előtt korhadó, elbillenő fatörzsszel – nemcsak életigenlő izgalmat, reményt, de valami titokzatos szomorúságot, vívódást is sejtet. Végigolvasva, ízlelgetve a kisregényt, örömmel állapíthatom meg, e legújabb alkotása is bizonyíték, hogy a szerző nem lett hűtlen előző kisregényei témájához, nem unta meg a töprengést, az alapos tájékozódást, a kor- és kórképfestést a válságos helyzetbe került szülőföldjéről és annak emberi közösségéről. A csendes áramlású történet Ausztria szovjet megszállásának utolsó napjaiból visszasodor a második világháború rémtettei közé, ám mielőtt végleg lezárul, az '56-os forradalom reményekkel kecsegtető és fenyegető, megrendítő, veszteségeket hozó napjait is megidézi. A szerző érdeklődésének fókuszában nem a történelem nagyjai állnak, hanem a morális azonosulásra alkalmas kisemberek, a magánszféra, a mindennapi élet és a személyes tapasztalatok, emlékek. E különös írói látásmódról tanúskodó kisregény egy valóban megtörtént eseményt ábrázol lényegláttató hitelességgel és hű tükre az önerőből felemelkedő intellektus higgadt bölcsességének, a tájjal összhangban élő ember magasztalásának, a közösség megmaradását vigyázásnak és a nemzeti kultúrát gazdagító és az az iránt elkötelezett elveknek. De ráérezhetünk a társadalmi elnyomás lenyomataira, a fennkölt gondolatok elmélyültségére és a természeti környezetet átlelkesítő isteni hittel megáldott emberi jelenlétre is. Három nézőpontból láttatva, érdekfeszítően beszél el, hogy egy Ausztriában élő magyar fiatalember az 1956-os forradalom idején hogyan próbálja felkutatni a második világháború után háborús bűncselekményekkel vádolt és a szovjetek által letartóztatott, kivégzett és a hegyeshalmi dögter kerítése mellett elásott édesapját, valamint hogyan csempészi át a holttestet a határ túloldalára, Máriahalmára, hogy eleget tehessen a végtisztesség, a kegyelet emberi parancsának egy feje tetejére állított világban.

A szűkebb és tágabb közösségének szolgálatát vállaló, alkotótehetségét szülőföldjén kamatoztató író nagyon szerény, de meg nem alkuvó habitusa talán akadály, hogy széles körben ismertté váljon, pedig kitartó alkotói munkája bármely elismert és túlmediatizált kortársa mellett megállja a helyét, mind művészi kvalitásait, mind írói hangjának sajátosságait és belső emberi érzelmek közvetítését illetően is. Szívből kívánom, hogy tanulságos művészi üzenete minél szélesebb olvasóközönséghez jusson el.

(Magyar Napló/ Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2015)

Sajgó Szabolcs

tetszik is nem is

belém álmodtak
s engem beléd
minden kortyban falatban
írva áll
borod vagyok
kenyerem vagy
pokolra mennybe így hull
naponta együtt a világ

és álmodunk
amint a csillagokba iratott
álmodunk egymásnak rendre
tetszik is nem is
nyilvános nagy álomtárból
kölcsonzünk
ki ezt ki azt
és álmodunk
mérgezvén egymást
vagy táplálván tovább

pusztíthatatlan őssejtekkel
minden behintve
minden űr
azúron túl és innen
a földnek méhe
a sírkamrák szívünkben

s időt teret nem ismervén
a lélek őssejtjei
osztódnak csíráznak
fékezhetetlenül

a zsigerek vajúdnak
sok a torzszülött
az élősködő való alól
valaki kiles
s egy törött gerinc összeforr

megébredünk

emberszív
oázisban sivatag

vak érzelmek égi lángolása
szikkasztja porrá
s kapják hátukra hiábavaló
bennszülött szelek

és formálják mindig új
kies dűnévé kietlen tájakon
időtlen kezek

hadd emlékezzék
ki volt
igazán ki is lehetne
milyen álom szunnyad
magányos sodródó
porszemeiben

csillognak csillámain
elérhetetlen csillagok
a fagyos éjszakában

a naponta hűtlen nap heve
- menekvés előle nincs -
míg kedve tartja
egész súlyával
kiméretlen igazza le

egyszer minden homokóra
leperreg

s ha por lettünk már
egészen
és hamu hamu
emlékezz ember
az irgalom oázisában
megébredünk

világtérkép

születik
 a földön mindig minden
 készül vérben az új
 vajúdik már
 ma ölében a holnap
 vonásai vonódnak
 pár évre évtizedre
 új világ térképe készül
 világod térképe
 álságból valóból
 lenn- és Fennvalóból

talpra ki érted e szót
 bárhol is élsz
 visz az idővonat
 mit rád kentek
 mások önmagad
 mosd a gyalázatot
 míg lehet
 gyógyulj újulj a Fennvalóban
 szabad vagy

karma

napot kiáltasz
 torkodra éjszaka ül
 nem törhetsz ki a csöndből
 büntetlenül

mese

meséld ma azt
 megint
 kérelett csukott szeme

a csendnek nem kellett
 újabb nógatás
 minden szó megkerült
 s fontoskodón nem tolakodtak
 idegen szavak

a farkas a sárkány hoppon maradt
 kastélyá lett a kunyhó
 s királyfivá minden harmadik gyerek
*(minden második meg
 csücsült az árnyékban továbbra is)*
 árva lánykáért herceg érkezett
 s ki elveszett haza talált mind

mesélők vigyázzatok
 ha egy szó elhagyja őrhelyét
 lazulnak a világ eresztékei

hordozod magadban a gyermeket
 mi másra lennének rutinjaid
 őrzik vadonból hasított kertedet

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Alföldy Jenő (1939) Kecskemét
Andor Anna Klára (1993) Eger
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Balázs F. Attila (1954) Ekecs
Balázs Tibor (1958) Budapest
Balog László (1968) Csíkszereda
Bárány László (1948) Budapest
Bene Zoltán (1973) Szeged
Benke László (1943) Dánszentmiklós
Benő Attila (1968) Kolozsvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bonivárt Ágnes (1993) Eger
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Vác
Bozó Zsuzsanna (1968) Bonyhád
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Cseke J. Szabolcs (1947) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Finta Éva (1954) Sárospatak
Gál Sándor (1937) Buzita
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Hegedüs Imre János (1941) Budapest
H. Hadabás Ildikó (1949) Budapest
Holló József (1944) Ostoros-Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Kakuk Bernadett (1994) Eger
Karácsondi Imre (1954) Karácsond
Káli Király István (1947)
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kántor Lajos (1937) Kolozsvár
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Péter (1974) Eger
Konczek József (1942) Pomáz
Koncz Teréz (1988) Budapest
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Lisztóczy László (1941) Eger
Lőrincz P. Gabriella (1982) Beregszász
Lukáts János (1943) Budapest
Marković Radmila (1940) Kishegyes
Málnási Levente (1968) Csíkszereda
Máriás József (1940) Nyíregyháza
Mecser Szilvia (1993) Miskolc
Mészely József (1956) Mosonmagyaróvár
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Nagy Regina (1991) Eger
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Nyilas Attila (1965) Budapest
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Pataki István (1953) Bihar
Radnai István (1939) Budapest
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger-Miskolc
Sipos Ákos (1989) Eger
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Soltész Márton (1987) Budapest
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakmáry Dalma (1981) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szecskó Károly (1939) Eger
Szekeres Mária (1948) Újronáfi
Szentmártoni János (1975) Budapest
Szénási Ferenc (1946) Budapest
Szíki Károly (1954) Eger
Szoviár János (1975) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Török Nándor (1965) Budapest
Tusnady László (1940) Sátoraljaújhely
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Vicei Károly (1944) Zenta
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Zsidó Ferenc (1976) Székelyudvarhely
Zsirai László (1956) Budapest

E számunk illusztrációit Sólyom Sándor grafikusművész készítette.